XIV

15 H · 1 U. 1. 14 8
Digitized by Google

Angd 1833.

Digitized by Google

Digitized by Google

HENRICI CANNEGIETERI
DISSERTATIO
DE
BRITTENBURGO, MATRIBUS BRITTIS, BRITANNICA HERBA, BRITTIA PROCOPIO MEMORATA, BRITANNORUMQUE ANTIQUISSIMIS PER GALLIAM ET GERMANIAM SEDIBUS.

HUIC ACCEDUNT

EJUSDEM NOTAE ATQUE OBSERVATIONES AD ABRAHAMI MUNTINGII V. C. DISSERTATIONEM HISTORICO-MEDICAM DE VERA ANTIQUORUM HERBA BRITANNICA.

AD

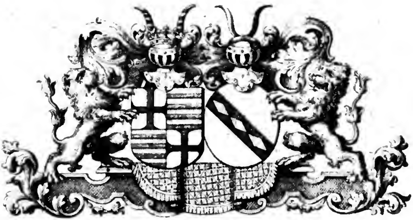
GERARDUM VAN LOON
HISTORICUM EXIMIUM.

BIBLIOTHECA * MARUCELLIANA
DOPPIO

HAGAE-COMITUM,
Apud PETRUM DE HONDT,
M. D. CC. XXXIV.

Digitized by Google

Digitized by Google

VIRO ILLUSTRI

GENEROSISSIMO AC NOBILISSIMO

EVERHARDO JOANNI BENJAMINO

BARONI DE GOLTSTEIN.

DOMINO GRUNTSVORDIAE ET APPELAE, CONSILIARIO AC PRAESIDI CAMERAE RATIONUM DUCATUS GELRIAE ET COMITATUS ZUTPHANIAE,

Digitized by Google

D E D I C A T I O.

EQUESTRIS ORDINIS TEUTONICI EQUITI, ATQUE EX EODEM ORDINE TRAJECTENSI PRAEFECTURAE PRAEPOSITO, CIVITATIS ZUTPHANIAE CONSULI, ATQUE AD CONSESSUM PROCERUM, QUI ORDINANDIS COMITATUS HUJUS REDITIBUS PRAESUNT, DELEGATO, ALIISQUE LEGATIONIBUS SUMMIS PERFUNCTO, ACADEMIAE GELRICAE CURATORI

S. D.

HENRICUS CANNEGIETER.

C*Onſueverunt plerique omnes in optando Muſis ſuis Patrono ſpecioſo Orationis ambitu conſilii ſui cauſſas cumulare. Sed qui Te novit* ILLUSTRIS GOLTSTEINI (*ecquis autem eſt, ad*

cujus

Digitized by Google

cujus aures tanti Nominis fama, & tantarum Virtutum, quibus excellis, Gloria non pervenit?) a me rationem non requiret, qua adductus Tuae Fidei meorum ſtudiorum Patrocinium committo. Quae enim ſingulae Dotes Magnos Viros commendare ſolent, eas arcana Supremi Rerum Moderatoris Gubernatione in Te conjunctas admiramur. Mitto Antiquam Generis Tui Nobilitatem & Majorum Tuorum Decora. Quamquam enim haec innumera ſunt & ampliſſima, quae remota Vetuſtas, avorumque & parentum memoria ſuſpexit, in iis tamen nullum eſt, quin idem noſtra aetas in Te veneretur. Longum eſt enumerare Laudes Omnium. Ecquid autem JOANNES GOLTSTEINIUS, *Abavus Tuus, Patriae ſuae praeſtitit, cum manu & conſilio* CAROLO EGMONDANO *Fortiſſimo Gelriarum Duci, in rebus difficillimis adſuit, quod in Te nunc Patria deſideret: Si ab Illius bellicis Operibus duntaxat diſcedimus? A quibus non Te Animus & voluntas, ſed vi-*

tae Ratio ſapienter ſuſcepta retrahit. Hoc omnes conſentiunt, quibus Rei Publicae noſtrae Adminiſtratio eſt perſpecta, nulli Te Ejus Parti fuiſſe admotum, admotus autem es Partibus ſummis, quin Tua Cura ac Sapientia conſtituta fuerit, & pulchrius exornata. Ecquid Praeſidii, ecquid Ornamenti Batavae Muſae ſibi repoſitum ſunt arbitratae in Virtute, Fide ac Liberalitate CORNELII VAN DER MYLEN, *quem Avum Tua Mater habuit, quod Gelricae in Te non ſunt expertae? Laetior enim cum maxime nitere incipit Academiae Gelricae facies, cum Tuo, ſimiliumque Tibi Illuſtrium Virorum, qui Ejus tutelam geritis, ſtudio & munifica cohortatione alacrior Mercurialium Hominum Induſtria ſeſe exſerit. Hoc illud Tuum Ingenium eſt, Majorum Tuorum Virtutibus inbutum, magniſque Exemplis inflammatum. Haec illa ſunt Conſilia, quae Tibi Dii, bonae Mentis & Diſciplinarum Auctores, ab aetate ineunte religioſe, ac ſevera lege, à Te frequen-*

ta-

Digitized by Google

tatae, inſpirarunt. Hi ſunt Tui Mores, quos perſpecti & perluſtrati politiorum Populorum Cultus formarunt. Haec eſt illa Prudentia, quam excellentis Judicii Tui Maturitas; & diuturnior Uſus, exercitatuſque in rebus maximis Animus, impertierunt. Denique hae rarae illae, atque inſuetae, in Tuo Faſtigio, Virtutes; Integritas, Abſtinentia, atque incredibilis, in ſecundiſſimo Fortunae curſu, Moderatio, quas generoſo incoctum pectus Honeſto Tibi praecipit.

Quandoquidem autem nihil habet Libera Patria, paene etiam dixerim, Fortuna, quod Ornamentis, quibus Te cumulavit, adjiciat; neque etiam Laus Tua, quo altior exſurgat: Fruere diu his Bonis Tuis, VIR MAXIME, *& Tecum iis fruatur Res Publica: Fruatur iiſdem* ESSENIA TUA, *Nobiliſſima & ſanctiſſima Matronarum, & Illuſtris Tua Domus. Fruatur ſane diu Filius Tuus Unicus, ut Oris Tui, atque Formae, ſic &*

Vir-

Digitized by Google

DEDICATIO.

Virtutum Tuarum viva Imago; Teque Magiſtro Ille, Cui Natura & recta Indoles atque Inſtitutio voluntatem tribuit, praeclare de Patria merendi Artem diſcat. Ita autem frui Mihi perpetuo liceat integra Benevolentia, qua me ex eo tempore, quo in Tuam notitiam primum admiſiſti, ſemper es complexus. Dabam Arnhemiae prid. Id. Decembr. Anni CIƆIƆCCXXXIII.

PRAE-

Digitized by Google

PRAEFATIO

AEQUO LECTORI

S.

QUam hic Diſſertationem vides, olim Epiſtola fuit, ſcripta ad Gerardum van Loon. Cum eo namque creberrimus mihi litterarum uſus eſt de rebus antiquis Terrae Batavicae vicinarumque

** Regio-

Digitized by Google

Regionum. Ut autem Ille Rem Nummariam earum eruditis commentariis expoſuit; ita nunc in eo eſt occupatus, ut Hollandorum res geſtas inde a Gentis Origine perſequatur. Mihi vero decretum eſt Monumenta Romana antiquae Bataviae finitimarumque Terrarum in conſpectum producere & quae obſcura in iis ſunt declarare. Ac praecipue mihi curae erit, ut, quae ad antiquam Regionum illarum conditionem pertinent, inde eruam. Vides in eadem re utriusque operam verſari, ſed inſtituto ac conſilio diverſo; ita tamen diverſo, ut alterius induſtria alterius ope ſaepe adjuvari poſſit. De me quidem lubens profiteor, ad haerentem me in rebus dubiis, ac potiſſimum iis, quae Carolo Magno poſteriores, maximis tenebris involutae ſunt, prompta & praeclara Lonii noſtri Doctrina & Solertia ſaepe expeditum fuiſſe, quo & neminem puto peritiorem, certe non pluribus illorum temporum monumentis perſpectis inſtructum, ad Hiſtoriam, quam inſtituit, tradendam

dendam acceſſiſſe. Sed ad Diſſertationem noſtram redeo. Vir ille praeſtantiſſimus datis ad me litteris quaeſierat olim ſententiam meam de nonnullis rebus vetuſtae Arcis Brittenburgicae, ac potiſſimum de Brittis ſive Britannis, quos in extrema parte inſulae Batavorum, ſive ea parte, quam hodie Rhenolandiam appellamus, incoluiſſe oſtendi. Reſpondi tum ea, quae hic de Brittenburgo Britannorumque ſedibus extra inſulas ſuas perſcripta vides. Et quia illo tempore feriae noſtrae otium & facultatem dabant, res illae plenius uberiuſque a me ſunt expoſitae. Non diſplicuit illi haec cura noſtra. Imo auctor fuit, ut, quae ſibi ſcripſeram, cum omnibus communicarem. Parui equidem amiciſſimi viri monitis, ſed ita ut nonnulla poſtea addiderim, & quantum fieri poſſet, Epiſtolam in formam Diſſertationis converterim. Si quid ergo in ea eſt quod te delectat, id Lonio te debere intelligis, qui ut ſcribendi cauſſam praebuit, ita ad publicandam eam in-

 pulit.

pulit. Quod rem propoſitam egreſſus ſum nonnunquam, ſaeculo huic condones rogo, forte & illud eidem condonaturus, ſi recentiorum ſcriptorum teſtimonia in acervos accumulaſſem; quo ut nihil ad ſpeciem pulchrius, ita in hac re ad copiam nihil mihi facilius foret, tanta Hominum turba, qui Res Batavicas expoſuerunt aut attigerunt. Libuit tamen animo potius in hoc, quam conſuetudini obſequi. Viros principes, & quorum maxima eſt auctoritas, nominavi omnes, certe eos, a quibus profeci. Vulgus autem & multitudinem nil ſum moratus, in qua aliena omnia, nihil proprium inveni, niſi hariolationes Oreſtis inſomniis vaniores. Illud hoc loco monendum praeterea duxi, Brittenburgi, ſive Arcis Britannicae dirutae imaginem ad paginam 2. inſertam, a Brevallio me mutuatum eſſe, quod ea vetuſtas ruinas & parietinas ejus expreſſius & dilucidius referre videbatur, qui aliam volet, ex Junii, Guicciardini Parſii, aliorumque vulgatiſſimis libris repetat.

Haec

Digitized by Google

P R A E F A T I O.

Haec ſunt, quae te ſcire volui; Tu ſi conatui huic noſtro aequum te praebere, & operis priſci quod habes, idoneum rebus Batavorum illuſtrandis communicare nobiſcum volueris, animum nobis addes ad maturandos ſuper illis commentarios noſtros. *Vale.*

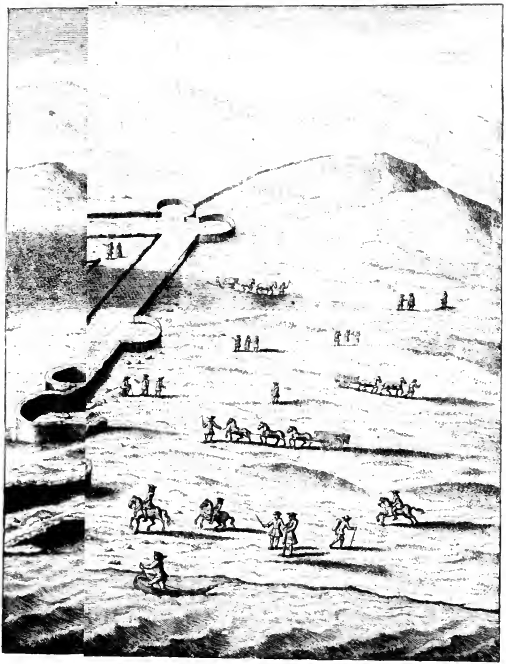
Digitized by Google

Errores potiores Operarum Auctore abſente admiſſos ita corrige.

Pag. 2. *Lin.* 11. In de Burgſtraet *lege:* *Inde* die Burgſtraet.
pag. 6. *lin.* 35. dicti. Britanni. *deme diſtinctionem.*
pag. 9. *lin.* 16. *Creatarius leg. Cretarius.*
pag. 11. *lin.* 15. lateres *leg.* lateret.
pag. 12. *lin.* 32. *παῖδας καὶ καταδρόμους. haec dele.*
pag. 13. *lin.* 32. Βριτταναν. *ἐκπέμψας deme punctum.*
pag. 17. *lin.* 21. quare *leg.* qua re.
pag. 18. *lin.* 22. *Gallicae leg. Gallaicae.*
pag. 19. *lin.* 11. *Panniae leg. Pannoniae.* *lin.* 27. *Irinerario leg. Itinerario.*
pag. 20. *lin.* 19. *obolo leg. obelo.*
pag. 22. *lin.* 24. hinc *leg.* huic.
pag. 23. *lin.* 27. reperiiſſe *leg.* reperiſſe.
pag. 24. *lin.* 18. Santem *leg.* Santen. *lin.* 24. Arciburgio *leg.* Aſciburgio.
pag. 27. *lin.* 13. indiaes *leg.* indices.
pag. 40. *lin.* 15. *Britzium leg. Britzum.*
pag. 41. *lin.* 18. extinctum *leg:* exstruiſſe.
pag. 42. *lin.* 18. Miliano *leg.* Miliario.
pag. 45. *lin.* 7. omnes *leg.* amnes. *lin.* 9. Britti Britanni *inſere* ſive.
pag. 47. *lin.* 20. *Traſiſalania leg. Tranſiſalania.*
pag. 50. *lin.* 9. V. *leg.* III. *lin.* 10. Zuphaniam *lege* Zutphanienſem Comitatum.
pag. 51. *lin.* 25. oſtium *leg.* alveum.
pag. 60. *lin.* 2. invenitiuſe rarunt *leg.* inveniſſe putarunt. & *lin.* 3. cupus haeceſt *lege & diſtingue* cujus haec eſt. & *lin.* 33. praeferre *leg.* proferre.
pag. 63. *lin.* 18. στρατιώταις . ὑπάταις *tolle diſtinctionem.* *lin.* 22. ποταλαιὸν *leg.* τοπαλαιόν.
pag. 64. *lin.* 24. αὐτῶν *leg.* αὐτῆς.
pag. 65. *lin. ult.* Ἱερεα *leg.* Ἱερεια.
pag. 66. *lin.* 27. ἐπιθεν *leg.* ἐπιθεῖν.
pag. 70. *lin.* 5. de Rhenolandia *dele* de & *lege* Rhenolandiam. *lin.* 35. prius *leg.* magis.
pag. 71. *lin.* 30. πρεττανικαῖς *lege* Πρεττανικαῖς *lin.* 37. Νῆ σοι *lege* Νῆσοι.
pag. 80. *lin.* 20. Antonius *leg.* Antoninus.
pag. 84. *lin.* 1. σαλπιγκταῖς *leg.* σαλπιγκταῖς; *lin.* 2. συλλέξασθαι *leg.* συλλέξασθαι *lin. penult.* dicas *leg.* duas.
pag. 86. *lin.* 15. diſaedit *leg.* diſcedit.
pag. 90. *lin.* 25. *Cenchrius leg. Cenchreus.*
pag. 94. *lin.* 9. errarum *leg.* terrarum.
pag. 97. *lin.* 1. Muſeo *adde* Regio *item lin.* 7. & 10. Cenchrium *leg.* Cenchrium & *lin.* 20. Vitruvio *leg.* Vitruvii.
pag. 106. *lin. penult. & ult. victoriae* excitavit. *leg.* excitavit *victoriae.*
pag. 112. *lin.* 3. ἐπιλεξαμενας *leg.* ἐπιλεξάμενος.
pag. 117. *lin.* 1. LEG. 3. ME. *adde* ENEDJOR. *lin.* 19. exhibeo ut depictus eſt. *lege & diſtingue* exhibeo, ut depictus eſt apud me.
pag. 121. *lin.* 9. lib. v. cap. 34. *lege* lib. IV. cap. 35.
pag. 122. *lin.* 28. dico *leg.* duo.
pag. 124. *lin.* 18. Tatius *leg.* Tacitus. *lin.* 32. Britannorum *leg.* in Britannis.
pag. 125. *lin.* 19. pagos *leg.* pagi.
pag. 127. *lin.* 2. haec modo *leg.* hoc modo.
pag. 132. *lin.* 1. eos *leg.* eo. *lin.* 16. potuis *leg.* potius.
pag. 136. *lin.* 19. Ariani *leg.* Aviani.
pag. 142. *lin.* 2. eligerunt *leg.* elegerunt.
pag. 143. *lin.* 8. magnum *leg.* magnam
pag. 144. *lin.* 22. formatus *leg.* formatas
pag. 151. *lin.* 16. operare *leg.* onerare.
pag. 155. *lin.* 23. in regione Friſiorum, *adde:* aut aeque in Britannia Inſula, atque in Britannia Batavica fuiſſe natam.
pag. 156. *lin.* 24. terra. Conjungi autem *dele diſtinctionem & lege* terra, conjungi *dele* autem.
pag. 157. *lin.* 23. σὺςοντα *leg.* τύςοντα. *lin.* 31. Βριτανικὴ *leg.* Βριταννικῶν. *lin.* 33. qui *leg.* quae.
pag. 167. *lin.* 13. laudarentur. *tolle hanc diſtinctionem.*
pag. 172. *lin.* 8. inductos *leg.* indictos.
pag. 174. *lin.* 3. arbitror *leg.* arbiter.
pag. 175. *lin.* 15. Avieni *leg.* Aviani.
pag. 178. *lin. antepenult.* Julii *leg.* Junii.

DE

Digitized by Google

Digitized by Google

DE
BRITTENBURGO,
MATRIBUS BRITTIS,
BRITANNICA HERBA,
BRITTIA PROCOPIO MEMORATA, BRITANNORUMQUE ANTIQUISSIMIS PER GALLIAM ET GERMANIAM SEDIBUS.

CAPUT PRIMUM.

Deſcriptio BRITTENBURGI. *Adriani Pars Antiquitates Catvicenſes laudatae & notatae. Arx illa a Romanis condita. Gerhardus Dumbar laudatus. Colinus a fide & antiquitate commendatus. Bardorum Carmina tempore Colini in Monaſterio Egmondano extiterunt. An ejus aetate Taciti Hiſtoriarum Libri in fine jam mutili fuerint? forte ipſe Tacitus inperfectos reliquit. Quibus nominibus Brittenburgus a viris Latine ſcribentibus appelletur. Verum & vernaculum nomen* HET HUIS TE BRITTEN. *Non fuit Armamentarium. Junii, Camdeni, Pighii, Scaligeri lapſus. Britanni a conſuetudine inficiendi corpora dicti. Quando hi totum corpus decolorarint.* Brit, Brithyl. *truta piſcis*, varius *dictus*. Britannia cur dicta

ta Albion. *Britanni*, *Britti & Brittones dicti. Cur picti dicantur. Brittia Procopii. Britanni etiam* Brittanni. *Barbarorum nomina in* o *pariter &* us *terminata. Batavi*, Batti, Baeti *an &* Batavones *dicti? Compoſita vocis* Gaiſo *vel* Gaiſus. *Camdeni ſententia de etymo Brittenburgi rejecta. Eruditorum virorum licentia fingendi nomina Latina. Stephanus Vinandus Pigbius notatus & laudatus.* Burgus *habitaculum per limitem.* Huis *quid olim notarit.* Te *particula Lingua Belgica locum, pagum aut urbem oſtendit. Palatium Neomagenſe* het huis te Nymegen *dictum. etiam* Burgus & Furſtenburg in de Burgſtraet.

BRITTENBURGUM Petrus Scriverius in Antiquitatum Batavicarum Tabulario ſub initio, praeſtantiſſimum (dum Fata Deuſque ſinebant) & commemoratione memoriaque omni digniſſimum monumentum appellat. Quibus & haec porro addit: Arcem Btitannicam Latini & Brittenburgum vulgo vocant. Fuit illud praeſidiarium populi Romani Caſtellum, Rheni quondam ſuperciliis ipſique oſtio, ut videtur, inpoſitum; deinde hoſtica vi exciſum, poſtremo maris aeſtu ac littoralibus arenarum cumulis adobrutum, ſepulchri ſimile, nihil praeter nomen hodie reliquum habet. Imaginem hic damus ex Breval *Remarks on ſeveral parts of Europe.* Eadem paene de Brittenburgo ante tradiderat Nobiliſſimus Douſa in Hollandiae Annalibus Libro IV. pag. 164. Mox Scriverius ſubjungit Humfridi Lhuydi Angli, Hadriani Junii & Guilielmi Camdeni de hac Arce ſententias. Plurimorum autem opiniones recenſet Adrianus Pars in Antiquitatibus Catvicenſibus Belgice ſcriptis, ſed majore diligentia, quam eruditione. Teruntur hi libri omnium manibus, quanto magis cavendum eſt, ne dicta ab aliis repetiiſſe videamur. Ex Viris eruditis autem, qui Arcem hanc deſcripſerunt, alii eam a Britannis, alii a Batavis, alii a Romanis conditam opinantur. Horum nos ſequimur ſententiam, quam & confirmant complures litterati lapides, annuli, ſigna, vaſa, claves, aliaque Romanae, non Barbaricae elegantiae, opera, quae Junius in Hiſtoria Bataviae cap. X. & Scriverius in Antiquitatum Batavicarum

carum

Digitized by Google

carum Tabulario, omnium oculis expoſuerunt. Adjecit pauca Adrianus Pars, pauca etiam Nicolaus Chevalier in libro, quem Gallico ſermone ſcriptum edidit, nominavitque *Deſcription de la Chambre de Raretez de la ville d'Utrecht.* Nonnulla etiam nos deinceps addemus, ſi quid laxamenti ad perſequenda illuſtrandaque Bataviae antiquae monumenta fuerimus nacti. Nicolaus Colinus in Chronico rhythmico, quod ſaeculo duodecimo ſcriptum haud ita pridem edidit Gerhardus Dumbar Vir Ampliſſimus, & praeclare nuper de Daventria Patria ſua meritus, Brittenburgum etiam Romanis vindicat, qui de ea ita canit pag. 250.

In zyn tyden hier te voren
Was een adel hel te boren
Her, wes name vint ix zo
Dat hi hete Brinio
Die met zine krieg gebarden
In den Kattewycker warde
Twe Romeynen Blockhuſen ſlechte
En twie wyghen wan mit vechten
Ti man waant dat haben mit eren
BRIT en Romonburche geweren
Daer ti Barden garven waren.

Tanto autem major fides huic homini habenda, quicunque ille fuit, quanto antiquior, & fide integritateque praeſtantior. Nihil enim ſe ſcriptis conſignare dicit, niſi quod ex certis monumentis cognoverat, proſcriptis rejectiſque prodigioſarum fabularum monſtris, quibus ceterorum Chronicorum ſarcinatores nimium indulgent. Imo eo tempore vixit, quo in monaſterio Egmondano exſtabant priſca Bardorum carmina, quod unum apud Germanos, ut ſcribit Tacitus de moribus Germanorum cap. II. addo etiam apud Gallos pleroſque, memoriae & Annalium genus fuit. Ita namque Colinus in loco mutilato pagina 252. ſic tamen mutilato, ut illa, quam dixi, ſententia perſpiciatur.

En ti Barden woizen lezen
Ti nog overich haben wezen
Minen daghen binnen Hegmonde
Zolckes hab ie zo bevonden.

Quam vellem etiam Taciti Hiſtorias pleniores habuiſſet Colinus, quam nos hodie habemus, ſaltem in illo loco, in quo is Claudii Civilis conatus adverſus Romanos narrat. In ea enim cauſſa deſinit Colinus res geſtas Civilis memorans, ubi hodie Taciti Hiſtoriae deſinunt, id eſt, in colloquio inter Civilem & Cerealem de pace in ponte Navaliae, ſive ut Tacitus ſcribit ad reciſum pontem ejus amnis. Quae res indicio eſt, aut ipſum Tacitum opus hoc inperfectum reliquiſſe, aut Colini aetate illam partem jam interiiſſe, in hunc namque modum hic verſificator.

. zo dat te male
Op tie brugge van die nau Wale
Wurt gedainget van den peyſe
Waer hy ſturf, en op wat weyze
Adel Greve Glaude Schevelen
Vint ix ni in geene delen.

Sed ad Brittenburgum revertor. Non movet nos nominis ratio, quo minus a Romanis excitatum opinemur, qua tamen alii inducti diverſa cenſuerunt. Verum ab omnibus non eodem nomine dictum invenio. Brittenburgum vocat Colinus. In hanc enim ſententiam lego & diſtinguo hos verſus.

Ti man waant dat haben niit eren
BRIT-en Romon-BURCHE geweren.

Eodem nomine inſignit Junius in Bataviae deſcriptione cap. X. qui & addit BRITTEN appellari. Johannes Gerbrandus a Leidis libro I. cap. 13. BRITTON vocat, *ibidem caſtrum munitiſſimum conſtruxerunt, quod* BRITTON *appellaverunt.* Verum lib. V. cap. 30. CASTRUM BRITANNICUM, additque *in idiomate Teutonico* DIE BURCH TE BRITTEN. ARCEM BRITONUM nominat Cornelius Aurelius in Bataviae ſuae libro primo: nec non Reinerus Snoius rerum Batavicarum lib. I., ſcribitque a ſe evulſos eſſe inde lapides, quorum unum aedium ſuarum frontiſpicio inſeruit. Literatus ille lapis an nudus fuerit, nos ignorare voluit Snoius; forte adhuc ſupereſt lapis Goudae, in ea namque urbe vixit quae patria ipſi fuit, & in ea aliquamdiu honores geſſit. ARCEM

BRI-

Britannicam Guicciardinus in deſcriptione Belgii & Scriverius: Turrim Britannicam Humfredus Lhuydus in Epiſtola ad Ortelium, quam Ortelius vulgavit & Scriverius. Stephanus Vinandus Pighius Brittheim appellat in Hercule Prodicio pagina 10. Camdenus in inſulis Britannicis Domum Britannicam; additque Hollandis Huis te Britten dici, id quod hodiernus uſus confirmat. Tametſi enim dudum una cum aedificiis terra fluctibus merſa eſt, nomen tamen & fama Arcis, Caſtri an Domus (de his autem nominibus dimicare non fert animus) manet, atque 't Huis te Britten ſermone vulgi celebratur.

Quod autem Arcem hanc Armamentarium fuiſſe Junius, Camdenus, Pighius, Scaliger & plerique omnes fuerunt opinati, in eo illos fefellit antiqui lapidis locus; non enim ad Brittenburgum erutus eſt ille lapis, qui Armamentarii memoriam ſervat, ſed ad Romburgum, id quod primus oſtendit Scriverius. Miror que legi in Scaligerianis Puteanorum in voce *Antiquitez* inſcriptum fuiſſe in duobus hujus Arcis lapidibus, qui Hagae Comitum extant

ARMAMENTARIVM SEVERI APVD BRITANNOS.

Nemo enim Scriptorum Batavicorum mentionem facit duorum hujuſmodi lapidum aut tituli illius. Notiſſimus eſt titulus Armamentarii a plurimis traditus & illuſtratus, ſed is nihil ad Brittenburgum, qui tamen, ut error errorem parit, ſive Scaligerum, ſive Puteanos fratres, male verba Scaligeri excipientes, in alium errorem inpulit. Falſum namque, quod paullo ante in iiſdem Scaligerianis de eadem Arce Britannica *C'eſtoit* Armamentarium Severi Imperatoris adverſus Britannos, ***qui ſe rebelloient fort contre les Romains, au lieu que les Hollandois eſtoient paiſibles & devenus tout Romains.*** Ex his, quae diximus, patet, ex Brittis nomen eſſe Arci inditum. *Brittos* autem hos non alios opinor, quam quos alii *Brittones*, alii *Britannos* vocarunt. Falluntur namque illi, qui *Brittones* & *Britannos* diſtinguendos putant. Dum enim Romani terminationem nominum Barbaricorum ad linguae ſuae uſum formabant, alii hos *Britannos*, alii *Brittones* dixerunt. Verum ipſi Inſulani ſe, & vicini populi, ut Galli, Germanique, forte & Hiſpani, eos *Britten* vel *Brittan* vocarunt a conſuetudine inficiendi corpora, de qua Caeſar Belli Gal-

lici

lici libro V. cap. 15. *Omnes vero ſe Britanni* VITRO INFICIUNT, *quod caeruleum efficit colorem*, *atque hoc horribiliore in pugna ſunt adſpectu.* Plinius Naturalis Hiſtoriae libro XXII. cap. 1. toto corpore conjuges nuruſque Britannorum GLASTO OBLINI ſcribit, *Aethiopum colorem imitantes.* Sed eo colore non perpetuo utebantur, verum in quibuſdam ſacris, ut ipſe Plinius arguit, cetera colore vario erant; ita namque Herodianus Hiſtoriarum libro III. cap. 14. τὰ σώματα στίζονται γραφαῖς ποικίλων ζώων παντοδαπῶν εἰκόσι. *notant corpora picturis* VARII COLORIS *generiſque animalium.* & Solinus cap. XXII. in fine. *Quibus per Artifices plagarum figuras, jam inde a pueris* VARIAE *animalium* EFFIGIES INCORPORANTUR, *inſcriptiſque viſceribus hominis incremento* PIGMENTI *notae creſcunt.* Adde Servium ad Virgilium Aeneidos libro IV. 146. Hoc certum ex lexico antiquae linguae Britannicae, quod Boxhornius ex Daviſianis obſervationibus digeſſit, & libello ſuo de originibus Gallicis ſubjunxit *Brit* lingua Britannica, quae priſcae linguae Gallicae ſimillima fuit, verſicolorem & maculoſum ſignificare, unde & *Brithyll* in eadem lingua trutam notat, hunc autem piſcem, ut Iſidorus tradit Originum libro XII. cap. 6. Latini etiam a varietate coloris *varium* dixerunt. Equidem hanc Britannorum originationem ceteris omnibus antepono, quas recenſet Camdenus in Britannia pag. 24. 25. & proximis. Inſulam namque ſeu regionem, a natura & montibus *Albiona*, inſulanos, a colore *Brittos*, *Brittones* & *Britannos* appellatos exiſtimo. Inde vero *Pictos* dici Martiali Epigrammatum libro XI. 53. 1. & XIV. 99. 1. *Infectos* Propertio II. 14. 25. dudum eſt obſervatum aliis. Quia vero nonnulli exilius, alii pinguius pronunciarunt ultimam litteram in voce *Britten*, quam litteram & hodie Batavorum nonnulli obſcurius efferunt loquentes, ex eo factum eſt, ut promiſcue *Brittorum*, *Brittonum* & *Britannorum* nomen iis haeſerit; quin & hanc cauſſam fuiſſe arbitror, cur Procopius errore, ſed tamen excuſando, inter *Brittiam* & *Britanniam* diſtinxerit, de quo deinceps pluribus diſputabitur cap. VII. Nam ex nomine *Brit* vel *Britte* (ſic enim in ſingulari Britannus ſermone Gallico, forte & ipſo Britannico & vicinorum eſt appellatus) a quibuſdam Latinis *Britti* ſunt dicti. Britanni, & inde *Brittia.* Non nos moratur littera media T quae in *Brittonibus*, *Brittis* & *Brittia* geminari ſolet, nam eadem in Britannia nonnunquam geminatur, ut Manutius & Dauſquius in libris de Orthographia oſtenderunt,

runt, atque ex Gudii inſcriptionibus intelligitur: vid. pag. XCIX. 3. CXX. 2. CLXXV. 1. Graecis quoque eadem littera geminatur, tametſi Poëtis Latinis fere Syllaba prima corripitur. Conſueverunt hoc modò Barbarorum nomina in *o* pariter & in *us* terminare Latini, hinc *Saxo* & *Saxonus*, Anonymo Ravennati libro V. cap. 28. etiam *Saxus* nominatur, *Friſio* & *Friſius*, *Franco* & *Francus*, & quae praeterea recenſet Nicolaus Heinſius ad Vellejum Paterculum libro II. cap. 105. & ſic *Burgundio* & *Burgundius*. Contendit quoque Iſaacus Voſſius in Obſervationibus ad Pomponium Melam libro III. cap. 5. in fine, *Batavos*, *Battos* & *Baetos* fuiſſe dictos, addit praeterea *Batavones* Vir Cl. Menſo Alting in notitia Germaniae Inferioris parte I. pag. 10. quam ſententiam alio loco ad examen revocabimus. Nihil porro vulgatius, quam Gallorum Germanorumque nomina in o terminari, hinc *Regiſo*, *Gaiſo*, forte & *Lupio*, quorum monumenta in Batavia viciniſque terris inventa opportuniore loco producemus. A voce *Gaiſo* dictus porro *Radagaiſus*, de quo Oroſius libro VII. 7. cap. 37. Jornandes de Regnorum & temporum ſucceſſione: *Rodogaiſum* nominat Zoſimus in Hiſtoria libro V. cap. 26. Referendus huc quoque *Adalgiſus* apud Eginhartum in vita Caroli Magni cap. VI. & *Aragiſus* cap. X. Non autem quenquam fore puto, qui Camdeni de Inſulis Britanniae ſecutus opinionem, a *Brittis*, quos Junius ex Batavorum lingua ceſpites interpretatur, Brittenburgo nomen inditum exiſtimet, quod contra incurſantes undas oppoſitis aggerum molibus ceſpite ſive *Britten* munitus fuerit. Non me latent, quae de aggeribus ad vim Oceani reprimendam diſputat Douſa Annalium libro VI. atque alii. Putem autem, ſi unquam ex ceſpite aggeres ejuſmodi fuerunt ad Oceanum, non ad Brittenburgum magis, quam in aliis Oceani littoribus per Galliam fuiſſe. Quod ſi autem per omnem eum tractum exstiterunt, quae cauſſa eſt, cur Brittenburgo potius, quam aliis ad Oceanum Caſtellis aut Arcibus nomen dederint? Immo vero minus ad Brittenburgum, quam in aliis Oceani littoribus aggere fuit opus ad eludendos fluctus, quod in hoc loco amplo Rheni oſtio hauriebantur. Quanto autem probabilius eſt, *Brittos* id eſt *Britannos* hic olim habitaſſe, atque ab iis Caſtellum hoc nomen adeptum? Hoc certe docet verum nomen, quo accolis, ut olim, ſic & hac noſtra aetate appellatur HET HUIS TE BRITTEN, nam cetera nomina,

na, quae Latine ſcribentes uſurparunt, & paullo ante a nobis recenſita ſunt, non ex ſermone vernaculo aut Belgico, ſed ex ſuo quiſque ingenio confinxit. Quae quidem fingendi licentia avorum proavorumque noſtrorum ſaecula, Muſis ceteroqui non poenitenda, ita pervaſit, ut librorum auctores ab inferis hodie excitandi ſint, ad vera rerum vetuſtarum nomina, quae ipſi commentis ſuis obſcurarunt & corruperunt, eruenda; Quis hodie Brittenburgum deſignari putet a Pighio, at quanto viro! certe in diſtinguendis populi Romani annalibus & Faſtis primo, cum legat, quae in Hercule Prodicio de Veteribus Romanorum Caſtris pag. 11. (quae alio in loco pag. 27. non dubitavit *Veterheim* nominare) ad Lucenſium municipium memorat, niſi ex libri margine vera nomina cognoſcat? Colinum tamen illud ſuum *Britburg* vel *Brittenburg* verſus cauſſa finxiſſe non exiſtimo, nam & Joh. Gerb. a Leidis patria lingua eo nomine dici teſtatur. Quo circa exiſtimandum inter Batavos viciniſque populos, gemino hoc nomine fuiſſe dictam Arcem BRITTENBURG & HET HUIS TE BRITTEN. Tradit namque Paullus Oroſius Hiſtoriarum libro VII. cap. 32. habitacula per limitem conſtituta Burgos eſſe nominatos, in limite autem imperii & Rheni Brittenburgum fuiſſe, certum eſt. Ceterum vocula *te* in noſtris finitimiſque populis locum, pagum aut urbem ſignificat, *Huis* vero arcem caſtellumve notat, ſic *Het Huis te Warmond*, *Het Huis te Gennep*, ſive *Het Genneper Huis*, *Het Huis te Benthem* aliaque innumera, atque hoc modo *Het Huis te Nymegen* fuiſſe dictam Arcem, quod Caſtrum nominat Beka atque alii, liquet ex diplomate, quo Fredericus Barbaroſſa Imperator *domum Neomagenſem* in feudum concedit Comiti Gelriae. Deſcripſit hoc diploma Johannes Iſacius Pontanus in Hiſtoria Gelriae libro VI. ſimiliter vocabulum *Hus* praeſtantius quidpiam, quam domum vulgareſve aedes notat in Rhythmis de S. Annone, quos citat Johannes Schilterus in Gloſſario Teutonico. Ut adeo Neomagenſi Arci idem, quod Britannicae accidiſſe intelligamus, utraque enim & *Domus* & *Burgi* nomen habuit. Illa namque in antiquis monumentis *Principis Burgus* noſtra lingua *Furſtenburg* dicitur, unde & hodie plateae nomen Neomagi, quae in Arcem hanc ducit *de Burgſtraet*.

C A-

CAPUT II.

Britten *nomen loci ad medium Rheni oſtium Heda emendatus & expoſitus. Turris* Callae *prope Brittenburgum, ibidem aedificia multa in modum vici. Rhenolandia videtur Britannia dicta. Egbertus* de Britannia. *Chriſtophorus Browerus laudatur. Brittenburgus ab accolis Britannis nomen accepit. Sententia Junii de Arcis appellatione refutatur. Navigatio ex Britannia in Rhenum quomodo inſtituta. Nautae ex ea inſula, Helii, non medium oſtium Rheni ſubibant. Strabonis ſententia expoſita. Lenior Vahalis, quam Rheni fluxus. Camdenus & Altingius refelluntur. Zoſimus illuſtratus; Interpres ejus notatus. Germania Ciſrhenana Galliae Belgicae portio. Locus inſtructae claſſis a Claudio Civile. Lapis vetuſtus expoſitus. Rheni occidentalis aquae Zelandiam irrigarunt. Nehalennia Helii Nympha.* Negotiator Creatarius, *id eſt argillae vel Margae. Creta Galli foecundabant agros. Plinii ſcriptura vulgata ſervata. Camdeni, Lhuydi & aliorum opiniones rejectae. Batavi tempore Antonini Caracallae praeſidia tenuerunt in Arce Britannica, Batavi dicti Baeti. Inſcriptiones laterum & tegularum illuſtratae.* VEX. BRIT. *id eſt Vexillatio Brittonum. Caſtra Legionum*, MENERVIAE & XII. XXX. X. *Chevalierii imperitia notata.* ʞ *nota* L *ſignificat. Varie erratum circa* LEG. XXX. *an ulla Legio* XXXV. *ex ſententia Gruteri, Fabretti, Gudii in monumentis antiquis?* LEG. V. & XV. *Vexillatio Britannorum in Britannia. Lacuna monumenti antiqui expleta. Tegulae* VEX. BRIT. *per multas urbes & regiones diſperſae. Luydi & Schriekii ſententiae exploſae.*

EX iis, quae diximus de nomine Arcis Britannicae apparet, neceſſe eſſe, ut urbs, pagus, vicus aut locus duntaxat aliquis,

 id

id eſt regio agerve fuerit nominè *Britten*, in ea littoris ora, qua domus illa ſive Burgus ſtetit. Et ſane plures ſuſpiciones concurrunt, fuiſſe illo nomine hic vicum populumve. Primo eas confirmat Wilhelmus Heda in Hiſtoria Epiſcoporum Ultrajectenſium. Is namque in vita Hungeri Epiſcopi XI. illam arcem deſcribens haec prodit. *Ex quo caſtro nonnulli etiam Romanorum, ſicuti Carauſius, Piraticam exercuiſſe creduntur. Eo anno dum haec ſcriberemus, abductis vento colliculis arenarum, quae inſtar undarum nonnunquam agitantur, viſae ſunt* ALTERIUS MUNICIPII *ingentes ruinae Romanae vetuſtatis, haud longe a vico Cattorum in ipſo Oceano, ubi nummi argentei cum inſcriptione Severi & Antonini inventi ſunt, & nobis dono miſſi cum pleriſque aliis.* Hac enim verborum trajectione adjuvanda eſt Hedae ſententia, quae verba ſi eo ordine legantur, quo nunc edita conſpiciuntur, *ab ipſo Oceano in vico Cattorum*, aut nihil aut inepte ſonant, quod & Buchelius vidit, & miror, hic eum de turbato ordine non cogitaſſe; cum is ſaepe alias eum animadvertit correxitque, unum exemplum vide in vita Othonis ſecundi Epiſcopi XXXIII. pag. 200. Mihi quoque olim hunc Hedae librum legengenti plura oblata recordor. Hoc certum minus emendate, imo plane negligenter deſcriptum, primum in lucem eum prodiiſſe; incertum, ipſius Auctoris, amanuenſis an typographi incuria. Illud ſcio, plurimorum exemplarium ope, quae paſſim citantur ab accuratiſſimo Buchelio, mendas omnes detegi atque eximi non potuiſſe. De Arce autem Britannica, quam & hic, & paullo ante Caſtrum nominat, regioneque illius, hic loqui Hedam, inde etiam intelligimus, quod addit, eo anno, cum haec ſcriberet, abductos vento colliculos arenarum. Annus enim ille fuit CIƆIƆXX. ſiquidem proximo anno CIƆIƆXXI. librum eum editum ex dedicatione accipimus. Vigeſimus autem ille annus eſt, quem & Ludovicus Guicciardinus in Belgii Deſcriptione, & Junius in Bataviae Hiſtoria inſignem memorant Arcis Britannicae conſpectu fuiſſe.

Docet itaque Heda, apparuiſſe indicia municipii, ſive vici alicujus prope Catvicum in regione Brittenburgica. Hunc autem vicum fuiſſe puto, in quo, ſive ad quem Arx Brittenburgica fuit exſtructa; & forte ad eundem vicum duxit murus ille, quem anno CIƆIƆLII. Guicciardinus detectum ſcribit, parte ea, quae ad littus tendebat, obruta arenarum cumulis. Quemadmodum ergo *Het Huis*, ſive mavis *de Burg*, ſive *Het Hoff*, non alia ratione vulgari noſtro ſermo-

ne,

ne, *te Nymegen* dicitur, quam quod ea ad Neomagum vel in ea urbe Arx eſt, eodem modo *Het Huis* fuit dicta *te Britten*, quia *ad Britten* vel *in Britten* pago, vicove, aut regione, fuit condita. Ad vicum eundem pertinuiſſe puto turris ruinas, quam *Callæ turrim*, Belgice *de toren van Calla*, piſcatores nominant, item viam lapidibus ſtratam. Harum meminerunt Joachimus Oudaan in libro, patrio ſermone ſcripto de Imperio Romano pag. 26. Cuncta haec arguunt, non ſolam in Rheni oſtio Arcem Britannicam ſtetiſſe, ſed & aedificia complura in modum vici. Arcis autem, quam vici illius fama illuſtrior apud poſteros manſit, quod disjectis ab Oceano, obrutiſque villis atque aedificiis paganorum, utpote humilibus levique materia extructis, pro more, cum priſcorum omnium, tum praecipue Germanorum Barbarorumque reliquorum, diutiſſime Arx haec caput undis extulit, memoriamque ſui late per Oceanum navigantium animis infixit: quin & deinceps, cum jam undis obruta lateres (ut huic orae paullatim Oceanus gravior altiorque incubat) illius memoriam identidem retium aut navium damnum piſcatoribus & nautis refricuit. Ea autem ſaxorum parietumque mole condita fuit a Romanis haec Arx, ut tanto temporis intervallo adverſus Oceani fluctus, ſi non incolumis, certe non plane diruta ſteterit.

Verum & alia porro ſuſpicio eſt, regionem ad hanc Arcem & forte omnem eum tractum, quem nunc Rhenolandiam vocant, Britanniam olim fuiſſe dictam. Eam autem ſuſpicionem tu nuper injeciſti mihi, ERUDITISSIME LONI, quum ſcite admodum in tua ad me Epiſtola docebas, Egbertum Archiepiſcopum Trevirenſem, *Egbertum de Britannia* nominari in geſtis Trevirenſium Archiepiſcoporum cap. VIII. quum conſtet, filium eum fuiſſe Theodorici ſecundi Hollandiae Comitis, quem praefuiſſe novimus regionibus ad Brittenburgum ſitis. Hanc quoque Britanniam Batavicam (liceat ita vocare) a Colino deſignari exiſtimas, quum ſcribit, Egbertum hunc ex Hildegarde, quae Uxor fuit Theodorici Comitis, natum fuiſſe in Britannia

Egbert iren zoene fier
Tie Aartsbiſcoppe van Trier
In Bretangen van ir geboren.

Quin addis ex eadem Britannia videri quoque Lioffinum natum; qui ab Egberto Mediolacenſi Abbatiae, ſubmoto Hezzele, eſt praefectus,

fectus, quod & Chriſtophorus Browerus, haud poſtremum Arnhemiae decus, in qua urbe haec ſcribo, ſenſiſſe videtur, dum in Annalibus Trevirenſibus Leoffinum *Britannum* interpretatur Hollandum. Quanto autem veriſimilior eſt conjectura *Het Huis te Britten* ab ipſis incolis accoliſve Britannis ex uſu locutionis vernaculae dictam cenſeri, quam a populis Oceano totoque penitus orbe, ut poeta canit, inde diviſis, Britannis dico, inſulam ſuam incolentibus; quae ſententia fuit Junii in Bataviae Hiſtoria cap. X. Nam quod navium Britannicarum & negotiatorum, frumentum ad praeſidia Romana deportantium, ſtationem fuiſſe arbitratur ad hanc Arcem, ad quam & propterea nonnulli vectigal penſum fuiſſe ſcribunt, id mihi necdum perſuaſum eſt; a Romanis enim non a Britannis habitata fuit Arx haec, ut deinceps demonſtrabimus. Imo opiner potius ruptis illis Druſi molibus, factaque a Corbulone foſſa (de quibus Tacitus Hiſtoriarum libro V. cap. 19. Annalium II. cap. 20. *Inter Moſam Rhenumque, trium & viginti millium ſpatio foſſam perduxit, qua incerta Oceani vetarentur*) nautas ex Britannia venientes atque etiam a Gallia, non medio oſtio, ad quod Brittenburgica Arx eſt, Rhenum ſubiiſſe, ſed illo, quod Helium Plinius nominat & ripam Gallicam radit. Sunt autem cauſſae plures & graves ita opinandi: Primo quia hoc oſtium Britannorum Inſulae vicinius eſt, quare & hodie ab eo aut prope illud Inſulam petunt Batavi. Accedit quod Strabo narrat libro IV. pag. 199. ab Rheni oſtio non recto curſu in Britanniam fuiſſe trajectum, ſed lecto littore Gallico uſque ad Morinorum portum; inde demum mutata velificatione in Britanniam enavigatum. Hanc enim mentem fuiſſe puto, cum ita ſcribit. Τέτταρα δ' ἐστὶ διάρματά οἷς χρῶνται συνήθως ἐπὶ τὴν νῆσον ἐκ τῆς ἠπείρου, τὰ ἀπὸ τῶν ἐκβολῶν τῶν ποταμῶν τοῦ τε Ῥήνου, καὶ τοῦ Σηκοάνα καὶ τοῦ Λείγηρος, καὶ τοῦ Γαρούνα. Τοῖς δ' ἀπὸ τῶν περὶ τὸν Ῥῆνον τόπων ἀναγομένοις, οὐκ ἀπ' αὐτῶν τῶν ἐκβολῶν ὁ πλοῦς ἐστιν, ἀλλὰ ἀπὸ τῶν ὁμορούντων τοῖς Μεναπίοις Μορινῶν; Παρ' οἷς ἐστι καὶ τὸ Ἴτιον, ᾧ ἐχρήσατο ναυσταθμῷ Καῖσαρ ὁ Θεὸς, διαίρων εἰς νῆσον πεδιὰς καὶ κατάδρομος. *Quatuor ſunt uſitati e continente in Inſulam trajectus, nimirum ab oſtiis fluminum Rheni, Sequanae, Ligeris & Garumnae. Qui a Rheni partibus trajiciunt, ii non ex ipſo trajiciunt oſtio, ſed a Morinis Menapiorum conterminis, apud quos eſt etiam Itium, quo navali uſus eſt Divus Caeſar in eam tranſmittens Inſulam.* Dubitandum autem non eſt, quin ſimiliter illi, qui ex Britannia Rhenum Germaniamque cogitabant, verſus Morinorum portum, qui proxime

om-

Digitized by Google

omnium aberat, primo inſtituerint curſum, mox ſecundum oram Gallicam Rhenum petierint. Maluerunt autem hi primum, quod objiciebatur, Rheni oſtium ingredi, atque inde tuto, interque amicos, flumine navigare, quam per incerta Oceani ad longinquius oſtium deferri, cujus ripam Barbari atque infeſtiſſimi Romano nomini hoſtes nonnunquam inſidebant. Vahalis autem & Moſa, imo & Scaldis amnes, qui primo illo Rheni oſtio effundebantur, inter Gallos dudum domitos, & Batavorum, amicorum & fratrum Populi Romani, fines, tutiſſimam navigationem ſubeuntibus præſtabant. Contra vero alveus ille, qui ſervato Rheni nomine ad Brittenburgum Oceano miſcetur, alteram ripam plerumque hoſtilem & peſtiferam Romanorum & provincialium navibus oſtendebat. Praeterea adverſo amne facilius Vahalis, quam Rhenus navigabatur ob leniorem illius fluxum, de quo Tacitus Annalium libro II. cap. 6. *Nam Rhenus uno alveo continuus ac modicus, inſulas circumveniens, apud principium agri Batavi velut in duos amnes dividitur: ſervatque nomen & violentiam curſus, qua Germaniam praevehitur, donec Oceano miſceatur; ad Gallicam ripam latior & placidior adfluens, verſo cognomento Vahalem accolae dicunt.* Credo etiam falli Camdenum in Inſulis Britanniae, & Altingium in Notitia Germaniae inferioris parte I. in voce Ostium Rheni, qui medio Rheni oſtio ad Brittenburgum annonam ex Britannia legionibus per Germaniam ſubvectam ſunt opinati. Hoc ex Zoſimo diſcimus, paratam inſtructamque eſſe eam claſſem, quam Julianus in Britanniam annonae cauſſa miſit, non ad Brittenburgum. Locum deſcribit Zoſimus ita Hiſtoriae novae libro III. cap. 5. ut, qui rem rite expendat, dubitare non poſſit, quin Vahalis ac Moſae oſtium, quod Helium nominat Plinius Naturalis Hiſtoriae libro IV. cap. 15. ſignificetur. Τοῦ Ῥήνου, inquit, πρὸς ταῖς ἐσχατιαῖς τῆς Γερμανίας (ὅπερ ἐστὶν ἔθνος Γαλατικὸν) εἰς τὸ Ἀτλαντικὸν πέλαγος ἐκδιδόντος, οὗ τῆς ἠϊόνος ἡ Βρεττανικὴ νῆσος ἐνακοσίοις σταδίοις διέστηκεν, ἐκ τῶν περὶ τὸν ποταμὸν ὑλῶν ξύλα συναγαγὼν, ὀκτακόσια κατεσκεύασε πλοῖα, μείζονα λέμβων. ταῦτά τε εἰς τὴν Βρεττανίαν ἐκπέμψας κομίζεσθαι σῖτον ἐποίει. *Ad extremos limites Germaniae, ubi Gallicae cujuſdam nationis ſedes ſunt* (ita vulgo verti videas ὅπερ ἐστὶν ἔθνος Γαλατικὸν, quod ſi vero mo audis, leges ὅπερ ἐστὶν ἔθνος Γαλατικὸν, *ubi tamen Gallorum natio*) *Rhenus in Atlanticum mare ſemet exonerat, ab eo littore nongentis inſula Britannica ſtadiis diſtat. Itaque collectis ſignis ex iis ſilvis, quae ſilvae flumini adjacent, octingentas naves lembis majores ſtruxit; his*

his in Britanniam miſſis frumentum adferri curat. Fruſtra ſunt, qui Germaniam hic Trans Rhenanam accipiunt, eam namque Germaniam tradit, in qua ἔθνος Γαλατικὸν *Gallorum natio erat*, quod plane ab hac regione abhorret. Unice autem convenit Germaniae Cisrhenanae, quae Galliae Belgicae portio olim fuit, quod noverunt Illi, qui rerum imperiique Romani imperiti non ſunt. Non potuit autem Zoſimus magis perſpicue Helium ſive Occidentale Rheni oſtium deſcribere, quod in ora Germaniae Inferioris eſt, atque illa ejus parte, qua Oceanum tangit. A quo autem Rheni oſtio ſolvit hic navium commeatus in Brittanniam, eodem etiam ex ea inſula, Germaniae, utriuſque caſtella petitura, rediiſſe videtur. Ad idem oſtium dudum ante claſſem ſuam Claudius Civilis inſtruxerat, &, quod maxime huc pertinet, eo in loco inſidias fecit commeatibus ex Gallia adventantibus, Rhenumque eo oſtio ſubituris. Tacitus Hiſtoriarum libro V. cap. 23. *Civilem cupido inceſſit navalem aciem oſtentandi. Complet quod biremium, quaeque ſimplici ordine agebantur. Adjecta ingens Lintrium vis. Tricenis quadrageniſque Armamenta Liburnicis ſolita, & ſimul captae Lintres, ſagulis verſicoloribus, haud indecore, pro velis juvabantur. Spatium velut aequoris electum, quo Moſae fluminis amnem Rhenus Oceano affundit. Cauſſa inſtruendae claſſis, ſuper inſitam genti vanitatem, ut eo terrore commeatus Gallia adventantes interciperent.*

Ad extremum appulſum navium Britannicarum ad hoc Rheni ſeu Vahalis Moſaeve oſtium quodammodo probat lapis Deae Nehaleniae conſecratus hoc titulo

DEAE NEHALENNIAE
OB MERCES RECTE CONSER
VATAS SECVND SILVANVS
NEGO†TOR CRETARIVS
BRITANNICIANVS
V S L M.

Lapis namque in Zelandia inventus eſt, quam regionem ſparſis per plura capita ſub exitu in Oceanum aquis Occidentalis Rheni alveus olim irrigabat, ut & nunc nonnulla loca ibi inundat. Britannicianus autem hic negotiator ſive ingreſſurus Helium, Helii nymphae ac praeſidi ob merces ſalvas votum fecit, ſolvitque. Inſigniter autem

tem illi labuntur, qui cretam in hoc lapide eam interpretantur, quam adhuc noſtro ſermone cretam vulgo appellamus; ſed talis haec creta fuit, qua Britanni & Galli agros foecundabant; a quo more etiam nunc non abhorrent in his regionibus ruſtici. De ea ita Varro de Re Ruſtica libro I. cap. 7. *In Gallia Tranſalpina intus ad Rhenum cum exercitum ducerem, aliquot regiones acceſſi, ubi nec vitis, nec olea, nec poma naſcerentur, ubi agros ſtercorarent candida foſſicia* CRETA. Argillam etiam Latini dixerunt, vide Palladium de Re Ruſtica libro I. titulo 34. Britanni & Galli *margam* nominarunt, Plinius Naturali Hiſtoria libro XVII. cap. 6. *Alia eſt ratio, quam Britannia & Gallia invenere alendi eam ipſa: quod genus vocant* MARGAM. in quibus verbis nihil eſt mutandum. *Margae* vox necdum in his terris plane in deſuetudinem abiit. Verum alia, quae ad hoc monumentum & negotiationem cretariam pertinent, in aliud tempus rejicimus.

Praetermitto Camdeni, Lhuydi, aliorumque opiniones de nomine Arcis Britannicae. Nam quod ille ſcribit Batavos hanc ſuam Arcem conſecraſſe Britanniae oppoſitae, nulli, credo, probabit. Hic autem quae de Britannis praeſidii cauſſa Arci impoſitis ab Antonino memorat, refutantur hoc lapide invento in illa arce.

IMP
C AE S
A N T O
A V G
C O H
B AE T
O R V
P E

Titulus namque hic oſtendit tempore Antonini, quem Caracaliam fuiſſe reor, cohortem Baetorum praefuiſſe huic Arci. Solebant autem ſingulae cohortes praeſidia agere per caſtella ad Rhenum, quare crebro caſtra cohortium in rebus per Germaniam utramque geſtis memorantur a Tacito. Baetos autem in illa inſcriptione Batavos interpretor. Nemo vero objiciat mihi ex Nicolao Chevalier in *Deſcription de la Chambre des Raretez de la Ville d'Utrecht*, tegulas & lateres ad Brittenburgum inventos his notis VEX. BR†. Tabula

Digitized by Google

bula X. 11. 12. quas tamen notas quia non intellexit, inepte ſatis exhibet, VER enim in pleriſque legit.

Nemo autem, inquam, ex his argumentetur, Vexillationem Britannorum praeſidii cauſſa caſtellum hoc tenuiſſe aliquando. Opera namque illa fictilia nequaquam exiſtimanda ſemper eo in loco facta, ubi inventa, ſed ſaepe ex locis remotioribus aſportata ſunt. Fuerunt figlinae complures per Germaniam utramque, in quibus legiones praeſidiariae opera faciebant. Ita ad Brittenburgum fictilia ejuſmodi opera reperta, quae legionem I. Meneryiam teſtantur; haec ad Bonnam caſtra habuit: legionem XII. quae ad Antunnacum tetendit: legionem XXX., ad Caſtra vetera. Sunt & opera legionis VIII. AVG. (perperam hoc Chevalier tabula X. n. 27. in LVG. mutat.) item legionis X. Imo & LEG. XXV. Si huic homini credimus Tabula XI. n. 40. Sed geminum errorem nota ex Junio in Bataviae Hiſtoria cap. X. Scriverio in Tabulario Antiquitatum Batavicarum pag. 186. & Grutero pag. DXV. n. 19. qui eundem lapidem ob oculos poſuerunt, ſed non inſcriptum ita, ut iſte eum prodidit REG. XXV. Verum ꓘEG. XXX. fraudi fuit homini litterarum inperito nota illa ꓘ, quae frequens eſt in monumentis vetuſtis. Sed quem non obſtupefacit LEG. XXXXXV. & LXXXXVI. vide Tabulam VII. n. 8. & 9. quam belle autem de his Auctor in indice *de Choſes rares & curieuſes!* Verum mitto hominis ineptias & impoſturam. Mirum autem quantas nobis tenebras etiam alii offuderint in tradendis iis, quae ad hanc legionem XXX. pertinent, quae inde a Principatu Trajani uſque ad exitium imperii Romani, in Germania inferiore hyberna habuit. Non dico tenebras, quas tenebriones iſtiuſmodi offuderunt, ſed etiam a quibus non ſatis caverunt ſummi in re antiquaria viri. Vellem etiam Fabrettus, Gruterus, Gudius Auctoreſque indicum in horum Theſauris probarent ſuam illam Legionem XXXV. ex aliis, quam quae produxerunt, ſaxis, operibuſque. Sed haec cura nos alias occupatos tenebit. Ipſe duas tegulas habeo, Clivia mihi a doctiſſimo Hagenbuchioneo dono miſſas hac inſcriptione

LEG. V.
MARC.

&

LEG. XV.

Alia-

Aliarum legionum imbrices ad Caſtra vetera effoſſas vidit, meminitque in Hercule Prodicio Pighius pag. 29. 30. & ſeq. Caſtra earum legionum dein inveſtigabimus, nunc ad Brittenburgum & coctos lapides, Vexillationem Brittonum vel Britannorum loquentes me refero.

Quandoquidem autem ex aliis locis ejuſmodi fictilia opera advecta conſtat, quid impedit, quo minus credamus nonnulla ex vicina Britannia ad Brittenburgum eſſe aſportata: Non abnuit hoc ſaxum in Britannorum inſula erutum ad vallum Severi, vide Sponii Miſcellanea eruditae antiquitatis pag. 105.

M A T R I B V S
M I L I T E S
V E X I L. I O
L E G. X X V I
B R I T T O N
V. S L. P. M.

Verſum tertium ita Expleo VEXILlatIOnis. Sic Vexillationem exercitus Germanici in imbricibus legit Neomagi repertis Johannes Smetius in antiquitatibus Neomagenſibus pag. 88. & 99. meminit quoque ejuſdem urbis antiquas tegulas his litteris VEX. BRIT. ex quare apparet, eas non proprias fuiſſe Brittenburgo, ſed divenditas per has oras.

Vexillatio haec Brittonum me aequo diutius tenuit, & paene oblivionem induxit alterius originationis Arcis Britannicae, quam idem Luydus dedit, originationum enim largus eſt, illam autem inde accepit, quod Batavi ex ea arce periculum Britannorum piratarum defenderunt, ſed dudum me talium taedet, imo pridem etiam refellit Philippus Cluverius de tribus Rheni alveis cap. XIV. Legat hanc, qui volet, aut in epiſtola ejus ad Ortelium in Theatro orbis, aut apud Scriverium, (qui eam Batavicarum Antiquitatum Tabulario praefixit), Juniumve in Bataviae Hiſtoria cap. X. Quae vero Schriekius in originibus Celticis de *Berigtenburg*, alii de *Fridtenburg*, alii de *Buetenburg* fabulantur, non eae intelligentium hominum opiniones & ſententiae, ſed delirantium inſomnia ſunt cenſenda, quorum meminiſſe piget.

CAPUT III.

Saxa antiqua illuſtrata. Matres Brittae. *Papenbroekii & Emtinckii Villa Velſena. Caſtra vetera ubi fuerint; Colinus cur ea caſtra* Furſtenberg *appellaverit Praetorium Vari. Inſcriptio leviter tentata. Legio* XXX. *Caſtra habuit ad Vetera. Caſtra vetera, Caſtra Ulpia, Colonia Trajana an diverſa loca? Monumenta, quae ſuperſunt hodie in inſula Batavorum, intelligi non poſſunt, niſi cui Caſtrorum omnium per Germaniam Ciſrhenanam ratio perſpecta ſit. Caninefates accenſebantur Germaniae inferioris provinciae. Lapis obſcuriſſimus ad Voorburgum inventus, contra ſententiam Scaligeri & Scriverii, illuſtratus. Illuſtris ab Hekeren encomium. Ejus lapis expoſitus. Litterae* C. V. T. *Coloniam Ulpiam Trajanam ſignificant. Civis Trajanenſis. Teſchenmacher notatus. Anonymus Ravennas tentatus. Ammiani Marcellini ſcriptura vetus defenſa & expoſita.* Obiter *quid notet. Romani locorum Deos, ad quae perveniebant, propitiabant. Galli & Germani Deas locorum praeſides celebrant, eaſque* Matres, Matronas & Mairas *nominant. Keyslerus laudatur. Matres illae à Gente, aut regione cognominantur.* Matres Suevae, Gallicae, Vediantiae, Friſavae. *Male locus monumentorum inventorum omittitur a Viris doctis. Sedes Friſiabonum ubi? Plinius defenditur a vi Cluverii atque Altingii.* Friſiabones, Friſebones, Friſaeones, Friſavi *ejuſdem Gentis nomina. Lapis vetuſtus expoſitus. Inter vocales* V. *ſaepe eliditur, ut* Faor *pro* Favor. Matronae Vacallinehae, *pagus Vachlendorf. Saxum vetus tentatum leviter.* Rumanehae, *monumentum*

tum antiquum ineditum exponitur. Quadruburgenſes Deae. Qualburg *prope Cliviam olim* Quadriburgus *dictus.* Caſtra Herculis. *Altingii ſententia reprobatâ. Neomagum Gelriae caput. Nummi ad Qualburgum inventi. Quando hoc oppidum emerſit. Teſchenmacherus & Altingius refutati. Lapis a correctione Reineſii defenſus. S. Goari. Vicani Bibienſes qui.* Biberum *ad S. Goarum. Oppida & Caſtra quot* Quadriburgi *nomine?* Deae Quadriviae. *Monumento vetuſto lux affunditur.* Valeria Provincia *a Diocletiani filia dicta. Quadriburgum Panniae videtur eſſe* Kerlburg *Auſtriae. Iſis a Germanis Dea culta, ac potiſſimum ab iis, qui ad Iſtrum habitarunt. Colonia* Sarmizaegethuſa *ubi?* Iſis Auguſta. *Iterum lapis antiquus expoſitus.* Dea Hludana. *Cuperi magna merita, ſed eum oculi nonnunquam feſellerunt in deſcribendis monumentis.* Luddingen *vicus. Quae Matres extra locum ſuum cultae.* Matronae Auſaniae. *Saxum explicatur. Tacitus tentatus.* Tauſana Dea. T *in multis vocibus antiquis articuli vice fungitur.* Ame, Amaſis, Tameſis *fluviorum nomina.* Thraſcypolis, Raſcipolis. Caledones & Dicaledones. *Oceanus* Deucalionius. Orcades, Dorcades. Belenus *Deus Noricorum cur* Tibilenus *dictus?* Nieper, Nieſter, Dnieper Dnieſter: Y & Ty *fluvius ad Amſtelodamum.* 'T Utrecht *in antiquis Diplomatibus* Tutrecht. Fanae *Deae.* Leve fane *inde* Levaefanum *manſio. Anonymus Ravennas emendatus. Cuperi medicina, Itinerario Antonini facta, damnatur.* Auſava, *manſio.* V & B *permutantur.* Tamfana Dea *an in lapide Ligorii. Reineſius, Cuperus Keyslerus notati. Monumento antiquo lux. Cuperus, Keyslerus iterum, & Sponius notati. Matres an in Italia*

 cul-

Digitized by Google

cultae? Mater villae Fagnae. Matres Sulevae, *id eſt Sylveae ſeu Sylveſtres. Lapis Neomagenſis expoſitus.* Lutatiae Suevae. *item lapis Bergendalenſis.* Matres Treverae. *Keyslerus reprehenſus. Non omnia monumenta Mauritii Principis Bergendalenſia, inventa in Clivenſi Ducatu. Principis illius laudes. Bergendalenſe Sacrarium.* Herculis Saxani *monumentum ubi inventum? Treverorum ſedes ampliſſimae. Ciceroni cur Treviri* Capitales *dicti?* Matres Auguſtae, *id eſt Lugdunenſes. Paradini ridicula ſententia exploditur. A Choriero, Cupero, Keyslero & Sponio diſceditur. Lugdunum ad Rhodanum* Auguſta *dicta, male hoc negatum olim Sponio. Saxum antiquum illuſtratum & Reineſii vis repreſſa.* Matres Brittae *a loco aut populo* Britten *dictae.* Birten *vel* Berten *vicus ad oppidum Santen, a nonnullis* Bertheim & Britheim *dictus, id eſt Brittonum ſedes. Britanni ab Inſulanis ſuis aliiſque etiam* Britti & Berti *dicuntur*, Breton & Berton, *Witichindus* Brettos *nominat.* Brittos *Notitia Imperii, quae ab obolo Panzirolli defenditur; a Batavis nonnunquam* Britten *appellantur. Cur* Brittiam *Procopius dixerit? Pighii ſententia rejicitur.* Bretta *Patria Philippi Melanchthonis.*

OStendimus Brittenburgum a Brittis vel Britannis nomen accepiſſe, illoſque ad medium Rheni oſtium habitaſſe. Hinc autem ſententiae noſtrae pondus accedet, ſi docuero, Britannos per ea tempora, quibus ad illud Rheni oſtium conſederunt, id eſt ante Anglorum Saxonumque in Britannia dominationem, etiam alia Galliae Germaniaeque loca occupaſſe. Hoc autem ut doceamus, dicemus primum de iis Britannis, qui ſupra Rheni oſtia, ſupraque Batavorum inſulam, ad illum tamen amnem egerunt. Initium ergo facimus a Matribus Brittis, quarum mentio in duobus lapidibus. Alterum produxit Illuſtris Gisbertus Cuperus in Inſcriptionibus & Marmori-

moribus antiquis expoſitis & illuſtratis, quem libellum adnexuit Apotheoſi Homeri, in illo autem pag. 267. hunc titulum vides.

MATRIBVS
BRITTIS
L. VAERIVS
MIL. LEG. XXX.
V. V.
V. S. L. M.

Inſpexiſſe hunc lapidem quoque videtur Johannes Smetius, vide ejus Antiquitates Neomagenſes pag. 92. ex quibus quoque eas meminit Keysler in Antiquit. Septentrional. pag. 446. ſed eorum nullus originem Brittarum, aut cauſſam appellationis tradidit. Alterum Cl. Orvillio, litterarum rerumque antiquarum peritiſſimo, mihique deſcribendum dederunt Gerhardus a Papenbroek, & Simo Emtinck, Viri honorum amplitudine litterarumque noſtrarum ſtudio, conſpicui, quorum Villam Velſenam una cum plurimis aliis venerandae antiquitatis reliquiis exornat.

M. BRITTIS MAX..
ACISLANDAC....
M. LXXXVV....
CNPRE PVR..

Multae fateor litterae, temporis longinquitate exeſae erant in hoc, ut nunc eſt, monumento, ſed verius primus & tertius, ita ut nos dedimus, in oculos incurrebant, reliqua ex ſchedis Ampliſſimi Papenbroekii deſcripſimus, depromta olim ex lapide, cum minus vitiatus erat. Illud praeterea ex iiſdem ſchedis cognovi, erutum fuiſſe hunc lapidem ad Caſtra Vetera. locus is eſt clade olim Claudii Civilis Batavi, quum antiquam patriae libertatem armis adſereret, inſignis. de quo Tacitus Hiſtoriarum libro V. cap. 4. hodie Santen dicunt, quod oppidum eſt in Ducatu Clivenſi infra Veſaliam. Colinus locum pugnae *Furſtenberg* nominat, quod monaſterium eſt illi oppido vicinum, Monachus autem a monaſterio, ut credo, ſibi notiore, quam ab oppido deſignare eum voluit. Pighius in Hercule Prodicio pag. 26. ita etiam in Chorographis Clivenſium Tabulis

 appel-

appellatum teſtatur, exiſtimatque Praetorium in eo monte, ubi nunc monaſterium, fuiſſe P. Quinctilii Vari, qui in Germania Tranſrhenana tres legiones perdidit. Quanquam autem Cuperus non addit, quo in loco inventus ſit lapis, qui *Matres Brittas* loquitur, dubitandum tamen non eſt, quin haud longe ab iiſdem Caſtris olim a L. Valerio (*Vaerius* edidit Cuperus, ſed is aut ſcriptoris aut typographi error eſt, tametſi non ignoro, litteras duas pluresve in unam contrahi ſolere nonnunquam) milite legionis trigeſimae Ulpiae Victricis fuerit poſitus. Imo tametſi & ſchedae Papenbroekianae oppidum hoc non nominatim teſtarentur, ab eadem tamen legione id animadverti poſſet, diutiſſime namque, ut ſupra docui, legio haec Rheni limitem in illis Caſtris eſt tuita. Inde monumenta paene omnia Romana, quorum feraciſſima eſt illic terra, legione illa notata reperimus. Tu vide ea, quae Pighius in Hercule ſuo protulit, quaeque praeterea habet Altingius in notitia Germaniae inferioris parte I. voce CASTRA ULPIA. Denique quae Mauritius Naſſovius in ſua Bergendala Agri Clivenſis, conſpicienda exhibuit, atque etiam nunc in ea viſuntur. Memorantur autem a ſcriptoribus & in monumentis vetuſtis per has terras *Caſtra Vetera*, *Caſtra Ulpia*, *Colonia Trajana.* In quibus conſtituendis vehementer laboratur a Viris ſuperioris ſaeculi eruditiſſimis. Viſus eſt ſibi Hieronymus Surita antiquum illud Antonini, ut appellatur, itinerarium expediiſſe, quem vide ad pag. 55. & 83. Plura vero diſputavit Pighius in Hercule Prodicio pag. 24. nec pauciora hinc repoſuit Wernherus Teſchenmacher in Annalibus Cliviae parte I. pag. 24. 25. Non etiam defuit partibus ſuis Altingius dicto loco, aut Cluverius & Cellarius Geographorum Principes. Hi quid conſecuti ſint, viderit Cl. Weſſelingius Profeſſor Franequeranus, qui cum maxime in eo eſt, ut novam editionem illius Itinerarii paret. Nos quoque opportuniore loco de eo videbimus. Hadrianus Valeſius quidem in notitia Galliarum pag. 150. affirmare non dubitat, tria illa, quae dixi, Coloniam Trajanam, Caſtra Ulpia & Triceſimam, unius ejuſdemque loci nomina eſſe. Rerum autem Batavicarum ſcriptores, tanquam aliena a ſeſe, intacta haec praeterierunt, quae cauſſa eſt, cur nonnulla inde explicanda obſcuriſſima ſibi experti fuerint. Nemo enim Veteris Bataviae monumenta intelligere poteſt, niſi Caſtrorum, legionum, locorumque omnium antiquae Germaniae rationem cognitam habeat. Manifeſta hujus rei cauſſa eſt. Unius namque Provinciae

ciae terrae illae omnes fuerunt, quae Rheno univerſo, certe inde ab Agrippinenſi Colonia uſque ad Oceanum, praetexebantur; ſi, non dico Batavorum inſulam omnem, ſed ſolas Batavorum ſedes in ea exceperis. Caninefates namque, quae in extrema inſulae parte habitarunt, Provinciae Germaniae inferioris accenſebantur. Frequentiſſima etiam rerum omnium per haec loca fuerunt commercia, Civiumque ac Provincialium inter ſe negotia, Cohortium quoque & alarum caſtra.

Obſcuriſſimus viſus eſt lapis ille, ad Voorburgum prope Hagam, inventus, Scaligero & Scriverio, vide hujus Tabularium pag. 212.

DIANAE
IVNIANIVS
AMABILIS
IIIIII VIR
AVG. C. V. T. EX
IVSSV. IPSIVS
L. M

Mihi vero dubium non eſt, quin hoc modo ſit exponendus *Sevir Auguſtalis Coloniae Ulpiae Trajanae.* Huic adjungo alium lapidem, quem ſuperiore anno, Zutphaniae cum eſſem, mihi deſcribendum dedit Vir Illuſtriſſimus ab Hekeren. neque hujus tantum lapidis ceterorumque copiam mihi fecit, ſed Theſaurum inſignem nummorum, rerumque vetuſtiſſimarum, recluſit tractandumque dedit, mira prorſus humanitate, quae cum antiquiſſima generis nobilitate ampliſſimiſque virtutis ornamentis certat. Titulus hic eſt, quem alibi me non memini reperiiſſe.

SEX. SECVNb
PAPIRIA FELICI
:: IIIIII AVGVSTALI
CVTTPIVSS†IIF

Quem ita expono, *Sexto Secundio* vel *Secundinio Papiria Tribu Felici Seviro Auguſtali Coloniae Ulpiae Trajanae*, *titulum* vel *teſtamento*

mento poni juſſit, Heres fecit. Lapis eſt ex eorum genere, quo omnes vetuſti & litterati ad Rhenum, ut dubium non ſit, ab altera Rheni ripa Zutphaniam tranſvectum, unde etiam pleroſque omnes lapides, qui ibi conſpiciuntur, praeter marmora, eo deportatos conſtat. Hujus Coloniae Civis fuit M. Vettius Saturninus, qui civis Trajanenſis dicitur in ſaxo, quod hodie, ſed admodum corruptum, extat in agro Clivenſi, integrum autem exhibet Ampliſſimus olim vir Gisbertus Cuperus in monumentis antiquis, quae Harpocrati ſubjunxit pag. 226.

DIS MANIBVS
M. VETTI. SATVR
NINI. VET. LEG
XXII. P. P. F. CIVI
TRAIANENSI. M
ANTONIVS. HONO
RAT.

Vidit hoc etiam Teſchenmacher, ſed non ſatis accurate deſcripſit in Annalibus Cliviae parte I. pag. 24. qui monet ad oppidum Santem eſſe effoſſum. In monumento alio paulo plenius ſed inverſo ordine C. TR. VL. ſcribitur. Latere eandem Coloniam puto in verbis ſed admodum corruptis Anonymi Ravennatis libro IV. cap. 24. ubi urbes Germaniae Ciſrhenanae, inde a Moguntiaco, *Moguntiam* dicit, uſque ad Matalionem, militarem viam, & Rheni ripam ſecutus, recenſet, *Arciburgio*, *Beurtina*, *Traja*, *Noita*, *Coadulſaveris.* Tu mecum lege *Betera* vel *Vetera*, & reciſis diſtinctionibus, quæ quaſi diverſas voces, disjungunt *Trajana Colonia Ulpia* litteris intermediis ſimiliter excluſis aut mutatis.

Quod attinet ad locum Ammiani Marcellini alterum (duobus namque in locis meminit de *Tricesima* ſive *Tricenſima*) necdum is mihi perſanatus videtur ab Henrico Valeſio. Libri vetuſti ita habent libro XX. cap. 10. *Omnique apparatu, quem flagitabat inſtans negotium, communitus, obtricenſimae oppido propinquabat.* Valeſius ita haec emendat, ut τὸ *ob* plane excludat, tu autem ex Criticorum praeceptis, & uſu vetuſto ſcribentium τὸ *tri* legendo gemina hoc modo, *Obiter tricenſimae*, *Obiter* autem hic expones *per viam*, quemadmodum Tiberius Imperator id expoſuiſſe dicitur a Chariſio Inſti-

Inſtitutionum Grammaticarum libro II. pag. 187. editionis Putſchii.

Haec de loco dicenda fuerunt, in quo lapis hic olim Matribus Brittis, id eſt, Brittonum ſeu Britannici populi ad Rhenum Nymphis & tutelaribus Deabus eſt conſecratus; quae tanto diligentius diſputanda erant, quod nomina Matribus his attributa, ipſius loci nomina ſunt, quibus Matres illae, tanquam Numina topica ſeu localia praeſidebant. Romani namque ad populum locumve peregrinum delati, praecipuae curae habuerunt, propitiare ſibi populi ejus loeive Genium & Deum peculiarem. Hujus moris pleni ſunt omnes libri. Nunc hoc ex Virgilio accipe, Aeneas ut ad locum venit fatis ſibi deſtinatum in Italia

frondenti tempora ramo
Implicat, & GENIUMQUE LOCI, *primamque Deorum*
Tellurem, Nymphaſque & adhuc ignota precatur
Flumina.

vid. Aeneidos VII. 135. Galli autem & Germani potiſſimum Deas, terrae locorumque praeſides celebrabant, eaſque *Matres*, *Matronas* & *Mairas* nominabant. Operae pretium cognoſcere doctiſſimi Keyſleri Diſſertationem de Mulieribus fatidicis veterum Celtarum Gentiumque Septentrionalium.

Uſque adeo autem hoc verum eſt, a gente regioneve cognominatas eſſe has Matres, ut lecto Matrum harum nomine, quiſque ſibi perſuadere poſſit, nationem, populum, regionem, urbem aut locum alicubi eſſe hoc nomine dictum. MATRIBVS SVEVIS lapis ſacratus in Germanica Rheni ripa Abbatiae Divitenſis, vide Gruteri Theſaurum pag. XC. n. 12. Qui autem fuerint Suevi, & quam late habitaverint, docet Tacitus de Moribus Germanorum cap. XXXVIII. MATRIBVS GALLAICIS in Gallaecia Hiſpaniae Regione Gruterus pagina eadem n. 9. MATRONIS VEDIANTIABUS in Gallia Narbonenſi ad Nicaeam, Sponius in Miſcellaneis Eruditae Antiquitatis pag. CIV. n. 75. Vediantiorum meminit in iiſdem locis Plinius Naturalis Hiſtoriae libro III. cap. 5. Huc refero MATRES FRISAVAS primum ab Ampliſſimo Cupero in lucem protractas in Inſcriptionibus & Marmoribus cum Homeri Apotheoſi conjunctis pag. 267.

MATRIBVS
FRISAVIS PATERNIS

Qui ſi locum indicaſſet, in quo inventus eſt hic lapis, nobis non tantum quaerendi moleſtiam exemiſſet, ſed & non mediocriter, ut puto, conſuluiſſet Geographis, ambigentibus de Friſiabonum ſedibus, quas Plinius inter Helium & Flevum, Rheni exteriora oſtia, non tantum, ſed & in Gallia collocat, vide ejus Naturalem Hiſtoriam libro IV. cap. 15. & cap. 17. Hos tamen Altingius in Notitia Germaniae Inferioris atque in voce FRISIABONES ex Gallia relegandos cenſet, contra vero Cluverius in Germania Antiqua libro III. cap. 17. plane deleri cupit, dum Codices Plinii corruptos pronunciat. Equidem autem Friſavos non alios puto, quam Friſebones, quos Friſaeones dixit, quiſquis auctor fuit hujus tituli apud Gruterum in Theſauro pag. 600. n. 13.

HILARVS
NERONIS CAESARIS
CORPORE CVSTOS
NATIONE FRISAEO
VIX. A. XXXIII.

V namque & B litterae ſunt, quarum altera in alterius locum ſaepe tranſiit, ipſam autem litteram V ſaepe extritam reperias atque eliſam, unde FAOR pro FAVOR, AO pro AVO, item BATAVS id eſt Batavus, & ſexcenta alia obſervare licet. Friſavi autem & Friſaevones non magis diſtincti fuerunt, quam Franci & Francones, aut Friſii & Friſiones, de quibus ante monui. Friſavoſque hos & Friſaevones eoſdem puto, quos Friſiabones dixit Plinius. Ut autem Hilarum illum Neronis Caeſaris corpore cuſtodem Friſiabonem accipio, non ex Gallia, ubi Friſiabones Plinius libro IV. cap. 17. recenſet Runicis ſive Rinucis & Betaſiis interpoſitos, ſed eos, quos cap. 13. Cauchis & Sturiis finitimos collocat, quia Nero corporis Cuſtodibus uſus eſt non Gallis, ſed Germanis; ita Friſavas Matres ſimiliter eorundem Friſiabonum interpretor, lapidemque in eorum terris repertum auguror, quod plurimi lapides a Cupero primum editi in fœderatorum regionibus ſunt inventi, aut in proximis ad Rhenum locis. MATRONAE VACALLINEHAE ſimiliter locum

cum teſtantur, nempe pagum *Vachlendorf*, vide Gruterum pag. XCI. n. 3. & RVMEHAE (forte legendum RVMANEHAE) pagum *Rumanheim* ibidem n. 4. Neque ambiguum mihi eſt facile ceterarum Matrum nomina, ab iis expediri poſſe, qui loca illa habitant, ubi lapides effoſſi ſunt; hoc tantum dolendum, locum inventi lapidis omiſſum ſaepe eſſe, & quod magis dolendum, a præſtantibus etiam doctrina Viris; quanquam ex iis, quae diſſeruimus hoc loco, intelligitur, quantus inde ad intelligentiam Geographiae antiquae fructus redundet.

Non tempero hoc loco, quin addam titulum, quem ex Schedis Ewichii exſcriptum haud ita pridem mecum communicavit Hagenbuchius noſter, primum quia ad Deas Matreſque locorum priſcorum indiaes, de quibus hic agimus, unice pertinet, deinde, quia ex iis, quae ad illuſtrandum eum proponemus, utilitas clarius apparebit, quae inde percipitur, ſi nominati fuerint loci, ubi effoſſa ſunt monumenta. Lapis ita habet

Q. VADRV . . .
ET GENIO LO . . .
. . FLAVIV . . . .
SEVERV . . . .
VET. LEG. X. . . .
V. V. TEMPLUM . .
CVM ARBOR . . .
CONSTITVIT
V. S. L. M.

Inventus ille eſt ad vicum Qualburg, qui non multis paſſuum millibus abeſt a Clivia Urbe, Ducatus Clivenſis Capite; unde mox in opinionem veni, vicum hunc reliquias & rudera ſervare veteris Quadriburgi, cujus meminit Ammianus libro XVIII. cap. 2. inter Civitates Rheno proximas atque a Juliano Caeſare occupatas: Sunt autem hae. *Caſtra Herculis*, *Quadriburgum*, *Triceſimae*, *Noveſium*, *Bonna*, *Antunnacum* & *Bingio*. Secutus autem eſt in his recenſendis ordinem & ſitum earum. Caſtra Herculis infra Neomagum ſunt, certe illic ab Auctore Tabularum Peutingerianarum collocantur; perperam egregius Altingius in Malburgio, Arnhemiae noſtrae proximo, conſtituit. Neomagum autem dico (complures

 nam-

namque fuerunt hoc nomine urbes) univerſae Gelriae nunc caput, olim etiam Batavorum, ut nonnulli prodiderunt. Ab hac autem urbe Caſtra vetera petentibus medio fere itineris ſpatio occurrit Qualburg. Noveſium, Bonna, Antunnacum & Bingium ſeu Bingio notiſſima hodie ſunt ad Rhenum oppida. Quin & ipſa illa legio trigeſima Ulpia Victrix, cujus potiſſima caſtra ad vetera fuerunt, cohortes vero & alae per vicina caſtella deſcriptae, in hoc titulo memoratur. Ejus enim legionis Veteranus fuit Flavius ille Severus, qui Quadruburgenſibus ſive Deabus ſive Matribus & Genio loci, in quo Quadriburgus oppidum ſtetit, hic templum conſtituit. Ut adeo ambigendum minime ſit, quin Qualburgum illud, quod & in nonnullis Tabulis Geographicis *Quatburg* vocatur, priſcum illud Quadriburgum, ſive mavis Quadruburgum, Quadriburgiumve ſit. Confirmatque opinionem noſtram magnus nummorum Romanorum proventus ad vicum Qualburg, de quo Teſchenmacher pag. 26. quorum nonnullos mihi dono detulit Hagenbuchius, Vir induſtrius in indagandis priſcorum temporum reliquiis, qui nummi tametſi ſcabri ſunt atque exeſi vetuſtate, non obſcuros tamen Conſtantiniani ac Julianei ſaeculi notas praeſerunt, quorum aetate potiſſimum hoc Quadriburgium emerſit, deſpectis jam aut dirutis iis urbibus, quae antea in his oris celebrabantur. Oſtendit autem haec una inſcriptio irritam Teſchenmacheri, Altingii atque aliorum operam, qui id egerunt, ut alioſum traherent Ammiani Quadriburgum; & neſcio quae de Waterburgo, ſed nullo Auctore, comminiſcitur Altingius, mirorque haec non indoctis hominibus probari. Sed deſino mirari, cum & hanc originationem aliis probatam legimus. *Quadriburgum Quaedraed, Quaedtreck, Quaſtraed, Quawech, een dorp tuſſen Colen en Gulich; Triceſimae Utrecht.* vid. Matthys vander Hoeve Charte Cronyk pag. 130. Sed hi ſunt ludi, quos crebro Scriptores Batavi faciunt. Quandoquidem autem argumenta complura concurrunt, mutilatum eſſe illum lapidem, qui Quadriburgi memoriam conſervat, ſuſpicio eſt, ut in latere multa, ſic in ſuperiore parte unum verſiculum inde abraſum, qui aut Matres, Matronas, Deas, aut quodcunque numinis indicium haberet, nam iſtiuſmodi nominibus perſcribebantur Dii urbium locorumque Praeſides in Gallia, aliiſque Tranſalpinis Regionibus, ut paullo ante docuimus. Et juvat ſuſpicionem hanc noſtram Inſcriptio, quam Barthius libro LII. cap. 1. Adverſariorum ob oculos ponit, ſuiſque inſeruit Thomas Reineſius Claſſe I. n. 140.

DIIS

DIIS QVADRV B S VICANI
BIBIENSES D. S. P.

Proditus eſt hic lapis ad Sanctum Goarum, quae Urbs eſt ad Rhenum inter Confluentes & Bingium, aequato fere utrinque intervallo. Non ſequor autem virum in obſcuris indagandis ſagaciſſimum alias Reineſium, qui ex hoc lapide Deos Quadrivios fingit. Integer titulus ita formandus, *Diis Quadruburgenſibus* vel *Quadruburgiis Sacrarunt* vel *Sacrum vicani Bibienſes de ſuo poſuerunt*. ita namque

SVLEVIS ET CAMPESTRIBVS SACRUM.

De qua inſcriptione plura mox dicemus. Quaerere ſe dicit Reineſius Vicanos Bibienſes in tractu Rhenano, ſed ego ei *Biberum* oſtendo oppidum haud longe remotum Sancto Goaro. Poſſit tamen de difficiliore nodo extricando quaeri, Quadruburgum Civitas Cliviae vicina, eademne ſit illa, cujus lapis ad Sanctum Goarum inventus meminit, atque huic, quod in Notitia Imperii Occidentalis Quadriburgum appellatur, cenſetque Guidus Panzirollus in Commentariis de Clivenſi Quadriburgo interpretandum, ita autem in hac Notitia pag. 169. *Tribunus Cobortis Quadriburgio*, qui fuit ſub diſpoſitione Viri ſpectabilis Ducis Provinciae Valeriae Ripenſis, & pag. 170. verſa *Equites Sagittarii Quadriborgio*, ſub diſpoſitione Viri ſpectabilis Ducis Pannoniae primae & Norici Ripenſis; quae provinciae Valeria & Pannonia maximo intervallo diſtant a Germania Inferiore & illa ejus parte, ubi Quadriburgum, quo de hic agimus, fuit ſitum. Sed hanc curam in aliud tempus producimus. Lapides hi duo quos dedi, praeterea alium in memoriam revocant, quem Sponius Miſcellaneis ſuis eruditae Antiquitatis inſeruit pag. LXXXIV. n. 26.

SILVANAB. ET. QVADRIBIS. AVG. SACRVM
C. ANTONIVS VALENTINVS. VET. LEG. XIIII. G.
MVRVM A. FVNDAMENTIS. CVM. SVO. INTROITO.
ET PORTICVM. CVM. ACCVBITO. VETVSTATE
CONLABSVM. IMPENDIO. SVO. RESTITVIT.
GENTIANO. ET. BASSO. COS.

Non inſpexit hoc monumentum Sponius, ſed accepit a Mayero, qui qua diligentia fuerit & peritia in hujus generis antiquitatibus tradendis, illi aeſtiment, quibus ille notior eſt, quam mihi. Quotquot vidi Viros eruditos, illi uno ore Deas Quadrivias hic deſignari conſentiunt. Quas tametſi Sponius Dearum monſtra nominat, ſatis tamen monumenta vetuſta probant. Vid. Gruter. pag. LXXXIV. n. 5. & MXV. n. 1. & Cl. Otto de Diis Vial. parte I. cap. 12. Si tamen fateri licet, quod ſentio, conjectura ducor, non ad Quadrivias illas, ſed ſimiliter ad Quadriburgenſes *Quadrib.* eſſe referendum. fidem huic conjecturae facit locus reperti lapidis; effoſſus namque is eſt, teſte eodem Sponio, in ruinis Carnunti, prope Viennam Auſtriae olim Pannoniae in pago Pedernel; quae Vienna Vetuſtis Scriptoribus Vindebona appellata creditur, Auctor Notitiae Vindomanam nominat. Equites autem Sagittarii Quadriburgio, nec non Praefectus legionis Quartae Decimae Geminae Carnunto, in qua militavit C. Antonius, qui ſaxum ſacravit modo a nobis deſcriptum, item Praefectus Claſſis Hiſtricae Carnunto eidem Duci Pannoniae paruerunt, necnon Tribunus Cohortis Quadriburgio, qui tempore confectae hujus Notitiae ſub diſpoſitione fuit Ducis Provinciae Valeriae Ripenſis, hoc tempore, quo lapis conſecratus eſt, id eſt imperante Theodoſio juniore, ſub Pannoniae Praeſide militavit, ſiquidem, ut Auctor eſt Ammianus Marcellinus libro XXIX. pag. 148. Diocletianus hanc Valeriam provinciam inſtituit, & cognominavit in honorem Valeriae filiae, additque Marcellinus antea partem fuiſſe Pannoniae. Conſecratus autem ille lapis eſt iiſdem Conſulibus, quibus Antoninus Caracalla cum fratre Geta mortuo Patre imperium ſunt auſpicati, quod in Chronico teſtatur Caſſiodorus. Ut adeo dubitandum non ſit, quin milites Quadriburgio in eodem aut duntaxat vicino loco fuerint verſati, in quo hoc monumentum Quadriburgenſibus Dis dedicavit Valentinus. Eſt & in vicinia lapidis inventi locus, qui Quadriburgi illius Pannonici nomen ſervare videtur, ***Kerlburg*** hodie appellatur, qui eodem fere intervallo abeſt ab oppido Pedernel vel Petronel, quo hoc Vienna. De litteris reliquis IS. AVG. ſi meam ſententiam deſideras, hanc dico, uſurus ea, donec meliora edoctus fuero, Iſidem Auguſtam notare. Interpungendus ergo hoc modo primus verſus, dummodo in eo litterae omnes bene deſcriptae ſint a Mayero.

Digitized by Google

SILVANAB. ET. QVADRIB. IS. AVG. SACRVM.

Fuit autem Iſis non ignota Germanis Dea, certe non Sueviae populis nonnullis, vide Tacitum de moribus Germanorum cap. IX. *Pars Suevorum & Iſidi ſacrificat.* Colerus non inprobabili motus ratione partem hanc exiſtimat, quae ad Danubium ſeu Iſtrum incoluit, ad quem fluvium etiam hic lapis Iſidi poſitus eſt, plurimique alii eidem Deae inſcripti extant aut olim extiterunt. Tu vide Gruteri Theſaurum pag. LXXXIII. n. 1. ubi Priſcianus Augur vel Auguſtalis Coloniae Sarmizaegethuſae aram conſecrat Deae Iſidi. Collocat autem Ptolemaeus hanc Urbem & Coloniam in Dacia, quae provincia finitima eſt Pannoniae ad Amnem Rhabona, qui in Danubium exit. Neque procul abeſt Alba Julia, ubi & Iſidi & Serapidi ſacrum Saurana fecit, vide Reineſii ſyntagma Inſcriptionum Claſſe I. n. 132. eorundem Numinum cultum etiam Batavorum inſula vidit, vide eundem Reineſium n. 137. Alia habet Elias Schedius de Dis Germanis cap. IX. Nemo requiret, puto, ut Iſidem Auguſtae nomine appellatam doceam.

Ad Matres a loco nominatas & topica numina pertinet porro Dea Hludana. Inſpexi aram ejus in Bergendael ſeu agro Cliven̄ſi & ita deſcripſi.

DEAE
HLVDANÆ
SACRVM
C TREBIVS
VERVS

Deſcripſit eam ante Cuperus in monumentis antiquis pag. 226. ſed perperam. Ex hoc autem aliiſque exemplis didici, feſelliſſe ſubinde oculos Illuſtrem Virum, cujus inſignia extant in rem litterariam merita. De Trebio tamen nomine nihil recipio, admodum ſcaber eſt in ea parte lapis. Qui ſi effoſſus eſt ad Caſtra Vetera, ubi effoſſum ſuſpicamur HLVDANA haec tutelaris fuit ejus loci, ubi nunc *Luddingen*, qui non diſtat multum Caſtris Veteribus ſive Santen oppido. *Ingen* autem productio vocis eſt, de qua conſule Gloſſarium Schilteri, ex quo *Luddingen* notare queat urbem ſeu ſedem HLVDANÆ Matris. Aliter nomen hoc interpretatur Cl. Altingius

gius in Notitia Germaniae Inferioris parte I. voce Nehalenniae Sacellum. Haud equidem eo inficias, factum fuiſſe nonnunquam, ut Matribus non in ſuo loco poſitae ſint arae, aliaque pietatis religioniſque monumenta. Sed hujuſmodi quae ſunt, talium fere Matrum ea eſſe reperiemus, quae in magna aliqua gente ac natione multis populis communes fuere. Quales fuere Auſaniae Matronae, quas Lugdunum ad Rhodanum olim in lapide oſtentabat, nunc Gruterus in Theſauro pag. XC. n. 11. atque ex eo alii. Inſcriptionis partem hic exhibemus.

PRO SALVTE DOM
N. IMP. L. SEPT. SEVERI
AVG. TOTIVSQVE DOMVS
EIVS AVFANIIS MAT
RONIS ET MATRIBVS
PANNONIORVM ET
DALMATIARVM

Auſanias enim Matres ſive Matronas, quas etiam Neomagenſis lapis inſcriptas habet, editus olim ab Johanne Smetio in Antiquitatibus Neomagenſibus pag. 91. hodieque conſpicimus in Curia illius urbis, communes fuiſſe putem & multorum populorum Matres cis & ultra Rhenum. Atque ex his Auſaniabus ea fuit, quae templum habuit in Marſis, populo Transrhenano, quod tamen templum non uni huic populo, ſed gentibus per ea loca celeberrimum fuiſſe ſcribit Tacitus Annalium libro I. cap. 51. Tauſanam enim appellatam cenſeo, & ſic aut corrigendum hoc nomen apud Tacitum, aut de eadem Dea interpretandum, t enim littera, qua haec Tauſana ab Auſaniabus Matribus, differt, articulum indicat, ut in multis aliis nominibus ex priſca Germanorum Gallorumque lingua repetendis. Exemplo nunc ſit Tameſis nobiliſſimus Britanniae fluvius, qui voce nil diſcrepat ab Amaſi Germaniae, qui in Oceanum effunditur, illoque amne, qui infra Ameſvordiam, cui ab eo nomen eſt, in Flevum, aut, ut nunc appellamus, mare Auſtrinum effluit. Britanni nonnunquam *Tenames* ſcribunt, nec movet Camdenus in Britannia pag. 295. Similiter articulus aliis nominibus antiquis adhaeret. Nam ita Thraciae Regem *Thraſcypolim* nominant plures & praeſtabiliores Suetonii Codices in Tiberii vita cap. XXXVII. quem alii *Raſcipolim*

polim dicunt, vid. Seguini ſelecta Numiſmata cap. II. n. 13. neque aliter *Dicaledones* Marcellino vocantur libro XXVII. pag. 346. qui Scriptoribus aliis *Caledonii* dicuntur, unde & Oceano *Dicaledonio* ſive ut apud Ptolemaeum eſt *Deucaledonio* nomen, fruſtra Buchananus rerum Scoticarum libro II. pag 55. id in *Duncaledonium* mutare laborat. & ſic Anonymus Ravennas libro V. cap. 31. & 32. *Dorcadas* nominat inſulam (inſulas debuit dicere) quas *Orcadas* vulgo appellant. *Tibilenus* pro *Beleno* eſt in nonnullis libris ſcriptis Tertulliani Apologet. cap. XXIV. unde neſcio quod daemonii nomen nonnulli confingunt. Nec inconcinne hoc modo Danubius fluvius ab Ἀὐνοβα monte, ut Ptolemaeo vocatur, unde ei origo, deducitur. An & huc referenda duplex fluminum Dnieper & Dnieſter ſcriptura, crebro enim detracto d haec nomina exarantur, flumina ſunt Sarmatiae, hodie Poloniae, quorum illud Boryſthenes, hoc Tyras Veteribus appellabatur. Illud nobis conſtat flumen Y Amſtelodamenſibus notiſſimum vulgari ſermone & ſcriptura *Ty* appellari, neque aliter in diplomatibus antiquis *Tutrecht* pro *T'utrecht* exaratum reperi. Fanas tales complures coluit barbara olim Germania Galliaque, unde & *Leve Fane*, quae nomen dedit manſioni in Bataviae inſula, niſi mavis, ab hoc loco Deae nomen inditum, ut ceteris Matribus. Manſionem hanc VIII. M. P. a Carvone ſejungit Peutingeriana Tabula & XVII. a Fletione, ita namque Tabula illa, ut eſt in M. Velſeri operibus edita pag. 727. 730. *Carvone* VIII. *Leveſano*. XVI. *Fletione* XII. *lauri* V. *Nigripullo* II. *Albomanis* V. *Matilone*, haec poſui, ut inde Leveſanum oppidum redderem Anonymo Ravennati Libro IV. pag. 781. ubi haec Urbium nomina ponit *Beurtina*, *Traja*, *Noita*, *Coadulſaveris*, *Evitano*, *Fletione*, *Matellione*. Nullus non videt, legendum eſſe *Leviſano*. Monſtra autem nominum cetera ſupra procurare inſtituimus. Ad Fanas eaſdem pertinet & *Lephana*, ut ſcribitur a Ptolemaeo, qui oppidum dicit ad Albim in Angrivariorum terra. Fruſtra ſunt, qui Fana haec ex lingua Latina interpretantur. Fana illa Dea etiam nunc ruſticis per haec loca cognita eſt, & malum illud inmittere creditur, quod Podagra Dea Latinis & divitibus conciliat. Male autem Cuperus in Inſcriptionibus & Marmoribus antiquis pag. 269. a vico, cujus meminit Antoninus in itinere quod a Treveris Agrippinam ducit, Auſanas dictas autumat, pejus etiam nomen vici mutat, Auſavae enim nomen eſt, non *Auſanae*,

quam ſcripturam non ſolum Codices priſci teſtantur, quos vidit Surita, ſed & eam Peutingeriana Tabula confirmat. Imo Codex Regius Itinerarii *Auſabam* legebat, ſolenni V & B commutatione, qui Codex certo indicio eſt, non *Auſanam* ſed *Auſavam* eſſe nominatam manſionem.

Haec jam ſcripſeram, imo volumen hoc jam plane abſolveram, cum ecce Inſcriptiones Gudii deſideratiſſimum Viris eruditis opus, in lucem protrahit Cl. Franciſcus Heſſelius, in iis hunc titulum reperi pag. 55. n. 11.

TAMFANAE
SACRVM
M. APPVLEIVS. M. F. VEL. PAETV
LVS DECVR. INTERAMN.
QVINQVENNAL II. SIG. D. D.

Deſcripſit Gudius hunc lapidem ex Schedis Ligorii. inventus fuit Interamnae, ſed cujus, fuerunt enim plures hoc nomine urbes, ignorare nos voluit. Firmatur autem inde Vulgata Taciti ſcriptura, de qua antea egimus, niſi quod Tamfanam dicit, quam illius libri exarati Tanfanam ſcribunt. Sed de hoc lapide ampliandum cenſeo. Certe plura de eo diſputanda erunt, quam aut hujus operis menſura aut inſtitutum noſtrum ferunt.

Hoc ſatis a nobis declaratum puto, cavendum eſſe, ne facile cultum earum Matrum extra locorum ſuorum pomoeria proferantur, monuitque dudum Servius ad Virgilium Aeneidos libro VII. v. 47. *Deos topicos id eſt locales ad alias regiones nunquam tranſire.* quod tamen de Germanorum Matribus verius, quam de Graecorum Dis dicas, in qua quidem re non ſatis caviſſe Reineſium, Cuperum & Keyslerum, deprehendere licet; qui Matres Suevas ex Germania ſua evocatas ultra Rhenum Alpeſque inque ipſam Italiam ipſamque Romam deportant. Sed quanquam forte hujus ampliſſimae Gentis Deae in multis terris fuerunt cultae, nego tamen iis monumentis earum cultum doceri, quibus ipſi putant. Cuperus namque in inſcriptionibus & monumentis antiquis pag. 267. & Keyslerus de Mulieribus Fatidicis pag. 241. & 441. lapidem illum ex Fabretto de aquae ductibus pag. 106. & Sponio in Miſcellaneis Eruditae Antiquitatis pag. 107.

SVLE-

SVLEVIS ET CAMPESTRIBVS SACRVM
L. AVRELIVS QVINTVS. 7 LEG VII :·: GEMINAE
VOTVM SOLVIT LAETVS LIBENS
DEDICAVIT VIIII.K SEPTEMBRE BRADVA ET VARO
COS.

Totum titulum deſcripſi ex Raphaëlis Fabretti Diſſertatione de Aquis & Aquae Ductibus veteris Romae; dicit enim a ſe primo productum eſſe in lucem hoc monumentum. Apparet autem quid in eo migraverint dein Sponius & Cuperus, certe apparebit hoc ei, qui horum exemplum contulerit cum illo, quod dedimus. In indice Gudianarum Inſcriptionum de paribus Conſulum, quoque deſcriptum videas hunc titulum, ni fallor a Kolio: convenit ei & Fabretto, niſi quod T non L Aurelium nominat. Cuperus notam 7 plane omiſit, Keyſlerus in Antiquitatibus Celticis pag. 421. Decurionem interpretatur incogitantiae, ut puto, non judicii errore. Sulevas autem Suevas interpretatur non invito Keyſlero Cuperus. Sed unde Suevis Matribus locus Romae? inventus nempe Romae lapis. Imo vero non memini lapidem, qui Matrum harum mentionem in Italia faciat, ſi ab eo diſcedis, quem de Matribus Tamſanis produxit Ligorius, & de Matre Villae Fagnae ex Boiſſardo Gruterus MLXXV. n. 13. Cujus tamen interpretatio eſt admodum obſcura, vide quae Heſſelius in notis ad Inſcriptiones Gudii pag. VII. & ſeq. Quare malim credere Nymphis Sylveis & Campeſtribus poſitum hunc lapidem, id eſt Sylveſtribus & Campeſtribus. *Sylvanae* illae ſunt dictae in alio ſaxo, quod ſupra expoſuimus. Sylveas ſive Sylvias pro Sylvanis ſeu Sylveſtribus recte dici cognoſcimus ex Virgilio Aeneidos libro VI. v. 763. & ſeq. & Feſto in voce *Sylvii.* Temere etiam Reineſius Claſſe I. n. 175. LUTATIAS SUEVAS, Matres Deas exponit in lapide, qui ad Ubbergam prope Neomagum & Vahalim eſt repertus, inſpectuſque a Smetio Patre, cujus oppidum Batavorum vide cap. IV. pag. 34. Sed ego Lutatias has non Deas accipio, ſed homines ſororeſque natione aut ſaltem nomine Suevas.

Forte & ille erraverit, qui *Matres Treveras* extra Treverorum terminos promoverit, tametſi hodie ara in Bergendalenſi ſive Clivenſi agro extat. Inſcriptio haec eſt, quam hic oculis omnium expono, ut a me in eo loco conſpecta & deſcripta eſt, eam enim admodum mutilatam exhibet Keyſlerus

Digitized by Google

MATRIBUS
TREVERIS
T. PATERNIVS
PERPETVS
CORNICVLAR
LEG. LEG
XXXVVLM

Male etiam hanc miſcet Keyſlerus cum alia Inſcriptione, Jovi O. M. Conſervatori ſacrata, ea namque eodem quidem in agro locoque nunc ſpectatur, ſed non in eodem lapide. Dico autem, errare forte eum, qui Matres has extra Treverorum fines ſubmoverit. Tametſi enim nunc in Clivenſium agro ſuburbano viſitur, non ex eo manifeſtum eſt, in illo agro, aut etiam in proximis locis erutum eſſe. Mauritius namque Naſſovius Princeps undique conquiſita monumenta etiam e locis remotioribus ad Bergendalenſem ſeceſſum ſuum, quem & cenotaphio ſuo exornari voluit, comportavit. Neglectus is poſt fata Viri aliquamdiu fuit, ſed recenti Magiſtratuum Clivenſium cura niteſcere nunc rurſus incipit. Digniſſimus ſane locus, in quo cum priſcorum Deorum Virorumque vultus, tum Magni atque Illuſtriſſimi Principis veſtigia a ſeris poſteris adorentur. Ita namque nuper cognovi ex Schedis Papenbroekianis Herculis Saxani monumentum, quod in eodem illo agro conſpicitur, Antunnaco atque ab ipſis Treverorum terminis, qui quidem nunc ſunt, ad eum locum eſſe deportatum. Et tamen ſi in illo loco, ubi cum maxime ſpectatur, poſita olim a Paternio perpetuo fuit illa ara, contendere inde auſim, uſque eo ſpatioſos Treverorum limites procurriſſe, quos conſtat longe lateque Rhenum inter & Moſam incoluiſſe; De his conſule Philippum Cluverium in Germania Antiqua libro II. cap. 14. ut adeo ridendo verum dixerit Cicero, cum ad Trebatium ſuum alludens ſcribit, hos Treviros Capitales eſſe libro VII. epiſtola 13. conſule porro Philippum Berterium qui in Pithanon Diatriba 1. cap. 3. Auguſtam Treverorum urbem Galliarum Metropolin fuiſſe docet.

Miſſas nunc facere cupio reliquorum locorum Matres atque ad Brittas recurrere. Sed properanti quaſi manum injiciunt *Matres Auguſtae*. Aras & titulos harum propoſuit Gruterus pag. XC. n. 1, 2. 3. 5. Reineſius I. n. 173. Lepidus ſane eſt Paradinus, qui teſte Sponio in *Recherche des Antiquitez & Curioſitez de la Ville de Lyon chap.* 5. illud

5. illud MATRIS AUG. de Matre Auguris interpretatur. Chorierus autem in Antiquitatibus Viennenſibus Gallice ſcriptis *Meres Auguſtes* vertit, cujus ſententiam laudat eo loco, quem dixi, Sponius. Keyſlerus etiam de Mulieribus Fatidicis §. 34. & Cuperus in Inſcriptionibus & Marmoribus antiquis pag. 268. Auguſtarum nomen Matribus his tributum cenſent, eodem modo eademque de cauſſa, qua ceteri Dii omnes Auguſti dicuntur, ad ſignificandam videlicet Divinam Majeſtatem. Neque equidem nego, recte hoc ſenſu Matres Auguſtas appellari, ſed cum deprehendo lapides tantum non omnes, qui Matres Auguſtas teſtificantur, Lugduni in Gallia eſſe conſecratos, aut ad Viennam, quod in proximo oppidum eſt, & Lugdunenſium fines contingit, quid prohibet, quo minus ut ceteras Matres, ſic quoque has Auguſtas ab Urbe ac loco dictas exiſtimemus? Haud namque obſcure colligitur ex monumentis vetuſtis, Lugdunum urbem *Auguſtam* fuiſſe cognominatam. Non ignoro, huic cognomini adverſari Sponium in *Recherche de Lyon*, ubi IIIIII. VIR AUG. C. C. C. AVG. LVG. explicat *Sextumviro Auguſtali Trecentorum Augurum*, verum haec explicatio a ratione & uſu loquendi etiam ab officio Auguſtalium abhorrere videtur. Quin dum ſcriptum hoc typothetis tradere paro deſcribendum, commode indicio Chriſtophori Cellarii in Geographia Antiqua libro II. cap. 2. pag. 133. intelligo, ipſum Sponium emendaſſe hunc ſuum errorem in Miſcellaneis Eruditae Antiquitatis ſectione V. pag. 170. ubi vide, credo etiam de Matribus Auguſtis ſententiam mutaturum fuiſſe, ſi tum animum ſubiiſſent.

Ad Matres Auguſtas retrahit quoque Reineſius, ſed ea vi, qua ſolet graſſari in antiqua monumenta. Saxum effoſſum Vaſione, quod oppidum Vocontiorum in Gallia Narbonenſi, Saxum hoc verborum ordine exhibet ex Salvagnio Claſſe I. n. 174.

MATRIBVS.	ADCVLTVS
VASSEDON.	S. F. V. SL. M.

Quem ordinem ſi ipſe lapis praeſcripſit, ita verba expone. *Matribus Vaſionenſibus Sextus* vel etiam *Septimius Donius Adcultus Sacrum fecit Votum ſolvit lubens merito.* Si tamen is ordo verus eſt, quem Sponius in Miſcellaneis oſtendit Sectione III. n. LXXVIII. pag. 105. a monſtroſis his Matribus plane abſtineo.

 Haec

Haec autem quae de Matrum appellationibus a populo aut loco deſumtis docuimus, ſi cogitaveris, atque illis praeterea addideris, quae Jo. Georgius ab Eckhart in diſſertatione de Apolline Granno Mogouno, inſerta ab Actorum Lipſienſium Editoribus ſupplementis Tomi IX. Sect. VIII. pag. 346. erudite eſt commentatus; Omnia vero haec ſi ad Matres Brittas retuleris, dubitare utique non poteris, quin aut a loco, aut a populo, cui Britten nomen fuerit, Matres illae Brittae ſint cognominatae. Imo dubitare non poteris, eum locum populumve fuiſſe illic, ubi lapis hic eſt effoſſus ad Caſtra Vetera, ad quem etiam locum milites, qui aras has poſuerunt Matribus his, Sacramentum legioni illi dictum revinxit. In illa ergo regione quaerendus eſt Brittorum populus, & ne diu quaeras, en tibi *Birten* vel *Berten*, vicus hodie haud longe diſſitus ab oppido Santen. Nonnulli hunc vicum *Bertheim* & *Britheim* nominarunt, ut ambiguum non ſit, non locum *Britten* fuiſſe dictum, ſed Brittorum populum illic habitaſſe, *Britheim* namque vetuſta lingua Gallica & Germanica Brittonum ſedem notat. Nolui autem te quidquam moveat literarum e & i metatheſis, quae crebra eſt in aliis vocibus, & uſurpata in ipſa hac voce ab iis, qui Germanica Dialecto utuntur. Buchananus namque rerum Scoticarum libro I. pag. 5. docet Britannos a Gallis aliiſque populis, imo ab ipſis etiam Inſulanis non productiore vocabulo fuiſſe dictos, ſed breviore *Britten*. Ita autem Buchananus. *Nam & Galli propiores* BRETTAS *appellant omnes feminas Britannicas &* Bretter *Britannice loqui, & Promontorium Aquitaniae vulgo* Cap Bretton *dicitur, & utrique Scoti, hoc eſt Albinenſes & Hibernenſes ſic loquuntur. Id tantum intereſt, quod qui Germanica Dialecto gaudent, interdum tranſpoſitione litterarum utuntur ac* BERTON *pro* Breton *proferunt.* Idem quoque libro II. pag. 73. tradit, eam inſulae partem, quae olim ducto vallo Romanis parebat, ab ipſis Britannis Scriptoribus ſaepius *Brittones* quam *Britannos* appellari. Adde huic Camdenum in Britannia pag. 26. *Eadem*, inquit, *ratione neceſſario credamus, hanc noſtram inſulam Britanniam ab incolis denominatam eſſe, quos* Brit vel Brith *barbare fuiſſe dictos perſuadent nonnulli.* Witichindus etiam Monachus Corbejenſis, qui ſaeculo decimo vixit Othone Magno imperante, in Annalibus ſuis Britannos ſemper *Brettos* nominat. *Brittorum* quoque mentionem facit Notitia Imperii, dum *Tribunum Cohortis tertiae* BRITTORUM *Abuſina* recenſet ſub diſpoſitione

ne Viri ſpectabilis Comitis provinciae Retiae primae & ſecundae. Panzirollus vocem hanc *Brittorum* ut ignotam ſibi in *Brittonum* refingere cupit, ſed praeter neceſſitatem. Hodie quoque Hollandi nonnunquam Britannos *Britten* nominant, & Britanniam *Brittenland.* Fraudi autem fuit duplex hoc nomen Brittiae & Britanniae Procopio, qui diſcretas exiſtimavit has regiones, quae vere eaedem ſunt, ut deinceps a nobis demonſtrabitur Cap. VII. Aliena ergo ſunt a vero, quae Pighius in Hercule Prodicio pag. 26. de pago Britheim ſive Brittarum Matrum regione populique Britannici vico comminiſcitur. *Sub radice collis atque Praetorii*, inquit, (Vorſtenburg intelligit) *Agrippinam Coloniam verſus ad Rhenum pagus eſt cui a loco Veterum Caſtrorum aliquid nominis adhuc reſiduum eſt, nam corrupta voce Beertbemum nunc Incolae Vernacula lingua vocant V in B mutantes, ut in uſu eſt frequenti, & quo contractius expeditiuſque pronunciarent T litteram tranſponentes. Veterbeimum enim rectius appellarent, quaſi Veterum manſionem, nomine ex Latina & antiqua Belgica voce compoſito.* Et tamen hic alios etiam in ſuam ſententiam perduxit, atque inter eos Altingium. Alter locus ad Rhenum a Brittis appellatus eſt *Bretten* urbs Palatinatus inferioris ad amnem Saltzam, qui ad Philippiburgum Rhenum auget: Nomen dedit Praefecturae Brettenſi; verum urbs haec nobilior longe ab alumno ſuo Philippo Melanchthone, qui ut tradit Camdenus in Inſulis Britannicis, perſuaſum etiam habuit, a Brittis ſive Britannis hanc Patriam ſuum nomen accepiſſe. Neque hoc a veritate abhorret, ſiquidem ex iis, quae diximus, & quae deinceps proferentur, manifeſtum eſt, Britannos nonnullos ad Rhenum, atque alibi in Germania Galliaque, relicta Inſula ſua, ſedes fixiſſe.

CAPUT IV.

Plinii locus de Britannica *herba expenditur. Muntingii liber de ea. Fontis Plinio memorati locus cur nunc nullubi reperiatur. Locus ubi herba ea naſcitur. Locus Caſtrorum Germanici. Locus & ſedes Friſiorum Plinio memoratorum. Hi Batavis & Caninefatibus proximi fuerunt. Caninefates inferiorem Inſulae Batavorum partem tenuerunt. De*

iis

iis Junii ſententia inprobatur. Lapis vetuſtus nove expoſitus. Brittenburgus in utra Rheni ripa fuerit. Friſii vicini Batavis. iterum de loco Caſtrorum Germanici. Agrippina cur in Caninefatum terra Praetorium excitarit? Agrippina haec filia fuit Agrippae & Juliae, non Mater Neronis. Illa amantiſſima Mariti militibus ſeſe oſtentabat. Multa negligenter acta a Scriptoribus Batavis ſecure Auctores ſuos ſequentibus. Male illi Praetorium hoc armamentarium cenſent. Junii error de lapide, qui armamentarii meminit. Error Altingii perſtrictus. Iterum de loco, in quo herba Britannica naſcebatur. Potuit is ad Amiſiam eſſe. Berte & Cappelberte, Berdum vici Friſiae. *Germanici Caſtra ad Amiſiam.* Bourtange *Friſiae & Drentiae a Britannis nomen. Lipſius notatus.* Britzium *vicus in Friſia & Anglia. Auctor Hiſtoriae Landgraviatus Thuringiae expoſitus. Friſiae pars videtur Britannia dicta, & Friſones Britanni. A Junio diſceditur. Ceſpites cur* Bretten & Britten *dicti.* Bret, *id eſt bort. Iterum Junius refutatur. Herba Britannica non eſt Cochlearea. Flores Britannicae cur* Vibones *dicti. Britanni, a quibus Britannica dicta, miſti tandem Friſiis.*

PErgimus ad Britannicam herbam, quae in Friſiis inventa a Britannis nomen accepit, ita namque de ea Plinius Naturalis Hiſtoriae libro XXV. cap. 3. *In Germania trans Rhenum Caſtris a Germanico Caeſare promotis, maritimo tractu fons erat aquae dulcis, ſolus, qua pota intra biennium dentes deciderent, compageſque in genibus ſolverentur. Stomacacen Medici vocabant & Sceletyrben ea mala. Reperta auxilio eſt, quae vocatur* BRITANNICA, *non nervis modo & oris malis ſalutaris, ſed contra angues quoque & ſerpentes. Folia habet oblonga, nigra, radicem nigram. Succus ejus exprimitur & ex radice. Florem* vibones *vocant: qui collectus prius,*

prius, *quam tonitrua audiantur & devoratus*, *ſecuros in totum reddit. Friſii*, *qua Caſtra erant*, *noſtris demonſtravere illam. Mirorque nominis cauſſam*, *niſi forte confines Oceano Britanniae*, *velut propinquae*, *dicavere. Non enim inde appellatam eam*, *quod ibi plurima neſceretur certum eſt*, *etiam nunc Britannia libera.* Videmus hic herbam, quae Britannica eſt appellata, videmus etiam formam ejus, vires, locum nomenque, & cauſſam nominis. Quae ad formam vireſque pertinent, Medicis relinquimus, qui & in iis ſeſe non mediocriter exercuerunt, ceterorum tamen diligentiam viciſſe exiſtimatur Muntingius, qui peculiarem librum edidit de herba Britannica, mihi tamen, quanquam vulgaris eſt, necdum conſpectum. Non etiam indictam omiſit Salmaſius in Homonymis Hyles Jatricae cap. XLIII. Naturam fontis, quam Plinius tradit, ſimiliter aliis inquirendam damus, niſi forte malum illud non tam fonti, quam regionis indoli ac cœlo adſcribendum. Altingius in notitia Germaniae inferioris voce FONS AQUAE DULCIS fontem hunc Oceano obrutum aut mutatum putat; nec deerunt qui extinctum putabunt recordati Mercurii monitum apud Lucianum in Ἐπισκοποῦσι. Ἀποθνήσκουσι γὰρ αἱ πόλεις ὥσπερ ἄνθρωποι. καὶ τὸ παραδοξότερον καὶ ποταμοὶ ὅλοι. *moriuntur enim etiam urbes*, *quemadmodum homines*; *Quodque longe mirabilius ſolidi etiam fluvii.* Locus vero herbae Britannicae & nominis cauſſa nobis erunt cordi. Locum autem ita deſignat Plinius, ut dicat fuiſſe in Friſiis atque ea parte Gentis hujus, ubi Germanicus Caeſar ſua Caſtra habuit. Memorat nonnulla Germanici hujus Caſtra in Germania Tacitus ut Annalium libro I. cap. 50. & 63. & libro II. cap. 9. Sed plura ipſum legatoſque poſuiſſe dubitandum non eſt. Imo cum ſimpliciter Caſtra nominat Plinius, aeque Caſtra Vexillationum & Cohortium, qualia plurima fuerunt per Germaniam, intelligere poſſumus, ac legionum & exercitus totius. Quanquam autem late habitarunt Friſii, quibus Majoribus minoribuſque vocabulum eſt ex modo virium ut ſcribit Tacitus de moribus Germanorum cap. XXXIV. Sedeſque eorum ad Amiſiam producit Ptolemaeus, non multum tamen laborabimus, in inveniendis Friſiorum ſedibus, quos Plinius meminit, modo Plinium ex Plinio illuſtremus. Ipſe namque Friſiis, quos narrat, locum adſignat inter Helium & Flevum, id eſt inter Moſam & mare Auſtrale, nec levis eſt conjectura, inter medium Rheni oſtium & Flevum hos Friſios incoluiſſe. *In Rheno ipſo*, inquit, Plinius libro IV. cap.

15. *prope centum millia paſſuum in longitudinem nobiliſſima Batavorum Inſula, Cannenuſatum & aliae* FRISIORUM, *Cauchorum, Friſiabonum, Sturiorum, Marſatiorum, quae ſternuntur inter Helium & Flevum. Ita appellantur oſtia, in quae effuſus Rhenus ab Septentrione in lacus, ab occidente in Amnem Moſam ſe ſpargit.* Quia autem aliorum Friſiorum non meminit Plinius, quam quos hoc capite nominat, ſuſpicari licet illos Friſios, in quibus Caſtra fuerunt Germanici, & qui Britannicam herbam oſtenderunt, inter Rheni oſtia non tantum habitaſſe, ſed & Batavis & Cannunifatibus, ut eos Plinius nominat, proximos fuiſſe. Quandoquidem autem uſque ad Oceanum Friſiorum fines procurrebant, probabile medio Rheni alveo, id eſt eo, qui Brittenburgum alluebat, a Batavis, aut dicam potius a Cannunifatibus ſejunctos fuiſſe. Hos enim inferiorem Batavorum inſulam habitaſſe cum ex Claudii Civilis Oratione apud Tacitum Hiſtoriarum libro IV. cap. 22. colligimus, in qua Cannunifates ſimiliter ut Batavi *Galliarum portio* dicuntur, atque ex iis, quae graviter contra Junium diſputat Cluverius in Germania Antiqua libro II. cap. 33. tum ex lapide antiquo Miliano, qui in Illuſtrium Waſſenariorum aedibus extabat, probamus,

IMP. CAES.
M. AVREL. ANTO
NINO. AVG. PONT.
MAX. TR. POT.
XVI. CO. XIII. ET
IMP. CAES.
L. AVREL. VERO
AVG. TR. POT.
II. COS. II. A. M.
A. F. C. M. P.
XII.

Cl. Altingius in voce FORUM ADRIANI Notit. Germ. Infer. part. 1. corrigit CO. III.

In quibus poſterioribus notis extricandis quam torſerint ſeſe Scriverius & Altingius, ex eorum libris cognoſci poteſt. Male J. Breval in *Remarks on ſeveral parts of Europe* pag. 18. ita expedit *a Moſa mille paſſus* XII. & quod pejus, mutat lapidis inſcriptionem in hanc ſententiam, & ita extremam ejus partem exhibet

TR.

TR. POT. II. COS II A MOS MPXII.

Equidem autem eas ut in ipſo lapide leguntur ita expedio. *A Matileone ad fines Caninefatum millia paſſuum* XII. Ne id temere ſcripſiſſe videar, argumentis opportuniore loco firmabimus. Ex his intelligimus, omnes eos vicos, qui in medii Rheni ripa ſedent, Friſiorum terris accenſendam eſſe, quin & ipſum Brittenburgum, modo conſtet in dextra Rheni ripa fuiſſe ſitum, de quo tamen mihi nihil compertum & ſi conjecturae locus, in altera ſeu ſiniſtra ripa eam arcem collocatam fuiſſe ſuſpicor, quod Romanorum arces & caſtella Rheno impoſita, ut & Romano burgus, eam ripam inſederunt, atque ab hoſtilibus Germanorum incurſionibus, qui Rheno limite excludebantur, defenderunt. Vides, quam exiguo diſcrimine Brittos vel Britannos, in quorum regione aut pago arx cognominis fuit condita, a Friſiorum terra ſecluſa fuerit. Quare & Brinio Dux Caninefatum bellum cum pararet, nil opinantibus Romanis, ex adverſa ripa Friſios arceſſivit & Brittenburgum evertit, vide infra cap. X. & Tacitum Hiſtoriarum libro IV. cap. 15. ex quo cognoſces non ex longinquo ſed proximo trans Rhenum loco Friſios eſſe arceſſitos. Hinc porro liquet, quam exiguo intervallo Germanici Caſtra & locus Britannicae a Brittenburgo fuerint remota, fuerunt namque ea in Friſiis. Tametſi autem ipſum locum Caſtrorum deſignare non licet in hac Gente, quod indicii nihil addit Plinius, conjicio tamen, haud longe inde retracta fuiſſe. Ad id enim, ut reliqua caſtra omnia in his locis inſtituta videntur, ut Rhenum tutum praeſtarent. Niſi forte ea Caſtra intelligenda, quae tum fecit, cum cladem Varianam ulturus, Germaniam penetravit. Sed & ad proxima Rheni loca retrahit haec Caſtra vicinitas Praetorii Agrippinae, quod III M. P. Lugduno diſtat, id quod ex Tabula antiqua in Peutingerorum aedibus inventa atque ab Velſero edita perſpicimus. Fuit autem hoc illius Agrippinae Prætorium, quae filia erat Agrippae & Juliae, Uxor Germanici. Illa intra Inſulam Batavorum hanc ſuam villam loco amoeniſſimo, inque gente a vitrico eodemque ſocero domita, ubi propinqua erat Mariti Caſtris, cincta hinc a Batavis gente amiciſſima fidiſſimaque, inde a Gallis ſuis & Oceano tuta inſuper Rheni alveis majoribus minoribuſque multis, quam in Germania ſolo hoſtili, excitare maluit. Haud ignoro, doctiſſimos Viros hoc Praeto-

rium tribuere Agrippinae alii, filiae ſcilicet illius & Matri Neronis; credo, quod haec Agrippinenſem coloniam in Ubios deduxit, quae adhuc celebre Coloniae nomen ad Rhenum tenet, de qua Tacitus Annalium libro XVII. cap. 27. Sed multa ſunt, quae me in diverſam ſententiam inpellunt alias proferenda. Notum eſt autem, quam amans prior Agrippina fuerit Mariti, & quantopere ſeſe militibus jactarit, vide Tacitum Annalium libro I. cap. 33. & *69*. ut adeo in loco, & Marito & Caſtris proximo, morari voluerit. Miratus autem ſum ſaepe, qui factum ſit, ut Viri excellenti doctrina & in rebus exteris diligentia, ea, quae ad patriam pertinent, tam negligenter egerint, & quocunque levis ſuſpicio priores inpulerat, id mox pro vero arripuerint & adſeverarint. Quorum in numero utique ſunt illi cenſendi, qui Praetorium hoc Armamentarium eſſe ſcripſerunt, cujus mentio in antiquiſſimo lapide, quem produxit Junius in Hiſtoria Bataviae cap. 10. Sed male Brittenburgo tribuit, ut docuit Scriverius in Tabulario atque ex eo alii; vide ſupra cap. 1. Et qualis tibi videtur illa Cl. Altingii conjectura, quam illo in loco proponit, ubi hoc Praetorium Agrippinae deſcribit in Notitia Germaniae inferioris parte I. pag. 111? ***Atque hinc*** , inquit, ***haud vana conjectura***, ***idem illud Praetorium Agrippinae poſt Auguſtae domus interitum in Armamentarium fuiſſe converſum.*** Quod ergo Tiberii, ſive ut ille exiſtimat, Claudii temporibus Agrippinae Praetorium fuit, hoc Severi tempore Armamentarium eſt factum nominatumque, Theodoſii vero aetate, qua confecta creditur illa tabula, & certe diutius Auguſti domus perierat, quam Severi ſaeculo, rurſus Agrippinae Praetorium eſſe coepit.

Mitto alia & potius ad Britannicam revertor. Ea autem cum in Friſia inter Septentrionalia Rheni oſtia reperta ſit, certum eſt, illam haud longe a Brittenburgo natam fuiſſe, & ſi vera eſt conjectura, quam ſupra dixi, Caſtra illa Germanici non procul a Rheno fuiſſe collocata, veriſimile eſt, herbam illam nec non locum Britannorum, qui herbae iſtic natae nomen dedit, Rheno proximum fuiſſe & Brittenburgo. Hoc ſi verum eſt, utique porro ſuſpicari licet, Britannos, a quibus Brittenburgo nomen eſt datum, utràmque Oſtii Rhenani ripam tenuiſſe. Verum quanquam haec probabili ratione ita diſputantur, nullum tamen periculum ſit ſententiae noſtrae, qua a Britannis Friſiam illam incolentibus, Britannicam dictam opinamur, ſi quis in remotioribus a Rheno locis, Caſtra Germanici fuiſ-

ſe,

ſe, & herbam illic inventam doceat. **Multa enim ad Oceanum loca** Galliae & Germaniae, Inſulae ſuae oppoſita, Britannos inſediſſe putamus, & forte inde nomen *Berte* & *Cappelberte* oppidis aut pagis ad Amiſiam, ex quibus hic Dullarti undis hauſtus pridem ſubſidit, vide Ubbonem Emmium rerum Friſicarum libro XV. pag. 222. memoratur & *Berdum* id eſt *Bertheim*, in Friſia Orientali, qua Harlingenſis Regio eſt inter Amiſiam & Jadam omnes, quae appellatio parum, imo nil fere diſcrepat a Berthemo Clivenſis Ducatus pago, cui nomen Britti Britanni Incolae inpoſuerunt, ut ſuperiore capite oſtendi. Ad Amiſiam autem inque locis Amiſiae proximis habuiſſe Caſtra Germanicum Caeſarem, ambigi non poteſt. Tu vide, quae Tacitus Annalium libro I. cap. 60. & 63. & libro II. cap. 23. Quin & loca paludoſa, quae hodie *Bourtange* dicuntur, Amiſiae & Dullarto vicina, inter Friſiam, Drentiam & Monaſterienſem Dioeceſin a Britannis nomen inveniſſe videntur. Lipſius ad Tacitum Annalium libro I. cap. 63. Britaniae uligines nominat, noſtraque lingua *Bretanſche Heyde* appellari ſcribit, atque inde Britannicam herbam appellatam credit, tamenſi de Britannorum habitatione in his locis nil cogitaſſe videtur; imo vero ut a Britannis diſtinguat, Bretannicam ſcribi mavult, credo ex Dioſcoride περὶ ὕλης ἰατρικῆς libro IV. cap. 2. cum certum ſit Graecis per e ſcribi inſulae nomen, a qua conſuetudine nec ipſi Britones abeunt, ut ante docui. Quod ſi & alia loca per hos tractus ſcrutari libet, haud pauca deprehendemus a Brittis vel Britannis nominata. In his utique memorandus vicus cis Lavicam prope Leovardiam, cui *Britzum* nomen eſt: & ne de origine dubites, ejuſdem nominis vicum in Britannia Inſula ſupereſſe cognovi. Quandoquidem autem Britanni per has oras ſparſim habitaſſe inveniuntur, dubitavi aliquando an hinc explicandus auctor Hiſtoriae Landgraviatus Thuringiae, cum Thuringos in Anglia, Britannia & Friſia a mari expulſos ſcribit. Angliam namque Britanniamque inſulanum aut transmarinam hoc loco non intelligi, ſed eam quae in Saxonia fuit, unde & Angli Inſulani originem ducunt, quiſque videt. Adderem etiam hoc loco, quod Auctor Chronici magni Belgii Hunnorum Hiſtoriam memorans, Brittones interpretatur Friſones; & quae porro Jacobus Eyndius in Chronico Zelandiae cap. XVII. aliique rerum Batavicarum Scriptores de Britannico littore comminiſcuntur: niſi intelligerem, Britannos Inſulanos etiam Friſones recte dici; & in Eyndio

 plura

plura refutanda quam probanda reperirem. At vero quum innumera Britannicorum populorum veſtigia ſunt per Hollandiam & Friſias, quis Hadrianum Junium ſecutus in Hiſtoria Bataviae cap. XV. pag. 366. a voce *Britten*, quam ceſpites notare ſcribit, herbam Britannicam repetere velit, ob id quod ea in ceſpitibus naſcitur? Kilianus Dufflacus quidem in Etymologico Teutonicae linguae vocem *Britte*, *Brutte* Hollandis & Sycambris uſitatam ſcribit, & vertit ceſpitem vel fruſtum ceſpitis. Sed, ut puto, nil haec interpretatio conturbat rationes noſtras. Ceſpes vel ceſpitis fruſtum, quod plerumque quadrata forma a gleba reſolvitur, ea ratione *Brit* & *Bret* appellamus, qua aſſerem quemque oblongum quadratumque *een Bret* dicimus, vulgatius tamen hodie eſt *een Bort*, atque inde *verkeer-Bord*, *uit-hang-Bord*, *tafel-Bord*, quadram dixerunt Romani, quod quadrata forma erat; non tamen apud Romanos magis, quam Majores noſtros. Videmus ergo, non proprium hoc nomen ceſpitibus dictum, ſed multis rebus commune fuiſſe. In perverſam autem de nomine Britannicae opinionem adduxit Junium is error, quod exiſtimavit eſſe herbam cochleariam, *lepel-bladen* nominamus, quam dicit in aggerum molibus, quae ex ceſpitibus vallantur, copioſe nec alibi temere provenire; quod Friſiae Incolis exiſtimandum relinquo, certe in his regionibus, quas incolo, moles illas ejuſmodi herbas ferre non memini. Sed fac cochleariam in aggeribus naſci in Friſia, nil hoc ad Britannicam, quam utique a cochlearia diſtinguunt color & forma. De Britannica Plinius, *folia habet oblonga & nigra*, *radicem nigram.* & Dioſcorides adſimilat lapatho ſylveſtri libro IV. cap. 4. quae non niſi ignariſſimus de cochlearia dixerit. Addit Plinius florem Britannicae a Friſiis *Vibones* vocari, quae vox hodiedum in his viciniſque terris uſurpatur ad ſignificandum calicem vel corticem, ut Plinius nominat, qui ſub roſae foliis eſt, & ſemina continet; credo quod Britannici flores parili forma fuerunt, id quod ſimiliter abhorret a Cochlearia. Veriſimilior hac nominis origine, quam Junius eſt commentus, forte illa nonnullis putabitur, Britannicam a colore *Brit* nominatam eſſe. Sed *Brit* color id eſt variegatus, nec herbae nec radici ejus recte aptabitur, utramque enim nigram cognovimus. Unum opponi poſſe video opinioni noſtrae, qui fiat, ut Britannorum eorum, qui habitarunt inter Friſios, & a quibus Britannicae herbae nomen eſt inditum, nec Plinius ipſe, nec Scriptores alii meminerint. Verum hic ſcrupulus nullo negotio eximitur.

Nam

Nam ſive Britanni hi Rheni medii oſtium tenuerunt, iidemque ſunt illis, unde Brittenburgus nomen accepit, ſive diverſi, ultra Flevum egerunt, numero illi tam pauci fuiſſe videntur minutique per nationes alias diſperſi, ut gentem peculiarem aut populum Scriptoribus memorandam non effecerint: quare & multis ignorati fuerunt; imo miſti tandem Friſiis aliiſque populis, in quorum terra conſederunt, nomen & origo paullatim periit, manente tamen nonnullorum locorum & herbae nomine, quam quia primi oſtenderant, in ſuo, quem habitarunt, aut primo loco inventam, vicini omnes illorum nomine ſignarunt. Quo fato autem ad has terras, ut & in Germaniam reliquam Galliaſque devenerint Britanni, deinceps a me exponetur.

CAPUT V.

Alius Plinii locus examinatur. Adverſus Philippum Cluverium antiqua Plinii lectio adſeritur. Male Critici populum & locum delent, uni tantum Scriptori memoratum. Quanta Plinii fides in rebus Germanicis. Multarum Gentium migrationes ignorantur, ut Gallorum ſingulorum in Italiam, Germanorum in Galliam. Nominum ſimilitudo eaſdem Gentes in diverſis terris prodit. Tungrorum ſedes in Velavia, Zutphania & Traſiſalania adverſus Cluverium demonſtrantur. Britanni in Gallia habitarunt. Male Cluverius inde Briannos *procudit. Trajectus a Geſſoriaco in Britanniam omnium, ex continenti in Inſulam, breviſſimus Cluverii & aliorum audacia perſtringitur in ſubmovendis populis antiquis. Chauci in Friſia ad Rhenum. Britannorum habitatio in montibus Hanoniae.*

QUandoquidem autem de iis Britannis diximus, qui ultra Rhenum in Germania degebant, ſecundum nunc eſt, ut ad eos nos convertamus, qui cis illum amnem habitarunt, id eſt in Gallia, Galliam namque & Germaniam Rhenus limes determinavit, redituri deinceps ad Britannos eos, qui Rheni oſtium habuerunt; quorum po-

potiſſimum cauſſa hanc diſputationem inſtituimus. Littus autem Oceani luſtrantibus primo loco occurrunt Britanni pago Geſſoriaco atque Ambianis vicini. Horum memoriam idem Plinius ſervavit, qui & ſedem ita deſcribit libro IV. Naturalis Hiſtoriae cap. 17. *A Scaldi incolunt extra Toxandri, pluribus nominibus. Deinde Menapii, Morini, Oromanſaci, juncti pago, qui Geſſoriacus vocatur,* BRITTANNI, *Ambiani, Bellovaci, Haſſi.* In littore hos Britannos habitaſſe, aut certe non procul a littore ex populorum ſitu, qui iis junguntur, conjicere licet, quorum ſedes non incertae ſunt, quae in Picardia proximiſque Picardiae provinciis eſſe cognoſcuntur. Verum gravem hic adverſarium nactus ſum Philippum Cluverium, qui in Germania antiqua libro II. cap. 27. non Britannos hic commemorari putat, ſed Briannos. Verum expendamus Viri rationes. *Ceterum*, inquit, *pro Briannis vulgata exemplaria habent* Britannos, *unde quidam arbitrantur, hos e Britannia in hoc littus tranſmigraſſe. Verum hujus rei quia nullum apud rerum Auctores indicium aut veſtigium, haud temere eorum ſententiae acceſſerim. Nam ante Caeſarem, ſive ipſius Caeſaris tempore nullos heic fuiſſe Britannos facile e commentariis ejus perſpicitur. Quod ſi fuiſſent, haud dubie de horum quoque e Britannia in Belgicam transmigratione meminiſſet commentariorum libro V. Ubi quorundam Belgarum in Britanniam tranſgreſſum memorat. Poſt Caeſarem vero, ſi vel Claudius vel alius Imperatorum traduxiſſet, certe non minus de his in monumenta relatum fuiſſet, quam de Ubiis, Sicambris, Cattis & Sarmatis in Galliam traductis. Et Tacitus quoque in vita Agricolae, ubi in Britannorum originem diſquirit, horum haud dubie meminiſſet. Veri ſimilius igitur eſt, populos hos partem fuiſſe Atrebatium, nomine Briannos, ex quo vocabulo, & Gentis e regione Britanniae ſitu ſcioli quidam finxerunt Britannos.* Quanquam hodie plus otii mihi accidit, eo tamen non ita abundo, ut ſingula, quae aliena in his a ſententia mea ſunt, aut refutem aut tangam. Julii Caeſaris tempore, ſi Cluverio fides, in ora Gallica Britanni nulli fuerunt, non etiam tempore Claudii; non aliam ob rationem, niſi quia eorum non Caeſar meminit, non Tacitus, non etiam Claudius traduxit. Haec ratio ſi valet, neceſſe eſt, Britannos omnes ex omni Gallia atque Germania iiſque locis expellamus, in quae eos cum aliorum Scriptorum auctoritate, tum iis indiciis, quae in rebus antiquioribus perſuadere ſolent, reduximus atque adſeruimus. Imo ſi omnes

omnes proſcribendi ſunt populi, quorum illi Scriptores non meminerunt, aut qui traducti non leguntur: quanta pars nobiliſſimorum populorum, imo gentium etiam atque nationum peribit? Aut ſi Plinio fides deroganda in iis Germaniae Galliaeque populis recenſendis, quos alii omiſerunt, & praeſertim Caeſar, Tacituſque praeterierunt, heu quanta populorum clades fiet! Atque ut de aliis non dicam, ex uno hoc capite, in quo Britannos Gallicanos memorat, quot deleti interibunt! Mitto Julium Caeſarem & Tacitum, ecquis aliorum Geographorum aut Hiſtoricorum antiquorum praeter Plinium, in iiſdem Galliae locis commemoravit *Oromanſacos*, *Haſſos*, *Caſtologos*, *Ulbanectes*, *Rinucios*, *Friſiabones*, quos ſimul cum Britannis ignoratos aliis Scriptoribus in eodem capite conjunxit Plinius? Et tamen nec ipſe Cluverius aut alius quiſpiam recentiorum Geographorum aut nomina aut loca eorum immutare auſus eſt. Nolim autem mihi aliquis hic Plinii dubiam fidem objiciat. Non quidem nego, lapſum eum crebro, ut in opere immenſo, vario & multiplici; potiſſimum tamen in iis eum offendiſſe intelligimus, quae aliorum fide & narratione tradidit. Hos autem Populos Galliae indictos aliis cognoviſſe eum & peragraſſe putem illo tempore, cum in vicina Germania, quae ad Scaldim amnem uſque porrigebatur, militaret. Ut autem incredibili fuit animadvertendi quaeque induſtria, ita non mirandum, ſi de locis, quae adiit, diligentius ea commemoret, quae alii neglexerunt & praeterierunt. Similiter invalidum eſt illud argumentum Cluverii, quod ducit a ſilentio Scriptorum Veterum, de Britannorum horum, ex Inſula in Galliam, trajectu. Quia namque Veterum nemo narravit, quo tempore hi Britanni ex Inſula ſua egreſſi ſedes in Gallia occuparint, ideo ex Inſula egreſſos & in Gallia ſedes occupaſſe negat. Sed viciſſim peto a Cluverio, ut ſingulorum populorum, qui ex Gallia ſuperatis Alpibus in Italiam, aut ex Germania tranſmiſſo Rheno in Galliam tranſgreſſi ſunt, migrationes & tempora migrationum doceat. Italiam namque inde ab Alpibus ad Ancona uſque & ultra etiam, Galli inſederunt. Oram autem ſive ripam Rheni Gallicam a fontibus ad Oceanum Germani. Innumeri in utraque terra populi ſunt, alii aliis dicti, pauci omnibus. Pauci ex aliis terris eo traducti aut ſponte commeaſſe a Scriptoribus memorantur, multo minus tempus adjicitur, quo illuc devenerunt; & tamen ſingulos ex aliis terris deveniſſe, & eo migraſſe conſtat, atque ut Galliae Ciſalpinae, ita Ger-

maniae Ciſrhenanae, ſive ſuperiori & inferiori, nomen dediſſe Tametſi ergo veterum Scriptorum monumentis de migratione populi alicujus nihil proditum eſt, ex nominis tamen ſimilitudine & locorum vicinitate eam arguere atque intelligere licet, ipſique Scriptores veteres inde eam haud raro arguerunt. Exemplorum magna vis eſt apud Herodotum, Strabonem, Diodorum Siculum. Ipſe quoque Poetarum Latinorum ſapientiſſimus Anchiſen inducit Aeneidos libro III. ex iiſdem locorum nominibus Gentis Phrygiae Origines a Cretenſibus repetere, ita namque v. 105.

Mons Idaeus ubi, & gentis cunabula noſtrae.

& 111.

Hinc Mater Cultrix Cybele, Corybantiaque aera,
Idaeumque nemus: hinc fida ſilentia ſacris,
Et juncti currum dominae ſubiere leones.

Eadem ſane ratio dudum nos inpulit, quantumvis invito iterum Cluverio, Antiquae Germaniae libro II. cap. 20. ut Tungrorum ſedes & nomen in Germania Tranſrhenana antiquiſſimis temporibus, & ante Julii Caeſaris in Galliam expeditionem fuiſſe opinemur, quia hodiedum iſtic ſupereſt; vicique & praedia per Velaviam, Zutphaniam Tranſiſalaniamque, fatentur.

Sed ad Britannos redimus Geſſoriaco proximos, atque ad Cluverii de iis ſententiam. Quod ſi autem Cluverius non perfert in illo loco, in quo Plinius Britannos recenſet, populum, niſi aliis Scriptoribus memoratum, unde, quaeſo, ſuos Briannos repetet? Quem eorum Auctorem dabit? Nullus enim mortalium, ſi a Cluverio diſceſſeris, eorum unquam nomen protulit. Quod ſi ergo veriſimilitudine diſputandum, quae in rebus antiquis tantum, quantum ipſa veritas, valet; quid, quaeſo, majorem fidem habet, cum certum ſit, Britannos multa loca Germaniae, nonnulla Galliae incoluiſſe; Briannos ignoratum omnibus populum, an Britannos, ad Geſſoriacum, atque in ultima Galliae ora, quae exiguo freto ab inſula ſua diſtinguitur, habitaſſe? Hoc ſane, niſi multum fallor, illa Cluverii opinione non tantum veriſimilius, ſed veriſſimum etiam videbitur. Omnem enim Britanniam ſi circumnaviges, continenti eam nullibi propiorem reperies, quam ad Geſſoriacum, inde Caeſar Trajectum hunc breviſſimum ſcribit in Commentariis belli Gallici libro IV. cap.

5. &

5. & commodiſſimum libro V. cap. 1. Proximum Plinius libro IV. cap. 16. Iccius autem Portus idemne ſit Geſſoriaco praeclaris Viris Cluverio, Chifletio, Somnero diſputatum memini, nec hujus loci eſt a nobis inquiri. Hoc ſcimus Geſſoriaco Claudium Imperatorem in Britanniam, cum bellum in eam transferret, tranſmiſiſſe, vide Suetonium in Claudio cap. XVII. & videri hunc portum Morinorum Britannicum dici a Plinio libro I. cap. 23. Quod ſi ergo in alias terras longinquiores quacunque tandem de cauſſa (de cauſſis autem migrationis mox diſceptabitur) nonnulli Britanni ultra Oceanum novas ſedes quaeſitum ierunt; quanto credibilius eſt, exiguum hoc fretum eos ſuperaſſe, atque in proximo Patriae ſuae loco conſediſſe, collectaque iſtic ſemel paullatimque multitudine Plinio diligentiſſimo Scriptori, cum hujus regionis locos populoſque accuratius, quam ceteri Geographi recenſeret, occaſionem dediſſe, ſui quoque mentionem injiciendi? Atque ut libere dicam, quae ſentio; Nequaquam mihi probatur eorum Virorum inſtitutum, qui urbes, Gentes & Populos ab uno tantum Scriptore memoratos, eliminandos ac delendos praecipiunt, ob id ſolum, quod ab aliis praeteriti & memorati non ſunt. Datum illud fortaſſe eſt magnis Viris & Heroibus, ut Herculeo auſu proſternant omnia & conficiant, quae morantur, nobis puſillis ignoſcant, ſi religioni ducimus hoc modo ad Laudem graſſari. Ignoſcant etiam Magni Cluverii manes, ſi Chaucos, Sturios, Friſaevones in ſedibus a Plinio adſignatis, retinendos contendimus, unde eos Cluverius vi armata & nullo jure deturbare adnititur. Chaucos quidem ad Rheni oſtium medium etiam Peutingerorum tabula collocat. Sed illud huc non pertinet. Non omittendi vero hoc loco montes ſunt in Hannonia, quae Belgii regio eſt, Picardiae finitima, in qua ſimiliter montes BRETTEN nomine ab Incolis dicti celebrantur. Fertur autem fama, & tenet eruditos Viros opinio, a Britannis eos dictos fuiſſe, ut teſtatur Camdenus in Inſulis Britanniae.

CAPUT VI.

Britannorum crebrae migrationes ex Inſula. an omnes navibus corio conſutis uſi? male hoc Solinus de Britannis omni-

 bus

bus tradidit. De Inſula Micti. Antiquiſſimis temporibus homines plures ex Inſula in continentem, quam ex hac in Inſulam trajecerunt. Ellendig, id eſt Inſulanus. Galli vetuſtiſſimi in Britanniam non commigrarunt: Gallorum & Cimbrorum expeditioni in Galliam & Graeciam an Britanni interfuerint? Britomarus, Britannus an Boius fuerit. Quae cauſſae Britannos adegerint novas habitationes extra Inſulam quaerere. In his cauſſis memorantur. 1. *infinita hominum multitudo in Britannia.* 2. *Bellorum cupiditas.* 3. *Matrimoniorum foecunditas promiſcua Venere.* 4. *Agri inculti.* 5. *Regum & Principum multitudo & continua diſſidia atque in vicinos latrocinia. Bunduica Regina bellatrix. Romani a ſeditioſis Britannis in Inſulam vocati. Caeſar a Trinobantibus, a Berico Claudius. Regulus Hibernia expulſus ab Agricola. Adminius Britannia ejectus, a Caligula eſt exceptus. Exigua Britannorum manus cum Adminio in Batavorum Inſulam ad Caligulam venit. Minuti populi Britannia egreſſi, & majoribus Gentibus in Gallia Germaniaque miſti nomen ſuum amiſerunt. Expeditio Saxonum & Anglorum, horumque in Galliam fuga paene praetermiſſa Scriptoribus Romanis & Graecis. Procopii inperitia in rebus Britannicis notata. An loca extra Inſulam a Britannorum Caſtris nomen acceperint? in quibus terris militarint Britanni? Urbs* Paſſau *a Batavorum Caſtris dicta.* Breucomago *ad Rhenum an a Breucorum coborte nomen? Hiberna hujus Cohortis ad illum fluvium. Monumenta antiqua illuſtrata & emendata.* O *diſtinctionis cauſſa additum in lapidibus vetuſtis. Brittonum Cobors in Bavaria & Carinthia. Inſcriptio emendata a Gudio prolata. iterum lapis expoſitus. Sententia Scaligeri, Gudii, Reineſii, Keysleri inprobatur.*

tur. Ordovices *Britanniae Populus. eorum ſedes demonſtrantur.* Brigantes *in variis terris.* Brittium *Luſitaniae. Inſula* Brettotia, *quae amnem* Brettium *habet. Urbs* Brettus.

POſteaquam oſtendimus ex locorum nominibus aliiſque argumentis, Britannos aliquot extra Inſulam atque Oceanum inhabitaſſe regiones, convenit, ut doceamus, migrationem hanc in alias terras ab eorum inſtitutis alienam non fuiſſe. Ut autem populi ſeptentrionales omnes ſive inteſtinis & domeſticis ſeditionibus vicinorumque injuriis & armis ejecti, ſive fame & rerum inopia, aut urgente multitudine compulſi, ſive melioris terrae deſiderio commoti, ſive tandem quacunque de cauſſa, vide Strabonem libro VII. pag. 291. ſedes ſuas crebro mutarunt; ita etiam Britanniae Incolae haud raro iiſdem cauſſis adacti novam Patriam extra Inſulam ſuam quaeſiverunt. Navibus uſi ſunt, ſi Julio Solino fides, ex viminibus & boum tergoribus confectis. De quibus ille haec cap. XXII. *Navigant autem vimineis alveis, quos circumdant ambitione tergorum bubulorum.* Solinus haec, ut pleraque accepit a Plinio, qui libro IV. cap. 16. fide Timaei Graeci hominis & rerum Britannicarum parum gnari refert. Neque tamen Plinius omnes Britannos ejuſmodi navigiis uſos dicit, ſed eos tantum memorat, qui Mictim inſulam petebant. *Timaeus*, inquit, *Hiſtoricus a Britannia introrſus ſex dierum navigatione abeſſe dicit inſulam Mictim, in qua candidum Plumbum proveniat. Ad eam Britannos vitilibus navigiis corio circumſutis navigare.* Exiſtimarim autem, firmioribus navibus eos in Galliam & Germaniam trajeciſſe. Non nego, ab iis qui Britannorum res moreſque ſcriptis mandarunt, primaſque ejus Inſulae Origines ſunt perſcrutati, plures memorari, qui ex vicinis populis atque e continente in eam Inſulam commigrarunt, quam qui inde in continentem trajecerunt. Sed & nemo, ut puto, ibit inficias, cum ante Julium Caeſarem ignota Romanis Inſula a Claudio Imperatore aperta, a Julio Agricola auſpiciis Domitiani, & a Septimio Severo domita demum, penetrata & prorſus perſpecta ſit, conjecturis ea ac ſuſpicionibus niti, quaecunque de rebus Britannorum ante haec tempora geſtis feruntur. Nam cum acciperent ejuſdem nominis populos in Inſula,

quos extra Inſulam cognoverant, in opinionem mox venerunt, eos ex continente terra in Inſulam delatos, quum probabilius ſit, ex hac in illam plures & lubentius homines profectos. Ingenium namque mortalium abhorret a mari, neque id experienbatur olim, niſi premente neceſſitate quae in Gallis nulla, in Britannis multa fuit. Abhorrebant etiam priſci mortales eadem ratione ab Inſulis, quarum Incolas *ellendige* a priſcis Germanis Galliſque appellatos arbitror, quae vox nunc miſeros atque aerumnoſos adſignificat. Antiquiſſimarum autem rerum Britannicarum memoriam Dryſidas ſive Druidas ſanctiſſimos Britannorum Gallorumque Sacerdotes, conſervaſſe puto, qui teſte Ammiano Marcellino libro XV. cap. 9. ab exteris *inſulis* in Galliam populos veniſſe prodiderunt: exteras autem Inſulas has Britannicas eſſe, ratio ipſa monet. Nulla autem cauſſa adegit Gallos quantumvis proclives ad ſolum vertendum, cur truci pelago vitam committerent, quum omnis iis Europa antiquioribus temporibus pateret, laetiſſimaeque regiones Italia atque Hiſpania in proximo invitarent, quas & frequentes praeſertim Italiam dudum ante Caeſaris in Galliam adventum occuparunt. Imo ſi vera ſint, quae Camdenus de Britannia pag. 34. ex Scriptoribus priſcis docet, Britanni permiſti fuerunt Gallis & Cimbris, qui egreſſi e Patria Italiam Graeciamque vaſtarunt, quorum illi ipſam etiam Aſiam ſunt ingreſſi & ad Pontum Euxinum ſedes fixerunt, de quibus Juſtinus libro XXXII. cap. 3. Idem quoque Camdenus Britomarum Inſubrum Regem, de quo Florus libro II. cap. 4. Britonem fuiſſe dicit, quem tamen M. Velſerus Annalium Bojorum libro I. cap. 18. & 19. Bojis ſuis vindicat. Uter verius alii judicent, equidem hoc Gentis & Patriae ſtudio dandum cenſeo, quod etiam, cum nimium eſt, crimine caret. Quae autem cauſſae ac neceſſitates Gallos in alias terras expulerunt, eaedem Britannos in Galliam aliaſque vicinas regiones, id eſt, Bataviam Friſiamque adegerunt. In his eſt hominum infinita multitudo, de qua Caeſar in Bello Gallico libro V. cap. 12. Dicit quidem, eam multitudinem potiſſimum Belgarum eſſe, ſed quum praedae ac belli inferendi cauſſa ex Belgio in Inſulam illi tranſierant, intelligimus, Britannos αὐτόχθονας (tales in Inſula fuiſſe docet Caeſar eodem cap. 12.) ex his ſedibus ejectos, coactos fuiſſe novas terras habitandas quaerere, & quum vicina Gallia Germaniaque loca vacua praeberet, eo nonnullos trajeciſſe teſtatur quoque ipſe Caeſar libro IV. cap. 20. Gallis crebra auxilia ex Britannia miſſa fuiſſe, quum ipſe in Gal-

Digitized by Google

Gallia Bellum gereret, imo eam ſibi cauſſam expeditionis in illam Inſulam fuiſſe ſcribit. Adde his matrimoniorum foecunditatem, non quae hodie eſt hac morum ſanctitate, ſed quae olim fuit, vaga paene & promiſcua Venere, de qua Dion Caſſius libro LXXVI. pag. 866. ταῖς γυναιξὶν ἐπικοίνοις χρώμενοι, καὶ τὰ γεννώμενα πάντα ἐκτρέφοντες. *Utuntur promiſcuis Uxoribus, & quidquid ex iis naſcitur alunt.* Hunc ſequitur, ut ſolet, Joannes Zonaras Annalium libro XII. cap. 10. Qui autem fieri potuit, ut una Inſula quantumvis magna, tantorum annorum ſobolem caperet, aut ſi cepit, aleret ac ſuſtentaret? praeſertim quum priſci illi Britanni, qui interiora habitabant, atque e Gallia non advenerant, terram negligentius coluiſſe aut frumenta ſeviſſe dicantur. Caeſar cap. 14. *Interiores plerique frumenta non ſerunt, ſed lacte & carne vivunt.* De iiſdem Dion μήτε τείχη μήτε πόλεις, μήτε γεωργίας ἔχοντες, ἀλλ' ἔκ τε νομῆς καὶ θήρας ἀκροδρύων τέ τινων ζῶντες. *Nec habent moenia nec urbes, nec agros colunt, ſed & paſtura & venatione fructibuſque nonnullarum arborum victitant.* Neque aliter Zonaras. Imo quod Procopius de ſua aetate, id crebro ante factitatum opinor, qui de bello Gothico libro IV. cap. 20. τοσαύτη δὲ ἡ τῶν ἐθνῶν πολυανθρωπία φαίνεται οὖσα, ὥστε ἀνὰ πᾶν ἔτος κατὰ πολλοὺς ἐνθένδε μετανιστάμενοι ξὺν ταῖς γυναιξὶ καὶ παισὶν, ἐς Φράγγους χωροῦσιν. Οἱ δὲ αὐτοὺς ἐνοικίζουσιν -- γῆς τῆς σφετέρας τῆς ἐρημοτέρον δοκοῦσαν εἶναι. *Tanto hominum numero gentes abundant, ut inde ſingulis annis non pauci cum uxoribus migrent ad Francos, qui in ſuo ditionis ſolo, quod deſertius videtur, ſedes illis adſcribunt.* Procopii autem aetate Franci in Gallia habitabant. Adde porro minuta imperia, eaque quae plurimis, id eſt a populo, non ab Rege gubernabantur, & quotidiana in vicinis latrocinia. Conſule praeter eos, quos modo nominavi Tacitum, in vita Julii Agricolae cap. XII. ubi de Britannis. *Olim regibus parebant, nunc per Principes factionibus & ſtudiis trahuntur. Nec aliud adverſus validiſſimas gentes pro nobis utilius, quam quod in commune non conſulunt. Rarus duabus tribuſve Civitatibus ad propulſandum commune periculum conventus, ita dum ſinguli pugnant, univerſi vincuntur.* Pomponius Mela quoque libro III. cap. 6. *cauſſas autem* inquit *& bella contrahunt, ac ſe frequenter invicem infeſtant, maxime imperitandi cupidine, ſtudioque ea prolatandi, quae poſſident.* Inde Bunduica in ea oratione apud Dionem libro LXII. cap. 703. qua Britannos ſuos ad arma Romanis inferenda cohortatur, dicit, ſe Britannis imperare, qui non agros colere, non artes tractare,

ſed

ſed bella gerere optime didicerunt γεωργῶν μὲν ἢ δημιουργῶν οὐκ εἰδότων, πολεμῶν δ' ἀκριβῶς μεμαθηκότων. Victus ſi victori ſervire nolebat, quae crebro ut in Gente praeferoce, contumacia, Patriam relinquebat, Inſula excedebat. Tanto autem promtius ſedes ſuas migrabant, quod eos tectorum & cultus expertes facile quaevis terra alebat, quare eadem Bunduica ἡμῖν δὲ δὴ πᾶσα μὲν πόα καὶ ῥίζα σιτός ἐστι, πᾶς δὲ χυμὸς ἔλαιον, πᾶν δ' ὕδωρ οἶνος, πᾶν δὲ δένδρον οἰκία. *Nobis autem quaevis herba & radix cibus eſt, quilibet ſuccus oleum; omnis aqua vinum, omnis arbor domus.* Caeſarem quoque jam ante Trinobantes, & Mandubratius adoleſcens, iniquo Caſſivellauni imperio, a quo Imanuentius Mandubratii Pater occiſus fuerat, preſſi, in Britanniam acciverant, teſte ipſo Caeſare in Commentariis Belli Gallici libro V. cap. 20. Quin a victis ulciſcendi cauſſa in Inſulam ſemper fere Romani evocati videntur. Nam & Dion tradit libro LX. pag. 677. Bericum eadem cauſſa ex Inſula expulſum Claudium Imperatorem Romanum concitaſſe in Britannos. Tacitus quoque auctor, Regulum ex Hibernia a Domeſticis pulſum exceptumque eſſe ab Agricola. Vivebant autem Hiberni more fere Britannorum, vide in vita Agricolae cap. XXIV. Is Bericus, qui videtur inter ſuos Princeps fuiſſe & partium caput, an plures ſecum ex Inſula eduxerit, non mihi liquet; haud obſcure tamen id colligitur ex Suetonio, qui in Claud. cap. 17. ſcribit tumultuatum eo tempore fuiſſe ob non redditos a Romanis *transfugas*; ſed de Adminio Cinobellini Britannorum Regis filio id diſerte affirmat Suetonius in Caligula cap. XLIV. *Nihil autem amplius, quam Adminio Cinobellini Britannorum Regis filio, qui pulſus a patre cum exigua manu transfugerat, in deditionem recepto.* Transfugerat autem ille ex Britannorum Inſula ad Caligulam, morantem eo tempore in Batavorum Inſula, a quo & una cum comitibus fugae locum in ea regione habitandum accepit, ut poſtea demonſtrabimus. Paullus Oroſius Hiſtoriarum libro VII. cap. 5. ſcribit, oberraſſe hunc Adminium. Unde ſuſpicari liceat, erraſſe eum ad novas ſedes quaerendas ante extra Inſulam atque in Gallia, quam certum locum & fixam habitationem a Caligula accepit.

Sed hoc prae ceteris obſervari velim, exiguam manum Britannorum fuiſſe, quae cum Rege ſuo Adminio relicta Patria in Bataviam venit. Manum hanc exiguam unius populi fuiſſe, ſive unius δυναστείας, ut Strabo nominat, cujuſmodi δυναστεῖαι in hac Gente complures fuerunt. Quae paucitas ad exteras Nationes Gallorum Germano-

manorumque delata vix ullo numero fuit, & a multis Geographis neglecta eſt. Quam ſane cauſſam opinamur, cur raro atque a paucis trajectus Britannorum in alias terras & ſedes memorentur. Verum quid miramur paucorum egreſſum ex Inſula ſilentio eſſe praetermiſſum a Scriptoribus Romanis Graeciſque? Quum ex utriſque vix unus ſit, qui plene Anglorum Saxonumque irruptionem & dominationem, ſecutamque inde Britannorum fugam in Galliam commemoret? Neque autem exigua Britannorum manus fuit, quae exoſa exterorum tyrannidem illa tempeſtate Inſulam ſuam reliquit & novas in Gallia ſedes quaeſivit; occupavit namque quidquid terrarum ad Ligerim Oceanumque ampliſſime patet, & hodie Britanniae minoris nomine in Francia deſignatur. Certe Zoſimus, Zonaras, Theophanes, Cedrenus quique alii ſunt nobiliſſimi per haec proximaque tempora, quibus illa migratio accidit, Hiſtorici eam praeterierunt. Procopius autem uſque adeo rerum Britannicarum ignarus fuit, ut, cum alios populos in Britannia vel Brittia ex ſcriptis ſui ſuperiorisve ſaeculi, aut ex ſermonibus aliorum cognoviſſet, quam antiquioribus Scriptoribus in ea Inſula memorantur, Anglos nempe Saxones alioſque; Hos non veteris Britanniae ſed alterius Inſulae incolas exiſtimarit. Sed de Procopii Brittia mox dicendi locus erit.

Quae uſque adhuc diſputata ſunt a me, eo potiſſimum ſpectarunt, ut docerem Britannos ex Inſula profugos, aut ſponte melioris terrae fortunaeque ſpe egreſſos ſedes per Galliam Germaniamque cepiſſe, iiſque nomen ſuum inpoſuiſſe. Adſeverare tamen non auſim, nulla omnino in Germania aut Gallia loca eſſe, tametſi uſque adhuc nulla mihi cognita ſunt, quae aliunde a Brittis vel Britannis nomen acceperint originemque trahant. Potuit namque fieri, ut a Cohortibus Aliſve Britannorum, quae inter Romanorum auxilia ſtipendia fecerunt, iis nomen haeſerit. Soliti enim Romani copias ex Provincialibus conſcriptas militiae jure in diverſas nonnunquam terras mittere, idque deflet Civilis Batavus apud Tacitum Annalium libro IV. cap. 14. *Inſtare delectum, quo liberi a parentibus, fratres a fratribus, velut ſupremum dividantur.* Quin Brittones in notitia Imperii ſub diſpoſitione illuſtris Magiſtri militum per Illyricum, item ſub diſpoſitione Viri ſpectabilis Ducis Thebaidos recenſentur, & cum Viro illuſtri Magiſtro Equitum Galliarum intra Gallias, quin & in Hiſpania aliiſque in locis militaſſe memorantur, haud aliter ac Batavi, qui in quaſcunque terras fuerunt abducti, cer-

te nobiliſſimae urbi in Vindelicia nomen fecerunt. Contra Breucorum Cohors, quae ex Pannonia conſcripta Breucomagum, ut nominatur Ptolemaeo, ad hunc Rhenum noſtrum condidit. Hoc ſane velim, ſi per Ammianum Marcellinum & Tabulas Peutingerianas liceret. Illud novimus ex lapide ad Rhenum alicubi eruto (locum ipſum neſcio, neque eum ſignificavit Mercator, ex quo deſcripſit Gruterus pag. DLX. n. 2.) Breucorum Cohortem hiberna ad hunc fluvium habuiſſe

SASAIVS LICAI
F MILES EX COH
VIII. BREVCORVM
ANN. XXXII STIP XII
H. S. F. H. T. F.

Addimus huic alterum, quem in Agro Bergendalenſi ad Cliviam ipſi deſcripſimus

MARCINVS SVR
CONIS F BREVCV
MIL. EX COH. VIII
BREVC. ANN. XXXV.
STIP. XII. H. S. E.

Dabimus dein & alium, digna enim res, quae de integro agatur. Unam tantum nunc Inſcriptionem inde reſtituo, ex ſponio in Miſcellaneis eruditae Antiquitatis pag. 164.

. . CAM. CELSO
AED. PLEB. CERIAL. Q. ADLECT. IN
SENATVS ORDINEM AB DIVO
NERVA TRAIANO AVG. GERMANICO DACICO
PRAEF. COH. BREVCOT. MVNICIPIO SVO
ALBA POMPEIA PATRONO COLONIARVM
MVNICIPIORVM ALBAE POMPEIAE
AVG. BAGIENNORVM
. . . ENS GENVENS. AQVENS. STATIEL.

In

In verſu 5 legendum BREVCOR. & ſi quid ultra tentare licet, legerem non MUNICIPIO, ſed MUNICIPI. Vidi ſaxa in quibus littera O diſtinctionis notam habebat, an idem hoc loco in lapide habeat, illis, quibus hujus copia fuit, aut etiam nunc eſt, exiſtimandum relinquo. Imo & alteram adjungo, quae hoc ipſo temporis articulo mihi cognoſcitur ex Gudii inſcriptionibus ab Heſſelio curatis, in illis autem pag. CXIX. n. 2.

M. CAMPANIO
M. FIL. M. NEP. FAL.
MARCVLO
PROC. . . . STOR
AD. ME. . . RIVM
ALEXANDRIAE PROC.
PROVINC. CYPRI
PRAEF. EQ. ALAE PARTH
TRIB. COH. PR. HEMESEN
PRAEF. COH. III. BREVICO. P.
. . . . NCIA. CYPRO

Sollicitum habuit Gudium, ut ex hujus Epiſtola IV. perſpicimus atque ex praefatione Inſcriptionum pag. IV. unde intelligimus etiam verſum 10. legi BREVCOP, quod velim mutes in BREVCOR. Sed idem hoc animadverſum video illi, qui Indici eorum, qui ad rem militarem & bellicam pertinent in voce COH. III. haec adjecit BREUCOR. *Sicuti nonnullis ex Inſcriptionibus reperietis.* De Breucis monuit Plinius libro III. cap. 25. Brittonum Cohortem in Bavaria reperio apud Gruterum pag. XXIV. n. 2. & in oppido Carinthiae idem pag. CIII. n. 13. ubi CHOR. I. FL. BRIT., unde emendo titulum lapidis, quem Gudius acceperat a Bonifacio, editus eſt noviſſime in Inſcriptionibus hujus pag. CLXXV. 1. ubi FE. BRITTON. Sed dudum eundem ediderat Reineſius Claſſe VI. n. 128. qui & eum recte atque ex ſententia noſtra deſcripſit. Eſt autem FLAVIA BRITTONUM poſterior etiam vox tanquam inſueta notata, appoſito vocabulo *ſic*, credo quod BRITANNICAE Auctor ſubſtituendum putavit, ut & Auctor Indicis Regionum hic legit, ſed facile caremus hoc indicio. Ad Viennam Galliae quoque ALA I. FLA. BRIT. exhibetur a Grutero pag. DXLI. n. 8.

n. 8. & DXLII. n. 7. Quin *ordinem Brittonum* nonnulli ſeſe inveniſſe jactarunt ad Coloniam Agrippinenſem, ibi certe erutus lapis, cujus haeceſt Inſcriptio.

IN H DD
DIABVS
MALVISIS
ET SILVANO
AVR. VERE
CVNDVS
ORD. BRITO
V. S. L. M.

Hanc ob oculos ponit Gruterus pag. XCI. n. 6. Keyslerus in Antiquitatibus Selectis Septentrionalibus pag. 438. legit non ORD. in verſu 3. ſed ORDO. additque conjecturas Auctoris Indicis Gruteriani, Gudii & Reineſii, quas ibi legi malim, nulla enim harum placet, ſed ORD. vel ORDO hic Ordovicem notat. Non autem incelebre fuit Ordovicum in Britannia nomen, vide Tacitum Annalium libro XII. cap. 33. & in vita Agricolae cap. 18. Ptolemaeus eos ad Oceanum Hibernicum collocat, inde a Camuloduno & Brigantum terminis ad Ganganorum Promontorium. Camdenus in expoſitione nominum antiquorum hodie *Northwales* appellari ſcribit. Poſſem nunc, ſi aut tempus aut animus ſuppeteret, migrationes Britannorum non in Germaniam duntaxat & Galliam, de quibus in ſuperioribus diſputavimus, ſed & in alias terras & praeſertim in Hiſpaniam perſequi & cauſſas inveſtigare, cur *Brigantum* nomen, quorum terminos in Britannia modo tetigimus, in Hibernia, Vindelicia atque Hiſpania populis tributum legatur, nec non de *Brittio* Luſitanorum inquirere, Originemque ad Britannos referre. Poſſem etiam de *Brettotia* Hadriatici Maris inſula & fluvio ejus *Brettio*, nec non de urbe *Bretto*, de quibus Stephanus Byzantinus, & Brixia, quam Pontus Heuterus Praepoſitus Arnhemienſis de veterum ac ſui ſaeculi Belgio libro I. cap. 3. a *Britten* Incola Inſulae Britanniae derivat, nonnulla in medium praeferre: Ad extremum liceret etiam ex ſimilitudine nominum populorum in Gallia, Germania, Britannia ſententiam meam munire, ſed quia hae res diſputationem longiorem requirunt, in praeſenti ea mihi praetereunda cenſeo.

CA-

CAPUT VII.

Hugonis Grotii & Cluverii ſententia rejecta. Brittia *Procopii non in Batavia quaerenda. De ea Procopii locus ad examen revocatur. Quam Britanniam dicit Procopius, alii Scriptores Hiberniam nominant; quam Brittiam; alii Britanniam. Hibernia ad ſolem occidentem poſita, idque Geographorum vetuſtorum teſtimoniis probatur. Olivarii error perſtringitur. Hiberniae etymon ex Iſidoro. Quomodo Britanniae ſive Albioni Inſulae conveniant, quae de Brittia Procopius. Britannia Rheni oſtiis objecta. Media inter Hiberniam & Thulen. Procopii error de Thule, quam Scandinaviam opinatus eſt. Interpres Latinus Procopii notatus. Veteres Geographi non ex Coeli cardinibus, ſed ex Patria ſua aut loco, in quo ſcribunt, regionum ſitum aeſtimant. Britannia, non etiam Rhenolandia, habitata aliquando a tribus nationibus, Brittonibus, Anglis & Friſonibus. Friſones etiam Saxones. Saxonum in Britanniam trajectus memorabilis. Franci Galliam occuparunt. In vacuas illorum poſſeſſiones inter Amaſin & Rhenum ad Oceanum venerunt Saxones. Saxonis Grammatici fides aliis poſthabita. Littus Saxonicum longo tractu per Galliam procurrit. Cui qui praefuerint. Stoke* & *Colinus* Chronicorum Rhythmicorum Scriptores *laudantur. Terra inde a Neomago urbe uſque ad Oceanum Saxonia inferior dicta. Saxonibus miſti Friſii in Britanniam trajecerunt. Horſus & Hengiſtus origine Friſii a nonnullis cenſentur. Colinus emendatur & exponitur. Saxones Friſiorum terras occuparunt. Quomodo Saxones Friſii dicantur Procopio. Galli Ciſalpini & incolae*

colae majoris Graeciae etiam Itali dicti. Juſtinianus Francis Galliam pactus eſt. Iſidori ſcriptura caſtigatur. Saxones agilitate terribiles. Murus Britanniam diviſit olim, non Rhenolandiam. Alia a Procopio de Brittia memorata Angliae conveniunt non Rhenolandiae. Batavia inclinato Imperio Romano exhauſta delectibus & Barbarorum vaſtationibus. Abundavit incolis Britannia. Qua cauſſa Rex Francorum Imperium aliquod ſuum in Angliae incolas jactarit. Diſſentientium argumenta diluuntur. Imperitia equitandi Britannis pariter & Batavis non convenit. Diſſenſus Veterum de Spatio trajectus ex Gallia in Britanniam. Caeſaris ſcriptura ex Graeco Metaphraſte defenditur adverſus Caſaubonum. Procopii, an librarii error incuſandus. Quomodo Procopii error excuſetur, quod Britanniam ſive Angliam Brittiam nominarit. Inſulae omnes ad Albiona ſive Angliam Britanniarum nomine dictae. Prae ceteris tamen Albion & Hibernia. Britannia Graecis nonnullis per P ſcripta. Anonymi Ravennatis an error dicendus quod Hiberniam Scotiam nominavit. is ſuos Auctores habuit. Semel iterumque correctus. Britannia dicta Microcoſmus. multis nominibus & diviſionibus diſtincta. Hinc errores. Scotia muro aut vallo, Hibernia freto a Britannia excluſa. Fabula de tranſvectione animarum. Procopius cur Albiona Brittiam nominarit. Brettia, maris Adriatici Inſula. an Βρεττοτία, Βρεττία *Tyrrhenorum.* Βρεττίους *Graeci, Dionyſius* Βρεντίους *Latini* Bruttios *nominant. Etiam* Brittii *dicuntur in monumento antiquo. Veriſimile nomen* Brittiae *pro* Britannia *Procopium a Francorum legatis accepiſſe. Illi ut & ipſi Britanni* Brittos *dicebant non* Britannos.

tannos. *Sequioribus ſaeculis* Brittones *frequentius*, *quam* Britanni *nominantur* , *non illa nomina diverſos populos ſignificant.*

JAm dudum domum reſpicio , atque ex longinqua peregrinatione in Bataviam & ad Brittenburgum redire cupio, ſed moram objicit Brittia a Procopio memorata. Ante enim quam arcem ipſam ingredimur , formamque ejus & antiquam ſupellectilem luſtramus , Brittia nobis quaerenda eſt , quam ſolus , ni fallor , Procopius deſcribit. Hanc enim partem Bataviae fuiſſe , cui Brittenburgus caput, opinantur plerique omnes rerum Batavicarum Scriptores. Quanquam autem eorum ſententiam haud leviter auctoritate ſua corroboravit Hugo Grotius de Antiquitate Reipublicae Batavicae cap. IV. & Cluverius , a quibus non longe abit Altingius in notitia Germaniae Inferioris parte II. voce BRITTIA , noſtramque opinionem de Britannorum ſedibus ad Rheni oſtium Brittenburgumque unice confirmat , facere tamen non poſſum , quin in alia ab his diſcedam. Haec autem de Brittia Procopius Bello Gothico libro IV. cap. 20. Κατὰ δὲ τὸν χρόνον τοῦτον τῷ τε Οὐάρνων ἔθνει καὶ στρατιώταις, νησιώταις οἳ δὴ ἐν νήσῳ τῇ Βριττίᾳ καλουμένῃ ᾤκηνται, πόλεμος καὶ μάχη ἐγένετο ἐξ αἰτίας τοιᾶσδε. Οὔαρνοι μὲν ὑπὲρ Ἴστρον ποταμὸν ἵδρυνται, διήκουσι δὲ ἄχρι τε ἐς ὠκεανὸν τὸν ἀρκτῷον, καὶ ποταμὸν Ῥῆνον. Ὅσπερ αὐτούς τε διορίζει καὶ Φράγγους καὶ τὰ ἄλλα ἔθνη, ἃ ταύτῃ ἵδρυνται. οὗτοι ἅπαντες ὅσοι τὸ παλαιὸν ἀμφὶ Ῥῆνον ἑκατέρωθεν ποταμὸν ᾤκηντο, ἰδίου μὲν τινὸς ὀνόματος ἕκαστοι μετελάγχανον. ὧν δὴ ἔθνος ἓν Γερμανοὶ ὀνομάζονται. Ἐπικοινῆς δὲ Γερμανοὶ ἐκαλοῦντο ἅπαντες. Βριττία δὲ ἡ νῆσος ἐπὶ τούτου μὲν τοῦ ὠκεανοῦ κεῖται τῆς ἠϊόνος οὐ πολλῷ ἄποθεν. ἀλλ' ὅσον ἀπὸ σταδίων διακοσίων κατ' ἀντικρὺ τῶν τοῦ Ῥήνου ἐκβολῶν μάλιστα. Βρεττανίας δὲ καὶ Θούλης τῆς νήσου μεταξύ ἐστι. ἐπεὶ Βρεττανία μὲν πρὸς δύοντά που κεῖται ἥλιον, κατὰ τῶν Ἱσπανῶν τὰ ἔσχατα χώρας, ἀμφὶ σταδίους οὐχ ἧσσον ἢ ἐς τετρακισχιλίους τῆς ἠπείρου διέχουσα. Βριττία δὲ ἐς τῆς Γαλλίας τὰ ὄπισθεν, ἃ δὴ πρὸς ὠκεανὸν τετραμμένα Ἱσπανίας δηλονότι καὶ Βρεττανίας πρὸς Βορρᾶν ἄνεμον. Θούλη δὲ, ὅσαγε ἀνθρώπους εἰδέναι, ἐς ὠκεανοῦ τοῦ πρὸς τῇ ἄρκτῳ τὰ ἔσχατα κεῖται· ἀλλὰ τὰ μὲν ἀμφὶ Βρεττανίαν καὶ Θούλην, ἐν τοῖς ἔμπροσθέν μοι λόγοις ἐρρήθη. Βριττίαν δὲ τὴν νῆσον ἔθνη τρία πολυανθρωπότατα ἔχουσι. βασιλεὺς εἷς αὐτῶν ἑκάστῳ ἐφέστηκεν· ὀνόματα δὲ κεῖται τοῖς ἔθνεσι τούτοις Ἀγγίλοι καὶ Φρίσσονες καὶ οἱ τῇ νήσῳ ὁμώνυμοι Βρίττωνες. Τοσαύτη δὲ ἡ τῶν δὲ τῶν ἐθνῶν πολυανθρωπία φαίνεται οὖσα, ὥστε ἀνὰ πᾶν ἔτος κατὰ πολλοὺς ἐνθένδε μετανιστάμενοι, ξὺν γυναιξὶ καὶ παισὶν ἐς Φράγγους χωροῦσιν. οἱ δὲ αὐτοὺς ἐνοικίζουσιν ἐς γῆς τῆς σφετέρας τὴν ἐρημοτέραν δοκοῦσαν εἶναι, καὶ ἀπ' αὐτοῦ τὴν νῆσον προσποιεῖσθαί φασιν.

Quae

Quae ita verti videas. *Per id tempus Milites, qui Brittiam Inſulam colunt, dimicarunt cum Varnis, ex ea cauſſa, quam hic ſubjiciam, exorto bello. Trans fluvium Iſtrum habitant Varni, pertinentque ad Oceanum uſque Borealem & Rhenum amnem, qui ipſos ac Francos aliaſque vicinas Gentes diſterminat. Quicunque olim utramque Rheni partem accolebant, propriis ſinguli gaudebant nominibus. Earum nationum una appellatur Germanorum vocabulo, omnibus quondam communi. Brittia autem Inſula in hoc Oceano ſita eſt, haud amplius CC ſtadiis procul a littore contra ipſa Rheni oſtia, inter Britanniam ac Thulen inſulam. Etenim Britannia ad ſolem occidentem poſita, qua extremam Hiſpaniam ſpectat, a continente ſtadia circiter quatuor millia diſtat. Brittia ultimis objacet Galliae partibus, quae ad Oceanum vergunt, a littore ſcilicet Aquilonari Hiſpaniae Britanniaeque. Thule, quantum mortales compertum habent, ad extremum Oceanum ſeptentrionalem ſubmota eſt. Sed de Britannia ac Thule in ſuperioribus libris diſſerui. Porro Brittiam inſulam nationes tres numeroſiſſimae, ſuo quaeque ſub Rege, habitant. Angli Friſones cognomineſque inſulae Brittones. Tanta eſt hominum multitudo, ut inde ſingulis annis non pauci cum uxoribus liberiſque migrent ad Francos, qui in ſuae ditionis ſolo, quod deſertius videtur, ſedes illis adſcribunt: ex quo fieri dicitur, ut ſibi quoddam, jus in Inſulam arrogent.* De eadem Brittia mox idem Procopius. Ἐν ταύτῃ δὴ τῇ Βριττίᾳ νήσῳ τεῖχος ἐδείμαντο μακρὸν οἱ πάλαι ἄνθρωποι, δίχα τέμνον αὐτὴν πολλήν τινα μοῖραν. ὅτι ἡ γῆ καὶ ὁ ἀνὴρ καὶ τἄλλα πάντα οὐχ ὁμοίως ἐφ' ἑκάτερά ἐστι. τὰ μὲν γὰρ τοῦ τείχους πρὸς ἀνίσχοντα ἥλιον εὐεξία τε ἀέρων ἐστὶ ξυμμεταβαλλομένη ταῖς ὥραις, θέρους μὲν μετρίως ἀλεεινή, ψυχεινὴ δὲ χειμῶνος. καὶ ἄνθρωποι μὲν πολλοὶ ᾤκηνται κατὰ ταὐτὰ βιοτεύοντες τοῖς ἄλλοις ἀνθρώποις. *In ea Inſula Brittia murum longum Veteres aedificarunt, qui partem ejus magnam ab altera dividit; eo quod ſoli coelique affectiones, ceteraque omnia, utrobique, diverſa ſunt. Etenim plaga, quae a muro ad ſolem Orientem porrigitur, coeli ſalubritate juſtis anni vicibus inducta gaudet: aeſtate temperate calida eſt, hieme frigida: abundat incolis, qui vitam itidem, ut ceteri mortales agunt.* ' Non equidem erroris abſolverim Procopium in iis, quae de Brittia inſula & incolarum moribus ſive ſua ſive aliorum fide prodit, quos ea de re ſe ſcrutatum dicit. At vero tam inſigni offenſa lapſum virum eruditum, ut eam partem Bataviae, quam Rhenolandiam appellamus hodie, ſive quae Oceano propior eſt, inter medium ac occidentalem Rheni alveum in Oceano

ceano collocarit, multis ſtadiis a continente revulſam, tribus populis habitata, muro diſtinctam, nequaquam mihi uſque adhuc perſuadere potui. Quin ſi non dico a nomine, quod idem eſt, ſed nominis terminatione diſceſſeris paucisque aliis, nihil eſt in deſcriptione Brittiae, quod Britanniae & vetuſtiſſimorum Scriptorum teſtimoniis de ea Inſula non conveniat. Sed Brittiam, inquiunt, a Britannia diſtinguit Procopius. Verum ut paucis me & Procopium expediam, dico, Britanniae nomine hunc Hiberniam appellaſſe; Inſulam autem, quam Albiona Graeci, Britanniam Romani, nos Angliam nominamus, Brittiam vocaſſe, gravi an excuſando errore deinceps videbimus. Hoc autem ſi tenuerimus puto, nos tenebras hujus loci dictorumque Procopii, quae multos ſollicitos habuerunt, facile diſpulſuros.

Nunc ſingula excutiamus, quam fieri poteſt breviſſime. Hoc autem animadvertendum eſt, ad defendendum Procopium, aut demonſtrandam Procopii Britanniam Brittiamque, me Geographorum duntaxat veterum rationes & perſuaſiones ſequi, a quibus quam longe hodie diſcedant noſtri temporis Geographi, nemo ignorat. Ille autem Britanniam, quam nos Hiberniam interpretamur, docet ad ſolem Occidentem poſitam, qua extremam Hiſpaniam ſpectat. Strabo autem libro IV. pag. 201. & Mela libro III. cap. 6. Britanniam atque Hiberniam ſitu non multum diſſimiles tradunt. Hiberniam hic Juverniam nominat, quam inepte Iſlandiam interpretatur Olivarius in multis ineptus. Ut ergo Britannia ita etiam Hibernia κεῖται κατὰ τὸ Ἰσπανῶν τὸ ἔσχατον χώρας. *Sita eſt verſus extrema Hiſpaniae.* & hoc dilucide Caeſar oſtendit Bello Gallico libro V. cap. 12. *Britannia Inſula natura triquetra, cujus unum latus eſt contra Galliam: hujus lateris alter angulus, qui eſt ad Cantium, quo fere omnes ex Gallia naves appelluntur, ad orientem ſolem: inferior ad meridiem ſpectat. Hujus latus tenet circiter millia paſſuum D. alterum vergit ad Hiſpaniam atque occidentem ſolem, qua ex parte eſt Hibernia dimidio minor, ut exiſtimatur, quam Britannia, ſed pari ſpatio tranſmiſſus atque ex Gallia eſt in Britanniam.* Adde Plinium Naturali Hiſtoria libro IV. cap. 16. Dionem Caſſium libro XXXIX. pag. 114. Perſpicue magis Paullus Oroſius in Hiſtoria libro I. cap. 2. *Et quoniam Oceanus habet Inſulas, quas Britanniam & Hiberniam vocant, quae in averſa Galliarum parte ad proſpectum Hiſpaniae ſitae ſunt, breviter explicabuntur.* Sed admodum accommodate Agathemeri verba de Hibernia conveniunt Procopii dictis de Britannia. Vide illius librum de Geographia II. cap. 4. Ἀλλ' ἡ μὲν Ἰουερνία δυσμικωτάτη κειμένη ἀντιπαρεκτείνεται μέχρι ἑνὸς τῇ Ἰσπανίᾳ.

Et quidem Hibernia plurimum in Occidentem exporrecta aliquantum objacet Hiſpaniae. nec non Taciti in vita Julii Agricolae cap. XXIV. *Hibernia medio inter Britanniam atque Hiſpaniam ſitu, & Gallico quoque mari opportuna.* Imo adeo vulgatum fuit in definitione Hiberniae Hiſpaniam memorare, ut inde Iſidorus occaſionem arripuerit Hiberniae etymon ab Iberia Hiſpanorum arceſſendi. *Ibernia*, inquit, Originum libro XIV. cap. 6. *proxima Britanniae inſula : ſpatio terrarum anguſtior, ſed ſitu foecundior. Haec ab Africo in Boream porrigitur, cujus partes priores Iberiam & Cantabricum Oceanum intendunt, unde & Ibernia dicta.* Non autem Hiberniae magis conveniunt ea, quae de Britannia tradit Procopius, quam Angliae, ſeu Britanniae, quae de Brittia. Hanc namque Rheni oſtiis objectam dicit, inter Britanniam, id eſt Hiberniam & Thulen. De Rheni oſtiis quod dicit, nullus ignorat, neque hic aliter veteres quam recentiores Geographi. Strabo in Geographicis libro IV. pag. 199. ubi de Britannia & tribus ejus lateribus τὸ ἀπὸ Καντίου τὸ κατ' ἀντικρὺ τῶν ἐκβολῶν τοῦ Ῥήνου. *Latus a Cantio objectum eſt Rheni oſtiis.* Mela libro III. cap. 6. *Inter Septentrionem Occidentemque projecta grandi angulo Rheni oſtia proſpicit.* Mitto alios, qui obvii ſunt. Perite quoque & vere Brittiam collocat mediam inter Hiberniam & Thulen, modo Thulen hic ex mente Procopii non Iſlandiam, aut aliam in proximo inſulam accipias, ſed Scandinaviam ſeu Norwegiam, Finniam & Sueviam. His enim regnis conveniunt, quae Procopius cum hic, tum alibi de bello Gothico libro II. cap. 15. de Thule monet. Vide Cluverium de Germania antiqua libro III. cap. 39. & Cellarium Geographia antiqua libro II. cap. 4. Pergit Brittiae ſitum deſcribere his Procopius. Βριττία δὲ ἐς τῆς Γαλλίας τὰ ὄπισθεν, ἃ δὴ πρὸς ὠκεανὸν τετραμμένα Ισπανίας δηλονότι καὶ Βρεττανίας πρὸς Βορρᾶν ἄνεμον. Quibus nihil verius, ſed ſenſum Procopii non perceperunt Interpretes, qui ita exponunt Graeca, quaſi Brittiam a latere aquilonari Hiſpaniae Britanniaeque obverſam dicat, quod plane adverſatur inſtituto Procopii, ut cuivis non ignaro Geographiae patet & conſideranti ſitum Britanniae, intra quam ſitam dicit Brittiam. Verum illud ſignificat, ut Britannia ſive Hibernia extremam Hiſpaniae terram proſpectat in Occidentem, ita Brittiam Galliam adſpicere, qua haec Gallia Hiſpanicum & Britannicum mare in Septentrionem reſpicit. Haec autem tanto verior eſt interpretatio, quanto magis conſpirat cum reliquorum Geographorum traditionibus. Adde autem illis, quos ante nominavimus Geographis Marcianum Heracleotem

in

in Periplo pag. 57. & 58. Cujus vero animum non haec interpretatio explet, quanquam non video, cur explere non debeat, recordetur is veterum Geographorum conſuetudinem exiſtimantium regionum ſitum ex patria ſua aut eo loco, in quo ſcribunt, non vero ex coeli cardinibus; qua ratione eruditiſſimus Vir Iſaacus Voſſius Melam expediendum cenſet, qui inter Septentrionem Occidentemque Britanniam projectam ſcribit.

Porro quod addit Procopius Brittiam Inſulam incoli a tribus nationibus Brittonibus, Anglis & Friſonibus, tam alienum eſt a Batavia, quam aptum & conſentaneum Brittanniae. Quos autem Friſones dicit Procopius, alii Saxones nominarunt & ſunt iidem illi, qui cum Anglis Britanniam deſtitutam Romanorum praeſidiis ſibique relictam invaſerunt, quorum celebratus eſt trajectus, magis tamen Scriptoribus Anglis & Chronicorum Architectis, quam Romanis & Graecis. Ex quo enim populi omnes inter Amaſin & Rhenum amnes habitantes quorum magna pars Friſii, aſſumto Francorum nomine, tentatam a ſe ſaepius Galliam tandem bona fide ceperunt, Saxones vacuas horum ſedes occuparunt, praecipue vero loca maritima inſederunt, ad piraticam proni. Scio diverſa ab aliis tradi, qui Saxonem Grammaticum ſimileſque Scriptores ſequuntur, ſed id quod dixi, antiquiorum & praeſtantiſſimorum Virorum fide munitur. Inde autem ab Amaſi, certe a Rheno per Galliam longo tractu Oceano obducti fuerunt, unde & littus ab iis Saxonicum fuit dictum, quod tempore Theodoſii Junioris tuebantur in Belgica ſecunda Equites Dalmatae in oppido Marcis ſub diſpoſitione Viri ſpectabilis Ducis Belgicae ſecundae. At vero in regione Armoricana Tribunus Cohortis primae, novae Armoricae in oppido Grannona, vide Notitiam Imperii Occidentis. Hinc intelligimus, quam vere Aemilius Stoke in Chronico perantiquo Saxones collocarit in Batavia, ita namque is praefatur

Ouden boeken hoer ic gewagen,
Dat al 't lant beneden Nyemagen,
Wilen Neder-Zaſſen hiet.

Neque aliter Colinus pag. 251.

de lande die gelagen
Tuſſen maer-Zee ende Nymagen
Rien en Maſe en Torp Aſſen
Al die Goyen heten Neer-ſaſſen.

 Con-

Convenienter etiam Procopio illud Aemilius iſte tradit, Saxones hos Friſios eſſe dictos, credo, quod Friſiorum terras tenebant ſive quod multi Friſii iis mixti erant, qui in Galliam non tranſierant. Quare Johannes Gerbrandus a Leidis libro I. Chronicorum cap. 8. recte ſcribit Saxones hos ſua aetate Friſones appellari, quo nomine etiam hodie dicuntur. Colinus quoque, quum pagina dicta Anglos & Saxones tantum memorat Hengiſto & Horſo Ducibus, quos Friſio genere ortos ſcribit Suffridus Petrus de Antiquitate & origine Friſiorum libro II. cap. 14. in Britanniam tranſmiſiſſe, mox pag. 260. Anglis & Saxonibus etiam Friſones addit, atque ex eo, quod Friſones dicuntur interfuiſſe expeditioni huic Saxonum Anglorumque, docet Hollandiam olim Friſiae partem fuiſſe, ſiquidem Friſones illi profecti ſint ex ea regione, quae deinceps Hollandia eſt dicta, memoratque Johannes Gerbrandus a Leidis cap. 9. Duces illos ex Hollandenſibus etiam milites ad expeditionem eam conſcripſiſſe. Puto autem ita legenda Colini verba.

Woe die Frieſen Anglen en
Saxen, uitte Allemangen
Verbiven over in Bretangen.

Male editum eſt *mette Allemangen*; videtur enim non Alemannos gentem, ſed Alemanniam regionem dixiſſe *Allemangen*, ut Britanniam *Britangen.* Allemanniam autem more Scriptorum Gallorum nuncupavit, quam Latini Germaniam appellant. Si tamen Alemannos deſignaſſe putabitur Colinus, diſtinctos a Friſonibus, Anglis & Saxonibus, neceſſe eſt Gentem eam, quae ad Moenum habitavit, interfuiſſe huic expeditioni, de quo nihil compertum habeo, tametſi non me fallit Slavenſes, qui ad Albim conſederant, ei acceſſiſſe, quod eodem capite Johannes Gerbrandus commemorat. Illa vero omnia declarant non aberraſſe Procopium, quum una cum Anglis & Brittonibus Friſios in Brittia ſive Anglia regnaſſe ſcribit. Imo ſupra cap. IV. dixi Albericum Britones Friſones nominare. Friſios autem ille nominat, quos alii Saxones appellant, quod hi Saxones ex Friſia, quae olim longe ad Oceanum patuit, in Angliam venerunt. Nec magis in eo culpandus eſt, quam ſi Ciſalpinos Gallos aut ex Majore Graecia populos aliquis Italos nominet. Procopii autem tempore, qui ſub Juſtiniano Principe hiſtorias conſcripſit, dudum Franci Galliam tenebant, pacto etiam a Juſtiniano

niano iis tributam, vide Procopium de bello Gothico libro III. cap. 33. atque ex eo Zonaras Annalium libro XV. cap. 4. ut adeo pridem Saxones relictas Francorum ſedes ad Oceanum inſederint hoc tempore. De Saxonibus in hunc modum Iſidorus Originum libro IX. cap. 2. *Saxonum Gens in Oceani maris littoribus & paludibus inviis ſita, virtute atque agilitate babilis.* ſcriptum fuerat *agilitateribilis* quod exponendum *agilitate terribilis*, atque ita eſt apud Auctorem Oroſium Hiſtoriarum libro VII. cap. 32.

Porro ſi cogitamus, quae Procopius de muro narrat, qui Brittiam Inſulam dividit, extructo a Majoribus, dubitare nos non ſinunt, Inſulam eam Britanniam eſſe ſive Angliam, nequaquam vero Bataviam aut Rhenolandiam. Quis enim unquam de tali muro in hac Inſula? Silent veterum monumenta neque ullum ejus hic veſtigium. Contra vero & veteres & novi Scriptores eum in Anglia oſtendunt, nam nec hodie ſive muri ſive valli reliquiae omnes deletae ſunt. De illo Aurelius Victor in Severo *Britanniam, quod ea utilis erat, pulſis hoſtibus* MURO *munivit, per tranſverſam Inſulam ducto, utrimque ad finem Oceani.* De eodem Dion Caſſius libro LXXVI. pag. 866. Eutropius libro VIII. cap. 19. Beda in Hiſtoria Eccleſiaſtica gentis Anglorum libro I. cap. 5. Salmaſius ad Spartianum in Severo cap. XVIII. Chriſtophorus Cellarius in Geographia antiqua libro II. cap. 4. Britannis dicitur *Gual Sever* & *Mur Sever*, Anglis & Accolis *The Picts Wall*, ſive *The Pehits Wall*, murus Picticus, Scotis *Scottis Waith*, vide Camdenum in Britannia pag. 642. Mitto alia, quae Britanniae hanc Inſulam Brittiam vindicant, ut multitudinem incolarum, crebram migrationem in Franciam ſeu Galliam, Francorum oſtentationem Imperii in Brittos, denique totam Hermegiſcli Varnorum Regis ad ſuos orationem, quam Hiſtoriis inſeruit Procopius. Quae omnia prorſus abhorrent a Batavia, quae hoc tempore fuit. Unde enim tanta vis hominum quotannis ad Francos commeantium in Batavia, creberrimis & acerbiſſimis delectibus Romanorum, in quorum pluribus exercitibus per omnes terrarum partes ſub exitu Imperii, militarunt, exhauſta & Barbarorum vaſtationibus afflicta? Aut quae oſtentatio, quae gloriatio Francorum Regis de ſuo in Rhenolandos imperio, cum dudum ipſi totam Inſulam Batavorum tenebant, & univerſae paene Galliae imperabant? Tantam autem multitudinem ex Inſula Britannia, quae non ſuis tantum incolis abundabat, ſed & nunc Anglis atque Saxonibus auctior erat,

 ad

ad Francos ſeſe recepiſſe certum eſt, ut inde in Francia quaſi novum quoddam Regnum Brittorum vel Brittonum conſtitutum ſit, certe inde Britanniae in Francia nomen, quod hodiedum manet: Nec mirum ſi Rex Franciae Britonum inde ſe Regem jactarit.

Sed ajunt, qui Brittiam de Rhenolandia interpretantur, nonnulla a Procopio memorata non conveniunt Angliae populis, ut inperitia equitandi. Non nego. Sed eadem multo minus convenit Batavis, ex quibus haud dubie ob equitandi peritiam, equites *ſingulares* multi fuerunt a Romanis Principibus delecti. Sed urgent adverſarii ſpatium illud, quod Zoſimus ponit libro III. cap. 7. & hodie eſt inter Britanniam Rhenumque, diſcrepat ab eo, quod Procopius definit. Sed cogitandum eſt primo, numeris nihil corruptius ac lubricum magis in priſcis Scriptoribus; deinde ſpatia Britannicarum Inſularum, & trajectum ad eas parum perſpecta habuiſſe Veteres: Quam & opinor cauſſam fuiſſe, cur inter Priſcos, ne de celeberrimo quidem Morinorum in Britanniam trajectu, quo nihil notius, illa littora habere ſcribit Mela libro III. cap. 2. conveniebat. Caeſar circiter ſtadia ducenta & quadraginta deſignat de Bello Gallico libro V. cap. 4. Paſſus enim ponit XXXM. Totidem ſtadia habet etiam Graecus Metaphraſtes: unde intelligitur, ſcripturam eam Caeſaris antiquam eſſe. Euſtathius ad Dionyſii περιήγησιν trecenta ſtadia numerat, deſcribens ipſa Strabonis verba, qui tamen duobus in locis libro IV. pag. 193. & iterum pag. 199. trecentis his ſtadiis viginti adjicit. Plinius vero libro IV. cap. 16. quadringenta habet, meminit enim paſſuum millia quinquaginta additque *minimum.* Dion vero pag. 114. ſtadia quinquaginta ſupra quadringenta & quidem τὸ συντομώτατον, a qua ratione nil abit Auctor Itinerarii, quod Antonini dicitur, qui in Itinere Britanniarum a Geſſoriaco de Galliis Ritupas in Portum Britanniarum ſtadia numerat CCCCL. eundem numerum ſequitur Beda libro I. Hiſtoriae Eccleſiaſticae cap. 1. Non magis convenit de trajectu ex Britannia in Hiberniam. Caeſar Belli Gallici Commentariis libro V. cap. 13. pari ſpatio tranſmiſſum ſcribit ex Britannia in Hiberniam atque ex Gallia eſt in Britanniam, quem tamen longe breviorem facit Plinius nempe XXM. paſſuum, ſive ut in uno Codice legitur XXX. Uter autem in tanta varietate culpandus prius, errorne Scriptorum an librariorum? Caſaubonus quidem ad Strabonem libro IV. pag. 193. Caeſaris librariis eum inputat, tametſi Metaphraſtes Graecus a librariis non diſſentit. Mea parvi intereſt, in

utrum

utrum cudatur faba, dummodo credatur, eundem errorem ſpatium trajectus vitiaſſe ex Batavia in Britanniam apud Procopium, qui trajectus intervallum ex Gallia in eandem Inſulam vitiavit. Poſſit ſane librarii fides in ſuſpicionem venire, quod haud multo poſt Procopius, certe in eodem capite, ubi fabulam de navigatione animarum narrat, haud obſcure ſignificat, intervallum, quod inter Brittiam Inſulam & oppoſitum littus, Franciae nempe ſive Bataviae interjicitur, eſſe noctis unius atque unius diei. Sed fac Procopium ipſum offendiſſe, quod anguſtum nimis ſpatium Britanniae Bataviaeque interponit. Facile eſt deprehendere ſimiles antiquorum Scriptorum errores in rebus ejuſdem Provinciae deſcribendis.

Sed dudum nos ordinis ratio monet, ut videamus, an recte Britanniam dixerit Procopius, quam alii Hiberniam nominant. Verum huic errori, ſi tamen error eſt dicendus, haud difficulter ignoſcent illi, qui ſciunt, omnes Inſulas Albioni proximas uno nomine Britannias eſſe dictas, inter ceteras tamen praecipue Albiona, quam Angliam nunc dicimus, & Hiberniam. Quod de omnibus Inſulis dixi, cognoſcitur ex Plinii Naturali Hiſtoria libro IV. cap. 16. *Ex adverſo hujus ſitus Britannia Inſula, clara Graecis noſtriſque monumentis, inter Septentrionem & Occidentem jacet, Germaniae, Galliae, Hiſpaniae multiſque maximis Europae partibus magno intervallo adverſa. Albion ipſi nomen fuit, cum* BRITANNIAE VOCARENTUR OMNES, *de quibus paullo inferius dicemus.* Inde autem Plinius Inſulas reliquas recenſet, *Hiberniam*, *Orcadas*, *Acmodas*, *Haebudas*, *Moniam*, *Monapiam*, *Riencam*, *Vectim* & plures alias, quas enumerare longum. Sed plurimi Britanniarum appellatione duas majores Inſulas, quas diximus, Albiona & Hiberniam deſignarunt. Marcianus Heracleotes in Periplo pag. 35. Πρὸς δὲ τούτοις καὶ τῶν δύο νήσων τῶν ἐν τῷ ἀρκτῴῳ κειμένων ὠκεανῷ, ἃς κοινῶς μὲν πρεττανικὰς καλοῦσι. λέγεται δὲ αὐτῶν ἡ μὲν Ἰουερνία, ἡ δὲ Ἀλβίωνος. *Praeterea vero &* DUARUM *Inſularum in Oceano Septentrionali jacentium, quas vulgo quidem* BRITANNICAS *appellant. Ex iis vero haec quidem dicitur* IVERNIA, *illa autem* ALBIONIS. & pag. 57. Αἱ πρεττανικαὶ νῆσοι δύο εἰσὶν, ἥ τε καλουμένη Ἀλβίων, καὶ ἡ Ἰουερνία. *Inſulae* BRITANNICAE DUAE *una* ALBION *appellata, altera* IVERNIA. Agathemerus libro II. cap. 4. de Geographia. Νῆσοι δὲ ταύτης τῆς ἠπείρου ἀξιόλογοι ἐν μὲν τῇ ἐκτὸς θαλάσσῃ αἱ Βρεττανικαὶ δύο, Ἰουερνίας τε καὶ Ἀλουίων. *Inſulae vero continentis hujus memoratu dignae in*

in extimo mari DUAE BRITANNICAE, HIBERNIA *&* ALBIONIS. Dionyſius in περιηγήσει v. 565.

> Ἄλλαι δ᾽ ὠκεανοῖο παραὶ βορεάδας ἀκτὰς
> Δισσαὶ νῆσοι ἔασι Βρεττανίδες, ἀντία Ῥήνου

Haec ita παραφράζει Avienus.

> *Eminus hic aliae gelidi prope flabra Aquilonis*
> *Exuperant undas, & vaſta cacumina tollunt,*
> *Hae numero* GEMINAE, *pingues ſola ceſpitis amplae*
> *Conditur occidui qua Rheni gurgitis unda,*
> *Dira Britannorum ſuſtentant agmina terris.*

Preſſius Priſcianus v. 576.

> *Aſt aliae Oceani juxta boreotidas actas*
> *Sunt* GEMINAE *Rhenique* BRITANNIDES *oſtia cernunt.*

Ad quos verſus ita Euſtathius οὗ πρὸς βορρᾶν ἔνθα Ῥῆνος ὑστατίαν εἰς ὠκεανὸν ἀπερεύγεται δίνην, αἱ Βρεττανίδες εἰσὶ δύο νῆσοι Ουερνία καὶ Ἀλουίων ἤτοι Βερνία καὶ Ἀλβίων. *Ad ſeptentrionem ubi extremas undas in Oceanum agit, ſunt Inſulae* BRITANNICAE DUAE VERNIA & ALVION ſive BERNIA & ALBION. Et Stephanus Byzantinus de Urbibus & populis ΙΟΥΕΡΝΙΑ ἡ ΠΡΕΤΑΝΝΙΚΗ νῆσος τῶν δύο ἐλάσσων. *Juvernia Britannica inſula* DUARUM *minor.* Ut autem ab hoc & Marciano per P exaratam vides vocem Britanniae, id ita uſitatum fuiſſe docet idem Euſtathius ad Dionyſii περιηγήσιν v. 492. & 568. ὃς de Inſulis Britanniae loquitur ἄλλοι διὰ τοῦ Π Πρεττανίδας καλοῦσι, *quas alii* P PRETANIDAS *vocant.* Hiberniam hanc Anonymus Ravennas Scotiam etiam nominatam tradit Geographiae libro I. *& trans ipſam Britanniam trecentis miliariis ſpatiis, ubi longius* SCOTORUM *inſula invenitur, quae &* HIBERNIA *conſcribitur.* & libro V. cap. 32. *alterum in eodem Oceano Occidentali poſt ipſam magnam Britanniam ſimulque & amplius longius, ut diximus, quam omnes Inſulae a terra magna finita parte Septentrionali magis ex ipſa Occidentali eſt Inſula maxima, quae dicitur* HIBERNIA, *quae ut dictum eſt, &* SCO-

Scotia *appellatur*. Parvi hoc penderem, ni ſcirem, hominem hunc omnia, quae habet, a praeſtantiſſimis Scriptoribus accepiſſe, non tantum quos Graecia & Roma vidit, ſed & ipſa Barbaria, quos ſi conſulere hodie liceret, certiora cum de Britannia, tum maxime de Batavia atque univerſa Germania tradere poſſemus. Sive autem haec Ravennatis eſt titubatio, ſive aliorum, quos ſecutus eſt, certum eſt, diverſa admodum ſcripta eſſe Veteribus de his Inſulis, & videtur in iis de Britannia Graecos Auctores habuiſſe homo, ſic namque dicto capite 3. libri I. *Magna Inſula Britannia rejacet; quam* Graecorum *Philoſophi quaſi Micoſmin*, lege *Microcoſmon*, appellant. Quin his Graecis fidem ipſe non habet Inſulae magnitudinem inmenſam tradentibus. Ita namque libro V. cap. 31. *Quamvis inſulam quidam Gothorum* (lege Graecorum, tametſi haud neſcio crebro eum Gothorum Philoſophorum meminiſſe) *quaſi Micoſmi* (lege *Microcoſmum*) *appellaverunt. Nam nos tam magnam Inſulam neque in ſupra ſcripto mari magno, neque in privato Oceano dilatiſſimo, neque in quo praediximus ſinu Oceani legendam nullo modo reperimus.* Dictorum horum barbariem alii perſtringant, & ſi volupe eſt, emendent. Hoc ex iis liquere puto, varie erratum a vetuſtis eſſe de Britannia viciniſque Inſulis. Et ſane pronus error fuit ob multiplicem Britanniae appellationem & diviſionem. Scotiam autem cum a Britannia diſtinctam legerent, illi, quos Ravennas Auctores habet (tametſi Scotia non aquis diviſa fuit, ſed vallo aut muro) crediderunt eam Hiberniam eſſe, quam ſimiliter diſtinctam legerunt, diſtincta autem ea fuit non vallo, ſed freto & mari interfuſo. Hoc tamen nonnihil adjuvatur Auctor Anonymus, quod Scriptores nonnulli Carolo Magno poſteriores Hiberniam nomine Scotiae majoris appellarunt. Dandum eſt ergo aliquid Procopio, ſi ipſe quoque levius offendit in nonnullis ad Inſulam pertinentibus. Quanquam reliqua, quae diſcrepant, ut de inperitia equitandi, de qua diximus, de transvectione mortuorum non de Batavis aut dicam potius Rhenolandicis, quam de Britannis veriora ſunt, imo tranſvectionem hanc ſermonibus ac narrationibus nonnullorum acceptam ipſe ſomniis & fabulis accenſet.

Ad Brittiae nomen quod attinet, quod Angliam, aut, ut Graeci nominarunt, Albiona ſignificari putamus, fateor uſque adhuc in aliis Scriptoribus nondum occurriſſe mihi hoc nomine dictam. Brettiam Inſulam meminit Auctor Etymologici magni, meminit etiam Ste-

Digitized by Google

phanus certe ex opinione Berkelii, nam in libris vulgatis editur Βρεττονία atque ita legit Thomas de Pinedo, ſed utrocunque modo legas, Inſula haec Adriatici Maris fuit, nec ea quidquam ad Britanniam. Fuit & alia Βρεττία ſed Tyrrhenorum, ut ſcribit Stephanus in Βρέττος. Verum haec eorum Βρεττίων eſt, quas Latini Bruttios, Dionyſius Βρεττίους v. 362. nominat. Ubi vide Euſtathium. Adde Leopardum Emendationum libro IV. cap. 12. Brittii etiam illi dicuntur in antiquo lapide apud Gruterum pag. MXCIV. n. 3. Quare non aſſentior Viro docto haec mutanti in Excerptis Strabonis libro VI. circa finem τὸ Λακίνιον ἄκρον τῆς Βρεττίας. Βρεττανίαν nominavit Olympiodorus, quum ſcribit Ῥήγιον μητρόπολίς ἐστι τῆς Βρεττανίας. Sed Samuel Bochartus in Geographia Sacra parte II. libro I. cap. 39. prope finem hic Βρεττίας non Βρεττανίας reſcribendum docuit. Sed quocunque tandem nomine ſive haec regio, ſive illa Adriatici Maris Inſula dicenda ſit, ſcimus non inde confirmari, nomen Brittiae recte, aut ſaltem priorum exemplo, Britanniae aut Albioni tributam eſſe a Procopio. Parum autem abeſt, quin credam, accepiſſe illum id appellationis a Francorum legatis, quos haud ita pridem ad Juſtinianum Imperatorem miſſos ſcribit eodem capite, vel ex Anglis, quos inter Comites horum legatorum fuiſſe addit. Hi autem legati ex ſua lingua Brittiam nominarunt, quam Britanniam plerumque Latini vocarunt. Soliti enim & ipſi Angli & vicini eorum tranſmarini, ut antea docuimus, breviore vocabulo Brittos nominare, unde & Matres Brittae dicuntur, de quibus ſupra cap. III. Quin illis, qui cadente ſimul cum lingua Romanorum Imperio ſcripſerunt, Britto frequentius, quam productiore voce Britannus vocatur, ut ex Notitia eadem aliiſque ejuſdem aetatis Scriptoribus paret. Ne quis autem Brittones & Britannos diverſos cenſeat, id quod nonnulli cenſuerunt, notiſſimum illud Auſonii epigramma CX. intercedit.

Silvius hic bonus eſt. Quis Silvius? Ille BRITANNUS.
Aut BRITTO *hic non eſt Silvius, aut malus eſt.*

CAPUT VIII.

Suetonii locus de expeditione ridicula Caligulae in Germaniam conſideratur. Turris Phari a Caligula ad medium Rheni

ni oſtium extructa male confunditur cum Arce Brittenburgica. Illa fuit Oceano propior, & Turris Callae *vocatur. Galli & Germani peregrina nomina contrahere ſolent. Graeci geminato* l Καλλιγόλαν *dixerunt. Cajus Imperator Caligolae nomine potiſſimum in Germania eſt appellatus. is parvulus eſt verſatus manipulario habitu in Caſtris, quae in Germania inferiore fuerunt. Caligulae joculare nomen.* Turris *nonnunquam, Phari turrim notat.* Turris Auguſti *apud Melam*, Pelori *apud Strabonem qualis? Antiqui Scriptores nomen* Phari *pro qualibet turri, cujus ignes navium curſus dirigebant, non frequentarunt.* Pharus *Inſula Aegypti.* Turris *pro praedio ſuburbano. A Caſaubono diſceditur. Non duae ſed plures Phari turres aetate Plinii in Italia. Miſeni fuiſſe videtur & Cajetae; Certe Oſtiae fuit, item Capreis. Adverſus Cluverium de ſitu Phari a Caligula extructi contenditur. Non in Morinorum Portu, ſed in Batavorum Inſula ad Rheni oſtium medium fuiſſe docetur. Male Suetonii teſtimonium interpolavit Cluverius. Jocularis Caligulae expeditio in Batavorum Inſula inſtituta. In loco expeditionis turris Phari erecta, ac proinde in Batavia. Populi inter Rhenum & Flevum habitantes Germaniae accenſebantur. Non Caligula ex Batavorum inſula ad Morinorum Portum conceſſit. Monumenta in locis victoriae erecta aut prope ea. Suetonii locus expenditur. Dio Caſſius expoſitus, non intellectus Cluverio. Claudius Imperator ad Caligulam in Bataviam miſſus. Oroſius illuſtratus, a Cluverio non intellectus. in quibus rebus credendum Oroſio. Is in rebus Imperatorum Romanorum tradendis ſequitur Suetonium. Scriptura ejus ex Suetonio emendatur; item ex Joanne Sariſberienſi expoſitus & tentatus.* Cynobellinus *Britan-*

norum Rex an Bellinus? Nomen illius in nummis. Adminius qui filius ejus. utriuſque nomen varie ſcriptum. Bellini nomen frequens in Germania, item in Gallia; an huc pertinet Apollo Belenus ? Proſpectus *in ſcriptis Geographorum quid? Longiſſimum ſpatium nonnunquam deſignat. Oſtium Rheni ex ſententia Strabonis in Britannia oculorum conſpectu contingi potuit. Oroſius & Aethicus iiſdem verbis eadem ſcripſerunt. uter utrum compilarit. iterum Cluverius refutatus. Quatuor trajectus ex Gallia in Britanniam. Quemadmodum ex Rheni oſtiis in Britanniam tranſmiſſum fuerit. Turris Phari in Portu Bononienſi male confunditur cum turri Caligulae Cluverio. ejuſmodi turris videtur in Cantio quoque fuiſſe. imo in pluribus locis ad Oceanum & per omnes terras. Aurelii Victoris offenſa. Oroſio iterum lux. Percurrere Germaniam. Eutropius emendatus. Suevi non habitarunt inter Rhenum & Flevum. Glareani emendatio improbata. Eutropii Metaphraſtes Graecus notatus. Non praelio congreſſus eſt cum Germanis Caligula.* Auci, Chauci, Chaci *iidem videntur. habitarunt medium Rheni oſtium in Germania.* Chammavi & Ammavi *non differunt. Lapis antiquus expoſitus. Junii* αβλεψία *notata.*

QUo autem dilucidius exponantur ea, quae ad Brittenburgum pertinent, diſtinguenda ſunt duo Monumenta Romana ad medium Rheni oſtium extructa, Turris Phari, & Brittenburgus, quae Batavicarum rerum Scriptores temere confuderunt. De Pharo Suetonius in vita Caligulae. locum autem integrum de ſuſcepto geſtoque a Caligula bello adſcribam, quia mox ex ordine ejus plura erunt nobis adverſus Cluverium diſputanda. Ita autem is Scriptor.

Cap. XLIII. *Militiam reſque bellicas ſemel attigit, neque ex deſtina-*

ſtinato; ſed cum ad viſendum nemus flumenque Clitumni Mevaniam proceſſiſſet: admonitus de ſupplendo numero Batavorum, quos circa ſe habebat, expeditionis Germanicae impetum cepit: neque diſtulit, ſed legionibus & auxiliis undique excitis, delectibus ubique acerbiſſime actis, contracto & omnis generis commeatu, quantum nunquam alius, iter ingreſſus eſt: confecitque modo tam feſtinanter & rapide, ut praetorianae cohortes contra morem ſigna jumentis imponere & ita ſubſequi cogerentur: Interdum adeo ſegniter & delicate, ut octophoro veheretur, atque a propinquarum urbium plebe verri ſibi vias & conſpergi propter pulverem exigeret.

Cap. XLIV. *Poſtquam caſtra attigit, ut ſe acrem & ſeverum Ducem oſtenderet, legatos, qui auxilia ſerius ex diverſis locis adduxerant, cum ignominia dimiſit. At in exercitu recenſendo pleriſque Centurionum, maturis jam, & nonnullis ante pauciſſimos, quam conſummaturi eſſent, dies, primos pilos ademit, cauſſatus ſenium cujuſque & inbecillitatem: ceterorum increpita cupiditate commoda emeritae militiae ad ſex millium ſummam reſcidit. Nihil autem amplius, quam Adminio, Cinobellini Britannorum Regis filio, qui pulſus a Patre cum exigua manu transfugerat, in deditionem recepto: quaſi univerſa tradita inſula magnificas Romam litteras miſit: monitis ſpeculatoribus, ut vehiculo ad Forum uſque & Curiam pertenderent, nec niſi in aede Martis, ac frequente Senatu Coſ. traderent.*

Cap. XLV. *Mox deficiente belli materia paucos de Cuſtodia Germanos trajici, occulique trans Rhenum juſſit; ac ſibi poſt prandium, quam tumultuoſiſſime adeſſe hoſtem nunciari. Quo facto proripuit ſe cum amicis & parte equitum praetorianorum in proximam ſilvam, truncatiſque arboribus & in modum tropaeorum adornatis ad lumina, reverſus, eorum quidem, qui ſecuti non eſſent, timiditatem & ignaviam corripuit: Comites autem & participes victoriae novo genere ac nomine coronarum donavit: quas diſtinctas ſolis ac lunae ſiderumque ſpecie, exploratorias appellavit. Rurſus obſides quoſdam abductos e litterario ludo, clamque praemiſſos, deſerto repente convivio cum equitatu inſecutus veluti profugos ac reprehenſos in catenis reduxit: in hoc quoque mimo praeter modum intemperans. Repetita coena renunciantes, coactum agmen, ſicut erant, loricatos ad diſcumbendum adhortatus eſt. Monuit etiam notiſſimo Virgilii verſu.*

Durarent ſecundiſque ſe rebus ſervarent. Atque inter haec abſentem Senatum Populumque graviſſimo objurgavit edicto, quod Caeſare praeliante & tantis diſcriminibus objecto, intempeſtiva convivia, circum & theatra & amoenos ſeceſſus celebrarent.

Cap. XLVI. *Poſtremo quaſi perpetraturus bellum, directa acie in littore Oceani ac balliſtis machiniſque diſpoſitis, nemine gnaro ac opinante quidnam coepturus eſſet, repente ut Conchas legerent galeaſque & ſinus replerent, imperavit, ſpolia Oceani vocans Capitolio Palatioque debita. Et in indicium victoriae altiſſimam turrim excitavit: ex qua, ut ex Pharo, noctibus ad regendos navium curſus, ignes emicarent: pronunciatoque militi donativo, centenis viritim denariis, quaſi omne exemplum liberalitatis ſupergreſſus, abite, inquit, laeti, abite locupletes.*

Hactenus Suetonius. Victoriae indicium ſive monumentum, ex quo ignis in uſum navigantium emicuit, turrim vocat; non ergo arx fuit aut caſtellum, in quo milites Romani praeſidia agebant, quale fuit Brittenburgum, teſte Colino. Et quo magis intelligamus turrim eam atque arcem diverſas fuiſſe, inſpicienda ea, quae Joachimus Oudanus tradidit in libro Belgice ſcripto *Roomſe Moogentheit*, Latine potentiam Romanam an Imperium dicere malis ipſe judica. pag. 25. Huic adde Parſium in Antiqnitatibus Catvicenſibus pag. 100. in quibus Oudani verba recenſet. Scribunt autem eo in loco, ubi Rheni medium oſtium, nunc undis atque arenis obrutum, olim fuiſſe exiſtimatur, turrim ſub aquis latere, non conjunctam cum Brittenburgo, ſed interjecto ſpatio remotiorem in Oceanum: Adduntque hanc turrim crebro a piſcatoribus contis ac verriculis eſſe exploratam, nomine autem *Callae turrim* vocari. Fuit ergo turris quum integra olim ſtaret, propior Oceano, quam Brittenburgus. Qui quidem ſitus non tantum turrim ab arce ſecludit, verum etiam Phari uſum arci negat, contra turri vindicat. Neceſſe namque eſt, ut in ipſa littoris crepidine atque oſtii exitu Pharus fuerit excitatus, ut in Oceano navigantibus in proximo ingreſſum amnis & portus introitum, ut ſcribit Plinius libro XXXVI. cap. 12. non a longinquo lumen, quod dubium & fallax eſſe conſuevit & periculoſum nautis, monſtraret. Non haec turris etiam alios fefellit certe non Scaligerum, cujus haec verba de illa accipienda ſunt, quae annotarunt Puteani fratres in Excerptis Scaligerianis hoc modo in voce *Antiquitez. Il y a à Catwich en Hollande près de l'Ocean les maſures d'un vieux*

vieux Chaſteau, *dont on voit* ENCORE LES VESTIGES D'UNE TOUR RONDE *de pierre.* Cum autem turris illa in extremo littore fuerit, non autem Brittenburgus, credibile eſt, ſignum a turri illa nautis datum, non vero a Brittenburgo. Firmant ſententiam hanc antiqua nomina, etiam nunc frequentia, quibus illa, *turris*, & quidem *turris Callae*, hic autem, *het Huis*, id eſt Domus vel Arx appellatur. Nomen autem hoc *Callae turris* verbis Suetonii reſpondet, qui *turrim* vocat atque a Caligula extructam ſcribit. *Calla* autem contractiore vocabulo, ut vocabula Romana contrahere conſueverunt Galli & Germani, Caligulam ſignificat, quem Graeci ſaepe forte & Galli Germanique, geminato l Καλλιγύλαν dixerunt. Tametſi autem joculari hoc nomine Cajus Imperator in ceteris Provinciis forte appellatus non eſt, in Germania tamen utraque, praeſertim inferiore atque in ipſis Caninefatibus, ubi parvulus verſatus eſt in Caſtris Patris ſui atque in Praetorio Matris, diſſito haud procul oſtio Rheni, eo nomine dictum ſemper puto. De nomine hoc ita Suetonius in Caligula cap. IX. *Caligulae cognomen caſtrenſi joco traxit*, *quia manipulario habitu inter milites educabatur.* Caſtra, in quibus hoc nomen accepit, in Germania inferiore collocat Dio Caſſius libro LVII. & Tacitus Annalium libro I. cap. 41. jucundum autem & amabile hoc nomen erat in his oris parentibus pariter & militibus, credo & Germanis. Idem namque Tacitus Annalium libro I. cap. 69. de Agrippina Matre Caligulae. *Nihil relictum Imperatoribus*, *ubi femina manipulos interviſat*, *ſigna adeat*, *largitionem tentet*, *tanquam parum* AMBITIOSE *filium Ducis* GREGALI HABITU *circumferat*, *Caeſaremque* CALIGULAM *appellari velit.* Non ergo alio nomine in vulgo hic, quam Caligulae eſt dictus. Vox autem *turris* ſimpliciter olim Pharum ſignificavit, ſive ejuſmodi turrim, ex qua ignis incendebatur nautis, & ejuſmodi Phari turrim fuiſſe puto, quam *Auguſti turrim* appellat Pomponius Mela libro II. cap. I. n. 75. & *turrim Pelori*, de qua Strabo libro III. pag. 171. imo pleraſque turres ad Oceanum & mare poſitas, quas memorant Geographi. Non autem eae Phari nomine deſignantur ab antiquis Scriptoribus, quod illorum aetate vox haec ſimpliciter uſurpata extra carmen non quamcunque Phari turrim notabat, ſed eam, quae in Aegypto erat, & cui inſula Pharos nomen dedit, de qua Plinius libro XXXVI. cap. 12. atque alii. Certe Suetonius nuſquam turres ad ſimilitudinem Phari Aegyptiaci in aliis terris erectas ſimpliciter Pharos nomi-

nat,

nat, ſed modo *turrim Phari*, ut in Tiberio cap. LXXIV. *Et ante paucos quam obiret dies*, TURRIS PHARI *terrae motu Capreis concidit.* modo *in exemplum Phari* in Claudio. cap. XX. *congeſtiſque pilis ſuperpoſuit altiſſimam* TURRIM IN EXEMPLUM ALEXANDRINI PHARI, *ut ad nocturnos ignes curſum navigia dirigerent.* atque in loco, quo de agimus cap. XLVI. *altiſſimam turrim excitavit: ex qua, ut ex Pharo, noctibus ad regendos navium curſus ignes emicarent.* Hoc utique intelligimus ex Geographis, turres, quas nominant, & quas Pharos putamus, ad mare ſitas fuiſſe, ut in Sardinia, Apulia aliiſque locis. Hieronymus Surita ad pag. 6. Itinerarii Antonini turres has ſuburbana praedia exponit, quod ut de nonnullis verum arbitror, ita de omnibus affirmare non auſim. Multo minus affirmare auſim, quod Iſaacus Caſaubonus in Commentariis ad Julium Capitolinum in vita Antonini Pii tradit, duas tantum Phari turres tempore Plinii in Italia fuiſſe, Puteolis alteram, alteram Ravennae; quod harum tantum ipſe Plinius meminit libro XXXVI. cap. 12. Sed an nulla ergo Miſeni, ubi claſſis ad tutelam maris inferi fuit collocata ab Auguſto? An non in aliis celeberrimis Italiae, & utriuſque maris ſuperi & inferi portibus? Anne Cajetae quidem, ubi eam reſtituit Antonius Pius, ut adeo Plinii aetate id eſt ſub Veſpaſiano, jam fuiſſe videatur? Imo anne Oſtiae quidem in portu Pharus praeluxit? Negandum hoc ex ſententia Caſauboni, ſed affirmat Suetonius in Claudio cap. XX. atque hanc Oſtienſem Pharum ex verbis Plinii exſculpit Iſaacus Voſſius ad Melam libro II. cap. II. n. 50. Pharum Capreenſem celebraſſe creditur Statius Sylvarum libro III. carmine V. v. 100.

Teleboumque domos, trepidis ubi dulcia nautis
Lumina noctivagae tollit PHARUS *aemula lunae.*

ubi vide Barthium.

Sed miſſis Phari turribus reliquis, ad eam revertor, quae in Batavorum Inſula atque haud longe a Brittenburgo a Caligula eſt facta. Illam autem ſumma opum vi oppugnat Cluverius, ut Batavis, aut ſi mavis Caninefatibus eripiat & Morinis in Gallia reſtituat. Scio alios ſimiliter ante Cluverium ad Kirburgum Normanniae eam tranſtuliſſe, ſed hos ſilentio praetereo, quia fractis Cluverii telis, quibus pugnat, horum quoque conatus irriti intercidunt. Cluverius

vero

vero in antiqua Germania libro II. cap. XXXVI. pag. 179. & 180. tuetur ſe auctoritate Dionis Caſſii, ſed præcipue Paulli Oroſii, quorum tamen ſententiam non perſpexit. Suetonii vero locum quia ſibi nimium adverſum ſentiebat, non integrum atque uno contextu commemorat, ſed divulſum inſertaque a Dione Hiſtoria, verum male ſibi accepta, diruptum. Nempe huc unice incumbit Vir doctus, ut oſtendat Caligulam poſt ridiculam expeditionem rediiſſe a Germania & Rheni Trajectu in Galliam atque ad Bononiam, ſive ad portum Geſſoriacum, & eo in loco excitaſſe turrim in modum Phari. At vero quid tam alienum a ſententia Tranquilli, modo locum illibatum & non diſſectum, ſed ita integrum, ut dedimus eum ſub initio hujus capitis, cognoſcamus & perſequamur. Hoc dubitari non poteſt, quin jocularis illa acies a Caligula inſtructa, omniaque, quae ad eam pertinent, geſta ſint in Batavorum Inſula. Bataviam certe proximamque & Germaniam is Imperator Bello deſtinavit; ad deſtinatum autem locum pervenit, caſtra enim attigiſſe dicitur. Ibi cum eſſet, Adminium Cynobellini Britannorum Regis filium in deditionem recepit. Et ne ambigas, in extrema Batavia atque ad medii Rheni oſtium rem geſtam: Rhenus, Oceanus & ripa Germanica in proximo fuiſſe cognoſcuntur. Haec tria autem ſi conjungas, fieri non poteſt, ut de alio loco cogites, quam de eo, ubi turris illa Phari, certe ubi Brittenburgus fuit. Germania, in quam trajecto amne venerunt milites, ad ſcenicum bellum miſſi, cogitationes ab aliis Rheni alveis retrahit, ſiquidem non a primo ſive Occidentali, non ab extremo, id eſt Orientali, ſed a medio alveo Germaniae initium fuit. Qui vero populi inter medium & Orientalem alveum ſeu Flevum degebant, Germaniae accenſebantur quicquid contra clamet Johannes Iſaacus Pontanus in Diſceptationibus Chorographicis cap. XI. Si autem recordamur in ea parte Inſulae rem geſtam, ubi Oceanus, neceſſe eſt, ut ad oſtium illius alvei medii geſta ſit. Quod ſi autem bellum in eo loco inperatum geſtumque eſt, quae dubitatio inceſſere poteſt, turrim indicium victoriae, ut Suetonius appellat, in eodem loco, ſed in ripa pacata, id eſt Caninefatum, qui a Tiberio fuerunt domiti, eſſe excitatam? Nil namque Suetonius de motis Caſtris & de reditu aut profectione Caligulae ad Morinos, quam Cluverius imaginatur. Quin imo duplex hujus turris uſus, ut & victoriam teſtaretur, & navium curſus ignibus regeret, oſtendit, eam non in loco longinquo atque ad mediam Galliam, ubi Cluverius po-

ſitam arbitratur, ſed in eodem loco eſſe excitatam, haud aliter atque alia monumenta ab aliis Imperatoribus ducibuſque in locis rei geſtae excitata ſunt. Scio nonnulla tropaea in urbibus conſpecta fuiſſe ad earum ornatum, ſed ad hunc uſum turris illa Caligulae referri non poteſt.

Ad extremum, quid tandem Suetonius in capite XLVIII. aliud docet, niſi hoc, quod contra Cluverium adſerui, Caligulam non a Rheno in Morinorum terram & ad Iccium Portum ſive Geſſoriacum receſſiſſe, ſed ad finem uſque expeditionis ad Rhenum atque in Batavorum inſula manſiſſe? ita namque Tranquillus *Priuſquam Provincia decederet*, inquit, *conſilium iniit neſandae atrocitatis*; *Legiones*, *quae poſt exceſſum Auguſti ſeditionem olim moverant*, *contrucidandi: quod & patrem ſuum Germanicum ducem & ſe infantem tunc obſediſſent. Vixque a tam praecipiti cogitatione revocatus inhiberi nullo potuit modo, quin decimare velle, perſeveraret. Vocatas itaque ad concionem inermes, atque etiam gladiis depoſitis, equitatu armato circumſedit; ſed cum videret inſpecta re pleroſque dilabi ad reſumenda, ſi qua vis fieret, arma, profugit concione, confeſtimque urbem petiit.* Primo in his dicit *priuſquam provincia decederet.* Quam autem hic provinciam accipiemus, niſi eam, quam ante a Caligula petitam oſtenderat, nempe Germaniam? ubi in Caninefatibus eſt moratus ad Rheni oſtium. Sed pergit Tranquillus *conſilium iniit nefandae atrocitatis*, *legiones* &c. Quae autem illae legiones, Gallicanae an Germanicianae? imo vero Germanicianae, non illae. Audi Tacitum rem eandem perſecutum libro I. Annalium, ubi primo cap. 31. *iiſdem ferme diebus*, *iiſdem cauſſis* GERMANICAE LEGIONES *turbatae*, *quanto plures*, *tanto violentius*, remque ordine omnem pluribus mox exponit ac potiſſimum cap. XL. paucioribus Dion Caſſius libro LVII. pag. 604. Solos tamen exercitus qui in Pannonia & Germania erant tumultuatos ſcribit, non etiam qui in Gallia. Imo ipſe quoque Suetonius idem docet in alio loco, nempe in Tiberii vita cap. XXV. praeſertim ſi locum ita diſtinguas, quemadmodum Torrentius Caſaubonus, Graevius eum diſtinguendum legendumque cenſent. GERMANICIANI *quidem etiam Principem detrectabant non a ſe datum: Summaque vi Germanicum, qui tum iis praeerat ad capeſſendam rem publicam perurgebant*, *quanquam obſirmate reſiſtentem.* Ubi autem ſeditioſas has legiones contrucidare aut decimare voluit Caligula? Utique in ea provincia, in qua praeſidia agebant id eſt Germania

nam

nam in Galliam eas ex ſua provincia evocatas fuiſſe non conſtat, nec uſquam credibile eſt. Sed & illud in primis obſervari velim, quod addit Suetonius de Caligula, profugiſſe eum ex concione, CONFESTIMQUE urbem petiiſſe, cum re ſuſpecta & irrito ſuo conſilio contrucidandi aut decimandi, ad reſumenda arma milites delabi videret. Ex quibus intelligimus, eum, cum ex provincia, quam belli cauſſa petierat, atque e loco, in quo aliquandiu moratus fuerat, id eſt Batavia, diſcederet, non in Gallia, atque ad Morinorum portum reſtitiſſe, ſed confeſtim Romam properaſſe.

Verum Dionem tandem conſulamus, hunc enim apertius docere putat Cluverius, Phari turrim in Morinis aedificatam. Is autem libro LIX. pag. 656. in hunc modum. Ἐς τὴν Γαλατίαν ἀφώρμησε, πρόφασιν μὲν, τοὺς Κελτοὺς πολεμίους, ὡς καὶ παρακινοῦντάς τι, ποιησάμενος, ἔργῳ δὲ, ὅπως καὶ τὰ ἐκείνων ἀνθοῦντα τοῖς πλούτοις, καὶ τὰ τῶν Ἰβήρων ἐκχρηματίσηται. οὐ μέντοι καὶ ἄντικρυς τὴν ἔξοδον προεπήγγειλεν, ἀλλ' ἐς προάστειόν τι ἐλθὼν, εἶτ' ἐξαίφνης ἀπῆρε, πολλοὺς μὲν ὀρχηστὰς, πολλοὺς δὲ μονομάχους ἵππους, γυναῖκας, τὴν ἄλλην τρυφὴν ἐπαγόμενος. ἐλθὼν δὲ ἐκεῖσε τῶν μὲν πολεμίων οὐδένα ἐκάκωσεν (εὐθὺς γὰρ ὀλίγον ὑπὲρ τοῦ Ῥήνου προχωρήσας ἀπέστρεψε καὶ μετὰ τοῦτο ὁρμήσας ὡς καὶ ἐς τὴν Βρεττανίαν στρατεύσων, ἀπ' αὐτοῦ τοῦ ὠκεανοῦ ἀνεκομίσθη, καὶ τοῖς ὑποστρατήγοις κατορθοῦσί τι πάνυ ἤχθετο) τοὺς δὲ ὑπηκόους, τούς τε συμμάχους καὶ τοὺς πολίτας πλεῖστα καὶ μέγιστα ἐκακούργησε. *In Galliam Cajus abiit, obtentu Germanici belli uſus, quod is populus aliquid novi motus dediſſet: ipſe revera in animo habens Gallias quoque opibus florentes & Hiſpaniam expilare. Abitum ſuum non palam prius oſtendit, ſed in ſuburbium progreſſus inde ſubito diſceſſit, abductis ſecum multis ſaltatoribus, gladiatoribus, equis, mulieribus ac reliquo luxus famulitio. Eo quum perveniſſet, hoſtium terram nullo maleficio infeſtavit, ultra tranſitum a ſe Rhenum parumper progreſſus, inde ſtatim reverſus: tum quaſi in Britanniam iturus ab ipſo Oceano rediit*, iratus etiam legatis, ſi quid rei geſſiſſent, *at provinciales foederatos, Civeſque mirum in modum afflixit.* In his ἀπ' αὐτοῦ τοῦ ὠκεανοῦ ἀνεκομίσθη. *ab ipſo Oceano rediit*, non ſignificant, ut Cluverius interpretatur, ab Oceano juxta Rhenum in penitiorem Galliam eum rediiſſe, ſed a navigatione Oceani, in quem a littore Bataviae Paullulum ſubvectus fuerat, quaſi in Britanniam ad inferendum bellum trajecturus, revertiſſe. Nam ita dein pag. 659. Μετ' αὐτοῦ ὅτε καὶ ἐς τὸν ὠκεανὸν ἐλθὼν, ὡς καὶ ἐν τῇ Βρεττανίᾳ στρατεύσων, καὶ πάντας τοὺς στρατιώτας ἐν τῇ ἠϊόνι παρατάξας, τριήρους τε ἐπέβη. καὶ ὀλίγον ἀπὸ τῆς γῆς ἀπάρας ἀνέπλευσε. καὶ μετὰ τοῦτο ἐπὶ βήματος ὑψηλοῦ ἱζήσας, καὶ σύνθημα τοῖς στρατιώταις ὡς

ἐς μάχην δὲ, τοῖς τε σαλπιγκταῖς ἐξοτρύνας αὐτοὺς ἐπ' ἐξαίφνης ἐκέλευσε σφίσι τὰ κογχύλια συλλέξασθαι. λαβὼν τε τὰ σκῦλα ταῦτα (ὧν γὰρ λαφύρων δηλονότι πρὸς τὴν τῶν ἐπινικίων πομπὴν ἐδεῖτο) μέγα τε ἐφρόνησεν, ὡς καὶ τὸν ὠκεανὸν αὐτὸν δεδουλωμένος, καὶ τοῖς στρατιώταις πολλὰ ἐδωρήσατο. Καὶ ὁ μὲν ἐς τὴν Ῥώμην τὰ κογχύλια ἀνεκόμισεν, ἵνα καὶ ἐκείνοις τὰ λάφυρα δείξῃ. *Eodem tempore ad Oceanum profectus, tanquam in Britanniam bellum tranſlaturus omnes in acie milites ſuos propter littus collocavit, ipſe triremi conſcenſa paullum a terra avectus rediit, ac deinde alto in ſuggeſtu conſidens, ſignum pugnae militibus dedit, claſſicumque canere juſſit, ac ſubito mandavit, ut conchilia legerent. his ſumtis ſpoliis, nimium exuviis hoſtium ad triumphum indigens, animum ſuſtulit, quaſi ipſum Oceanum ſubegiſſet, donatiſque liberaliter militibus, conchilia haec Romam attulit, ut ibi quoque ſpolia ſua oſtentaret.* Fallitur autem Cluverius, dum exiſtimat, quae hoc poſteriore loco memorantur, a Caligula non in eadem parte Galliae, qua ſuperiora, eſſe geſta, id eſt non ad Rhenum atque in Batavia terraque Caninefatum, ſed in Morinis & illo in loco, ubi ab Imperatore turrim extructam ratur. Nam ſi ſedulo animum attendis, alterumque locum Dionis cum altero comparas, videbis, eum pag. 656. inchoare hiſtoriam expeditionis Britannicae & aciei mimicae, multiſque exemplis interpoſitis, quae avare, ſcelerate & crudeliter acta fuerunt a Caeſare, tandem pag. 659. orſum reſumere & pertexere. Ut autem intelligas, eandem cum utroque in loco hiſtoriam narrare, iiſdem paene verbis utrobique proponit, quod ſolent facere illi, qui ad rem inceptam poſt digreſſionem aliquam redeunt. Ita namque pag. 656. Καὶ μετὰ τοῦτο ὁρμήσας ὡς καὶ ἐς τὴν Βρεττανίαν στρατεύσων ἀπ' αὐτοῦ τοῦ ὠκεανοῦ ἀνεκομίσθη. *Tum quaſi in Britanniam iturus ab ipſo Oceano rediit*, pag. 609. autem Μετ' αὐτοῦ ὅτι καὶ ἐς αὐτὸν ὠκεανὸν ἐλθων, ὡς καὶ ἐν τῇ Βρεττανίᾳ στρατεύσων. *Tum ad Oceanum profectus, tanquam in Britanniam bellum translaturus*, & mox planius exponit, quemadmodum ab Oceano redierit, cujus rei mentionem priore loco obſcurius injecerat. Dein ſi Dionem cum Suetonio contuleris, videbis, illum interrupta orationis tela duobus in locis memorare, quae hoc uno contextu & uno quaſi ſpiritu eodem in loco conjungit. Quod ſi vero ex ſententia Cluverii ea, quae pag. 656. narrat Dio, accipimus geſta ad Rhenum, quae vero pag. 659. perſequitur, in Morinis atque ad Geſſoriacum patrata intelligimus, non tantum diverſa haec & contraria Suetonii narrationi deprehendimus, ſed neceſſe erit, ut dicas expeditiones Caligulae in Britanniam, aut ſaltem duos conatus mimicos

in

Digitized by Google

in eam Inſulam ſtatuamus, id quod omnino a vero abhorret. Poſſum nunc ex aliis Scriptoribus demonſtrare, quae interponuntur illi hiſtoriae a Dione, geſta eſſe in Batavia, non vero ad Bononiam ſive Geſſoriacum in Gallia: verum illa, ut puto, non exigunt tam ſollicitam minimarum rerum inquiſitionem. Unum paucis addo, quod de periculo Claudii a Senatu ad Caligulam miſſi ſcribit Dion pag. 658. id non in Gallia accidiſſe, ſed in Batavia, vide Suetonium in Claudio cap. IX.

Sed venio nunc ad Oroſium, cujus teſtimonio unice nititur Cluverius. Verum nec nos ejuſdem Oroſii auctoritatem defugimus, ſed ita ut in rebus ſaeculo ſuo antiquioribus non plus ei auctoritatis tribuamus, quam iis Auctoribus, quos ipſe ſequi ſolet. In rebus autem priorum Imperatorum exponendis, Suetonium potiſſimum ſequitur. Ita autem Oroſius Hiſtoriae libro VII. cap. 5. de Caligula. *Hic ſiquidem magno & incredibili apparatu profectus quaerere hoſtem viribus otioſis Germaniam Galliamque percurrens in ora Oceani circa proſpectum Britanniae reſtitit. Cumque ibi Minocynobellinum Britannorum regis filium, qui a Patre pulſus cum paucis oberrabat, in deditionem recepiſſet, deficiente belli materia domum rediit.* Contendenti cum his Suetonii verba, quae initio capitis hujus exhibui, apparebit, poſteriora verba inde a *cumque ibi* ex hujus cap. XLIV. eſſe deſcripta; quod quidem adeo verum eſt, ut ope Suetonii cuivis in promtu ſit demere ex Oroſio mendum a librariis impoſitum, lege enim pro *Minocynobellinum* ex Suetonio *Adminium Cynobellini*, quem errorem nunc deprehenſum video Caſaubono in Commentariis ad Suetonium. Priora vero verba Oroſii eſſe puto, in quibus me nonnihil retinuit locutio haec, *quaerere hoſtem viribus otioſis*, ſed diſſolvit me mox Joannes Sariſberienſis in Policratico libro VIII. cap. 18. ex quo didici, verba viribus otioſis eſſe referenda ad ſequentia, & totum locum forte ita legendum, ut habet ille Joannes *Magno & incredibili apparatu profectus eſt hoſtem quaerere, otioſiſque viribus Germaniam Galliamque percurrens in ora Oceani circa proſpectum Britanniae ſubſtitit.* Solet tamen verba ipſa non ſemper ſequi hic imitator. Veruntamen moleſtior ſcrupulus eſt, quem injicit idem Joannes. Non enim Regem Britannorum *Cynobellinum* nominat aut filium ejus *Adminium*, ut Suetonius, aut *Minocynobellinum*, ut Oroſius, ſed *Belinum* vocat, *niſi quod* BELINUM *Britannorum Regis filium, quem Pater expulerat, cum paucis in*

deditionem accepit. Hanc Scripurae varietatem cum viderem, coepi mecum dubitare, an non corrupte nunc legeretur & Patris & Filii nomen tam apud Suetonium, quam apud Oroſium, qui tamen Oroſius Patris nomen non memorat, non ſuo ſed librariorum errore, & ſuſpicarer verum utriuſque nomen Gerardum Noviomagum nobis ſervaſſe in Hiſtoria Batavorum, quae edita eſt a Scriverio in Batavia illuſtrata, niſi & Cynobellini nomen haberet Dion libro LX. pag. 678. In nummis quoque oſtendit Aſcus Civis Londinenſis, quos nummos depinxit Camdenus in Britannia, in quibus CUNOBILIN. & CUNOBILINE vide pag. 321. & 343. is autem Gerardus pag. 67. atque eo capite, quo nomina Regum ac Principum Batavorum enumerat Patrem *Bellinum* vocat, Filium *Admimocinum*, quae nomina videtur ex antiquis libris hauſiſſe; nam tametſi in eo ſequitur Beroaldum in Enarrationibus ad Suetonium in Caligula cap. XLIV., quod hos Batavos facit, diſaedit tamen ab eo in illorum nominibus deſignandis. Imo quaſi praeterito Patris nomine, ut librarii Oroſii, Filium *Minocynobellinum* appellat atque ita Suetonii verba legit. *Nihil autem amplius, quam Mincynobellino Batavorum Regis Filio.* Hoc adde, dum monet Camdenus in Britannia, pag. 299. Bellini nomen in Inſula hac frequens fuiſſe. Fuit & libertorum nonnullorum nomen praeſertim in Gallia, vide Gruteri Inſcript. pag. DCCCXXXVII. n. 12. DCCCCXVIII. n. 13. DCCCCXXXIII. n. 1. lapidis primi & tertii titulum, vidit etiam at emendatiorem exhibuit Gudius, vide Inſcriptiones ejus pag. CCLXXXVII. n. 8. & pag. CCCXLIII. n. 11. Lapides illi Viennae Allobrogum & Nemauſi extiterunt. An & huc *Apollo Belenus* pertinet Gallorum, Illyricorum & Aquileenſium Deus? de quo Vinctus ad Auſonium in Profeſſoribus carmine IV. v. 9. Reineſius in Commentariis ad Inſcriptiones ſuas Claſſ. I. n. 51. Salmaſius ad Vopiſcum in Aureliano cap. XXXIX? Verum Cluverius ſecurus eorum, quos Oroſius Auctores habet, ſecurus etiam eorum, quae expendi in primis debent in Scriptoribus antiquis, id ſibi ad probandum, Caligulae in Britanniam conatum eſſe in Morinis ſuſceptum, ſufficere arbitratur, quod Oroſius dicit eum Imperatorem in ora Oceani circa *proſpectum Britanniae* reſtitiſſe. His enim diſerte id oſtendere Oroſium dicit. Credo quod proſpectum Britanniae nulli alii loco, quam Morinis convenire eſt arbitratus, quia iſtic breviſſimum inter Galliam & Britan-

tanniam intervallum noverat. Sed velim cogitaſſet, neque enim ignotum fuiſſe puto, cum proſpectum dicunt Geographi & priſci Scriptores, non eos breve ſemper & exiguum aliquod ſpatium, & tale quod oculorum noſtrorum acumini ſubjicitur, indicare, ſed haud raro longum, imo longiſſimum. Non moror in re notiſſima. Ipſe Oroſius libro I. cap. 2. Inſulas Britanniam & Hiberniam ad proſpectum Hiſpaniae ſitas eſſe ſcribit. *Et quoniam Oceanus*, inquit, *habet inſulas, quas Britanniam & Hiberniam vocant, quae in averſa Galliarum parte* AD PROSPECTUM HISPANIAE *ſitae ſunt.* Nemo tamen inde contenderit, Britannos viſu contigiſſe Hiſpaniam. Sed fac proſpectum hic oculorum viſum atque adſpectum notare, non erraverit Oroſius, certe non ex ſententia Strabonis, qui libro IV. pag. 193. Littus Britannicum & Cantium viſu contingi potuiſſe ad Rhenum tradit πρόκειται δ' αὐτῶν ἡ Βρεττανικὴ, τὸ μὲν Ῥήνῳ καὶ ἐγγύθεν, ὥστε καθορᾶσθαι τὸ Κάντιον, ὅπερ ἐστὶ τὸ ἑῷον ἄκρον τῆς νήσου. *Eſt eorum Sequanae & Rheni oſtiis objecta Britannia, Rheno vicinior, ita ut* CANTIUM, *quod eſt Orientale Inſulae promontorium*, APUD OSTIA EJUS CERNI POSSIT. Verum fruſtra operam inſumimus rei certae & liquidae. Ipſe namque Oroſius libro I. cap. 2. ubi de Rhutubi portu in Britannia, quo nomine eum quoque Beda appellat in Hiſtoria Eccleſiaſtica gentis Anglorum libro I. cap. 1. Rutupiae aliis dicitur, addit Beda ſua aetate *Repta-ceſter* vocari, noſtra vero *Richborrow* vocatur, eſtque prope Sandvicum in Cantio. in hunc modum autem Oroſius. *Unde haud procul a Morinis in Auſtro poſitos Menapios* BATAVOSQUE PROSPECTAT. eadem vetus Geographus, qui Aethici nomine circumfertur, atque a Cl. Viris Jacobo & Abrahamo Gronoviis patre & filio, una cum Pomponio Mela eſt editus in Coſmographia pag. 730. Uter autem utrum compilarit, neſcio, utrique praeluxit Mela libro III. cap. 6. n. 40. *Ceterum ut adhuc habuimus inter Septentrionem Occidentemque projecta Britannia, grandi angulo* RHENI OSTIA PROSPICIT. *Deinde obliqua retro latera abſtrahit, altero Galliam, altero* GERMANIAM SPECTANS. Cum ergo circa proſpectum Britanniae reſtitiſſe dicitur Caligula, aeque in Batavia ac in Morinis reſtitiſſe videri poteſt. Sed addit Cluverius *portum in hoc littore, ex quo uno Romani in Britanniam transmiſſuri ſolvere jam inde a Julii Caeſaris in eam inſulam expeditione conſueverunt, fuiſſe in Morinis Iccium, qui poſtea Geſſoriacus & Bononia, ſupra in Morinis docui.* Unum ergo trajectum ex Gallia

in

in Britanniam Cluverius cenſet fuiſſe, at vide, quantum diſcrepat a Strabone, qui libro IV. pag. 199. Τέτταρα δ᾽ ἐστὶ διάρματα, οἷς χρῶνται συνήθως ἐπὶ τὴν νῆσον ἐκ τῆς ἠπείρου τὰ ἀπὸ τῶν ἐκβολῶν τῶν ποταμῶν τοῦ τε Ῥήνου, καὶ τοῦ Σηκοάνα, καὶ τοῦ Λείγηρος, καὶ τοῦ Γαρουνᾶ. QUATUOR *ſunt uſitati e continente in Inſulam* TRAJECTUS, *nimirum ab oſtiis fluminum Rheni, Sequanae, Ligeris & Garumnae.* Scio, quae mox de more ſolventium ex portu Rheni addit Geographus, ſed ea non abſolvunt erroris Cluverium. Et quanquam a Rheno trajecturi in Britanniam, pro conſuetudine Veterum littora legentium, prius curſum ad Morinos direxerunt, quod eo in loco tranſmiſſus in Inſulam breviſſimus erat, non tamen exiſtimem, ob id Caligulam ſpecie trajecturi in Inſulam, naves in Morinis, ſed in Batavorum Inſula, ut ceteros a Rheno in Inſulam navigantes, conſcendiſſe.

Non validius eſt argumentum, quod de ruderibus turris Bononienſis a Carolo Magno reparatae atque a ſe conſpectae addit. Facile namque largior Bononiae in portu nobiliſſimo & frequenti turrim fuiſſe Phari, dummodo ſimilis turris Batavis non eripiatur. Conſtat namque ex Plinio libro XXXVI. cap. 12. compluribus locis ejuſmodi turres fuiſſe. *Uſus ejus*, loquitur de Pharo Aegypti, *nocturno navium curſui ignes oſtendere ad praemunienda vada portuſque introitum, ſicut jam tales* COMPLURIBUS LOCIS *flagrant*, & ad pleroſque portus flagraſſe ex Ulpiano cognoſcimus l. 10. D. de Incendio, Ruina, naufragio, in qua praeſidis provinciae religioſa conſtantia effici jubet, *ne piſcatores nocte lumine oſtenſo fallant navigantes, quaſi in portum aliquem delaturi, eoque modo in periculum naves & qui in eis ſunt, deducant, ſibique execrandam praedam pareut.* In oppoſito quoque littore Cantii, quae regio eſt Britanniae, Pharum nonnulli ſibi deprehendiſſe ſunt viſi, vide Camdeni Britanniam pag. 263. Et ſane plures & notiſſimae fuerint oportet, cum Herodianus in Hiſtoria libro II. cap. 4. rogi formam, quo Imperatores Romani cremabantur, Phari turribus, quas nemo ignoraret, adſimilat.

Illud addendum duxi hoc loco, quia prope Germaniam belli hoc ludibrium inſtituit Caligula, nonnullis Scriptoribus, certe Aurelio Victori, natam fuiſſe cauſſam credendi ſcribendique, in ipſam Germaniam, non autem in Britanniam ſcenam eam inſtructam fuiſſe, *Neque ſecus*, inquit, *contractis ad unum legionibus ſpe in* GERMANIAM *transgrediendi, conchas, umbilicoſque in ora maris Oceani*

legi

legi juſſit, certiſſimo adverſus Cluverium argumento, haec accidiſſe in loco Germaniae transrhenanae & ſolo hoſtili proximo, qualis eſt extrema Batavorum Inſula, non vero in Morinis. De Oroſii vero ſententia cum ſupra diſputaverimus, obſervari velim Caligulam ab eo dici *percurriſſe Germaniam*, non quod omnem curſu abſolverit, cognovimus enim tetigiſſe eam tantum & a ripa non longe eſſe progreſſum, quare dicendum τὸ *per* hic ad celeritatem majorem ſignificandam pertinere. Verum quid ſibi Eutropius vult, cum Caligulam hunc *Sueviam* ingreſſum prodit in Breviario libro VII. cap. 12. *Bellum contra Germanos ſuſcepit, & ingreſſus* SUEVIAM *nihil ſtrenue fecit.* Scio Ampliſſimos fuiſſe Suevorum fines, eoſque trans Rhenum in Gallias eſſe traductos, ſi lectione Suetonii in Auguſto cap. XXI. damnata dudum Caſaubono, Graevio aliiſque eruditiſſimis Viris, ſtamus, ſed ignoro eos in Batavia aut inter Flevum & Rhenum habitaſſe. Quare non immerito vox ſuſpecta fuit Viris doctis, Glareanus autem pro *Suevia* ſubſtituit *Bataviam*. Dudum inolevit haec macula, quam & Graecus Interpres non evitavit, ita namque vertit οὗτος πόλεμον ἐπαγαγὼν τοῖς Γερμανοῖς ἀνεχώρησε μὲν ἐκ τῆς μάχης αἰσχρῶς. *Hic illato bello Germanis rediit turpiter* EX ACIE. Sed num Caligula praelium in Germania commiſit? Hoc nemo Scriptorum veterum prodidit, neque etiam Eutropius, ut puto. Scio, & Suetonius Auctor eſt in Caligulae vita cap. XLV. quod integrum ſupra deſcripſimus, paucos de cuſtodia Germanos a Rheno in Germaniam trajeciſſe, ut quaedam belli ſpecies eſſet, ſed Caligulam manum illic conſeruiſſe aut aciem commiſiſſe, ex quo eum rediiſſe dicit Interpres Eutropii, non memini, imo & credere vetant, quae Suetonius cap. LI. de eodem Caligula. *Cum trans Rhenum inter anguſtias denſumque agmen iter eſſedo faceret; dicente quodam, non mediocrem fore conſternationem, ſicunde hoſtis appareat, equum illico conſcendit: ac propere verſus ad pontes* (anne malis *propere reverſus ad pontes*, pontes intelligit, quibus ex Batavia Rhenum trajecerat) *ut eos Calonibus & inpedimentis ſtipatos reperit, inpatiens morae, per manus ac ſuper capita hominum tranſlatus eſt.* Suſpicor inde, legiſſe Interpretem in ſuo, ſed vitiato Eutropii codice, non *ingreſſus Sueviam*, ſed *ingreſſus aciem.* Atque inde mox ſubiit & altera conjectura, vere ſcripſiſſe Eutropium *ingreſſus Aciam* vel *Auciam*, certe Chauci, qui & Chaci & Auci dicti creduntur, vide Altingii notitiam Germaniae inferioris in voce *Auchi* pag. 12., incoluerunt illam regionem, in quam

paucos de Cuſtodia Germanos hoſtium ſpecie trajecerat & inde captivos duci juſſerat. Nam & Chaci in antiqua Peutingerorum tabula prope Oſtium Rheni memorantur, ubi Plinius libro IV. cap. 15. Chaucos collocat; ripis ejus fluminis proximos fuiſſe ex Tacito diſcimus Annalium libro I. cap. 38. Haud alia ratione *Chamavi*, etiam *Amavi* fuerunt dicti, atque inde *Ammava* pro Chamava in lapide Herculi Maguſano conſecrato, de quo infra capite ultimo, & ſic *Chunni*, *Hunni*, *Unni*. Quae hoc capite protulimus, aperte, ut puto, turrim Phari ad Batavos ac medium Rheni oſtium retrahunt & Cluverii argumenta diluunt. Junius haud dubie memoria lapſus, cum ſcripſit in Bataviae Hiſtoria cap. X. ſtultitiam Caligulae in gerendo hoc bello eſſe exagitatam a Seneca in Apocolocynthoſi.

CAPUT IX.

Arx Britannica a Romanis extructa. Monumenta in ea inventa, ſunt Romana. Nec Barbara navis, ut Junio viſa, quae lapidi inſculpta eſt. Caput hirſutum Rheni oſtium referre docetur. Fluvii, certe oſtia Fluviorum capitis forma pingebantur. Gemma Auguſtini, item Gorii & Salvinii expoſita. Nummis Alexandri Magni & aliis lux affunditur. Danubius creditus in diverſa maria effundi. Fontes & oſtia fluviorum capita dicta. Caput eburneum radiatum exponitur. Nicolai Chevalieri inperitia. Fluvii Dii habiti & radiata corona inſignes. Nummus antiquus Illuſtratus. Montis Pionis *ad Epheſum foecunditas. Hic inter memoranda Epheſii agri narratus. Cenchrius amnis. Seguini, Brunotii, Jacobi Gronovii, Harduini ſententiae non placent. Parietes aedium cujuſmodi figuris ornati. Annus arcis Britannicae conditae demonſtrari non poteſt. Extructa a Claudio Imperatore, diruta a Brinione, reparata a Severo & Caracalla. Fabulis, certe famae vetuſtae non prorſus fides deroganda. Chronicorum Scriptores nonnulli*

nulli plura monumenta habuerunt, quam nos hodie. Colinus uſus monumentis, quibus nos hodie caremus. Ara ad Brittenburgum inventa diligentius exigitur. Mutila eſt ſed expleta a Viris doctis. Annus Conſulatus Caracallae corruptus in ea. Gudii lapis corruptus. Arae illi quid deſit. Videtur arx & ara eundem Auctorem habuiſſe. Eadem utriuſque fata. Brinio quo tempore res novas molitus in Batavorum Inſula. Legio XXX. *inſtituta a Trajano. Ad Brittenburgum hiberna Cohortium Caſtra fuiſſe videntur. Fuerunt haec Caſtra in terra Canineſatum. Barbari Victores ſoliti aras & omnia Romanorum monumenta per ſuas terras poſita diruere. Opera Druſi a Germanis disjecta. Cluverius & Altingius aram ad Brittenburgum a Druſo poſitam exiſtimant. Horum ſententia refutatur. Canineſates poſt Druſi exitum a Tiberio domiti. Vellejus Paterculus emendatus & illuſtratus. Nomina Barbara in Romanis Scriptoribus mendoſiſſima. Inguiomerus Cheruſcorum Dux, clade Romanorum nobilis, olim eorum partes ſecutus. Vellejus adulatione Tiberii, laudes Germanici elevat. Ara ad Brittenburgum tanquam meta victoriarum in ultimis terris & fine expeditionis poſita. Talis fuit ara Druſi prope Viſurgim. Locus hujus arae inquiritur. Vocis* reſtitutae *ſenſus. Solent voces ad diverſa relata diverſum notare. Dukerus & Graevius laudati. Juſtinus & Livius exponuntur.* Re *in conpoſitis abundat. Cauſſa & tempus arae ad Brittenburgum conſecratae inquiruntur. Frequentes arae ad Rhenum cum publica, tum privata religione conſecratae. Monumenta inedita Dordrechti extare dicuntur. Deſcribitur ara inedita Herculis* Saxani. *Male Herculem* Saxſantum *nominavit Cuperus. Male is quoque lapidem Bergendalenſem deſcripſit. Nonnullae arae ad-*

 modum

Digitized by Google

modum exiguae & rudes ad Rhenum. Omnes, ſaltem pleraeque ex lapide ſcabro, Duifſteen *in his oris nominant. Ara ad Brittenburgum non privata fuit. Fuit Imperii terminus. Tales quoque* arae Seſtianae, *de loco harum diverſa produnt veteres Geographi. inſcriptae nomine Imperatoris. iis addita turris Phari. Similis ara & Pharus in Cantii littore in Britannia. Arae ab Alexandro paſſim in finibus expeditionum conſecratae. Libamenta dedit Oceano Alexander. Lapis Brittenburgicus expoſitus. Nautae coronati, ſimiliter naves. Herculis columnae ararum loco fuerunt. De aris Alexandri Appianus Alexandrinus. Alexandri nummi explicantur. Illius arae in multis locis. Tanais Europae Aſiaeque terminus. Poſuit columnas Bacchus in expeditione. Arae Philenorum. Tabulae Peutingerorum antiquae emendatae. Rheginorum Columna an Regia recte dicatur. Fallitur Iſaacus Voſſius. Columna ad pagum Monſter in Batavorum Inſula inventa an ſolum Milliarii lapidis uſum praeſtiterit? Lapides finium indices majores fuerunt milliariis. Caninefatum fines ſignavit. Ad ingreſſum maris Mediterranei & ad Oceanum Herculis columnae poſitae, item in Oceano ad Friſiam. Cum his nec non cum Alexandri aris ad Indum ara Brittenburgica comparatur.*

OStendimus ante cap. II. Arcem Britannicam, ſive *het Huis te Britten*, a Britannis, qui ad eam habitarunt, nomen accepiſſe, reliquum nunc eſt, ut inquiramus, quo tempore, & quo Auctore ea condita, atque collapſa aliquando, deinceps ſit inſtaurata. A Romanis extructam fuiſſe jam ſupra indicavimus. Idque monumenta & caſcae Antiquitatis λείψανα ad Brittenburgum quondam inventa, atque a Junio, Scriverio, Parſio, Chevaliero depicta oſtendunt, in quibus nullum eſt, quod barbarum populum aut barbaros mores refert. Scio navem exterioris parietis ſaxo inſculptam barbaram

ram videri Junio, verum hujus ſententiam tum pluribus refellemus, cum priſca Bataviae monumenta omnia ordine recenſebimus. Caput quoque barbatum, quod quo referat Scriverius ſe ignorare profitetur, ſimiliter Rhenum eſſe docebimus Romano more pictum; en formam ejus ex Petri Scriverii Tabulario antiquitatum Batavicarum pag. 187.

Fluvii namque ab hoc populo non forma tantum barbati Viri, ſed etiam ſolius capitis barbati pingebantur, niſi quis exiſtimet, non integros fluvios hoc capite deſignari, ſed capita tantum eorum. Exemplum illuſtre praebet Gemma a Leonardo Auguſtino edita parte II. num. 30. quam hic exhibemus.

quo exemplo hic eo lubentius utor, quod & formam navis Gemma

 illa

illa habet non multum diſſimilem ei, de qua agimus. Alterum exemplum ſuppeditarunt Gorius & Salvinius in Gemma Inſcriptionibus Hetruriae inſerta, tabula VI. num. 5.

Harum altera Nilum, altera Tiberim, aut ſaltem oſtium aliquod fluviorum horum denotat. atque ex his lucem foenerandam cenſeo nummo ſubobſcuro, certe uſque adhuc non ſatis explanato, quem inter Contorniatos edidit Vir Clariſſimus Sigebertus Havercampus num. XL. pag. 103.

in quo duo fluvii Tanais & Nilus, Aſiam Africamque aut errarum orbem domitum demonſtrant, ut in aliis nummis Alexandri Magni ab eodem Viro editis Tabula I. num. 1. & 2. dedimus hic imaginem ejus.

Hinc

Hinc quoque exponunt nonnulli, certe Iſaacus Voſſius in Obſervationibus ad Pomponium Melam libro II. cap. 2. num. 50., nummum, in cujus altera parte legitur ΙΣΤΡΙΗΩΝ, quorum

ἡ πόλις
Ἴστρος ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ ἔλαβε τοὔνομα

Urbs
Iſtrus a fluvio accepit nomen.

Ut antiquus Poëta cecinit. Sunt autem in eo nummo duo capita diverſum reſpicientia, quod hic fluvius in diverſa maria exire credebatur,

tur, vide Plinium Naturalis Hiſtoriae libro III. cap. 18. Nummum praeter alios expreſſit Begerus in Theſauro Brandenburgico Tomo I. pag. 488. Non tantum autem Romani fontes amnium capita dicebant, ſed & oſtia. De Rheno Caeſar in Commentariis Belli Gallici libro IV. cap. 10. *Ubi Oceano appropinquavit, in plures diffluit partes, multis ingentibuſque Inſulis effectis, quorum pars magna a feris barbariſque nationibus incolitur, ex quibus ſunt, qui piſcibus atque ovis avium vivere exiſtimantur, multiſque* CAPITIBUS *in Oceanum influit.* Interpres Graecus ita recte vertit πολλοῖς ςόμασιν εἰςβάλλει εἰς τὸν ὠκεανὸν *multis Oſtiis in Oceanum exit.* Locus hic dudum obſervatus eſt Petro Ciacconio in notis ad Pomponium Melam libro II. cap. 4. Invenit etiam Nicolaus Chevalier, ſi tamen homini fides, ad Brittenburgum caput humanum ex ebore factum denſiſſima Barba, non diſſimile ei, quod modo parieti inſcriptum expoſuimus, niſi quod eburneum hoc & corona radiata eſt redimitum; imaginem ejus exhibuit in *deſcription de la Chambre de Raretez de la Ville d'Utrecht* tabula VI. n. 3. en tibi Tabula.

Inperite autem in explicatione Gallica buſtum Severi Imperatoris nominat, & tamen inperitius caput alterum laureatum Juliae Domnae eſſe dicit, cum omnia in hoc Apollinem probent, illud autem Rheni caput eſſe puto. Neque abhorret ab hujus numine radiata corona, quae inter Deos omnes communis eſt, fluminibus autem tributam fuiſſe oſtendit egregius nummus inter ſelectos Imperatorum editus a Seguino cap. IV. n. 25. in quo ΠΕΙΩ ΕΦΕCΙΩΝ vide hic nummum.

Addit

Addit in explicatione nummi hujus Seguinus adſervari in Muſeo nummum ejuſdem fere typi, in quo ΠΙΙΩΝ pro ΠΕΙΩ. figura jacens capite radiato excipit guttas, quas pluviae in modum ex cornu depluit Jupiter reſidens in monte. Montem hunc Piona exiſtimo, cujus numen forma Jovis exhibetur, quod hic proprius Montium Deus, haud dubie a foecunditate nomen habet, hic mons amnem forte Ceuchrium foecundabat, ut amnis agros vicinos. Nec mirum Epheſios montem hunc amnemque numiſmatis ſuis celebraſſe, cum & Pauſanias in Achaicis libro VII. cap. 5. pag. 535. inter memoranda agri Epheſini, montem hunc & Ceuchrium amnem, & Halitaeam fontem recenſeat. An haec, quae ad illuſtrandum hunc nummum dixi, in mentem aliis venerint neſcio, hoc ſcio Seguino, Abbati Brunotio in Indice Regiorum numiſmatum, nec non Gronovio in notis ad Pomponium Melam libro III. cap. 1. longe alia placere. Joannes Harduinus in nummis Antiquis populorum & urbium, ſaltem in ea editione, qua utor ΠΙΟC & ΠΕΙΟC ſcriptum exhibet, quae ſcriptura ſi vera, de qua vehementer dubito, ipſe damno ſententiam meam. Sed judicent alii, quibus aut nummi copia, aut acetum in pectore eſt. Cur autem Rheni, aut oſtii ejus ſimulacrum parietibus Brittenburgi fuerit inſertum, nemo quaeret, qui ex Vitruvio libro VII. cap. 5. didicerit, ſolitos fuiſſe veteres certe peritiores exornare parietes imaginibus loco atque aedificii officio aptis. Tametſi autem certis indiciis colligitur, a Romanis, non vero a Britannis aut Bataviae Inſulae Incolis extructum eſſe Brittenburgum, teſte tamen certo demonſtrari non poteſt, a quo aut quibus Conſulibus arx haec condita primum fuerit. Fama tamen & arae, in ruinis ejus inventae, argumento ducimur, a Claudio Imperatore eſſe fundatam, mox a Brinione Caninefatum Rege dirutam, a Septimio Severo reparatam, & tandem ab Antonino Caracalla iterum dedicatam. Famam

N

mam antiquitus fuiſſe, quae Claudium Auctorem loquebatur, vetuſta Batavorum Chronica declarant. Neque autem famae aut Chronicis de rebus antiquis per has terras geſtis fides omnis deroganda eſt, praeſertim ſi ea Romanis Scriptoribus aut monumentis antiquis non adverſantur. Credo namque antiquorum Chronicorum Scriptores pluribus monumentis inſtructos fuiſſe, quam nos hodie. Ea autem, quae fuerunt olim, fabulis inquinarunt, non tamen ita corruperunt, ut verum rationis & monumentorum ope, quorum nonnulla memoria noſtra ſunt eruta, indagari nequeat. Exemplo ſit fama de ludo litterario in Batavia, aliiſque, de quibus deinceps dicetur Capite ultimo. Hoc perſpicimus ex Colino, ejus aetate in Monaſterio Egmondano multa ſuperfuiſſe, quibus hodie deſtituimur. Ara autem, de qua diximus, ita habet

TANNIC. GERMANIC. PIVS FELIX AVGVSTVS
MAX. TRIB. POT. XVIII. COS. III. P. P. IMP. III.
RAM A DIVO CLAVDIO ET POSTEA
ERO PATRE SVO RESTITVTAM.

Deſcripſit hunc lapidem Hubertus Goltzius, atque acceptum ab eo exhibet Hadrianus Junius in Hiſtoria Bataviae, ſed interpolatum a ſe. Mutilam enim hanc inſcriptionem in lapide conſpectam a Goltzio certum eſt, & talem etiam oculis exponit Scriverius in Tabulario Antiquitatum Batavicarum pag. 180. qui & addit hoc modo eam a Viris doctis expletam eſſe, inter quos eſt Adolphus Occo in Numiſmatis Imperatorum Romanorum, eo in loco, ubi Antonini Caracallae nummos recenſet

IMP. CAES. M. AVREL. ANTONINVS
BRITANNIC. GERMANIC. PIVS. FELIX. AVGVSTVS
PONT. MAX. TRIB. POT. XVIII. COS. IIII. P. P. IMP. III
ARAM. A. DIVO. CLAVDIO. ET. POSTEA
A. DIVO. SEVERO. PATRE. SVO. RESTITVTAM

Non tamen audet affirmare Scriverius hoc pacto eam ſuae integritati omnino reſtitutam; tametſi autem prima & media Hiſtoriae, & uſui hujus temporis, quo poſitus eſt lapis, apprime conveniunt, conſulatus etiam quartus pro tertio vere repoſitus, ut reſpondeat

Tri-

Tribunitiae poteſtati XVIII. nec abhorret Imp. III. (videat autem Ligorius, quomodo defendat illa IMP. VI. COS. III. in lapide, quem ex ejus ſcedis deſcripſit Gudius & in hujus Inſcriptionibus exhibuit Heſſelius pag. XXXVII. n. 4.) eadem tamen & omnia eſſe, quae a Caracalla inſcripta fuerunt, adſeverare non liquet, imo finem tituli deeſſe puto, quo continebatur, quid ipſe Caracalla in hac ara perficienda praeſtiterat. Scio potuiſſe fieri ut ara, ex qua de arcis conditore judicamus, alium conditorem habuerit, alium arx, quia tamen idem Auctor, qui arae eſt inſcriptus, famae de Auctore arcis & priſcis Hollandiae annalibus reſpondet, fataque arcis & arae conveniunt, merito ſuſpicamur, eundem utrique auctorem contigiſſe. Ita namque ara disjecta eſt & dein reſtituta: Similiter arx diruta a Brinione fuiſſe dicitur Colino, cujus verſus ſupra deſcripſimus. cap. I. Brinio autem incitatus a Claudio Civile Batavo defecit a Romano Imperio Veſpaſiano Principe, aut ſaltem de Principatu certante. Reſtitutam autem fuiſſe intelligimus arcem, quia diu ſuperfuit, quoad tandem ſive ab hoſtibus ſive ab Oceani undis hauſta periit. Adde tegulas inventas in arce ea, quae legionem trigeſimam titulo praeferunt. Ea autem legio inſtituta demum eſt a Trajano, vide Dionem Caſſium libro LV. pag. 564. atque adeo diu poſt deletam ſemel ſub Veſpaſiano patre arcem. Nihil etiam habet haec ſententia, quod a Tacito diſcrepat; qui ita de Brinione Hiſtoriarum *libro* IV. cap. 15. *Erat in Canineſatibus ſtolidae audaciae Brinio claritate natalium inſigni. Pater ejus multa hoſtilia auſus Cajanarum expeditionum ludibrium omnino ſpreverat. Igitur ipſo rebellis familiae nomine placuit, impoſituſque ſcuto more Gentis, & ſuſtinentium humeris vibratus dux deligitur. Statimque accitis Friſiis (transrhenana Gens eſt) duarum cohortium biberna proxima occupatu Oceano irrumpit. Nec praeviderant impetum hoſtium milites: nec ſi praevidiſſent, ſatis virium ad arcendum erat. Capta igitur & direpta Caſtra, dein vagos & pacis modo effuſos lixas negotiatoreſque Romanos invadunt. Simul excidiis Caſtellorum imminebant, quae a praefectis Cohortium incenſa ſunt, quia defendi nequibant.* Docet in his Tacitus Brinionem adjutum auxiliis Friſiorum, qui in oppoſita ripa habitabant, duarum Cohortium hiberna occupaſſe, caſtella autem, quae per illa loca erant, incenſa fuiſſe. Ad caſtella autem, an ad hiberna Cohortium caſtra referendum ſit Brittenburgum neſcio, malo tamen ad hiberna referre, quia haec proxima occupatu &

 Oceano

Oceano dicit: utrumque verum de Brittenburgo, quae arx ſi a turri Phari diſceſſeris, caſtrorum caſtellorumque omnium proxime ab Oceano abfuit. Fuerunt autem haec Brittenburgi Caſtra proxima occupatu Caninefatibus, quod arx haec in Caninefatum terra ſita erat. Ut autem inviſa fuerunt maximopere Romana monumenta omnia Barbaris, ita non caſtella tantum ſed & aras Romanorum Diis & Imperatoribus inſcriptas everterunt, ſic namque & aras Druſi & alia ejus opera Germani disjecerunt, vide Tacitum Annalium libro II. cap. 7. Quod ſi autem vera eſt Cluverii libro II. cap. 3. pag. 181. & Altingii opinio in voce Ara ad Rheni Ostium non a Claudio primum ſed a Druſo inſtituta eſt haec ara ad Brittenburgum. Verum non alia ratione in hanc ſententiam compulſi ſunt Viri docti, quam quod a Claudio & Severo aram reſtitutam legerent, inde namque ab alio ante Claudium inſtitutam ſunt opinati. At vero non animadverterunt Viri illi, Caninefates, in quorum terra arx ſita fuit, demum poſt Druſi mortem in ditionem populi Romani veniſſe, ſubactos a fratre ejus Tiberio. Teſtatur hoc Vellejus Paterculus, qui rerum Tiberii in Germania geſtarum ſpectator & adjutor fuit libro II. cap. 105. Sed libri editi verba ejus corrupte exhibent, quocirca damus ea ex Codicibus Antiquis, ut veram ſententiam reſtituamus. *Neque verbis exprimi, & fortaſſe vix mereri fidem poteſt, intrata protinus Germania, ſubacti Caninefates, Attuarii, Bruteri recepti Cheruſci, Gentes, &* Inamninus *mox noſtra clade nobilis, tranſitus Viſurgis, penetrata ulteriora.* Nemo non videt & monuerunt pridem Viri docti *Inamninus* in mendo cubare, ut loca pleraque, in quibus nomen Barbarum. Hoc modo autem & nomen illud repono & verba diſtinguo. *Intrata protinus Germania: ſubacti Caninefates; Attuarii, Bruteri recepti, Cheruſcae Gentis & Inguiomerus, mox noſtra clade nobilis. Tranſitus Viſurgis: penetrata ulteriora.* Inguiomerus ille Cheruſcorum Dux & Patruus Arminii memoratus ſaepe eſt Tacito. Quemadmodum autem clade Romanorum nobilis evaſerit, idem tradit Annalium I. cap. 66. 67. 68. & libro II. cap. 20. & 21. de eodem hoc Inguiomero Maroboduus apud eundem Tacitum Annalium II. cap. 46. *Illo in corpore decus omne Cheruſcorum, illius conſiliis geſta, quae proſpere ceciderint*, ipſique Arminio anteponit. Videtur autem hic Inguiomerus eo tempore, cum Tiberius Germaniam eſt ingreſſus, Romanorum partes ſecutus, a quibus deinceps Germanico bellante deſcivit, vide

Anna-

Annalium librum I. cap. 60. *Conciti per haec non modo Cheruſci, ſed conterminae Gentes, tractuſque in partes Inguiomerus, Arminii patruus, veteri apud Romanos auctoritate, unde major Caeſari metus.* & quanquam victoria a Romanis ſtetit, victo ſemel iterumque Inguiomero, quia tamen trepidatum eſt in illorum caſtris obſeſſis, Vellejus foediſſima Tiberii adulatione Germanici has laudes, cujus ductu res geſta eſt, elevat.

Verum ſi a Druſo primum condita ara eſt, ut Cluverius & Altingius exiſtimant, cur Druſi nomen ei inſcriptum non fuit? Num is indignior auctor, quam Claudius? Imo cum haec ara earum genere fuiſſe videtur, quae in finibus expeditionum ponebantur, tanquam victoriarum & prolati Imperii metae, Druſus non in Rheni limite, quem longe poſt ſe reliquit, ſed ad Viſurgim amnem ejuſmodi aram extruxit. Et ne de ea dubites, memorat eam Tacitus Annalium II. cap. 7. tropaeis ejus etiam locum adſignat Ptolemaeus ad Viſurgis fontes. Dionem tamen ſi legeris libro LV. ſub initio, dicas ad Albim erecta. Credo tamen intra Viſurgim tropaea & aram ſtatutam in terra magis pacata, ut Claudii & Caligulae, Severi & Caracallae ara intra Rhenum, in Canineſatum regione, tametſi Rhenum hi omnes tranſierant.

Quod autem ad vocem *reſtituta* attinet, non neceſſe eſt, ut, cum ad duos referenda, Claudium nempe & Severum Imperatores, ad utrumque eodem plane ſenſu referatur. Nam & in hanc ſententiam exponi poteſt, ut ſtatuerit aram Claudius, reſtituerit Severus. Non enim infrequens illud eſt in ſcriptis monumentiſque Antiquorum illud verbum ad duo pluraque referri, ſed non eodem ſenſu, verum cum ea potiſſimum voce conſtruendum, cui proxime adhaeret, verbum autem aliud mente ac cogitatione ſubſtituendum, quod cum reliquis conveniat. Tu vide, quae de hac re notarint Viri celeberrimi Carolus Andreas Dukerus ad Florum libro II. cap. 7. n. 8. nec non ipſe & Graevius ad eundem Florum libro III. cap. 21. n. 25. Exempla nullus deſiderabit, qui verſatus fuerit in Scriptorum vetuſtorum monumentis, quare ea hoc loco omittimus, Livius quoque libro XXXVI. cap. 17. *Condidit*, inquit, *ſe intra rupes: ne ante fauces quidem ſaltus*, ut quondam Lacedaemonios fama eſt, ſed intra *penitus* RETRACTIS *caſtris.* Ubi τὸ re prioris membro parum convenit, notante Dukero. Et minus eſt mirandum id vocibus fieri ex re compoſitis, ſiquidem haec ſyllaba haud

 raro

Digitized by Google

raro apud veteres abundat, ut praecepit Donatus ad Terentium in Andria Actu III. 2. 19.

De cauſſa autem & tempore conſecratae a Claudio Severo Antoninoque arae nihil ex Scriptoribus antiquis proferri poteſt. Speramus autem nobis fraudi non fore, ſi illa, quae de iis in mentem venerunt, narraverimus, ſed ſtrictius nunc de cauſſa, quia haec deinceps exponetur pluribus, cum monumenta Bataviae antiquae peculiari volumine illuſtrabimus. Ararum magna olim copia fuit ad Rhenum, quae quidem inde ab inſtauratis litterarum ſtudiis fuerunt inventae, extant apud Gruterum & Reineſium. Aliae a Gallis Germaniſque Rheni accolis, aliae a militibus, aliae a Ducibus, nonnullae etiam ab Imperatoribus Romanis ſacratae ſunt, cum Romanorum, tum Barbarorum Dis.

Vidi & deſcripſi ipſe nonnullas, titulum unius haud ita pridem mecum communicavit Vir Juris Romani pariter ac Patrii Peritiſſimus, neque a litteris noſtris alienus Joannes Roukens, qui ſervavit aram a nauta inter lapides, ex quibus in Hollandia calx caementitia conteritur, Neomagum deportata, cujuſmodi in uſum alii lapides ex Germania ſuperiore devecti dicuntur hodie extare Dordrechti in Hollandia. Inſcriptio arae, quae in Roukenſii aedibus viſitur, haec eſt.

HERCULI SA
XANO :
COELIUS .
MARCELLVS 7
: X GETGVEO
COMMIL ITO
NES V S L M

Ex hac autem ara aliiſque aliquando numen Herculis Saxani illuſtrabimus, quem Herculem Saxſantum nominabit, qui fidei Illuſtris Cuperi, qua ſe lapidem agri Cliventis deſcripſiſſe memorat in Monumentis antiquis pag. 208. plus credit, quam nobis. Nam ſi qua meis & amicorum complurium oculis fides, ad quos exegimus ſemel iterumque illius Viri magni adſeverationem, non SAXSANTO ſed SAXSANO in lapide ſcriptum fuiſſe ſibi perſuadebit; neque aliter edidit

edidit Doctiſſimus Hagenbuchus, qui haud ita pridem ad eum commentarium ſcripſit. Plurimae ad Rhenum privata religione atque ex voto ſunt conſecratae, quare & disjectae ſemel, deinceps raro, ſi tamen unquam, reſtitutae leguntur. Imo nonnullae inter eas admodum exiguae ſunt & vix privatae elegantiae, ex lapide aſpero & ſcabro, qui ad Antunnacum hodie Andernach exciditur, & olim ad uſum condendorum aedificiorum, ut ex antiquiſſimis per has oras extructionibus intelligitur, fuit adhibitus, nunc autem, ut modo dixi, in calcem comminuitur, & a noſtratibus *Duiſſteen* appellatur, credunt Latine tophos dici. Ex quo autem lapidis genere & qua arte illa Claudii ara perfecta fuerit, ignoro, titulus vero & Imperatorum nomina inſcripta eum a privatis ſejungunt. Quia autem ad Oceanum ſita eſt atque ad Rhenum, duos Imperii Romani terminos, ex illarum Ararum genere fuiſſe puto, quibus veteres terminos & fines cum Expeditionis ſuae, tum Imperii deſignabant. Unde ad Oceanum plures ejuſmodi arae Romanorum. De hoc namque Populo Poëta

Imperium OCEANO, *famam qui terminat aſtris.*

Tales certe illae Arae Seſtianae in Hiſpania, ſive eae fuerint in Aſturum littore, ut Mela ſcribit libro III. cap. 1. n. 94. ſive in Tamoricorum peninſula, ut Plinius libro IV. cap. 20. ſive in Artabrorum regione, ut Ptolemaeus, ad Oceanum utique in extrema Hiſpania atque ad eum locum, qui *Cabo finis terrae* hodie appellatur, ut intelligas in ultimo orbis receſſu eſſe. Harum autem ararum tanto libentius hoc loco memini, quia arae noſtrae ſimillimae ſunt. Nam ut haec Claudii aliorumque Imperatorum nomen inſcriptum habet; ita illae Auguſti: atque ut turris Phari huic, ita & illis turris, quam Phari uſum habuiſſe ſupra diximus, vicina. Non omittenda quoque & ara & Phari turris in Cantii littore in Britannia, in quo eodem littore locus Anglis *Stone-end* dictus, ut intelligas aram ſive lapidem ad ſignandum ultimae terrae limitem fuiſſe poſitum, vide Gulielmum Camdenum in Britannia pag. 263. De aris Alexandri Juſtinus libro XII. cap. 10. *expugnata deinde urbe reverſus in naves Oceano libamenta dedit, proſperum in Patriam reditum precatus, ac veluti curru circa metam acto, poſitis* IMPERII TERMINIS, *quatenus aut terrarum ſolitudines prodire paſſae ſunt, aut ma-*

re

re navigabile fuit, ſecundo aeſtu oſtio fluminis Indi invehitur. Ibi in monumenta rerum a ſe geſtarum Urbem Barcen condidit ARASQUE *ſtatuit.* Etiam hic locus magis inſignis & ad illuſtranda Brittenburgi monumenta idoneus, quod praeter aras etiam mentionem facit libamentorum Oceano datorum ad Indi fluminis exitum. Eadem namque libamenta ad Brittenburgum & Rheni oſtia data ſignificat lapis ex parietibus arcis reſolutus, in quo homo ſtans in navi dextera protenſa patera aliquid invergit, ſiniſtra coronam praefert, eo fere habitu quo tradit Virgilius Aeneidos V. v. 774.

Ipſe, caput tonſae foliis evinctus olivae,
Stans procul in prora pateram tenet, extaque ſalſos
Porricit in fluctus, & vina liquentia fundit.

Lapidis imaginem ob oculos ponit Junius in Bataviae Hiſtoria pag. 116. tu vide Tabulam noſtram.

Corona autem, quae altera manu geſtatur ex earum genere eſt, quibus nautae & naves ipſae ornabantur, cum portum ſubibant, aut inde curſum inſtituebant. Quanto magis veriſimile eſt, non Barbarum morem hanc navem referre, de quo ſupra coepi dicere. Quiſque autem perſpicit, quam pulchre haec competant portui ad Brittenburgum & Rheni oſtium. Infinita porro ſunt, quae de ſimilibus aliorum aris cum ex ſacris Hebraeorum, tum Graecorum Romanorumque litteris in medium adferre licet, ſed nunc parco iis, atque hoc tantum dico, non alias fuiſſe, aut aliam ob cauſſam ſtatutas Herculis Columnas, tametſi minime latent, quae Poetae & eorum Enarratores antiqui de iis fabulantur. Columnae autem ut hae, ſic aliae, nomine aræ frequenter dicuntur, quia nonnunquam altiſſime extruebantur. De aris Alexandri Arrianus de expeditione ejus libro V. pag. 374. Ενθα δὴ διελὼν κατὰ τάξεις τὴν ςρατιὰν δώδεκα βωμοὺς κα-

τα-

τασκευάζειν προστάττει. ὕψος μὲν κατὰ τοὺς μεγίστους πύργους. Εὖρος δὲ μείζονας ἔτι ἢ κατὰ πύργους. Χαριστήρια τοῖς ἐς τοσόνδε ἀγαγοῦσιν αὐτὸν νικῶντα καὶ μνημεῖα τῶν αὐτοῦ πόνων. *Eo loci diviſo per ordines exercitu duodecim aras extrui jubet, altitudine quidem maximis turribus pares, latitudine, quam quae turrium eſt, majore. Quibus Diis gratias agebat, quod ipſum eo uſque victorem perduxiſſent, & laborum ſuorum monumenta conſecrabat.* Atque hinc lux adfunditur vexatiſſimis Alexandri Magni nummis duobus, qui Patini, Eggelingii aliorumque ingenia exercuerunt, & haud ita pridem commentariis expoſiti ſunt a Cl. Havercampo in Diſſertationibus de Alexandri Magni Numiſmate, ut & de nummis contorniatis Tab. I. n. 1. & 2. in quibus duae arae, ſive columnae ad ſignificandum utrumque orbem Aſiam & Europam (in has namque duas partes terrarum ambitum diſtinguebant Priſci) eſſe ab eo peragratum & domitum. Nummos hos ſupra exhibuimus, vide Tabulam pag. 95. Cetera, quae ad hos nummos illuſtrandos pertinent, dudum nobis in ſchedis exarata jacent. Alexander namque non tantum ad Orientem aras erexit, expeditionis & victoriarum metas & monumenta, ſed & in Europa ad Occidentem & Septentrionem intra extraque Tanaim, ubi

Aſiae metam poſuit natura potentis.

ut canit Manilius libro IV. quare eum *extremum* dicit Horatius Carminum libro III. ode 10. & *terminum Gentium* Florus libro III. cap. 6. iſtic enim ad Riphaeos montes in Sarmatia Europea Alexandri aras collocat Ptolemaeus, unde haud longe abſunt Caeſaris arae, atque ad montes Hippicos in Suranorum regione Sarmatiae Aſiaticae. Auctor tabulae antiquae, quam in Peutingerorum aedibus inventam Velſerus edidit, ad amnem Oxum ponit, qui in Mare Hyrcanum influit, & alias ſub extremo Oriente, ubi, haec videas, *Alexander reſponſum accepit. uſque quo Alexander.* Praeclara in hanc rem ſunt, quae de uſu hoc antiquiſſimo ararum columnarumque diſſerit Strabo libro III. pag. 170. & 171. Sed locus prolixior eſt, quam ut hic inſeratur, in quo & Bacchum olim iſtiuſmodi columnas poſuiſſe memorat in ſua ad Indos expeditione. Refert & huc Philaenorum aras ad Syrtem majorem (Auctor Tabularum vetuſtarum ita, *arae Philenorum fines Africae & Cyrenenſium*, ſed ſcriptura minus emendata, quemadmodum & in finibus Syriae *Areae Fines Romanorum*, ſed emenda *Arae.* male etiam Aras Philaenorum ad Syrtem

 mino-

Digitized by Google

minorem ponunt) & Rheginorum columnam, quam *Regiam* ſcribit Antonini itinerarium, quod diſplicet aliis; defendit tamen in Mela Voſſius in obſervationibus ad hunc Geographum libro II. cap. IV. n. 7. fallitur autem, ſi putat, milliariam tantum columnam fuiſſe, & ad ſolum itineris ſpatium denotandum extructam eſſe, ſimul enim fines Italiae deſignavit, quare aliis milliariis lapidibus altior fuit & operoſior. Similiter eos aeſtimare velim, qui oculis ſuis uſurparunt Columnam, ad pagum Monſter inventam, cujus titulum ſupra dedimus, an & Batavicarum rerum Scriptores fallantur, qui illam tantum ſpatiis ſignandis ſtatutam arbitrantur. Certe autem falluntur illi, ſi vera eſt effigies ejus, quam Altingius prodidit in Notitia crebro nobis memorata, parte I. in voce Forum Adriani pag. 66. Omnibus enim, quae in his aliiſque terris, ſi ab Italia diſceſſeris, inventae ſunt, ſpecioſior eſt; ut columnae omnes, quae fines regionum indicabant, vulgares lapides milliarias magnitudine & ſpecie vicerunt; quod & de territoriorum limitibus inter agros municipiorum & coloniarum docet Siculus Flaccus in libro de conditionibus agrorum. *Territoria, inter civitates, id eſt inter municipia & colonias & praefecturas, alia fluminibus finiuntur, alia ſummis montium jugis ac divergiis aquarum, alia etiam* LAPIDIBUS poſitis PRAESIGNIBUS, QUI A PRIVATORUM TERMINORUM FORMA DIFFERUNT. Rheginorum quidem illam columnam vulgaribus altiorem inſigniorémque eſſe oſtendimus. Quae autem ad vicum Monſter in Batavorum inſula inventa eſt, eam Caninefatum regionem terminaſſe diximus. Quemadmodum autem Hercules ad fretum Herculeum, id eſt ad ingreſſum Maris Mediterranei in Oceanum; Alexander ad Indi in Oceanum oſtia aras poſuerunt, ita etiam Caligula & Claudius (de Caligula, qui aram deſtinavit, mox dicemus) eodem modo aram ſuam conſecrarunt ad Rhenum amnem Indo non ignobiliorem, atque ad ejus in Oceanum decurſum, neque longe ab aliis Herculis columnis, de quibus Tacitus de moribus Germanorum cap. XXXIV. *ipſum quinetiam Oceanum* (Oceanum dicit Friſiorum terras alluentem) *illa tentavimus, & ſupereſſe adhuc Herculis columnas fama vulgavit.* Quin & illud non diſſimile Alexandri inſtituto fecit Caligula. Quemadmodum ille praeter aras & Indi oſtia urbem ſtatuit; vid. Juſtinum libro XII. cap. 13. & victoriarum monumentum, ſic hic altiſſimam turrim ad Rheni oſtia prope aram *victoriae* excitavit, ut teſtatur Suetonius, *indicium.*

CA-

Digitized by Google

CAPUT X.

Deſtinavit aram ad Brittenburgum Caligula, perfecit Claudius. Caligula redux ex Batavorum Inſula paulo poſt eſt occiſus. Quo tempore Claudius in ea inſula fuerit. Quo tempore aram conſecrarit. Ortelii error. Caligulae nummi conflati ad abolendam ejus memoriam. Rhenus Imperii terminus tempore Claudii. Corbulo Chaucos vicit altero anno poſt Britannicum Claudii triumphum, qui ductus quarto Imperii anno. Veterum Poetarum poemata ex Catalectis Scaligeri & Pithaei, de Claudii in Britanniam expeditione, ſemel iterumque caſtigata & illuſtrata. Spectata Britannia a Caeſare, victa & triumphata Claudio. Patere in titulos *quid. Aperuit Britanniam Claudius. Iterum vetus Poeta correctus. Brinio disjecit aram ſimul cum Brittenburgo & Romburgo. Ara reparata a Septimio Severo & Caracalla. Annus reſtitutae arae incertus. Tribunitia poteſtas* XVIII. *Antonini incidit in quartum Conſulatum & quartum annum Imperii. Quo tempore ſummis beneficiis Germanos demeritus ſit Caracalla.* Cenni, *Gens Germanica victa a Caracalla. Interpres Dionis caſtigatus.* κέλται *Dioni Germani dicuntur. Incertae ſedes Cennorum, an* Kennarii *vel* Kennemarii *Dionis Caſſii ſcriptura contra Cluverium defenſa. Caracalla quo tempore Germanicus dictus & Alemannicus. Spartianus emendatus. Caracalla Cenicus ridicule dictus. Nomina barbara modo littera n una, modo geminata proferuntur. Lemannus, Lemanus, Britannus, Britanus. Coepta ara a Septimio, dedicata a Caracalla. Quo tempore Septimius eam inſtaurari juſſerit. Matthaei vander*

 Hoeve

Hoeve ſententia rejecta. An Imperium in Germania ſuſceperit? negatur. Spartiani error. Pannonii Graecis nonnullis Paeanes *dicti. Non etiam Dioni, cujus locus emendatur. Septimius ad Sabariam Pannoniae Urbem imperium eſt auſpicatus. Aurelius Victor emendatus. porro Spartiani error perſtringitur, & ejus cauſſa detegitur. Legiones Germanicae in Pannonia. Carnutum duplex, Pannoniae & Galliae: confuſum temere Spartiano. Cellarius notatus. Septimius Imperator opera vetuſta reſtituit. Lapis antiquus Brittenburgicus illuſtratus. Legio* I. Menervia. Menerva *pro* Minerva; ſic leber, liber; Magefter, Magiſter; Dijove, Vejove, *id eſt Dijovi, Vejovi Caſtra Legionis* I. *Menerviae ad Bonnam. Legio haec inſtituta a Domitiano. Sententia* Scaligeri *& Scriverii rejecta de exponendo lapide antiquo. Venidius Rufus Legatus Legionis* I. *Verſatus is eſt ad Brittenburgum & Romburgum. Lapis Romburgenſis nunc primum in lucem protrahitur. Nicolaus Chevalier notatur. Mercurii Galea alata Mercurius Barbatus. Chevalieri fides ſubleſta.*

DEſtinavit autem aram hanc Caligula, cum bellum gereret in Batavorum inſula, aut ſaltem ſimulacrum belli cieret, non autem perfecit, ſed opus perficiendum dedicandumque Claudio reliquit, quod ipſe re inopina & ſeditione militum commotus, propere ex provincia deceſſit, Romamque petiit, ubi paucis menſibus interpoſitis a Chaerea eſt occiſus; rem omnem narrat Suetonius in Caligula cap. XLVIII. qui & hoc addit cap. XLIX. *intraque quartum menſem periit, ingentia facinora auſus, & aliquanto majora moliens.* Caligulae autem ut ſucceſſit Claudius, non is deſtituit mox bellum in Germanos; nam gens haec ferox laceſſita & irritata vanitate Caligulae, ſerio rebellare & arma ſuſcipere inſtituit; vide eundem cap. LI. ſed aliquamdiu is in illo bello perſeveravit. Primo namque Imperii anno Sulpicius Galba, idem, qui deinceps imperium geſſit & a Cajo ſubſtitutus fuerat Gaetulico, in Germania adminiſtranda Chattos vicit,

ac

ac P. Gabinius Marſos. Modo haec vera ſit Dionis libro LX. pag. 670. ſcriptura, de qua certant Xylander & Leunclavius in notis ſuis ad illum Scriptorem; adde & Torrentium ad Suetonium in Claudio cap. XXIV. Per haec autem tempora dedicatam puto aram, quam Caligula aut juſſerat antea fieri, aut inchoarat; memini quoque ante in Batavia fuiſſe Claudium, cum detecta conjuratione Lepidi & Gaetulici inter Legatos ad gratulandum Cajo miſſus eſt in Germaniam, verum non ea tum legationis gratia fuit, ut ara poſita memoriam ſuam ſacrare fuerit auſus, vide Suetonium in Claudio cap. IX. & recte errorem Ortelii caſtigat Junius in Bataviae Hiſtoria cap. X. qui a Claudio in expeditione Britannica aram Brittenburgicam poſitam ſcripſit. Non autem a Claudio, inſcripta eſt in lapide Caligulae memoria, ut maxime illaetabilis, cujus & aerea numiſmata ad abolendam diri hominis & truculentiſſimi Imperii memoriam ſunt conflata, ut ſcribit Dio libro LX. pag. 679. τῇ δὲ δὴ τοῦ Γαΐου μνήμῃ ἀχθόμενοι τὸ νόμισμα τὸ χαλκοῦν πᾶν, ὅσον τὴν εἰκόνα αὐτοῦ ἐντετυπωμένην εἶχε, συγχωνευθῆναι ἔγνωσαν. *Caji vero memoriam exoſi omne aereum numiſma, quod ejus imaginem haberet, conflari juſſerunt.* Citra Rhenum vero conſecravit hanc aram Claudius, quod hunc fluvium imperii ſui limitem & terminum eſſe voluit. Nam cum Corbulo Chaucos inferiorem Germaniam incurſantes ſubmoveret, & in hoſtili ſolo ultra Rhenum moliretur, adeo Claudius novam in Germania vim prohibuit, ut referri praeſidia cis Rhenum juberet, teſtis eſt Tacitus Annalium libro XI. cap. 19. Bellum autem hoc a Corbulone altero poſt triumphum Britannicum anno geſtum putatur; triumphus namque ille Criſpino & Tauro Conſulibus, id eſt, quarto Imperii anno teſtibus Euſebio & Caſſiodoro eſt actus. Exiſtimo tamen ante Britannicam expeditionem ſub initio Imperii Claudium aram hanc ad Oceanum conſecraſſe. Nam poſt illum triumphum aras, id eſt limites, ultra Oceanum produxit: unde Poeta, neſcio quis, in Catalectis Scaligeri pag. 208. Pithoei pag. 50. de Britannia a Claudio capta

Oceanuſque TUAS *ultra ſe reſpicit* ARAS.

Qui verſus adeo noſtrae expoſitioni convenit, ut Poeta aram hanc ad Brittenburgum & Oceanum erectam ſpectaſſe videatur, niſi forte Claudius plures Alexandri exemplo erexit. Sed quia omnes verſus, quanquam non unius Poetae, huc inprimis faciunt, nonnullos hic recenſebimus, ſed demtis inde maculis, quibus peſſime vitiati ſunt

Auſoniis nunquam tellus violata triumphis,
Icta tuo, Caeſar, fulmine procubuit.
Oceanuſque tuas ultra ſe reſpicit aras,
Qui finis mundo eſt, non erit imperio.
Victa prius nullo, quanquam ſpectata, triumpho,
Illibata tuos gens patet in titulos.

Verſu quarto nullo ſenſu legebatur *non erat*, aut *nunc erit*. ut & verſu Sexto *jam jam ſpectata*. Hoc autem dicit Poeta, quamquam ſpectata & tentata Britannia a Caeſare, victam tamen & triumphatam ab eo non eſſe, ſed demum a Claudio, qui inde triumphum duxit, quare & verſu ſexto dicit, eam *patere in titulos*, male editum eſt

Gens jacet in titulos.

Scripſeram haec cum video, a Camdeno quoque hos verſus eſſe deſcriptos in Britannia ſua pag. 345. ex antiquis J. Obſopaei membranis, additque variantes lectiones ex Antonio Del Rio, quibus *non erit* probatur. Quod de ſpectata non etiam victa aut domita a Julio Caeſare Germania dixi, docet Tacitus in vita Agricolae cap. XIII. *Primus omnium Romanorum Divus Julius cum exercitu Britanniam ingreſſus, quanquam proſpera pugna terruerit incolas ac littore potitus ſit, poteſt videri* OSTENDISSE *poſteris* NON TRADIDISSE. Patuiſſe autem Britanniam Claudii opera tradit Pomponius Mela libro III. cap. VI. n. 32. *Britannia qualis ſit, qualeſque progeneret, mox certiora & magis explorata dicentur. Quippe tam diu clauſam* APERIT *ecce Principum maximus, nec indomitarum modo ante ſe, verum ignoratarum quoque gentium Victor.* Seneca in Conſolatione ad Polybium cap. XXXII. *Hic Germaniam pacet,* BRITANNIAM APERIAT. Ceterum Rhenum fuiſſe terminum Imperii tempore Claudii, idem an alius Poeta certe aeque ignotus, Auctor eſt, cujus poema cum ſuperiore interjecto uno diſticho conjungitur

Euphrates ortus, Rhenus ſecluſerat Arctos,
Oceanus MEDIUM *venit in Imperium.*
Libera non hoſtem, non paſſa Britannia Regem
Externum, noſtro quae procul orbe jacet.

Reclu-

Recluſerat eſt in editis & *aeternum* pro *externum*. Non diu vero ſtetit haec ara Claudii integra, ut ſuperiore capite dicere coepimus, poſt necem Neronis, qui Claudio Patri in Imperio ſucceſſit. Rebus admodum incertis, cum alii exercitus alium Imperatorem crearent, Claudius Civilis Batavus Veſpaſiani amicitiam & ſtudium partium praetendens ſeſe in Germania vindicavit. Is etiam in conſiliorum & belli ſocietatem pertraxit Brinionem, inſigni natalium claritate in Caninefatibus juvenem, qui a ſuis Dux electus, accitis in auxilium Friſiis duarum cohortium Romanarum hiberna proxima inrupit, & caſtella quae a Romanis tenebantur, incendit. Hoc tempore perierunt Brittenburgum & Romburgum, quod armamentarium erat. Simul autem cum Brittenburgo ara, a Claudio erecta, disjecta eſt: Romanis pariter & Dis eorum, quibus conſecrata erat, infeſto Brinione, quem ſtolidae audaciae adoleſcentem dicit Tacitus Hiſtoriarum libro IV. cap. 15. quemadmodum aram Druſi Victor Arminius everterat, de qua idem Annalium libro II. cap. 7. Jacuit autem illa Claudii ara una cum Brittenburgo & armamentario uſque ad tempora Septimii Severi & Caracallae, ſub quorum Imperio cuncta haec reparata ſunt. De armamentario conſtat ex antiquo ſaxo olim ad Romburgum invento, hac ſententia, *Imperatore Caeſare L. Septimio Severo Auguſto & M. Aurelio Antonino Caeſare Cohortem* XV. *Voluntariorum armamentarium vetuſtate conlapſum reſtituiſſe.* Titulum ipſum ex lapide integrum non prodo, quia ob inſuetos litterarum ductus typis ob oculos poni commode non poteſt. Dederunt eum Scriverius in Tabulario Antiquitatum Batavicarum pag. 182. & Altingius in Notitia Germaniae Inferioris parte I. in voce Armamentarium, aliique complures, inter quos tamen de legendo eo & exponendo non convenit. Brittenburgum autem a Brinione dirutum, ut Auctor eſt Colinus, inſtauratum eſſe ab eodem Septimio filioque ejus, auguror ex ara ab illis inſtaurata. Quo Imperii anno reſtituerit eam Severus, incertum eſt. Sed annum tituli ab Antonino ejus filio inſcripti ipſa ara praefert, tribunitiam nempe poteſtatem XVIII. & Conſulatum IIII. hic enim quartus, non tertius illi Tribunitiae poteſtati convenit, ut ſupra docui, incidit autem illa Tribunitia poteſtas in quartum Imperii ejus, quod ſolus geſſit a Patris exitu, annum. Idemne vero hic annus ſit, quo omnibus officiis ſibi Germanos demeruit, necdum ex antiquis Scriptoribus didici. De his officiis & hoc demerendi ſtudio ita

Hero-

Herodianus in Hiſtoria libro IV. cap. 7. ᾠκειώσατο δὲ καὶ πάντας τοὺς ἐπέκεινα Γερμανοὺς ἔς τε φιλίαν συνήγαγετο, ὡς καὶ συμμάχους παρ' αὐτῶν λαβεῖν, καὶ τοῦ σώματος ἑαυτοῦ φρουροὺς ποιήσασθαι γενναίους τε καὶ ὡραίους ἐπιλεξάμενος. πολλάκις δὲ καὶ τὴν Ῥωμαικὴν ἀποθέμενος χλαμύδα, ἠμφιέννυτο τοῖς Γερμανῶν περιβλήμασι. ἔν τε χλαμύσιν αἷς εἰώθασιν, ἀργύρῳ πεποικιλμέναις ἑωρᾶτο. Κόμας τε τῇ κεφαλῇ ἐπετίθετο ξανθάς, καὶ εἰς κουρὰν τῶν Γερμανῶν ἠσκημένας. τούτοις δὴ χαίροντες οἱ βάρβαροι ὑπερηγάπων αὐτόν. *Ceterum Germanos illic ſibi omnes adjunxit, atque in amicitiam conciliavit, ſic ut ex his ſocios bellorum & cuſtodes corporis validiſſimum quemque & pulcherrimum ſibi adſciverit. Saepe etiam Romano cultu depoſito veſtem Germanicam inducbat, atque in eorum ſagulis argento variegatis conſpiciebatur: etiam Flavam Capiti caeſariem inponens ad modum Germanicae tonſurae, quibus laeti Barbari mirifice eum amabant.* Germanici tamen nomen non hoc tempore, ſed patre adhuc vivo fuit conſecutus, vide Spartianum in Caracalla cap. VI. qui & in capite V. tradit in Gallia eum fuiſſe, antequam in Daciam proficiſceretur.

Quaero autem, qui ſint illi *Cenni*, gens Gallica (ſic verti videas κέλτικον ἔθνος malim tamen *Germanicam*) cum quibus manum eum conſeruiſſe Dio memoriae prodidit libro LXXVII. pag. 876. ἐπολέμησε καὶ πρὸς τινας κέννους κελτικὸν ἔθνος. *Bellum geſſit cum Cennis Gente Germanica.* Conſuevit autem Germanos κέλτας appellare Dio. Equidem fateor, me neſcire ſedes illorum Cennorum, ſed quia aram hanc in vicinia conſecravit, nonnulli forte κέννους arbitrabantur dictos a fluvio *Kennem*, unde & *Kennarii* vel *Kennemers* nomen acceperunt, qui in adverſa Rheni ripa, aut ſaltem prope eam nunc habitant. Sed ipſis Auctoribus hanc ſententiam tuendam relinquo. Cluverius, ut nunc video Germanicarum Antiquitatum libro III. cap. 4. pro *Cennis* ſubſtituit *Alemannos*. Quod nequaquam mihi probatur. Quo enim ſtupore librarii vocem illam inſuetam pro hac vulgata, uſitatiſſimaque etiam ſuo tempore ſubſtituerunt? Verum aliud eſt, quod ex hac re in mentem venit. Scribit Spartianus in Caracallo cap. V. quum Germanos viciſſet *Germanicum* ſeſe appellaſſe. At vero dudum is & patre adhuc vivo eſt Germanicus dictus, ut idem Spartianus capite proximo tradit. Conſtat etiam ex Victore Alemannos eum viciſſe, ſed & inde *Alemannici* cognomen aſſumſit, vide Spartianum cap. X. Deinde quid jocoſi habuit cognomen Germanici, quod τῷ *Lucanici* reſponderet? Dicitur autem dixiſſe, cum Germanicum ſe appellaret, jocoſo vocabulo ſe quoque *Lucanicum* dicturum fuiſſe, ſi Lucanos viciſſet.

viciſſet. Scio Germanici nomen refricuiſſe memoriam Germani fratris occiſi. Sed quid frater Germanus ad Lucanica farcimina? ex quibus cauſſa & vis joci? Optime autem convenit *Lucanico* nomen *Cenici* cum a populo tum a cena ſic dictum. Quare vide, an ita ſcripſerit Spartianus *& quum Cennos* (quos & *Cenos* dicebant, ut *Lemannum*, *Lemanum*; *Britannos*, *Britanos*) *Germanos ſubegiſſet Cenicum ſe appellavit.*

Sed ad lapidem redeo. Quid ipſe Antoninus ornando lapidi addiderit, incertum eſt, id namque tempus edax rerum nobis invidit, olim autem perſcriptum fuiſſe puto. Si tamen in rebus obſcuris ſuſpicioni locus eſt, putem coeptam aram reparari a Septimio Severo, ſed dedicatam deinceps inſcriptamque a filio, eodem fere modo, quo ſupra oſtendimus a Caligula eam primum deſtinatam ſed a Claudio conſummatam conſecratamque eſſe.

De Patre autem Antonini Septimio Severo ſi quaerimus, ſimiliter incertum eſt Romae, in Britannia, an in ipſa Germania hanc aram reſtitui juſſerit. Matthaeus Vander Hoeve nil dubitans ſcribit eum ante Bataviam adiiſſe, quam in Britanniam tranſmitteret; tu vide libri ejus partem I. pag. 90. At vero rei hujus anctoritatem ſi quaeras, in illo libro nullam invenies, nec aliunde eam adferri poſſe puto: quin ipſa itineris ratio reclamat. Poſſit videri reſtituiſſe eam illo tempore, quum in Germania imperium ſuſcepit, modo verum, quod Spartianus memorat in ejus vita cap. IV. & V. eum in illa regione imperium eſſe ingreſſum. Ita enim Spartianus rem proſequitur, ut in Pannoniis eum ante Proconſulare imperium geſſiſſe tradat, quam in Germania legationem, cui legationi mox ſubjungit, quemadmodum iſtic a Germanicis legionibus Imperator appellatus ſit apud Carnutum. Sed ut verum fatear, vehementer dubito, in Germania Severum, cum huic regioni praeeſſet, auſpicatum eſſe imperium, majoremque fidem habeo Dioni & Herodiano ea ſcribentibus, non quae a prioribus acceperant, ſed quae ipſi viderant, certe aetate ſua geſta erant. Ita autem Herodianus Hiſtoriarum libro II. cap. 9. Ἡγεῖτο δὲ παιόνων πάντων (ὑπὸ μίαν γὰρ ἦσαν ἐξουσίαν) Σεβῆρος ἀνὴρ τὸ μὲν γένος Λίβυς. *Praeerat autem* PANNONIIS *univerſis* (*nam unius regebantur imperio*) *Severus quidam genere Afer*; & mox tradit, quemadmodum in Pannoniis Principem egerit, atque illis relictis Italiam petierit. Depromſiſſe autem haec videtur ex libris, quos ipſe Severus de vita ſua ſcripſerat, quorum in hoc capite meminit. Pannonios hic Paca-

nas appellat, quod ipſi ſolenne & perſpicuum & populis vicinis, hoc loco Illyricis, & libro III. cap. 10. Myſis. Nec abhorruerunt ab hoc nomine alii Scriptores Graeci, at vero uſurpaſſe id Dionem non puto, cujus haec fertur ſcriptura libro LXXIII. pag. 837. Τρεῖς γὰρ δὴ τότε ἄνδρες τριῶν ἕκαστος πολιτικῶν στρατοπέδων καὶ ἄλλων ξενικῶν συχνῶν ἄρχοντες, ἀντελάβοντο τῶν πραγμάτων, ὅ τε Σεβῆρος καὶ ὁ Νίγρος, καὶ ὁ Ἀλβῖνος. οὗτος μὲν τῆς Βρεττανίας ἄρχων. Σεβῆρος τῆς Παιονίας, Νίγρος δὲ τῆς Συρίας. *Erant tres Viri Severus, Niger, Albinus, quorum ſingulis ſuberant tres legiones ex Civibus Romanis & alii milites exteri quam plurimi. Hi Rempublicam capeſſunt. Albinus praeerat Britanniae, Severus* PAEONIAE, *Niger Syriae.* Homini namque credo de ſe profitenti libro XLIX. pag. 413. τῶν δὲ δὴ Ἑλλήνων τινὲς τἀληθὲς ἀγνοήσαντες. Παίονας σφᾶς προσεῖπον, ἀρχαίου μὲν πού τοῦ προσρήματος τούτου ὄντος, οὐ μέντοι καὶ ἐκεῖ ἀλλ' ἔν τε τῇ Ῥοδόπῃ, καὶ πρὸς αὐτῇ τῇ Μακεδονίᾳ τῇ νῦν μέχρι τῆς θαλάσσης, ὑφ' οὗπερ καὶ ἐγὼ ἐκείνους μὲν Παίονας τούτους δὲ Παννονίους, ὥσπερ πού καὶ αὐτοὶ ἑαυτοὺς καὶ οἱ Ῥωμαῖοι σφᾶς καλοῦσι, προσαγορεύσω. *Certe quidam Graeci veritatis ignari Paeanas eos Pannonios vocarunt, quod ipſum quidem etiam nomen antiquum eſt, non tamen iſtius populi, ſed ejus qui ad Montem Rhodopen & ad ipſam Macedoniam habitant, quae nunc uſque ad mare pertinet. Quapropter* HOS EGO PAEONAS, ISTOS PANNONIOS NOMINABO, *ſicuti & ipſi ſeſe & Romani eos appellant.* Excuſabunt forte alii illa de Severo non Dionis eſſe verba, ſed Xiphilini, quae tamen excuſatio parum mihi ſatisfacit. Quare pro Παιονίας lege Παννονίας. Confirmat opinionem meam Zonaras Annalium libro XII. cap. 7. qui ſolet Dionem & Xiphilinum ſequi Οἱ δὲ τῶν στρατοπέδων ἡγεμόνες τρεῖς ὄντες, ὅ τε Σευῆρος τῆς ΠΑΝΝΟΝΙ'ΑΣ ἄρχων, τῆς Συρίας δὲ ὁ Νίγρος, τῆς Βρετανίας δὲ ὁ Ἀλβῖνος, εἰς καθαίρεσιν τοῦ Ἰουλιανοῦ τὰ περὶ αὐτοῦ μαθόντες κεκίνηντο. *Tres Exercituum Duces Severus* PANNONIAE *Praefectus, Niger Syriae, Albinus Britanniae, cognitis Juliani rebus ad eum interimendum properarunt.* Utercunque autem culpandus Xiphilinus an librarius, hoc conſtare arbitror, perperam Latine verti in illo Dionis aut Xiphilini loco *Paeoniae*, cum vertendum eſſet *Pannoniae.* Auctor epitomes, ut appellatur, Sexti Aurelii Victoris etiam teſtatur, Severum in Pannonia Auguſtum eſſe appellatum, & quidem in urbe *Sabaria. Hoc tempore Niger*, inquit, *Peſcennius apud Antiochiam, in Pannoniae* SABARIA *Septimius Severus creantur Auguſti.* Ex quibus veterem ſcripturam ita reſtituo ipſi Victori. *Namque cum acceptis illico, quae acciderant,*

Sep-

Digitized by Google

Septimius Severus (*qui forte* Sabariae *legatus in extremis terris bellum gerens*, *Imperator creatus*) *pontem proxime Milvium acie devicit.* Nam quod in vulgatis libris nunc legitur, *qui forte* Syriae *legatus in extremis terris bellum gerebat*, manifeſte falſum eſt. Redarguit praeterea Spartianum temporis ratio, dicit namque quinquennem fuiſſe filium majorem, qui Caracallus deinceps eſt dictus, cum pater Severus Germanico exercitui praeponeretur. Aetas autem haec Caracalli ad antiquiora rejicit profectionem Patris in Germaniam, quam quae initio Imperii ejus conveniunt. Quin ipſe Spartianus in vita Didii Juliani cap. V. modo Auctor ejus libelli Spartianus ſit, in Illyrico deſciviſſe, imperiumque adrogaſſe tradit. Credo fraudi fuiſſe Spartiano quod a Germanicis legionibus eum appellatum Imperatorem legerat. Ita namque cap. V. in vita Severi. *Dehinc a Germanicis legionibus ubi auditum eſt Commodum occiſum, Julianum autem cum odio cunctorum imperare; multis hortantibus repugnans Imperator eſt appellatus apud Cornutum.* Eae autem legiones Germanicae non in Germania fuerunt, ſed hoc cognomine dictae ad Danubium in Pannonia praeſidia egerunt. Ita namque Ptolemaeus legionem X. *Germanicam* Juliobonae collocat, legionem autem XIV. *Germanicam* Plexi, quae & addito hoc cognomine invenitur in lapide Gruteriano pag. CCCCXLVII. n. 4. Ipſum quoque illud Carnutum, ad quam urbem a Germanicis legionibus Severum Imperatorem appellatum ſcribit, ſimiliter fraudi Spartiano fuit. Suſpicor enim, non eum Carnutum Pannoniae cogitaſſe, cum illa ſcriberet (quod oppidum eſt Pannoniae ſuperioris ad Danubium, haud admodum longe rejectum a Sabaria, ut ex Ptolemaeo intelligimus & Itinerario Antonini) ſed Galliae Lugdunenſis, Germaniam autem Ciſrhenanam Galliae partem fuiſſe olim novimus. Non debuit ergo error Spartiani adjumento eſſe Cellario diſputanti in Geographia antiqua libro II. cap. VIII. pag. 350. Carnutum an Carnuntum vocandum ſit oppidum Pannoniae.

Ubicunque autem verſatus ſit eo tempore Severus, cum Imperium eſt auſpicatus, aram & ſimul cum ara Brittenburgum, ut puto, reſtitui juſſit. Hoc ex Dione conſtat libro LXXVI. pag. 869. *multa eum vetera reſtituiſſe*, &, quod addit Aelius Spartianus cap. XXIII. *ſervatis ubique titulis conditorum*, quam & conſuetudinem ſecutus eſt filius in colenda Claudii memoria. Colligimus porro ex alio lapide, qui anno cIↃIↃxx. erutus eſt ad Brittenburgum, cum tri-

tribunitiam poteſtatem XIII. gereret Septimius, arcem jam reſtitutam fuiſſe. Lapis admodum mutilatus eſt, titulus autem hic proditus

. . . . EVER. PIVS PERTAV . . . .
. . . . MAX. TRIB. POT. XIII. . . . .
. . . . NTONIN. PIVS AV. . . . . .
. . . . ER MILIT LEG. I ME . . . .
. . . . ENIDIORV . . . .

Poſſit tamen numerus unus exoleviſſe ex lapide. Verum id parvi refert. Illud quoque dubium relinquitur, Severus cum filio & militibus hunc lapidem poſuerit, an milites illis Imperatoribus. Nec expedit hanc difficultatem nominativus PIVS. Verum & hoc quoque nunc miſſum facimus. Magis enim ad hoc, quod agimus, illud LEG. I. ME ac potiſſimum ENIDIORV pertinet. Significatur autem *legio prima Menervia* ſive *Minervia.* Quintilianus Inſtitutionum Oratoriarum libro I. cap. 4. *Quid? non e quoque i loco fuit? ut* Menerva *&* Leber *&* Magester & Diiove *&* Vejove *pro Diiovi & Vejovi*; plura ejus legionis monumenta viſa fuerunt olim ad Brittenburgum. Conſpexi etiam lapidem non diſſimilem baſi in Velſeno Ampliſſimorum Virorum Papenbroekii & Emtinkii praetorio.

LEG. I. M. P. F. ET
LEG. XXX. V. V.

Non reſcivi, unde aſportatus erat in praetorium illud, ex genere tamen lapidis intellexi, ad Rhenum aut in Germania olim fuiſſe poſitum. Legio autem illa prima, *Minervia pia felix* an *fidelis* eſt cognominata: Haec vero trigeſima *Ulpia Victrix.* Ut autem haec Caſtra praecipua habuit ad Caſtra vetera, ſic illa ad Bonnam ſupra Coloniam Agrippinae. Inſtituit eam Domitianus & in Germania inferiore collocavit, teſte Dione libro LV. pag. 564. Sed haec forte etiam aliis obſervata & tradita ſunt. Quid vero illud ENEDIORV ſibi velit, expoſitum non memini. Junius & Scriverius intactum reliquerunt. Magnus vero Scaliger in Indice Gruteriano (nam & Gruterus huic lapidi in Theſauro locum dedit pag. CLXIX. n. 2.)

Digitized by Google

n. 2.) ita quidquid hoc nominis eſt adjungit LEG. I. ME, ut videatur id exiſtimaſſe cognomen alterum iſtius legionis. Mihi autem videntur hae reliquiae eſſe nominis Venidii Rufi, qui fuit legatus legionis hujus; hoc apparet ex Saxo prope Bonnam invento, vide Gruterum pag. DLXXIX. n. 2.

FORTVNIS
SALVTARIBVS . . . .
AESCVLAPIO HYG . . :
Q. VENIDIVS RVF . . .
MARIVS MAXIM . . .
CALVINIANV . . . .
LEG. LEG. I. M. P. . . .
LEG. AVG . . PRA . . .
PROVINC . CI . . C
D . . . . . .

Verſatum autem in his regionibus Venidium temporibus Septimii & Antonini Caracalli lapis probat, qui Leidae hodie conſpicitur inſertus parieti cellae alicujus, delatus eo Romburgo. Eum hic exhibeo, ut depictus eſt venuſtiſſima Mieriſii manu

IMPP. CAESS. L. SEPTIMIVS SEVERVS PIVS PERT
M. AVRELLIVS. ANTONINVS AVG. . . . .
: ·· : · · : ·· :
NVMERO EXPL. BAT. CVR. COO. VENIDIO RVF.

Non memini editam eſſe hanc inſcriptionem, quam tamen opportuniore loco ad examen revocabimus. Nicolaus Chevalierus in *Deſcription de la Chambre des Raretez de la ville d'Utrecht*, tabula VI. n. I. imagines, ut putat, Septimii Severi, quae ſua memoria ſuperfuerunt in arce Britannica, exhibet, alteram ex ebore, ſed hanc jam ſupra alienam Severo oſtendimus; alteram, quae lapidi inſculpta eſt, alii conſiderent & contemplentur, quibus ejus intuendi in ipſo lapide copia eſt, judicentque an Severo reſpondeat. Equidem ἐπέχω. Imo niſi pictura fallit, alata eſt galea, unde Mercurium auguror. Nec obſtat barba, nam & ea ornatus pingitur hic Deus ab eodem Chevaliero tabula XXVIII. num. 156. Adde Cuperi Harpocratem pag. 82. Begeri theſaurum Brandenburgicum vol. 3. pag. 233. Juliae Dominae, quae uxor fuit Severi, imaginem in eadem

 arce

arce inventam ſibique donatam prodit ille, ſed jam ante me monere memini, non eam feminae eſſe, verum Apollinis laureati & radiata corona redimiti. Imo qui hominem noverunt, forte omnes has imagines ſuppoſititias & confictas dicent. Nam ut eſt apud Phaedrum

Quicunque turpi fraude ſemel innotuit,
Etiamſi verum dicit, amittit fidem.

Nos iis hic locum nullum damus.

CAPUT XI.

Britanni ab Anglis & Saxonibus expulſi non in Batavorum inſula conſederunt. Johannes Gerbrandus a Leidis refutatur & Scriptura ejus corrigitur. Imo vaſtata hac Inſula hoſtili in Armoricorum regionem ſe receperunt. Camdeni opimo refutata. Non a Maximo tyranno eo traducti. Non omnino negatur ab hoc in Armoricanam Galliam Britannos collocatos, & tamen res non admodum veriſimilis. Zoſimus quibus temporibus ſcripſit. ejus auctoritas. Ex Britannia cum exercitu trajiciens Maximus ad Rheni oſtia adpulit. Cauſſa hujus adpulſus oſtenditur. Hiſpanus natione non Britannus fuit Maximus. Non magna auctoritate praeditus inter Britannos. Aulae Caeſarae vernula aliiſque conviciis traductus. Auſonius emendatur. a militibus Imperator creatus. Beda ſolet ſequi ſententiam & verba Oroſii. Cedreni item librarii ejus & interpretis errores notantur. notatur & auctor Chronologiae Saxonicae. Maximus male Maximianus appellatur. οἱ ἐν Βρεττανίᾳ *id eſt exercitus Brittanniciani. Auſonius cur Maximum dixerit* Rutupinum latronem. *Cauſſae exponuntur, cur Britannorum ſedes ad Rhenum & prope eum amnem, nec non in Friſia Maximi Tyranni & Anglorum Saxonumque expeditione ſint antiquiores. Quo ſaeculo Britannia, Gallia, Hiſpa-*

nia

nia Romanorum imperio ſubductae ſunt. Romanorum copiae quando a Rheni limite ſubmotae. Tempus expeditionis Horſi & Hengiſti in Britanniam. His Matres Brittae vetuſtiores, item Britanni ad Brittenburgum. Annus adventus horum incertus, ſuſpicione tamen colligitur. Britanni, qui cum Adminio Cynobellini Britannorum Regis filio venerunt, videntur ad Rheni oſtium medium conſediſſe, adſignatis a Caligula ſedibus. ejus ſententiae argumenta proponuntur. Exigui populi mentio omitti ſolet. In rebus antiquis par eſt veriſimili eſſe contentum.

PRolixe in ſuperioribus declaravimus, Brittenburgum a Brittis vel Britannis nomen accepiſſe; nunc indagandum reſtat, quo tempore hi Britanni in eam Inſulae partem, in qua Brittenburgus fuit, commigrarint, atque arci huic nomen dederint. Tametſi namque abunde affirmavimus, a Caligula, Claudio, Septimio Severo & filio ejus Antonino extructam eſſe & conditam hanc arcem, dubitabunt tamen permulti, ut puto, nomen ab illis temporibus arceſſere. Quin haud pauci opinabuntur, nomen hoc induiſſe arcem illo tempore, cum Britanni ab Anglis & Saxonibus ejecti ex Inſulis ſuis alias ſedes per Galliam quaeſiverunt, exiſtimabuntque eorum Britannorum nonnullos ad oſtium Rheni conſediſſe. Certe haec ſententia dudum placuit Johanni Gerbrando a Leidis in Chronico lib. I. cap. 13. *Saxones ante fugientes venerunt ad terram Armeniae* (lege *Armoricae*) *dictam, quam obtinentes nominarunt Britanniam minorem, & illa Britannia nunc eſt ducatus Franciae. Quidam autem alii Britones fugientes ad Hollandiam atque ad oſtia Rheni fluminis, ubi Rhenus intrat mare prope Catwyk, vela dimiſerunt, & ibidem caſtrum munitiſſimum conſtruxerunt, quod* BRITTON *appellaverunt, vicinumque populum eis ſubjecerunt.* Sed mihi verior videtur Colini ſententia. Non negat ille appuliſſe eos in Batavorum inſulam Rhenumque, ſed ſedem illic fixiſſe negat, imo contra vaſtata ad Rhenum Batavia, inde ſeſe in Galliam recepiſſe & Britanniam novam in Armoricorum terris a ſuo nomine condidiſſe. De ea namque expeditione ita canit pag. 251.

Tes

Tes geſchiet als ixs bevonden
Mer den tyt ne vinden konde
Das de Enchlen und de Saxen
Mit gewaren endt bardaxen
Mitte baxen en de vlooten
Haben utten lande ſlooten
d'Imſater van de Britten
Welcker Heirtoch was gebitten
Haren Engiſt ende Horſe
Die gelyck een euvel orſe
Al die Brittenſe Serjanten

. . . .

Tavnede tot irren onvromen
De Zund den Rine inkomen
Unde ſlopen huus en have
Wider vind ix ni daer ave.
Dan das zi VOR TEGEN WAREN
HABEN IN GALLIEN OF KE VAREN,
't Lant das ſi na irren namen
Hiten Bretangen al te ſamen.

Accedit, quod nequaquam veriſimile, voluiſſe aut potuiſſe ad medium Rheni oſtium locum habitandi capere Britannos, quia ea terra ab infeſtiſſimis hoſtibus tum incolebatur, a quibus ex ſua Britannia erant expulſi; Anglis namque & Saxonibus, qui Britanniam occuparunt, Friſones interfuiſſe diximus cap. IV. quam & cauſſam arbitror, cur illi horum terras viciſſim ſint depopulati.

Nec plus valet Camdeni conjectura in Inſulis Britanniae pag. 749. ſuſpicantis Britannos, Brittenburgo nomen inpoſuiſſe, cum Maximum purpura contra Gratianum induerunt. Haud equidem ignoro, quae rerum Britannicarum Scriptores nonnulli, etiam Galli, obſcuriores tamen de traductis in Galliam Britannis, ſedibuſque ad Ligerim amnem & in Armoricorum regione a Maximo & Conano adſignatis commemorent. Verum eoſdem Britannos in Batavorum Inſulam a Maximo inmiſſos non memini me ex monumentis antiquis cognoſcere. Uſque adhuc non omnes quos volui, priſcorum temporum Scriptores de rebus Maximi & Conani conſulere potui, nihilque de fide rerum detraho, quas Viri graviores ab his in Britannia Armo-

Armoricana geſtis prodiderunt. Hoc tamen fateri liceat, quorum uſque adhuc monumenta mihi verſare contigit, eorum maximam partem aut nihil de illis aut diverſa tradere. Adde eos ipſos Scriptores, qui traductos a Maximo Britannos in Armoricorum ſedes narrant, aetate longe poſteriores eſſe, atque ejuſmodi fabulas admiſcere, qui dictorum fidem haud parum elevent. Zoſimus autem in Hiſtoria nova qui per haec, aut ſaltem proxima his tempora vixit, unde ei majorem fidem habeo, quam multis miraculorum enarratoribus, ſcribit libro V. cap. 34. eum ſuſcepto in Britannia Imperio, cum exercitu, a quo Imperator ſalutatus erat, cum Gratianum Auguſtum bello petiturus Oceanum trajiceret, non in Gallia Armorica appuliſſe, ſed ad Rheni oſtia οἱ δὲ ῥᾳδίως ἐξαναστάντες, ἀνεῖπον βασιλέα τὸν Μάξιμον. καὶ περιθέντες τὴν ἁλουργίδα καὶ τὸ διάδημα, παραχρῆμα τὸν Ὠκεανὸν ναυσὶ διαβάντες, τῶν τοῦ Ῥήνου προσωρμίσθησαν ἐκβολαῖς. *Illi*, Britannici exercitus, *facile ad ſeditionem inpulſi, Maximum Imperatorem appellant, ac tradita illi cum diademate purpura, confeſtimque tranſmiſſo navibus Oceano,* AD OSTIA RHENI ADPULERUNT. Et ſane hic appulſus ei opportunior erat, quam ille ad Ligerim ad adjungendos ſibi Germanicos exercitus, qui Rheni ripis praeſidebant, atque ad debellandum Gratianum, qui cum Alemannis hoc tempore, Gente ad Moenum amnem, bellum gerebat, vide Socratem in Hiſtoria Eccleſiaſtica libro V. cap. 11. Non aliam ergo Galliae partem accipe, quam quae ad Rhenum fuit, in quam Oroſius libro VII. cap. 34. & Aurelii Victoris epitomator, Maximum tranſiiſſe ſcribunt. Verum quae quaeſo cauſſa inpulit Britannos, qui ſacramento non tenebantur, ut Maximum extra Inſulam ſequerentur? Utique non auctoritas ejus. Nam alienigena fuit in Britannia, nec magna auctoritate praeditus. Zoſimus eo loco, quem diximus. ἐκίνει δὲ πρὸς τοῦτο πλέον αὐτοὺς Μάξιμος, Ἴβηρ τὸ γένος, Θεοδοσίῳ τῷ βασιλεῖ κατὰ τὴν Βρεττανίαν συνεστρατευμένος. οὗτος δυσανασχετῶν, ὅτι Θεοδόσιος ἠξίωτο βασιλείας, αὐτὸς δὲ οὐδὲ εἰς ἀρχὴν ἔντιμον ἔτυχε προελθών; ἀνήγειρε πλέον εἰς τὸ κατὰ τοῦ βασιλέως ἔχθος τοὺς στρατιώτας. *Incitabat etiam magis eos Maximus* HISPANUS NATIONE, *qui Theodoſii Principis in Britannia commilito fuerat. Is permoleſte ferens, Theodoſium quidem habitum fuiſſe dignum imperio, ſe vero* NULLUM AD HONORIFICUM MAGISTRATUM *perveniſſe, magis etiam milites ad Imperatoris odium irritabat.* Drepanius in Panegyrico cap. XXIII. comparat eum Spartaco Gladiatori, Cilicibus piratis & ſervis fugitivis, & cap. XXXI. *Aulae Caeſareae quondam negligentiſſimum*

vernulam , menſularumque ſervilium ſtatarium lixam nominat. Auſonius de claris Urbibus in Epigrammate de Aquileja

Maximus armigeri quondam ſub nomine lixa.

Sic emendo, nunc legitur *lixae.* Neque a Britannis, ſed ab exercitu Romano & paene invitus eſt Imperator creatus, ut docet Oroſius, & qui ſententiam verbaque hujus ſequi ſolet Venerabilis Beda in Hiſtoria Eccleſiaſtica libro I. cap. 9. nec non Proſper in Chronico *Maximus Tyrannus in Britannia* A MILITIBUS *Imperator conſtituitur.* Sulpitius Severus in vita Martini cap. XX. *Poſtremo cum Maximus ſe* NON SPONTE *ſumſiſſe imperium adfirmaret, ſed* INPOSITAM SIBI A MILITIBUS, *divino nutu regni neceſſitatem armis defendiſſe.* Scio a Cedreno Maximum hunc non Hiſpanum, ſed Britannum dici. Sed quem gravius accuſem, Cedrenum, librarium an interpretem in exponenda Maximi hujus hiſtoria, neſcio. Namque ut mihi quidem videntur, in eodem luto, certe eodem crimine, haerent. Verba Cedreni haec ſunt in Synopſi Hiſtoriarum pag. 248. editionis Venetae recentiſſimae. Μαξιμιανὸς δέ τις Βρεττανὸς, ὅτι τὸν Θεοδόσιον ὁ Γρατιανὸς βασιλέα ἐποίησεν, αὐτοῦ μηδεμιᾶς τυχόντος τιμῆς, διήγειρε τοὺς ἐν Βρεττανίᾳ ἀντάρσαι Γρατιανῷ. Quae interpres ita vertit. *Ceterum Maximianus quidam Britannus, cum ſe praeteritum nulloque bonore affectum videret, Theodoſium a Gratiano imperii conſortem adſumtum* BRITANNOS *in Gratianum excitat.* Dubito Cedrini errorem eſſe, quod *Maximum* nominat *Maximianum*, quia deinceps recte eum *Maximum* vocat, quare hoc librario inputare malim. Quod autem Britannum eum dicit, ipſius peccatum puto. At vero Interpretis offenſa eſt, quod τοὺς ἐν Βρεττανίᾳ reddit *Britannos*, cum reddere debuerat exercitus aut legiones in Britannia. Sed cujuſcunque ea crimina ſint, dico priora certe non evitavit Auctor Chronologiae Saxonicae, quae ſubjici ſolet Bedae Hiſtoriae Eccleſiaſticae; is namque eodem modo ad annum CCCLXXXI. Maximianum nominat, & in Britannia natum ſcribit. Auſonius in loco memorato Maximum hunc Rutupinum Latronem nominat, non quod natus eſt in Britannia ſed quod ἐκ τῶν περὶ τὰς Βρεττανίας μερῶν ἐπανέστη τῇ Ῥωμαίων ἀρχῇ. ut ſcribit Socrates in Hiſtoria Eccleſiaſtica *ex ea inſula profectus Romanum imperium invaſit.* Quod ſi autem Maximus Britannos jure militiae ex inſula eduxit, cur eis ſedes quietas ſive ad Ligerim ſive

ad

ad Rhenum dedit, ac non potius per varias terras, in quibus bella geſſit quantumvis gravia & difficilia, ſecum raptavit? Merito ergo deſtituimus eorum virorum ſententiam; qui ad ſeriora ſive Maximi, ſive Anglorum Saxonumve expeditionis tempora, Britannorum, in Batavorum inſula viciniſque terris, originem deprimunt. Quandoquidem autem ab utraque Rheni parte aut latere Britannos invenimus, in Friſia quidem Caeſaris Germanici temporibus, qui herbae in ſua terra natae, aut certe ab iis oſtenſae, Britannicae nomen dederunt, vide ſupra cap. IV. In Gallia vero temporibus Plinii cap. V. quid inpedit aut obſtat, quominus ad eadem aut ſaltem proxima tempora Britannos Rheni in Batavorum inſula accolas reducamus? cum ambiguum non ſit, Britannos illis a tergo vicinos, id eſt ad caſtra vetera, haud longe a Batavorum inſula ſupra Rheni divortia habitantes antiquiſſimos eſſe, certe priores Barbarorum in Angliam Galliamque inruptione; id quod inde auguror, quod Matribus Brittis ad haec caſtra fuerunt poſiti a militibus Romanis, ſalvis hujus populi legionibus ad Rhenum, certe ſalva legione XXX. cujus legionis militem ſe manifeſte profitetur Valerius, qui Matribus Brittis aram conſecravit in eo ſaxo, quod Cuperus deſcripſit, de quo diximus cap. III. Eodem namque tempore fere Britannia, Gallia & Hiſpania firmiſſimae Imperii Romani provinciae, perierunt, quam Cladem Theophanes in Chronographia confert in annum Chriſti nati CCCCXXXI. De ipſo anno parum laboramus, dummodo illud certum, quod dubitari non poteſt, hoc ſaeculo validiſſimas populi Romani provincias Barbarorum armis conceſſiſſe, trajectoque & domito Rheno Legiones Romanorum praeſidiarias aut deletas aut ſubmotas eſſe. In idem hoc ſaeculum, & quidem in annum ejus XLIX. a Scriptoribus rerum Anglicarum video reponi Anglorum Saxonumque expeditionem in Britannorum inſulam, quae Hengiſto & Horſo Ducibus accidit, vide Bedam libro II. cap. 15. Polydorum Vergilium Hiſtoriae Angliae libro III. adde Camdeni Britanniam pag. *65*. Proſper vero in Chronico Cladem Britanniae imperiumque Saxonum in ea inſula illigat anno XVIII. Principatus Theodoſii Junioris, qui incidit in annum Chriſti CCCCXX. Marianus Scotus CCCCLIII. Venit quidem ſuperiore ſaeculo Maximus in Galliam & Germaniam, ſed vetuſtiores fuiſſe putem Brittas Matres in his terris, quam ut his tam recentibus voluerint divinum cultum exhibere milites Romani, qui & jam

hoc tempore plerique omnes Chriſtiani erant. Quum ergo Britanni in Gallia, Friſia & prope Rheni divortia habitantes, id eſt dextra, laeva atque etiam a tergo Batavorum Inſulam ſpectantes, vetuſtiores ſint adventu Maximi Tyranni in Galliam, & Anglorum Saxonumque in Britanniam, & Britannorum fuga in Galliam, quis dubitare auſit, Britannorum migrationem in Batavorum Inſulam ſimiliter antiquiorem eſſe? Fateor, ipſum migrationis tempus, quo Britanni ad Rheni oſtia venerunt, certis atque indubitatis argumentis deſinire mihi non liquet, eſt tamen, quo conjectura ducit. Oſtendi antea cap. VIII. ex Suetonio Tranquillo in Caligulae vita cap. XLIV. Adminium Cinobellini Britannorum regis filium pulſum à Patre cum exigua manu ad Caligulam transfugiſſe, atque ob eo in deditionem acceptum fuiſſe. Docui etiam, hunc perveniſſe ad Caligulam, cum is in Batavorum inſula atque in Caninefatibus moraretur, & belli ludibrium ageret, quod turri in eo loco excitatae originem dedit. Hunc Adminium in Britannorum inſulam reductum reſtitutumque eſſe non novimus. Cogitavit quidem de expeditione in eam Caligula, ſed armis nunquam tentavit. Tactus in vita Julii Agricolae cap. XIII. Agitasse C. Caesarem de intranda Britannia *ſatis conſtat, ni velox ingenio, mobilis poenitentia & ingentes adverſus Germanian conatus fruſtra fuiſſent.* Et tamen quia Adminius cum ea, quam ſecum adduxerat manu, in fidem eſt receptus a Caligula, debuit quoque ei locus & terra habitanda adſignari in Imperio Romano. Quae autem terra opportunior fuit, quam ea, in qua tum Imperator verſabatur? quae fuit Caninefatum ad medium Rheni oſtium? Potuit eam dare Caligula, quia imperio Romano ſubdita erat inde a Tiberio, qui Caninefates domuit. Voluit dare his ſedem, & nequaquam deſtituere Regem illum Britannicum, quia deditionem eorum ſummae ſibi laudi, & triumpho magnifico dignam ducebat. Dediſſe autem videtur, quia Britannorum in hoc loco nomina poſt illa tempora reperimus, nempe Brittenburgum id eſt Britannorum arcem. Horum autem Britannorum deinceps nullus Hiſtoricorum meminit, quia numero pauci fuerunt, *exiguam manum* nominat Suetonius, haud aliter ac Dio tradit libro LVI. pag. 582. Loca a Romanis per Germaniam inſeſſa ſilentio ab Hiſtoricis fere praetermitti, quia fuerunt non magna. Εἶχόν τινὰ οἱ Ῥωμαῖοι αὐτῆς οὐκ ἀθρόα, ἀλλ' ὥς πῃ καὶ ἔτυχε χειρωθέντα, διὸ οὐδὲ ἐς ἱστορίας μνήμην ἀφίκετο. *Loca quaedam Germaniae Romani tenebant,*

non

non ſimul, ſed ut ſorte ſubacta fuerant, hic, illic: quam ob cauſan in hiſtoriis nulla ſit eorum mentio. Sequamur ergo ſecuri, quo tot ſuſpiciones, & tanta probabilitatis ratio ducit. Siquidem ex ſententia Strabonis pag. 195. in rebus antiquis par eſt veriſimili eſſe contentum.

CAPUT XII.

Fata reliqua Brittenburgi incerta. Romani Graecique ſcriptores occupatae a Barbaris Galliae curam abjecerunt. Chronicorum Architecti, qui maximam partem monachi fuerunt, majore diligentia res ſacras quam militares tradiderunt. Illi fabulis omnia inquinarunt. Colinus quo tempore ſcripſit. Oceano an barbaris vaſtata arx Brittenburgica? Non illud a ratione alienum. Multae res antiquae in ea inventae. Simulacra Deorum per has terras a primis Chriſtianis disjecta. Willebrordus Mercurii ſtatuam in Walachria comminuit. Nehalemniae imagines quomodo cladem evaſerint. Neomagi magna copia operum antiquorum ex terra eruitur. in arce Britannica quae inter rudera inventa. Vi Oceani per Bataviam vicinaſque terras arces, pagos, oppida ſubmerſa & diruta. Strabo refutatur, qui negat, Cimbros inundatione coactos ex patria excedere. Brittenburgica Arx ſaepius direpta. Quando antiquitatis monumenta in pretio haberi & quaeri coepta. Quoties Brittenburgus inde a Proavorum memoria ex undis apparuerit. Guicciardinus a Normannis, Douſa a Quadis dirutam ſcribunt. Remota longe a littore, nunc undique altis fluctibus obruta periit.

NIhil nunc de Brittenburgo inquirendum reſtat, niſi ut alia ejus fata inveſtigemus, & quid ei, extincto Romanorum per Germaniam Galliamque Imperio, acciderit, perſcrutemur. Verum cum haec taceant Scriptores vetuſti, nihil eſt, quod nos dicamus. Poſteaquam autem Gallia & quae pars ejus cenſebatur, Batavia Barbaro-

barorum dominationi ceſſit, ejus curam Romani Graecique Scriptores abjecerunt. Succeſſerunt quidem barbari & ſemibarbari Chronicorum textores, ſed quia pars maxima eorum monachi fuerunt, & homines litteris rebusque parum exculti & exercitati, majori ſtudio illi ſibi habuerunt monaſteriorum & rerum ſacrarum, quam militarium & caſtrorum fata memorare. Quin ita fabulis atque inportuna religione res omnes contaminarunt, ut neſcias ſaepe carere iis an uti malis. Et tamen haud ſcio an praeter Colinum & Johannem Gerbrandum a Leidis ex vetuſtioribus ullus meminerit Brittenburgi hujus. Colinus autem ita meminit, us dubites, ſuo tempore extiterit etiam an aquis merſum perierit. Vixiſſe hic Colinus creditur ſaeculo XII. Johannes vero ille Gerbrandus incolumem ſtetiſſe ſcribit ad tempora Hungeri XI. Trajectenſium Epiſcopi, qui Ludgero ſucceſſit, mortuo anno Chriſti DCCCL. ita autem Carmelita in Chronico ſuo libro I. cap 13. *iſtud autem caſtrum permanſit in vigore uſque ad tempora beati Hungeri Epiſcopi Trajectenſis.* Hoc autem tempore miſeranda eluvione haec Arx obruta eſt & extincta, de qua idem Libro V. cap. 3. *Obſtructo itaque antiquo Rheni fluminis meatu Scopuli in Catwyk, ubi Rhenus fluxit, reintegrati ſunt, quod ſic antiquum illud Caſtrum, quod dicebatur Britannicum in idiomate Teutonico* DIE BURCH TE BRITTEN *in marinis fluctibus, ut in praeſenti cernitur, eſt deſertum.* Ex his accepit quae de eadem re Heda Praepoſitus Arnhemienſis in vita Hungeri narrat. Contra vero recentiores Scriptores a Normannis prius vaſtatam ſcribunt, aut quae Nobiliſſimi Douſae eſt opinio in Annalibus Hollandiae libro IV. pag. 165. a Quadis Saliiſve. Quod ſi autem nummorum, ſimulacrorum, ſupellectilis & quorumvis operum antiquorum copiam ſpectes, quae ex ruderibus eſt ſubinde extracta, dicas nec a barbaris eam vaſtatam, neque etiam Hungeri demum aetate aquis hauſtam eſſe. Quis enim credat ab auro atque argento barbaros a ſimulacris Deorum & Idolorum Chriſtianos manum abſtinuiſſe? Hoc novimus primos Chriſtianos per has terras gentilium Deorum Idola omnia confregiſſe ac aboleviſſe. De Willebrordo primo Trajectenſium Epiſcopo & puriorum ſacrorum auctore Beka memorat, ceterique rerum Batavicarum Scriptores omnes tradunt, eum in Walachria Mercurii ſimulacrum, quod avita illic religione colebatur, disjeciſſe. Nec credo, tot Nehalenniae aras cladem hanc in illa regione evaſuras fuiſſe, ſi eo tempore extiterant,

&

& ab Oceano aut arenarum cumulis conſervatae non fuerant; perierantque dudum, niſi haec modo antea periiſſent. Non nego, in multis aliis locis, in quibus Romana Caſtra fuerunt, ac praecipue Neomagi, quod Batavorum oppidum a Tacito memoratum exiſtimatur a multis, ſimilium rerum, quae inventae fuerunt in illa arce Britannica, magnum eſſe proventum. Verum in his locis ea e terra eruuntur, in qua aut a poſſeſſoribus occultata olim fuerunt, aut caſu & forte quadam abſcondita. At vero in arce Britannica non terra fuerunt obruta, ſed inter ingentia ſaxa reperta. Quae ergo calamitas olim turres non tantum atque arces, integros vicos pagoſque & oppida, atque etiam noſtra memoria aedificia multa Oceano merſit, eadem etiam dudum ante Caroli Magni tempora, receptis necdum Chriſtianorum diſciplinis Brittenburgum undis circumdedit, deinde vero Hungeri tempore obruit. Haec autem Arx, & utinam ea ſola, quae quondam Oceani fluctibus ne tangebatur quidem, nunc autem vaſtis undis premitur, indicio eſt, quam vana ea ſint, quae Strabo libro VII. pag. 293. ex Poſidonio adverſus Oceani eluviem, qua Cimbri a patria ſua excluſi ſunt, diſputat. Credo, eum Oceani furores ex maris ſui (mare mediterraneum dico, quod *mare noſtrum* priſci appellabant) aeſtibus exiſtimaſſe. Hoc certum Oceanum parum perſpectum eos habuiſſe, utique Britannici Oceani natura & violentia ignorata fuit Straboni, quam tamen magna ſuorum clade ſemel iterumque expertus eſt Germanicus, vide Tacitum Annalium libro I. cap. 70. & libro II. cap. 23. Dum autem Arx illa in initio non tota oppreſſa vaſtataque ſtetit, ſiccatis, reducto aliquando Oceano, littoribus, pretioſiora inde ab accolis identidem ablata puto, remanſiſſe autem, quae aut avari negligunt, aut inter ruinas altius latebant: in quibus quoque non inventa ſunt, niſi eo tempore cum rebus etiam minimis, quae ad antiquitates Romanas pertinebant, pretium eſſe coepit. Illud tempus deſigno, quo proavorum noſtrorum memoria ex longo intervallo litteris antiquis ſuus honos rediit. Nam inde ab illa aetate aliquoties ex undis apparuit ruinaeque veteres ſpectatae, & ſcrutatione ſedula diſcuſſae ſunt. Wilhelmus Heda in Hiſtoria Epiſcoporum Trajectinorum in vita Hungeri, de quo modo dixi, ſignificare videtur eo anno, quum hiſtoriam illam ſcriberet, rejectis undis detectam fuiſſe hanc Arcem; ſcripſit autem, certe dedicavit eam Hiſtoriam anno CIↃIↃXXI. ut jam ſupra docuimus cap. II. Idem de eodem anno memorat Ludovicus Guic-

Guicciardinus in deſcriptione Belgicae, ea parte qua Hollandiam exponit, additque praeterea iterum iterumque ex aquis emerſiſſe ſua aetate, id quod & Cluverius teſtatur de tribus Rheni Alveis cap. XIV. recenſet autem annos hos Guicciardinus, primo cIↃIↃLII. iterum cIↃIↃLXIII. eos annos etiam deſignat Scriverius in tabulario Antiquitatum Batavicarum. Parſius in Antiquitatibus Catvicenſibus pag. III. ex Scriverio quoque his interponit annum cIↃIↃLXXXII. & adjungit illis etiam annum cIↃIↃLXXVI. Nicolaus Chevalierus vero in libro Gallice ſcripto, quem faepius nominavimus, narrat, ſeſe anno cIↃIↃCLXXXVII. ſcapha petiiſſe, imaginemque ejus, ut a ſe animadverſa & depicta eſt prodit Tabula V., convenientem ei formae, quam Scriverius dedit. Addit praeterea monumenta quaedam antiqua a ſeſe atque aliis eo tempore inde reportata, quae res documento ſunt modo auctori ſua fides conſtet, eo anno ſimiliter oculis hominum patuiſſe Arcem, aut dicam potius Arcis pulcherrimae cadaver. Inde autem ab illo tempore, quod ſcio, nunquam deinceps oculis patuit, ſed Oceano profundo victa atque obruta penitus ſedet aeternumque ſedebit, ut puto, ſi quidem quotannis fere a terra longius inminuto avulſoque littore recedit. Guicciardinus a Catvico, qui pagus nunc in littore eſt parte etiam ab Oceano hauſta, Brittenburgum diſtare ſcribit paſſus mille & ſexcentos.

CAPUT XIII.

Colini verſus exponitur. Barden. Garven *an Sacrarium ſignificent?* Gaervkamer *quid?* Gaerven *praeparare, adornare. Videntur arae Brittenburgicae conſtituti Sacerdotes.* Bardi *apud Gallos non adhibiti ad immolandum, ſed* Euhagae. Bardorum, Euhagarum *&* Druidarum *diſcreta munera. Sacraria an ad aras fuerint? Non videtur Sacrarium ſignificaſſe Colinus.* Barden Garven *an militum manipulos ſignificent?* Garve *manipulum notat. Fuit ludus litterarius in Caninefatum terra.* Suſpicio Barden Garven *Bardorum inſtitutionem ſeu ſcholam ſignificare.*

Bar-

Digitized by Google

Bardos *Latine dicas Grammaticos & Rhetoras. Inſtitutio eſt praeparatio animorum. Praeceptores etiam* praeparare *dicuntur. Bardi Poeticam & Cantica docebant, arteſque, quibus ea praecipitur. Bardi* Meiſters *dicti.* Meiſter zangen. *unde mos, quo praeceptores & diſcipuli cantantes funera proſequuntur. Bardi laudes defunctorum in funere celebrabant. fuerunt in ſummo honore apud Gallos. Henrici Valeſii ſententia refutatur. De ludo litterario in inferiore Batavorum Inſula Aurelii teſtimonium. Temere Aurelium & hunc ludum litterarium oppugnat Scriverius. Qualis ſchola fuerit Coloniae Trajanae. Ad Romburgum potius quam Brittenburgum ſchola fuiſſe videtur. Litterae Graecae & Latinae in ea fuerunt traditae. Legatis Romae non, niſi Latino ſermone reſponſa data. Scholae complures apud Barbaros. Obſides a Barbaris dati Romana humanitate exculti. Ratio redditur. Juba Mauritaniae rex & Cotys Rex Thraciae litteris cultiſſimi fuerunt. Parthi Regem noluerunt Romanis diſciplinis inbutum. Julius Agricola Britannos liberalibus artibus erudiit. Inter provincias omnes plurimas Scholas Galliae habuerunt. eae enumerantur. Maſſilienſis Scholae ſumma gloria. Romani ſtudiorum cauſſa Maſſiliam petierunt. An Eumenius Cliviae docuerit? Auguſtoduni in Aeduis Schola nobiliſſima. Quibus cauſſis adducti Romani in Batavorum Inſula ludum litterarium excitarunt. Ex Caninefatibus, Batavis, Friſiis Cuſtodes corporis a Caeſaribus deligebantur. Romani Inſulam Batavorum elegantius exornatam voluerunt. Superbum in ea fuit Praetorium Agrippinae. Qua forma pingatur in Tabulis Peutingerianis. Forum Hadriani in ea Inſula. Duae viae militares per Bataviam. Claſſis Germanica, quae & Britannica per Rheni fluenta*

R navi-

navigabat. Amnes navigationibus & negotiationibus patefacti. Ripae exornatae multis caſtris & extructionibus. Magnus olim ſplendor Civitatis Treverorum. Priſcorum Neomagenſium elegantia & luxus. Multa hoc tempore ad eorum Urbem monumenta effoſſa. Ea periiſſe aut ignorari dolendum. Caligula ſororum ſuarum ornamenta & aulae inſtrumenta in Batavia vendidit. Multi Batavi civitate Romana donati. Male nomen Claudii Civilis ex Lingua Belgica exponitur. Studia Romanorum etiam in Caſtris caluerunt. Romanorum ducibus in bello quales cohortes amicorum fuerint. Caninefates & Batavi fuerunt inſtituti in ſchola, quae in eorum Inſula fuit. Veroſimile ſit, ſcholam conditam a Germanico, qui cum Uxore & liberis in Germania inferiore verſatus fuit. Germanici ingenium & eruditio laudatur, ſimiliter Agrippinae. Videtur Caligula in illa Schola eruditus. forte & ſoror Mater Neronis, quae praeter ſexum erudita fuit. commentarii ejus. Batavorum auris *cur Martiali notata. Inquiruntur cauſſae, cur Batavi nequitias Martialis ſpreverint. Batavi videntur cultiore ingenio fuiſſe. ſumma fuit Solertia Claudii Civilis Batavi non indecorum tamen ſi Batavi facere fortius quam dicere didicerunt. Videntur Batavi abhorruiſſe ab adulatione Martialis. Moleſtae iis laudes Domitiani, cujus ignavia ipſis cognita. An Domitianus in Batavos movit. Veledam an captivam duxit? bujus Veledae monumentum Brittenburgus ſervavit. Cur plurimi nummi Domitiani in Batavia? Aliter Batava auris defenditur a ruſticitate. fuerunt Batavi grandibus artubus. Aures Majores notatae, ut Claudii ac Neronis. Signa & imagines Batavorum. Ab his auribus explicanda fabula Elini. Per errorem nomen ejus in nummis lectum creditur. Madelinus Monetarius. Nomen*

hoc

Digitized by Google

hoc frequens in nummis Doreſtati & Triectum praeferentibus. ſyllaba prior obſcurior in nonnullis nummis. ſefellit ea Pontanum & Teſchenmacherum, cujus & alius error detegitur. Sub ſabulis verum nonnunquam latet. Fabula Moniſchyri *expoſita. In Batavia Herculi pro natis ſacra facta.* Herculis Maguſani *monumentum expoſitum. ejus etymon traditum.* Herculis Caſtra. Lupio & Ammava *a Gente dicti. Urſulae cum undecim millibus fabulam extricare ſtuduit Velſerus. Epilogus operis.*

DIxeram modo, nihil de Brittenburgo reſtare ſcrutandum aut exponendum, niſi fata ejus, exciſa per Galliam Romanorum ditione. Non cogitabam eo tempore de Colini verſu, quem Brittenburgi & Romburgi mentioni ſubjungit.

Daer ti Barden garven waren.

Ceteros verſus, qui huc pertinent, deſcripſimus capite primo. Tametſi autem nullum linguae Batavorum priſcae peritiam profiteor, imo etiam vix mediocriter in ea me exercitatum ſentio, cum tamen Batavis potiſſimum hanc meam curam, quam Brittenburgo deſcribendo dedi, probari cupio, viſum fuit faciundum, ut ne verſum hunc intactum praetermitterem, praeſertim cum antea Poetae hujus teſtimonium ad partes noſtras vocarim, & eum in rebus antiquis contemnendum non eſſe monuerim. Dubium tamen relinquit verſus ille, utrique Burgo, id eſt Brittenburgo & Romonburgo, an alterutri reſpondeat: & ſi alterutri, priori an poſteriori. Novi qui Brittenburgo ſoli aptet, & *Barden Garven* exponat ſacrarium. Hoc certum, Kilianum in Dictionario Teutonico-Latino *Gaerve-Kamer* ſacrarium interpretari, ſeu locum in templo, ubi Sacerdos ſe praeparat & ſacris veſtibus adornat. Videtur autem Kilianus vocem hanc arceſſere a *Gaerwen* ſeu *Gerwen*, quam Latine vertit praeparare, adornare, conficere. Sequitur hunc Schilterus in Gloſſario Teutonico, qui multa cumulat de hac ſignificatione verbi. Juvat hanc expoſitionem ara, quae in arce Britannica fuit, cui ſacerdotes conſtituti videntur. Sed cupio doceri, Bardos Gallorum adhibitos fuiſſe ad immolandum aut ſacrum peragendum. Imo vero

 Strabo

Strabo eos in loco, ubi diſcreta Bardorum & Vatum: (quos Marcellinus Euhagas nominat libro XV. cap. 9.) & Druidum officia recenſet, ſacrorum curam Vatibus tribuit libro IV. pag 197. ubi de Gallis Παρ' ἅπασι δὲ ὡς ἐπίπαν τρία φῦλα τῶν τιμωμένων διαφερόντως ἐστὶ Βάρδοι τε καὶ Οὐάτεις καὶ Δρυΐδαι. Βάρδοι μὲν ὑμνηταὶ καὶ ποιηταί. Οὐάτεις δὲ ἱεροποιοὶ καὶ φυσιολόγοι. Δρυΐδαι δὲ πρὸς τῇ φυσιολογίᾳ, καὶ τὴν ἠθικὴν φιλοσοφίαν ἀσκοῦσι. *Apud univerſos autem fere tria hominum ſunt genera, qui in ſingulari habentur honore: Bardi, Vates & Druidae: Horum* BARDI HYMNOS CANUNT, POETAEQUE SUNT: *Vates ſacrificant & naturam rerum contemplantur: Druidae praeter hanc philoſophiam etiam de moribus diſputant.* Deinde non memini, me de ejuſmodi ſacrariis aut conclavibus legere, quae aris erant adjuncta. Et ſi fuerunt in uſu apud Romanos, templis adjuncta reor. Nulla autem mentio templi in his locis, & uſus arae, de quo ante dixi, ſine templo abſolvebatur. Verum finge, ſacrarium ejuſmodi fuiſſe ad aram, quid autem illud tam eximium habuit, ut potuis quam aram ipſam in ultimis terris poſitam, aut templum memoraret Colinus, & quos ipſe Colinus eſt ſecutus? Quare cenſeo *Barden Garven* aliud hic ſignificare. Cogitavi aliquando, an militum manipulos hic notaret, ſane de Militibus paullo ante in eadem Hiſtoria pag. 250.

Die met zine Krieg GEBARDEN
In den Kattewycker warde.
Twe Romeynen Blockhuſen ſlechte.

& mox idem pag. 251.

Das de Enchlen und de Saxen
Mit gewaren endt bardaxen.

Ipſe autem Colinus docet militares manipulos, aut dicam potius Cohortes Romanas tenuiſſe Romoburgum & Brittenburgum. *Garve* vero manipulum notat, quam vocem Romani ad Militum ordines tranſtulerunt, & forte eorum exemplo Galli atque inde Colinus. Verum aliud ſuccurrit, quod mihi inpenſius placet. Tradit Suetonius in Caligula cap XLV. Caligulam, cum ludicrum illud bellum, de quo multa ante, ad Oſtium Rheni atque in Caninefatum regione eoque loco, quo Arx Britannica eſt extructa, ageret, obſides quoſdam

dam abduxiſſe e ludo litterario, clamque praemiſiſſe, & mox deſerto repente convivio cum equitatu inſecutum, ac veluti profugos ac reprehenſos in catenis reduxiſſe. Ex quibus intelligimus, ludum hunc litterarium in Caninefatum regione fuiſſe. Puto autem *Barden Garven* commodiſſime de Scholis exponi poſſe, in quibus *Bardi*, quos Latini Grammaticos & Rhetoras appellarunt, Poetas enarrabant, & Batavorum Caninefatumque animos ad carminum dulcedinem Romanaeque eloquentiae decus praepararunt. Voces quidem *Garve* & *Barde*, ſi quid video, non abhorrent ab hac interpretatione. Innumera exempla conſtipat Schilterus in Gloſſario Teutonico, ut doceat, *Garve* praeparationem adſignificare. In iis etiam nonnulla ſunt, in quibus vox illa aeque inſtitutionem vertere poſſis. Et quid aliud inſtitutio, quae a Praeceptoribus proficiſcitur, quam praeparatio animorum? Imo quid Grammatici ac Rhetores conſequi ſtudent ſuis inſtitutionibus ac praeceptis, quam praeparare ingenia ad diſciplinas graviores & ampliorem earum cultum. Quare etiam non dubitarunt eam vocem adhibere de Praeceptoribus Latini. Exemplum unum do ex Quintiliano Inſtitutionum Oratoriarum libro II. cap. 4. *Solebant* PRAECEPTORES *mei neque inutili & nobis etiam jucundo genere exercitationis* PRAEPARARE *nos conjecturalibus cauſſis.* Ut autem Druidae adoleſcentes fidei ſuae commiſſos gravioribus diſciplinis inſtruebant, ſic Bardi Canticis & Poetica, iiſque praeceptis, quibus Poetica comparatur. Haec cauſſa eſt, cur Bardi alio nomine *Meiſters* fuerint dicti, ut idem Schilterus docet, unde nomen acceperunt *die Meiſter-zangen*, quorum idem Schilterus facit mentionem. Forte & inde conſuetudo defluxit, quae hodie in multis Germaniae oppidis pagiſque obſervatur, ut Praeceptores una cum Diſcipulis canentes funera proſequantur. Nam ut olim Bardi illi laudes defunctorum celebrabant in funeribus, ſic hodie Magiſtri puerique hymnos ſacros canunt. Abjecte nimis de Bardis ſentit Henricus Valeſius in notis ad Ammianum Marcellinum libro XV. cap. 9. ubi eos paraſitis comparat, nequaquam vero dignitas, quam iis Strabo tribuit, paraſitationi convenit; is enim eos inter τιμωμένους διαφερόντως primo loco recenſet, id eſt inter eos, qui praeter ceteros honorati ſunt. Meminit ludi litterarii in inferiore Inſulae parte, quae Batavorum & Caninefatum fuit, quoque Aurelius Cornelius in Batavia ſua libro I. cap. 8. ſcripſit ille hunc libellum ineunte fere ſaeculo ſexto decimo, dubitandum

dum autem non eſt, quin ea, quae tradidit, ab antiquioribus acceperit. Ita ille de ludo hoc litterario. *Quid denique loquar de Latinarum ſchola litterarum, quam ibidem ad Rhenum haud procul a Caſtro, quod arcem dicimus Romanorum aperuerunt.* Iiſdem paene verbis Scholae hujus meminit aequalis Aurelii & amicus Reinerus Snoius in Rerum Batavicarum libro III. *Quid denique dicam de Latinarum Schola litterarum quam ad Rhenum haud procul ab arce Romanorum dicta aperiebant?* Arcem Romanorum Romburgum nominant. Quam arcem a Romanis dictam volunt. Ego dubito, quia in nonnullis monumentis antiquis *Rodeburg* appellatur. Sed hoc alias agetur. Nos in hoc opere obſervavimus plurimorum ſcripturam, qui *Romburgum* nominant, quod ne nobis fraudi ſit, rogo. Colinus *Romonburg* dicit. Hoc tantum obſervari velim, Aurelium & Snoium ſcholam hanc vicinam collocare Romburgo non Brittenburgo, quae tamen Caſtra haud longo ſpatio inter ſe diſtant, certe, ſi bene memini, non ultra IV. aut V. millia paſſuum. Quae vero de hac Schola memorant, necdum mihi liquet, ex Suetonio, Colino aliiſque Batavicis Scriptoribus, an ex fama acceperint.

Hoc tamen liquere puto, in auras effudiſſe omnem dicendi vim & doctrinae copiam Petrum Scriverium, quam ad debilitandum hoc Aurelii teſtimonium, & ad ſubvertendam illam ſcholam adtulit in Tabulario Antiquitatum Batavicarum. Poſteaquam enim erudite multa de ſcholae nomine & ſignificatione diſputavit, huc tandem evadit, Aurelium bonum coenobitam (ut eum appellat) cum forte in lapide ad Romburgum invento vocem ſcholae offendiſſet, interpretatum eſſe eam de Schola litteraria, quae aliam quamque ſcholam ſignificaret. At vero num etiam Suetonium deceptum dicet inſueto, certe ineruditis minus cognito vocis uſu, quando non ſcholam, ſed ludum litterarium appellat? non puto. Cujuſmodi autem Schola fuerit Coloniae Trajanae Ulpiae, definire non auſim, late namque patet haec vox. De ea haec prodidit Stephanus Vinandus Pighius in Hercule Prodicio pag. 35. *Sanctis;* oppidum *Santen* intelligit in Ducatu Clivenſi ſupra Vahalis ac Rheni divortia, *inſuper Henricus Riſivicus juris conſultus mihi ob eruditionem & probitatem valde conjunctus & amicus, habet inter antiquitatum ſuarum collectanea exemplum exſcriptum ex fragmento tabulae antiquiſſimae marmoreae, in qua poſteris memoriae proditum fuit, Imperatores Caeſares M. Aurelium Antoninum & L. Aurelium Auguſtos Scholam*

C. TR.

C. TR. VL. *hoc eſt Coloniae Trajanae Ulpiae ignibus abſumtam reſtaurari curaviſſe.* Illud jam ante monui, non conſtare ex Colino, ad quod Caſtrum illa Schola, quam *Barden Garven* nominat, fuerit, tametſi, ſi ex conſuetudine aliorum Scriptorum judicamus, cum alterutri tantum caſtro tribuenda, ei veriſimilius, quod poſterius nominavit, id eſt Romburgo illa detur, quam Brittenburgo; Praeſertim cum & illi fama eam adſignet, certe Aurelii teſtificatio. Nec obſtat Suetonius, qui locum Scholae ſeu ludi litterarii non nominat, ſed ſignificat, in proximo fuiſſe, ubi Caſtra habebat Caligula. Caſtra autem vicina aeque Romburgo ac Brittenburgo fuerunt, & forte locum utrumque complexa. Litteras Latinas, item Graecas, id eſt tales, quibus Romana Pubes impertiri ſolebat, in ea Schola traditas fuiſſe, inde arguo, quod ſummo ſtuduerunt opere Romani, ut Latinae vocis honos per omnes gentes venerabilior diffunderetur. Hanc certe cauſſam tradit Valerius Maximus libro II. cap. 2. exemplo 2. cur Romani non niſi ſua lingua Legatis, ne quidem Graecis, tametſi Graece ſcirent, reſponſa dederint. Hoc certum, Scholas inſtitutas fuiſſe a Romanis in Barbaris & victis gentibus, obſides etiam a Barbaris datos Romanorum artibus excultos fuiſſe. Credo autem eo conſilio majus quidpiam ſpectaſſe ſapientiſſimos Patres, quam linguae ſuae honorem. Quin ferociam Barbarorum liberalium artium ſtudiis mitigare, & ſuae linguae communione ad artiorem ſocietatem adſtringere voluerunt. Ut iiſdem moribus ac diſciplinis eodemque ſermone utentes, ejuſdem Reipublicae ſocii ſibi viderentur, & ſervitutis onera patientius ferrent. In regnum litteris cultiſſimus, quas Romae didicerat, miſſus eſt Juba, Regis Mauritaniae filius, & ipſe dein Rex factus, vide Plutarchum in Caeſare. Paſſim is Juba laudatur Plinio in Hiſtoria Naturali. Cotyn Thraciae Regem a Politioribus ſtudiis & ingenio commendat Ovidius ex Ponto libro II. ep. 9. Non etiam fefellit haec Romanorum prudentia & calliditas exteros populos, quorum complures exoſi fuerunt propterea Reges ſuos, qui quondam obſides Romae fuerant. libro II. cap. 1. fremit hoc Parthorum vulgus *degeneraſſe Parthos, petitum alio ex orbe regem* HOSTIUM ARTIBUS INFECTUM. Rex hic Vonones erat obſes Romanis olim datus a patre, & Romae educatus. De Julio Agricola, viro ſumma ſapientia praedito, memoriae prodidit Tacitus in ejus vita cap. XXI. cum Britanniae praeeſſet, quae Romano Imperio nuper provincia acceſſerat, inſtituiſſe eum *Principum filios*

libe-

liberalibus artibus erudire, & ingenia Britannorum ſtudiis Gallorum anteferre, ut qui modo linguam Romanam abnuebant, eloquentiam concupiſcerent. Dudum ante, & quidem Auguſto imperante, iiſdem litteris & moribus jam exculti fuerunt Pannonii. Vellejus Paterculus libro II. cap. 110. *In omnibus autem Pannoniis non diſciplinae tantum modo, ſed linguae quoque notitia Romanae, pleriſque etiam litterarum uſus & familiaris animorum exercitatio.* Ut adeo veriſſimum ſit, quod Suetonius ſcribit de Illuſtribus Grammaticis cap. III. pridem *in provincias Grammaticam penetraſſe, ac nonnullos de notiſſimis doctoribus peregre docuiſſe.* Quanquam autem celebrantur in Hiſpania, Africa atque extremis terris clariſſimae Scholae; nullam tamen populi Romani provinciam plures numeraſſe puto, quam Gentem Gallorum. Auſonius in Profeſſoribus memorat Pictonicam, Toloſanam Narbonenſem & prae caeteris Burdegalenſem, in qua ipſe mox Conſul Romanus docuit. Idem in Gratiarum actione Lugdunenſem, Veſontionenſem, recenſet. Trevirenſem laudat in Moſella v. 383.

Aemula te Latiae decorat facundia linguae

vide quae dixi in Diſſertatione de Aetate & Stilo Ariani cap. IX. Quin ex reſcripto Imperatorum Valentis Gratiani & Valentiniani l. II. Cod. Theodoſ. *de medicis & Profeſſoribus*, ad Antonium praefectum Praetorio Galliarum, intelligimus Metropoles omnes & frequentiſſimas quaſque civitates per Gallias ſuos Profeſſores, id eſt Rhetoras & Grammaticos habuiſſe. Maſſilienſis quidem Scholae tanta fuit gloria, ut Romanos etiam ſtudiorum cauſſa ad ſe exciverit. Cujus laude & fama commoti Galli reliqui paſſim Profeſſores publice & privatim conduxerunt. Strabo libro IV. pag. 181. ὥσθ' ἡ πόλις μικρῷ μὲν πρότερον τοῖς Βαρβάροις ἀνεῖτο παιδευτήριον καὶ φιλέλληνας κατεσκεύασε τοὺς Γαλάτας, ὥστε καὶ τὰ συμβόλαια Ἑλληνιστὶ γράφειν. ἐν δὲ τῷ παρόντι καὶ τοὺς γνωριμωτάτους Ῥωμαίων πέπεικεν, ἀντὶ τῆς εἰς Ἀθήνας ἀποδημίας ἐκεῖσε φοιτᾶν φιλομαθεῖς ὄντας. Ὁρῶντες δὲ τούτους οἱ Γαλάται, καὶ ἅμα εἰρήνην ἄγοντες τὴν σχολὴν ἄσμενοι πρὸς τοὺς τοιούτους διατίθενται βίους, οὐ κατ' ἄνδρα μόνον ἀλλὰ καὶ δημοσίᾳ. σοφιστὰς γοῦν ὑποδέχονται τοὺς μὲν ἰδίᾳ, τοὺς δὲ αἱ πόλεις κοινῇ μισθούμεναι, καθάπερ καὶ ἰατρούς. *Itaque urbs ea paullo ante Barbaris loco ludi litterarii patefacta tantum Graecarum litterarum ſtudium apud Gallos excitavit, ut contractuum quoque formulas Graece conſcriberent. Et hodie nobiliſſimis*

ſimis etiam Romanorum perſuaſit, ut dicendi ſtudio pro Athenienſi peregrinatione Maſſilienſem amplecterentur: quos cum vident Galli, quia in pace vivitur, ipſi quoque libentes otium huic vitae inſtituto inpendunt, non privatim modo, ſed publice. Nam & privatim & publice a civitatibus, ut Medici, ita etiam Sophiſtae conducuntur. & pag. 195. ubi de Gallorum moribus. ὥστε καὶ παιδείας ἅπτεσθαι, καὶ λόγων. *Itaque diſciplinae etiam & litteris ſe dederunt.* Credunt tamen promtius quam probant Clivenſes Maenianas, quas Eumenius Rhetor inſtauravit, in ſua urbe fuiſſe. De Auguſtodunenſium autem in Aeduis ludo in hunc modum Tacitus Annalium libro III. cap. 43. *Auguſtodunum caput Gentis, armatis cohortibus ſacrovir occupaverat, nobiliſſimam Galliarum ſobolem, liberalibus ſtudiis ibi operatam, ut eo pignore parentes propinquoſque eorum adjungeret.* In Caninefatibus vero atque in regione Batavis proxima tanto magis Imperatores Romani ludum litterarium inſtituerunt, in quo cum Caninefates & Batavi, tum Friſii in adverſo littore habitantes ad clementiores mores ſunt formati, quod ex his gentibus Romani Principes ſibi corporis Cuſtodes, quorum fidei ſalutem ſuam & vitam committerent, deligere ſolebant. De Batavis res certa ex Suetonio in Caligula cap. XLIII., de Caninefatibus & Friſiis ex monumentis, quae alio in loco proferentur. Voluerunt autem hanc Inſulae Batavorum partem elegantius exornare Romani, quo magis hoc cultu indomita pectora miteſcerent. Atque ut Agricola cum ſcholis ſimul omnem humanitatem in Britanniam invexit, ita ante jam in Caninefatum regionem induxerant eam alii. Hanc humanitatem, ut Romani quidem appellarunt, exponit Tacitus loco memorato, in quo Britannorum ſtudium in eloquentiam Romanam docet. *Inde etiam habitus noſtri honor & frequens toga, paullatimque diſceſſum ad delinimenta vitiorum porticus & balnea & conviviorum elegantiam.* Nullam humanioris vitae partem in his tangit Tacitus, quin in Batavia eandem fuiſſe oſtendere queamus. frequentem togae uſum alias docebimus. Porticus & balnea ex Praetorio, quod in his regionibus Agrippina Germanici uxor, Caligulae mater excitavit, illi intelligent, qui delicatiora potentiorum Praetoria cognita habent. Amplitudinem illius dignam Auguſti nepte & Caeſaris uxore quodammodo ex ipſa Velſeri antiqua Tabula aeſtimare eſt. Illud etiam animadvertas, aquas, quas paſſim Tabulae illius auctor depingit, ſimili forma exhiberi, quali hoc Praetorium. Cujuſmodi ſunt aquae Segeſtae, Niſmei, Bormonis,

S Voli-

Voliternae, Populoniae atque etiam Tauri, quas celebrat in itinere ſuo Rutilius libro I. v. 149. Deinde Hadrianum Imperatorem haud procul ab hoc Agrippinae Praetorio aliud excitaſſe, ab eodem auctore in tabula deſignatum, quod Forum Hadriani nominatur. Necdum autem animum inducere potui, ut vera crederem quae alii de tetra ac horrida antiquae Bataviae conditione & incolarum vita prodiderunt. De aetate, quae ante Romanorum imperium fuit, nil dico. Sed poſteaquam Romani binis militaribus viis hoc ſolum, claſſi autem Germanicae, quae Britannica appellatur a Tacito Annalium libro IV. cap. 79. & Rheni fluenta pererrabat ut ſcribit Hegeſippus de Bello Judaico libro II. cap. 9., & negotiationibus, deductis hic illic foſſis, amnes aperuerunt; crebris legionum, cohortium, alarum caſtris multiſque & ſuperbis extructionibus ripas exornarunt: elegantius, ut omnem Rheni tractum, ſic & Bataviam paullatim enituiſſe puto. Notum eſt, quanto olim cultu luxuque per propinquas oras ſplenduerit Trevirenſium civitas, Belgicae primae caput, & aliquando Principum Romanorum ſedes Imperiique domicilium. Nec abhorruiſſe omnino a Romanorum munditie Neomagenſes Veteres ad Vahalim fatentur pulcherrima vaſa & vitae elegantioris inſtrumenta, quae magno numero illic effoſſa ſunt olim, & quotidie paene hic novorum munimentorum molitione effodiuntur. Illud dolendum imperitorum atque avarorum hominum arbitrio ea permitti, & in alienas terras avehi, ex quibus magnum lumen & decus Batavorum rebus accedere poſſint. Et ne de luxu hominum per has terras dubites, Caligula in iis ſororum ſuarum ornamenta & ſupellectilem, veteriſque aulae inſtrumenta inmenſis pretiis, majoribus etiam, quam Romae venibant, vendidit, vide Suetonium in vita Caligulae cap. XXXIX. Rem enim hanc in Batavorum Inſula actam docet Dio Caſſius libro LIX. pag. 656. id quod ante a me pluribus eſt demonſtratum. Unde & ſpes lucri plurimos negotiatores Romanos in eam excivit, quos in bello Batavico a Brinione occiſos ſcribit Tacitus Hiſtoriarum libro IV. cap. 15. Tanto autem magis in Inſula Batavorum Scholam inſtitutam arbitror a Romanis, quod non ſtudioſius ex hac gente ob fidem & fortitudinem Imperatores Romani milites, exercitus robora, coporique ſuo ac ſaluti praeſidia adſciſcebant, quam Civitati ſuae cives. Multos namque ex his civitate donatos certum eſt, & inde plurimi Batavi Romanarum familiarum nominibus inſignes fuere, inter quos ipſe Clau-

dius Civilis una cum fratre Julio Paullo, atque alii, quos Romana hiſtoria & priſca monumenta narrant. Deprecor autem invidiam, ſi libere dixero, ſaepius me miratum eſſe inficetam nonnullorum ſententiam de Claudii Civilis nomine, quod ex lingua vernacula, id eſt Belgica, exponendum cenſent. Verum hujuſmodi quae ſunt, mittimus hoc loco.

Non vero dubito, nonnullos fore, qui cum legant, me ad Romanorum Caſtra ludum litterarium revocare, tritum illud occinant, Quid Muſis cum Marte? Sed hi parum perſpecta habent Romanorum ſtudia, a quibus ne ipſa quidem Caſtra vacarunt, in quibus non adoleſcentes tantum primae lanuginis & tirones exercebantur, ſed & belli Duces & juſta aetate viri. Mitto Africanorum & Fulvii nobilioris exempla, nec de Pompejo atque Auguſto dico, quos conſtat in ipſis Caſtris declamaviſſe. Ipſe Julius Caeſar plurimos libros, quos reliquit, quorum nunc maxima pars periit, in Provinciis & Caſtris ſcripſit, Palliatoſque, id eſt Graecos homines litteris operantes, per bella & Caſtra circumduxit, vide Suetonium in vita Caeſaris cap. XLVIII. & LVI. Nil dico de Cohorte Druſi & Germanici, qui Germaniae praefuerunt, atque aliorum Proconſulum aut Praetorum. Horatius quidem ex Julio Floro ſciſcitatur libro I. epiſt. 3. v. 6.

Quid ſtudioſa cohors operum ſtruat?

& libro III. od. 4. v. 37.

Vos Caeſarem altum, militia ſimul
Feſſas cohortes abdidit oppidis,
Finire quaerentem labores,
Pierio recreatis antro.

Ex quibus verſibus Torrentius defendit multorum codicum ſcripturam in epiſtola Auguſti ad Tiberium, cujus fragmentum extat apud Suetonium in vita Tiberii cap. XXI. *Vale jucundiſſime Tiberi, & rem gere feliciter*, ἐμοὶ καὶ ταῖς ΜΟΥΣΑΙΣ ΣΤΡΑΤΗΓΩΝ. Scripta haec ad Tiberium cum bellorum cauſſa abeſſet, indubitatum eſt; bella tamen eo tempore in Germania aut Caninefatibus geſſiſſe temerarium fuerit adſeverare, tametſi eum in his regionibus bella geſſiſſe conſtat, ipſoſque Caninefates domuiſſe. Caeterum extrema illa

 verba

verba Μόναις ϛρατηγῶν non mediocre pondus adjiciunt iis, quae de Romanorum lucubrationibus per Caſtra ante diximus. Imo nullus fere in Provinciam ſine Graecis id eſt litteratis comitibus, proficiſcebatur, tu vide quae Caſaubonus & Graevius notarunt ad Suetonium in Tiberio cap. XLVI. Ex his atque ex multis aliis conſtat, eos, qui in Cohorte atque in contubernio ſummi Ducis militabant, lucubrationibus doctis, neque etiam ſine Magiſtris, ſeſe dediſſe, ad quos Magiſtros etiam aditus fuit Provincialibus. Hoc certum: qui ex ludo litterario in Caninefatibus exciti, & ad mimicum bellum a Caligula praemiſſi ſunt, Caninefates, Batavi aut Germani fuerunt. Tales enim oportuit fuiſſe, qui praeberent ſcenam belli Germanici. Tempus autem conditi hujus ludi ſi cogitamus, nullum magis idoneum inveniemus, quam illud, quo Germanicus Caeſar Germanicis exercitibus praefuit, atque uxor ejus Agrippina in Caninefatibus Praetorium ſuum excoluit. Et videri poſſit in ipſo ſuo Praetorio hunc ludum aperuiſſe, ſive litterarum amore, quo maritus Germanicus non magis, quam ipſa ferebatur, ſive etiam ſtudio excolendi Provinciales, ſuoſque liberos, quos ſecum in Germania habuit. Germanici ingenium & doctrinam praedicarunt multi, prae caeteris Suetonius in Caligula cap. III. & Ovidius initio libri I. Faſtorum, teſtantur quoque, quae hodie ejus nomine circumferuntur, poemata. Agrippinae Auguſtus collaudavit, vide Suetonium in Auguſti vita cap. LXXXVII. Ipſa autem Agrippina non ſola maritum comitata eſt in provincias, ſed liberos etiam in Germaniam ſecum abduxit, nonnullos in ea provincia peperit. Teſtis eſt idem Suetonius in vita Caligulae cap. VIII. & IX. Tacitus Annalium libro I. cap. 41. & 44. Dio Caſſius libro LVII. pag. 650. Neque a vero abhorrere videtur, Caligulam & fratres ejus nonnullos ſororeſque in hac Schola fuiſſe inſtitutos. Nam verſatos eos multum cum Matre in hoc Praetorio ambigendum non eſt, Praeceptores autem hic iis non defuiſſe negari non poteſt. Hoc ſcimus a doctis parentibus, Germanico atque Agrippina, doctrinis liberalibus egregie eruditos fuiſſe non filios ſolum, ſed & filias. Suſtulit autem Germanicus ex Agrippina liberos complures, nonnullos etiam ante quam in Germaniam iret, vide Suetonium dicto loco. In hac autem Schola an alibi litteris imbuta fuerit illa horum filia, quae Mater Neronis fuit, non facile dixerim; ultra ſexum ſtudiis expolitam fuiſſe, commentarii ejus docent, Laudati Tacito Annalium libro IV. cap. 53. & Plinio in Indice

dice libri 7. nec non eodem libro cap. 8. in quibus Agrippina illa vitam ſuam, & caſus ſuorum poſteris memoravit.

Verum haec dum ſcribo de ludo litterario, qui in Caninefatum terra & prope Batavos fuit, commode atque ut puto opportune in mentem venit *Batavae auris*, quam notavit Martialis, aut dicam potius homo aliquis, quem Poeta hic non nominat. Epigramma eſt 82. libri VI.

Quidam me modo, Ruſe, diligenter
Inſpectum, velut emtor, aut laniſta,
Cum vultu digitoque ſubnotaſſet:
Tune es, tune, ait, ille Martialis,
Cujus nequitias jocoſque novit,
AUREM *qui modo non habet* BATAVAM?
Subriſi modice, levique nutu,
Me, quem dixerat eſſe, non negavi.
Cur ergo, inquit, habes malas lacernas?
Reſpondi, quia ſum malus Poeta.
Hoc ne ſaepius accidat Poetae;
Mittas, Ruſe, mihi bonas lacernas.

Auris ergo Batava nequitias jocoſque Martialis contemſit. Cur contemſerit non additur, ſuſpicantur tamen Eruditi hodie ideo contemſiſſe, quod haec natio aure hebetiore atque ingenio minus exculto fuit. Aure hac atque ingenio fuiſſe vere Batavos olim mihi incompertum eſt. Illud ex Tacito didici Hiſtoriarum libro IV. cap. 13. Claudium Civilem, regia in Batavis ſtirpe ortum *ultra quam barbaris ſolitum*, INGENIO SOLERTEM fuiſſe. Potuiſſe etiam Batavos omnes acuere & expolire aurem animumque litteris, quae tanti fiebant Romae, propter opportunitatem Scholae hujus non dubitandum. Nec puto neglexiſſe illos omnino hanc Romanae humanitatis partem, quia a cultiore vita hujus populi non prorſus abhorruerunt, ut modo oſtendimus. Quod ſi tamen alienior fuit ab ea, quam caeterae Barbarae nationes; quod inde opprobrium, aut quis pudor? ſi gens, inter innumeros Barbaros armis domitos & in ſervitutem redactos, una libera ſprevit eum vitae cultum, quam inperiti humanitatem vocabant, prudentes partem ſervitutis cenſebant, inter quos graviſſimus Auctor Tacitus in vita Agricolae cap. XXI. ſuſpectam-

que etiam habuerant Germani ante in Italo, quem natum fratre Arminii, ſed educatum Romae Regem eligerunt, crepantibus nonnullis *infectum alimonio*, *ſervitio*, *cultu omnibus externis.* Et cui tandem populo probro unquam fuit, ſi facere fortius, quam modulate dicere didicerunt? Certe non priſcis Romanis, quorum moribus res Romana diu ſtetit. Neque illas artes Anchiſes Pater, aut ſapientiſſimus Poeta Domitori Gentium populo praecipit Aeneidos libro VI. v. 850. imo alii

Orabunt cauſſas melius, coelique meatus
Deſcribent radio & ſurgentia ſidera dicent.
TU REGERE IMPERIO POPULOS, ROMANE, MEMENTO.

Forte tamen Batava iſta auris non tam obtuſa fuit ad percipiendam carminum ſuavitatem, quam mens abhorruit a profligatiſſima Auctoris, Martialem dico, adulatione & divinis Domitiani laudibus, quem veri atque ingenuo animo Scriptores Neronem & generis humani peſtem dixerunt. Crediderim autem ſpectatam ſibi virtutem Domitiani, quam ad Rhenum praeſtitit; quam quidem Poeta iſte laudibus ad coelum effert, Theodoſius vero ex Dione ita praedicat, ut ne hoſtem aut pugnam quidem oculis eum ſuſtinuiſſe dicat, vide Dionis Hiſtoriam pag. 760. & ſi Dacica Domitiani victoria irriſa & acerbiſſimis dictis a populo Romano fuit taxata, ut Xiphilinus ex eodem Dione tradit pag. 763. quis miretur, nequitias & jocos, id eſt ſacrilegas laudes truculentiſſimi tyranni inviſas fuiſſe populo libertatis avido. Imo quis Batavus iſtic legere ſuſtinuit

Fractuſque cornu jam ter inprobo Rhenus,
Teneat domantem regna perfidae Gentis.
Te ſumme mundi Rector & Parens orbis,
Abeſſe noſtris non tamen potes votis.

quod eſt epigramma 7. libri VII. Video placuiſſe nonnullis ad hunc verſum, etiam in ipſos Batavos moviſſe Domitianum, verum id mihi nondum probatum, tametſi me nec hoc Juvenalis praeterit ex Satyra VIII. v. 51.

Hic

Hic petit Euphraten juvenis, domitique BATAVI
Cuſtodes Aquilas, armis induſtrius.

aut etiam hoc, Silii libro III. v. 607.

At tu tranſcendes, Germanice facta tuorum,
Jam puer auricomo praeformidate BATAVO

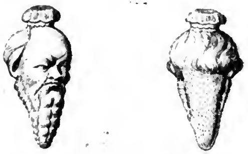
Molitum eum nonnihil in hac terra, ſed praereptam a Cereale victoriam indicare videtur Joſephus de Bello Judaico libro VII. cap. 13. Neque mirum magnum rei geſtae laudem ob hunc conatum a poetis ad Domitianum Imperatorem eſſe tranſlatum. Veledam autem nationis Bructerae Virginem, quam Tacitus Hiſtoriarum libro IV. cap. 6. late imperitaſſe ſcribit, cepiſſe Statius teſtatur, poetica an vera fide judicent alii, ille autem Sylvarum libro I. carmine 4. v. 89. haec canit.

Non vacat Arctoas acies Rhenumque rebellem,
Captivaeque preces VELEDAE, *&, quae maxima nuper*
Gloria, depoſitam Dacis pereuntibus urbem
Pandere.

Captam autem domitamque per haec tempora Veledam exiſtimo, cujus Virginis imaginem, ut captiva manibus vinctis ducitur, ex lapide Brittenburgico pulcherrimo dabimus opportuniore tempore. Servat hunc lapidem Cl. Havercampus, qui picturam ejus nuper ad me miſit. Fuerat autem dudum gravis & inviſa Batavis mulieris hujus potentia. Sive vero obierit Bataviam Domitianus, ſive eam nunquam inviſerit, hoc comperiſſe me puto, nullius Imperatoris nummos frequentius erui per has terras, quam Domitiani hujus, tametſi nullum ejus monumentum aliud extet. An illud Senatuſconſulto tribuendum, quo eradendos ubique titulos ejus & abolendam memoriam decrevit Senatus, de quo Suetonius in vita Domitiani capite ultimo, an ſuo odio ducti Batavi abjecerint hos inviſiſſimi Impera-

peratoris nummos facilius, illis caerimoniis, quibus nummos olim abjicere ſolebant Romani, aliorum judicium eſto. De illo Martialis verſu hoc addo. Urebat poetam aut admiratorem ejus, quod a Britannis forte & a Getis, ut ipſe jactat libro XI. epigr. 3. legebatur, a Batavis autem plane contemnebatur, & quod hi ratione ducti faciebant, hoc ille ruſticitati tribuit.

Quanquam autem haud difficiliter hoc modo ab injuriis poetae defenditur *Batava auris*, non tamen praetermittenda duxi, quae aliquando cogitatio alia animum ſubierit. Dubitavi namque, an inde auris Batava in proverbium abierit, quod ut Batavi forma proceri, grandibuſque membris & artubus, ſic etiam auribus prolixioribus fuerint, cujuſmodi aures cavillantium jocis fuerunt expoſitae, ut Claudii & Neronis a Perſio notatas legimus in antiquo poetae hujus Scholiaſte ad Satyram I. v. 121. Tales autem aures cognoſcuntur in ſignis ac imaginibus priſcorum Batavorum, quarum unam dono mihi haud ita pridem dedit Vir Ampliſſimus J. M. Haesbaert Cliviae civitatis Vir Conſularis & ſtudioſus eruditionis antiquae, raro, ut in illa gente, exemplo. Imaginem exhibui in hac Tabula,

quae aures non tantum ſolitis prolixiores repraeſentat; cujuſmodi etiam apud Smetium reperiuntur, ſed & ſupra in acutum exeuntes, ut dicas ex vulgari aurium Batavarum convicio in luſum formatus ab artifice, de qua artificum conſuetudine vide Martialem epigrammatum libro XIV. epigram. 176. Plures ejuſmodi nuper Zutphaniae vidi in inſtructiſſimo Illuſtriſſimi Hekerani Gazophylacio. Non diſſimiles hae erant illis, quas Johannes Smetius depictas

tas exhibet in antiquitatibus Neomagenſibus pag. 70. *Forma & facies*, inquit, *ſingulis diverſa, ſed omnibus tetrica & ſevera eſt, frons alta, barba promiſſa, oculi grandes* AURES*que ſere* ARRECTAE ET CAPACES, *capillus in nodum circa verticem ligatus conglobatur.* Quanto autem preſſius in nodum fuerunt collectae eorum comae, tanto apertius patebant aures. Putem etiam ab his auribus explicandam eſſe fabulam Elini, quem regem aſininis auribus praeditum fuiſſe fingunt Batavorum Annales. vid. Johannis Gerbrandi a Leidis Chronicon libro I. cap. 12. Junius in Bataviae Hiſtoria pag. 18. teſtatur, ſe etiam hunc in nummis inveniſſe. Sed quia addit in adverſa parte nummi Elinum oſtendi, in altera vero DORESTATUM, perſuaſum mihi eſt, hunc Elinum Madelinum Monetarium eſſe, cujus crebra mentio in nummis Doreſtati, & Trajecti (in nummis eſt TRIECTI) Suſpicor autem primam ſyllabam MAΔ obſcurius expreſſam in nonnullis, aut a Junio aliiſque, qui eos inſpexerunt, per ſe expoſitam eſſe, & non commiſtam & continuatam cum parte vocis, quae ſequitur. Proclivis autem hic lapſus fuit, quod reperiantur nummi, in quibus *Mad* & *Elinus* interjecta diſtinctione ſejunguntur hoc modo MAΔ ELINVS M. Idem etiam nummus aureus fuit, quem ſe habere ſcribit Arnoldus Buchelius in eruditiſſimis notis ad Chronicon Joannis de Beka in vita Hungeri, qui ſimiliter prave eum de Elino rege eſt interpretatus. Sunt alii, in quibus M littera obſcurius aut dicam potius barbare depicta eſt, ut facile fugerit oculos ſenſumque intuentium. Talem etiam eum fuiſſe puto, quem ſibi Johannes Iſacius Pontanus in Hiſtoria Geldriae libro I. in fine oſtenſum ſcribit a Johanne Smetio, inventum in pago vicino Arnhemiae, quem olim Redichem dixere, nunc Rencum nominant, hac inſcriptione ΔORESTAT . . . ITΔELINVS M . . . Haud levior eſt Wernheri Teſchenmacheri error, qui in Annalibus Cliviae parte I. pag. 91. Hadelinum nominat, & Praeſidem fuiſſe dicit, qui Francorum regum nomine Doreſtati rempublicam adminiſtravit: ectypa nummorum Madelini hic damus

Inveniuntur Nummi num. 1. & 2. in Franciſci Mieris Monetis Sigilliſque Epiſcoporum Ultrajecti ; ipſi vero Nummi 3. & 4. adſervantur in Muſeo Viri Celeberrimi Sigeberti Havercampi. Quia vero de origine fabularum, quarum foecundiſſimi ſunt Batavorum Annales, dicere coepimus, unam addere liceat, ex qua intelligere datur, ex ſtercore hoc nonnunquam etiam aurum colligi poſſe, id quod tamen relinquimus iis ſcrutandum, qui majore otio abundant, quam nos. Tu aſſem para, & accipe fabulam ex Cornelio Aurelio in libro primo Bataviae cap. I. Aram ſcribit erectam fuiſſe in inferiore Inſulae Batavorum parte Deo Moniſchyro. *Hic oraculum erat*, inquit, *omnium, que tum in Batavia minoreque Friſia erant, celeberrimum. Unde & finitimi omnes huc conſultandi gratia confluebant, & offerentes Deo loci, parvulos ſuos credebant fortiores omnibus evaſuros.* Haec aliter & prave diſtincta ſunt in Editionibus, quas poſſideo & forte ipſe Aurelius non intellexit eum ex quo fabulam hanc deſcripſit. Conſtat enim ex agno immolato, de quo ſequitur non filios oblatos Deo, ſed pro filiis victimam datam. Pergit Aurelius. *Proinde exire tritum in gentibus proverbium, fortiſſimos omnium Batavos eſſe, qui Deo uni forti ab ipſis cunabulis dicarentur.* Cetera, quae longo ſermone adduntur, ſi cui cognoſcere volupe eſt, ex ipſo Aurelio cognoſci velim. Me enim dudum taedet ineptiarum, tantum ea inde delibavi, quae confirmantur hac inſcriptione

HER-

HERCVLI MA
CVSANO ET
HAEVÆ VLP
LVPIO ET VL
PIA AMMAVA
PRO NATIS
V. S. L. M.

Sciolus aliquis ut oſtenderet ſe Graece noſcere Herculem Μονίσχυρον dixit. Alium Iſchyriona Heroem Germania vidit, de quo Henricus Turckius in Faſtis Carolinis ad annum Chriſti DCCLXXII. notat, 4., aut quid vidiſſe dico? ſatis namque conſtat, commentum eſſe hominis otio ſuo abutentis. Snoius autem Batavicarum rerum libro III. ab illo Monoſchyro vico Monſter haud longe ab Haga diſſito nomen inditum nugatur. Ceterum ita legi in lapide, ut Inſcriptionem nunc edimus, ex illis didici, quibus negotium dederam, ut eum Bruxellis, ubi in Jeſuitarum coenobio nunc viſitur, cum aliorum exemplis compararent. Scribit Altingius in notitia Germaniae Inferioris in voce Hercules, Inſcriptionis hujus copiam ſibi a Cl. Graevio factam, additque in Geldria repertum lapidem, in qua regione Herculem fuiſſe cultum cum ex Herculis Caſtris cognoſcimus, quae VIII. M. P. Neomago abfuerunt, tum ex aliis monumentis, quae loco opportuniore recenſebimus, quando & de Ulpii Ulpiaeque nominibus, Lupione & Ammava inquiremus, nec non de etymo vocis Macuſani, quod omnium optime ex pulcherrima hac inſcriptione eruitur. Vetuſta namque Lingua, noſtra *Magazobuis* nutricium ſignificavit. Herculi autem tanquam nutricio Deo liberos commendarunt majores noſtri. Vox illa cognoſcitur ex Vocabulario Teutonico Schilteri. Neutrum autem illorum, qui ſunt in ſaxo, Batavum fuiſſe puto, ſed a Luppia amne & Chamavorum regione ad colendum Herculem veniſſe. Miraculoſam illam Urſulae fabulam cum virginum undecim millibus, mileſiis ſermonibus haud paullo ſuaviorem, quemadmodum Velſerus ex rebus Batavicis interpretetur, operae pretium eſt cognoſcere ex notis ejus ad Tabulam Itinerariam Antiquam pag. 732. Deſcripſit eadem Scriverius in Tabulario Antiquitatum Batavicarum pag. 219.

Geſtit nunc animus per monumenta ſingula ire, in Brittenburgi ruinis inventa, quorum nonnulla in hoc opere tetigi, alia, quia locus non erat, plane praeterii. Verum noviſti, Doctiſſime Loni, me in eo cum maxime eſſe occupatum, ut quaecunque monumenta Romanorum in Batavia & proximis regionibus hodie durant, aut ad avorum aetatem durarunt, & nobis ab his ſunt tradita, colligam, adnotationibus dilucidem, origineſque & fata locorum, quantum fieri poteſt, inde eruam. Quare ſatius eſſe duxi, uberiores reliquiarum Brittenburgicarum commentarios extrahere in illud volumen, quod de omnibus antiquae Bataviae monumentis Romanis meditor. Nonnullos lapidum vetuſtorum titulos mihi in hanc rem ſuppeditatos a te gratus agnoſco. Symbolam etiam alii contulerunt, quorum meritorum ut teſtata ſit memoria ſedulo curabo. Tu autem nominis tui famam inmortalibus ſcriptis extendere perge. Dabam Arnhemiae A. D. VI. Id. Januar. CIↃIↃCCXXXIII.

HENRICI CANNEGIETERI

Notae atque observationes ad ABRAHAMI MUNTINGII Viri Clariſſimi Diſſertationem Hiſtorico-Medicam de vera Antiquorum Herba Britannica.

AD umbilicum perduxeram Diſſertationem meam de Brittenburgo, Matribus Brittis, Britannica herba, Brittia Procopio memorata & antiquiſſimis Britannorum per Galliam & Germaniam ſedibus, cum ecce Abrahami Muntingii Viri Clariſſimi atque in patria Groningae & Omlandiae Academia Botanices Profeſſoris liber de vera antiquorum herba Britannica ejuſdemque efficacia contra ſtomacacen ſeu ſcelotyrben ad manus meas pervenit. Editus eſt ille liber, quem Auctor Diſſertationem nominat, Amſtelodami apud Hieronymum Sweerts Anno CIƆIƆCLXXXI. probatus etiam mox Actorum Lipſienſium Scriptoribus anno inſequenti CIƆIƆCLXXXII. pag. 15. qui eum induſtrium & curioſum Botanicum nominant. Quia vero in eo libro, qui omnium manibus in his terris verſatur, haud pauca offendi a ſententia mea aliena, viſum mihi fuit faciundum, ut rationes Viri Clariſſimi diligentius exigerem, non rerum omnium, infinitum enim hoc foret, ſed earum duntaxat, de quibus in meo opere diſſerui. Exegi autem illas ea modeſtia, quae bonos & probos decet, haud inmemor humanitatis, quae colenda nobis eſt demandata. Sequimur ordinem a Viro Clariſſimo inſtitutum. ita autem ille

AD CAPUT II.

Male Cl. Muntingius Juſtinianum a Britannica herba BRITANNICUM *cognominatum ſcribit. Non hoc cognomen Juſtiniano fuit. Tempore Juſtiniani Inſulae Britannicae occupatae tenebantur a Saxonibus. Herbae, Regum,*

Digitized by Google

non contra Reges herbarum nominibus dicti fuerunt. Quanta exiſtimatio Britannicae fuerit Romae. Immodicis laudibus eam extollit Auctor. Perperam Plinius citatus. Dioſcorides quo tempore vixerit. Nonnullorum error de aetate ejus perſtringitur. Quo tempore Graecis & Latinis Britannica innotuerit. Quando Germanicus in Germaniam miſſus. Servilii Damocratis aetas inquiritur. Britannica non herba Magica.

PAG. VI. *Juſtinianus autem optimus Imperator ob inſignem etiam Herbae hujus quondam apud Romanos exiſtimationem, ſe quoque reliqua inter cognomina* BRITANNICUM *ſcripſiſſe credibile.* Fruſtra quaeſivi Britannici cognomen inter cognomina Juſtiniani optimi Imperatoris, credo autem Juſtinianum Principem eum ſignificare, non poſteriorem, qui ob reciſas nares Rhinotmetus eſt dictus, ſed Juris Romani illum architectum nobiliſſimum, cujus cognomina non Procopius, Agathias, Paullus Diaconus tantum memorant, ſed & ipſe nequaquam eorum parcus fuit aut nimis verecundus praeco. Collegit etiam & expoſuit ſingula Gabriel Trevorius in Obſervatione Apologetica. Expoſuerunt eadem alii, ſed nominis Britannici nullus meminit. Verum ſac Britannicum eum dictum, quis non exiſtimet a Britannicis inſulis, aut gentibus hoc cognomen ſibi adoptaſſe ad ſimilitudinem reliquorum nominum, quae a profligatis & domitis gentibus adſcivit? atque ad exemplum eorum Imperatorum, qui a devictis Britannis ſeſe Britannicos dixerunt? tametſi tantum abeſt, Juſtinianum Britanniam domuiſſe, ut contra parum notae Romanis Graeciſque Imperatoribus Scriptoribuſque eae inſulae fuerint per Juſtiniani tempora, vide Diſſertationem noſtram maxime ea, quae de Procopii Brittia diſputavimus Cap. 6. pag. 57. & 7. ac potiſſimum ſub ejus fine. Dudum namque illae Inſulae occupatae tum erant a Saxonibus aliiſque barbaris. Contra vero quis credat id nominis induiſſe ſibi ab herba in hoſtico loco, Friſiorum terram dico, inventa, quam terram nec ipſe Juſtinianus nec legiones ejus unquam adierunt, dudum ante Juſtinianum Romanis ereptam? Haud ignoro & docet Plinius Naturalis Hiſtoriae Libro XXV. cap. 3. & 7. atque ipſe Muntingius in Dedicatione operis ſui, herbas Regum

&

& ſummorum Virorum nominibus appellatas, qui eas invenerunt: Sed hoc neſcio, eoſdem herbae alicujus nomine dictos. Verum ait Clariſſimus Auctor ob inſignem herbae hujus, quondam apud Romanos, exiſtimationem ſic dici voluiſſe Juſtinianum. Verum quid illa herbae hujus exiſtimatio ad Imperatorem? Sed & vellem oſtendiſſet Auctor tantam, quantam dicit, exiſtimationem. Equidem eam ignoro. Scio quae de honorifica herbae hujus oſtentatione & ſuſpenſione ſcribit infra cap. 16. Sed & commenti hujus Auctorem alium, quam Muntingium deſidero. Verum ſi tantus herbae hujus in Populo Romano & inter Medicos Romanos honos fuit; cur de eo Plinius, imo Graeci omnes & Romani tacent? Nec credo, praeteriturum fuiſſe Plinium inſuetos hujus herbae honores, ſi unquam ſibi cogniti fuiſſent: ſolet namque is ſingularia quaeque ſtudioſe perſequi; & ceteris copioſior eſt in deſcribenda illa herba. Metuo autem, ne Clariſſimo Auctori acciderit, quod multis uſu venire videmus, qui inmodicis laudibus operare conſueverunt, quodcunque deſcribendum ſuſcipiunt.

PAG. X. *Ipſa autem ejus denominatio.* Errabit, qui exiſtimat, haec, & quae ſequuntur, Plinii eſſe. Alibi etiam aliena Scriptoribus antiquis ſuppoſita videas, errore an conſilio, neſcio.

IBIDEM. *Dioſcoridis ſolummodo tempore, quem Cleopatrae Aegypti Reginae, & C. Julii Caeſaris, Romanorum Imperatoris primi, aetate nonnulli vixiſſe prodiderunt.* Ii hoc prodiderunt, qui Suidae verba in voce Διοσκουρίδης de Pedaneo Dioſcoride, Auctore ὕλης ἰατρικῆς ſunt interpretati, ſed errorem eorum coarguit Joannes Albertus Fabricius in Bibliotheca Graeca libro IV. cap. 3. §. 2. in notis. Imo ſola illa herba Britannica, cujus meminit hic Dioſcorides, docet illum ſeriorem eſſe hac aetate. Verior ergo eſt Salmaſii ſententia in Exercitationibus Plinianis pag. 290. anteriorem eum, non tamen longe, Plinio eſſe. Quod autem cenſet Clariſſimus Muntingius, Britannicam dudum ante tempora Julii Caeſaris notam fuiſſe Graecis atque Latinis, in eo fallitur. Germanico namque Caeſari in Germania bellum gerenti primum illa demonſtrata eſt a Friſiis, ut perſpicue docet Plinius libro XXV. cap. 3. Germanicus autem, acto in Urbe Conſulatu ab Auguſto in Germaniam miſſus eſt, Munacio Planco & Silio Caecina Conſulibus, quorum Conſulatum Pighius in Annalibus confert in annum V. C. DCCLXV. Neque huic ſententiae adverſantur Servilii Democratis verſus, ut exi-

exiſtimat Clariſſimus Muntingius apud Galenum in libro de Antidotis II. Deſcripſit ille hos verſus Latine redditos infra cap. XV. pag. 143. in quibus Democrates nihil aliud de Britannica, niſi quod uſum hujus herbae in hydrophobia commendat. Errat Muntigius ſi Democratem hunc, quem nonnulli antiqui libri Damocratem nominant, longe ante Plinii aetatem vixiſſe autumat: nuperum namque ea aetate fuiſſe ex Plinio cognoſcimus Libro XXV. cap. 8. ubi *invenit* NUPER, inquit, *& Servilius Damocrates e primis medentium, quam appellavit* hiberida. Aequales autem Servilio huic fuiſſe videntur, quos ipſe verſibus illis commemorat, Niceratus & Titius Patricius.

PAG. XI. *Ex hiſce quidem haud abſurdum foret, ſi quis Britannicam herbam eſſe Magicam ſtatueret.* Sententiam hanc ex argumentis, quae proponit Auctor, ſagaciores colligant, de me fateor, perſpicere eam non poſſe.

AD CAPUT III.

Male negatur, Cauchos ad Rhenum habitaſſe. Friſiorum terra an Galliae Belgicae adnumerata a Romanis? Plinium Medicum fuiſſe, negatur. Plinium Friſiam & proximas regiones obiiſſe veriſimile eſt. Quando eas obierit. Defenditur a manu critica Cluverii & Muntingii. Hic ſibi non ubique conſtat. Pleraeque artes a Graecis ad Romanos delatae. Britannicae notitia quomodo Romam pervenerit? Rei Medicae Scriptoribus multis Romana nomina fuerunt, ut Dioſcoridi, Damocrati, Aeginetae, Galeno.

PAG. XIX. *Poſt Friſios, Cauchorum terram Helium inter & Flevum olim extitiſſe Plinius innuit, quod veritati contrarium eſſe Auctorum graviſſimorum ſcripta, infallibili certitudini innixa teſtantur, hiſce Plinii verbis, ut ingenue fatear, hac in re adſtipulari nequeo.* Negat ergo vir Doctus Cauchos ad Rhenum habitaſſe, imo quod amplius eſt inter Helium & Flevum nullum iis locum fuiſſe: Idem docuit ante Philippus Cluverius, cujus ſententiam refellimus

mus in Diſſertatione noſtra Cap. 5. De Friſabonibus, quos ſimiliter his locis extorres agunt Cap. 3. pag. 26. & Cap. 8. pag. 90.

PAG. XXI. *In biſce Gallo-Belgicae oris Medicum agens.* Duo in his Auctor adfirmat, quae, ſi liquida ſunt, a nobis praetermittenda non fuerunt. Primo, Friſiorum terram Gallo-Belgicae adnumeratam fuiſſe; ſecundo, Plinium egiſſe Medicum in his oris. De priore parte alibi nobis dicendum erit. Plinium autem Medicum egiſſe hic, ignoro. Spectaſſe eum & obiiſſe has oras credibile eſt. Tu vide, quae ipſe de ſe libro XVI. cap. 1. *Sunt vero in Septentrione* VISAE NOBIS *Cauchorum gentes.* Obiiſſe autem eas, ut militem, puto in caſtrenſi Titi Veſpaſiani, dein Imperatoris, contubernio, de quo ipſe in praefatione operis ſui ad Titum. Meruit autem Titus is in Germania Tribunus militum, ut teſtatur Suetonius in Titi vita Cap. 4. Medicum hic, aut alibi, egiſſe Plinium credibile non eſt, ob ea quae de Medicis Romanis ipſe tradit Libro XXIX. cap. 1. Forte tamen eum Medicum propterea Muntingius dicit, quod herbarum plantarumque indolem, ut in reliquis terris, ſic etiam in Friſia eſt ſcrutatus. Verum cum rerum omnium naturam ſtudioſe ille indagarit, unde & Naturali Hiſtoriae ſuae nomen indidit, non Medici magis, quam aliarum artium nomine erit cenſendus.

PAG. XXII. *Plinii locum emendandum atque hoc modo legendum ſtatuo.* Plinii locus hic eſt ex libro IV. cap. 15. in eo voces has *Cauchorum & Friſabonum* mutat in *majorum & Friſiorum minorum*, ſecutus, ut conſuevit ſententiam Cluverii. Friſiabones ergo excludit ab hoc loco, & tamen eos retinendos cenſet pagina ſuperiore, ut ſolet ſibi in nonnullis parum conſtare Clariſſimus Auctor. Equidem autem nihil migrandum puto in illo Plinii loco. Quae porro de Batavorum, Caninefatum aliorumque populorum ſedibus & conditionibus diſputat, ea ab aliorum ſententiis nil diſcrepant, quanquam de multis nos in alia omnia diſcedimus. Res haec prolixiores diſputationes requirit, quae ab hoc loco alienae.

PAG. XXVIII. *Romani autem Graecorum veſtigiis, accepta ab illis una cum nomine cognitione, & uſu, Britannicam dixere.* Do pleraſque artes, quae ad excolendum ingenium faciunt, a Graecis ad Romanos eſſe delatas, ſed Britannicae haec origo eſt, quam & ante diximus. Friſii aut barbari in Friſia Germanico Caeſari eam demonſtrarunt. Hinc Medici aliique rerum memorabilium

Digitized by Google

ſtudioſi, qui in exercitu Germanici erant, acceperunt. Inde mox Romam tranſlata & per terrarum orbem vulgata eſt. Dubitationem etiam recipit, an illi omnes, qui Graece ſcribentes mentionem Britannicae fecerunt, Graecis ſint accenſendi. Majorque dubitatio eſt, an in Graecia ſcripſerint. Hoc certum Dioſcoridi, Damocrati, Aeginetae, Galeno, qui meminerunt Britannicae, Romana fuiſſe nomina, ut Pedanii, Servilii, Paulli, Claudii.

AD CAPUT IV.

Theophraſto non nota fuit Britannica. Theophraſti aetas. Plinii locus expenditur. Britannia dicebatur extra terras poſita. Plinii oblivio, item Muntingii originationes notatae.

PAG. XXIX. *Nec tamen hic, Theophraſtus; nec illi unquam Britannicae meminerunt, quod equidem ſcio, nec divinare refert, an Britannicam noverint.* Non opus eſt divinato, hariologue & divinatore, ut recte Phaedrus, velocior erit uſu peritus. Qui enim Theophraſti & reliquorum ſaecula, quibus vixerunt, cogitat, inveniet per aetatem eos Britannicae notitiam non habuiſſe. Ante docuimus, Germanico primum innotuiſſe eam herbam, qui in Germaniam profectus eſt Olympiade CCXCVIII. atque adeo aliquot poſt Theophraſtum ſaeculis, qui auditor fuit Ariſtotelis, & teſte Euſebio maxime floruit Olympiade CXIV. Sed nec ipſe Auctor negat alibi, ignoratam fuiſſe Romanis herbam Britannicam, ante illam Germanici expeditionem, tu vide in Diſſertatione illius pag. 117.

IBIDEM. *Quamvis tamen alii Graecum illud* δασύτερα *piloſiora vel magis hirſuta, verum meo judicio inconvenienter explicantes.* Imo etiam judicio Petri Pennae & Matthiae Lobelii, quorum ſententiam & verba recenſet infra Cap. 6. pag. 59. adde Joannem Bodaeum a Stapel in commentariis ad Theophraſtum de Hiſtoria Plantarum libro VI. pag. 676.

PAG. XXX. *Ad haec Plinius libri viceſimi ſeptimi capite primo.* Miror Plinii hunc locum, qui hic citatur, ſine examine praetermitti

termitti a Muntingio. Quid enim tam contrarium priori, quem ex ejuſdem Plinii libro XXV. cap. 3. deſcripſit, ſi ſedem herbae id eſt locum ſpectes, in quo herba ea nata, & Romanis cognita fuit? Ita namque Plinius libro XXVII. cap. 1. ubi agit de herbis, quae ab ultimis terris aſportatae ſunt. *Parte altera Britannicam ex Oceani Inſulis extra terras poſitis.* Hic docet, Britannicam herbam ex Britannicis inſulis mitti. Has enim Inſulas intelligi perſpicimus, cum ex aliis indiciis, tum ex eo, quod dicit, eas poſitas extra terras; notum enim illud Poëtae

Et penitus toto diviſos orbe Britannos.

Nec non illud

Et toto deducta Britannia mundo.

Anne autem alia omnia docuit idem Plinius libro XXV. cap. 3.? hic enim, *mirorque*, inquit, *nominis cauſſam; niſi forte confines Oceano, Britanniae, velut propinquae, dicavere. Non enim inde appellatam eam, quoniam ibi*, nempe in Britannia, *plurima naſceretur, etiam tum* tempore Germanici, nam ſubacta demum a Claudio, *libera.* Negat ergo productis in id argumentis hoc loco Plinius, quod mox altero poſt libro affirmaturus eſt, allatam ex Britannica inſula Britannicam. Nihil eſt, quod ad defendendum Plinium dicamus, niſi aut Britannicam hic dici omnem herbam ex Britannicis Inſulis adlatam, non autem illam, quae peculiariter hoc nomine appellatur, natam in regione Friſiorum; aut dormitaſſe hic Plinium, & feſelliſſe eum memoriam illorum, quae libro XXVII. cap. 1. ante ſcripſerat, quam virum crebro feſelliſſe, ut in opere vario, & rerum infinitarum, diverſarumque, mirabile non eſt, animadverſumque crebro ab aliis. Et forte apud alios legerat vir inexhauſtae lectionis, in Britannorum terra natam eſſe herbam. quod & verum eſt, ſi terram illam non Inſularum acceperis, ſed partem Friſiae ſive Germaniae, nam Inſulanorum eorum nonnullos relicta Inſula locum & ſedem in Friſia occupaſſe oſtendimus in Diſſertione cap. 4. pag. 45. & 46. Lepida ſunt & jucunda, quae mox in hoc Capite ſequuntur; ſed illis jucunda erunt, qui Goropianis originationibus delectantur. Ipſe ea mitto, quia nihil ad Britannicam, ob eandem cauſſam etiam Caput V. intactum relinquimus.

AD CAPUT VI.

Qui Britannicam ſpeciem Betonicae dixerint. Dioſcorides defenditur. Oribaſius multa ex illo deſcripſit. Brieten *vox Friſica. J. H. Croeſeri V. Cl. laus. Britannica Muntingiana an in Gelria naſcatur & qualis ibi videatur. Apuleji & Neophyti de Britannica teſtimonia. Neophyti lectio tentata. Friſii Franci dicti. Betonica ſive Vettonica a Vettonibus inventa & nominata. Quare Dioſcorides hoc Romanum nomen dixerit: Betonica Latinis Serratula dicta.*

PAG. LVII. Rembertus Dodonaeus, *in prima magni ſui Herbarii editione, plurima recenſet Betonicae nomina, & inter ea quoque Britannicam collocat.* Sed quis ille primae editionis error? Non enim Dioſcorides tantum, ſed & Apulejus, Neophytus aliique Britannicam dixerunt ſpeciem Betonicae. Et ne dubites de Dioſcoridis ſcriptura & ſententia, quam neſcio quibus tricis in dubium vocat Noſter, eadem Dioſcoridis verba Oribaſius repetit Collectorum libro XI. qui liber titulo teſte ex Dioſcoridis ſcriptis eſt collectus & conſarcinatus.

PAG. LXII. Johannis Fungeri ſententia hic traditur de Herba Britannica, qua Friſius ille opinionem Junii refutat de appellatione ejus, quod autem addit de ſignificatione vocis *Brieten*, qua praelonga & craſſiora fruſta ſignificari dicit, ligonum opera reſoluta a terra. Conjungi autem haec velim cum illis, quae eadem voce diſputavimus Cap. 4. pag. 46. Non praetereundam duxi hoc loco Joannis Bodaei a Stapel opinionem in Commentariis ad Theophraſtum de Hiſtoria Plantarum libro VI. cap. 6. pag. 676. quam nunc demum cognoſco: Britannicam herbam a Britannica Arce eſſe dictam, Arcem autem hanc a Germanico Caeſare extructam. Verum haec ſententia facile refutatur iis, quae de auctore Arcis illius docuimus in Diſſertatione noſtra Cap. 9. Britannicae autem herbae appellatio Arce illa antiquior eſt.

PAG.

Pag. LXVIII. *Gelriae.* At vero Pharmacopolis & Medicis, quos in Gelria de Britannica interrogavi, ignota ea erat. Miſit autem, qua eſt humanitate, Vir Clariſſimus Johannes Hermanus Croeſer, Celeberrimus in Groningana & Omlandica Academia Medicinae Profeſſor, cum Gravia urbe Brabantiae Groningam pergeret, Amſtelodamo ad me plantam, quam Muntingius Britannicam dixit. Oſtendi eam Pharmacopolis in hac urbe, qui lapathum nominabant: dubitabant autem folia eadem denſitate & laevitate in agris noſtris conſpici. Hoc certum lapatho ſimillimam eſſe. Imo Vir Ampliſſimus Joannes Commelinus in Catalogo plantarum indigenarum Hollandiae non dubitavit hanc Muntingii Britannicam lapathi nomine appellare, additque vernacula noſtra lingua vocari *Groot Waterpatig*, idemque eſſe, quod Caſparus Bouhinus lapathum aquaticum folio cubitali dicit. Dodonaeus autem Hippolapathum magnum, at vero Joannes Bauhinus lapathum maximum aquaticum. In multis autem Hollandiae locis naſci ait ad foſſas ſive incilia. Ceterum praeter eos, quos hoc capite memorat Auctor, de Britannica ſcripſerunt Apulejus & Neophytus. Verba illius ipſe exhibet in Diſſertatione ſua Cap. 16. pag. 159. hujus autem Claudius Salmaſius in Hyla Jatrice cap. 43. Sunt autem haec: Βετονίκη, Φράγγοι Βεττονίκα, οἱ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων ἀνθρακαβοτάνον. πόα ἐστὶν ἔχουσα φύλλα ὅμοια λαπάθῳ ἀγρίῳ, ἢ μείονα ἢ μᾶλλον ἡδυόσμου ἡμέρου, τραχέα δὲ καὶ εὔφορβα τῇ γεύσει, καυλὸν ἀφίησιν οὐ μέγαν, ἄνθη ὑπ' ἄκρον πορφυρᾶ μικρά. *Betonica, Franci, Bettonica, homines multi anthracabotanon*, quaſi dicas carbonariam. *Herba haec eſt habens folia lapatho agreſti ſimilia, ſive etiam minora, vel potius folia menthae ſativae, aſpera vero & guſtu adſtringentia. Caulem emittit non magnum, flores in ſumma parte purpureos, parvos.* Quanquam autem Britannicae diſerte non meminit Neophytus, ex deſcriptione tamen liquet, eam deſignari, quod & Salmaſio viſum. Imo tu vide, an haec ita legere malis, Βεττονίκη, Φράγγοι, Βεττανικὴ vel Βεττανικὴ, non quod neſciam, Vettonicam etiam Gallis dici, ſed quia illa Betonicae ſpecies deſcribitur a Neophyto, qui Dioſcoridi aliiſque Britannica appellatur. A Francis autem Britannicam dictam ſcribit, quod ea hoc nomine a Friſiis, qui aliquando Franci fuerunt vocati, ut Auctor oſtendit Cap. 10. & nos aliquando docebimus, eſt demonſtrata Romanis. Unum hoc addo, Betonicam, cujus inventae laudem Plinius libro XXV. cap. 8. Vettonibus in Hiſpania ad Tagum

Duriumque amnem incolentibus tribuit; hanc Betonicam ; inquam, Dioſcorides libro IV. cap. I. Romanum nomen fuiſſe ſcribit κέστρον τὸ καλούμενον ψυχρότροφον, ἐπειδὴ ἐν τοῖς ψυχροτάτοις εὑρίσκεται τόποις, ὃ Ῥωμαῖοι Βετονίκην καλοῦσιν, ἢ ῥοσμαρίνον. *Ceſtron Pſychrotrophon vocitatur, quoniam frigidis locis inveniatur. Latinis Betonica vel Roſmarinus appellatur.* Romanis autem hanc appellationem tribuit, quam verius ab Hiſpanis & Gallis arceſſit Plinius, quod ea, ut multae tranſalpinae voces, paulatim civitate donata Romae, & promiſcue in urbe uſurpata fuerunt. Scribit autem Plinius genuino nomine Latinis Serratulam dici.

Caput ſeptimum de imperitia Chirurgorum & Circulatorum potiſſimum eſt ſcriptum. Octavum ſimiliter nihil de Britannica. Nonum topho inpenditur: Caput decimum Ceſpitibus & Saxonibus. Quare magno quaſi ſaltu facto ad Caput undecimum properamus, ſed & hujus partem priorem mittimus.

AD CAPUT XI.

Cur alii Scriptores Britanniam prolixius, alii ſtrictius memorent. Oribaſii inſtitutum in excerpendis Dioſcoridis libris. Non ſatis fideliter Galenum, Paullum Aëtium & alios eſt interpretatus Muntingius. Paullo Aeginetae lux adfunditur. Is Medicorum praeſtantium ſcripta excerpſit. Quantum Britannicae folia lapatho agreſti conveniant. Dioſcoridis & Oribaſii ſcriptura vindicata. Oribaſii inſtitutum in Collectaneis Medicinalibus. Raſorius Oribaſium Latine vertit.

PAG. autem CXI. ita pergit. Nam quod in Dioſcoridis & Oribaſii vulgatis legitur Codicibus radicem ſcilicet eſſe tenuem & brevem, quis omnium noſtrum mendoſiſſimum eſſe lubens non fatebitur? Lubrica haec & fallax ſuſpicio & emendandi ratio eſt: Dioſcoridis & Oribaſii Codices plus de Britannica memorant, quam Galenus; ergo illorum Codices corrupti ſunt. Metuo, ne magna veriſſimarum hiſtoriarum pars intereat, rerumque utiliſſimarum exem-

Digitized by Google

exempla eliminanda ſint, ab ſapientiſſimis & integrae fidei ſcriptoribus prodita, ſi in antiquiorum ſcriptis nihil probemus, niſi quod omnium ore fuerit narratum. Alii res cauſſaſque prolixius, alii brevius & ſtrictius commemorant, neque tamen ob id ullorum fides in dubium eſt vocanda. Imo ſi inſtitutum ſingulorum diligentius inſpicias, videbis haud raro negligenda & praetereunda nonnullis, quae aliis enarranda fuerunt. Omitto praeterea indicia, quae aut fidem ſcriptoris aut librarii Criticis ſuſpectam reddunt; quae ſane multa ſunt, ſed quorum hic nullum apparet. Imo ſi animum ſtudioſe advertas, videbis aliud conſilium Dioſcoridi fuiſſe & Oribaſio, aliud Galeno & Paullo Aeginetae aliiſque in memoranda hac herba. Illi plantarum formas, hi vires potiſſimum ſibi tradendas ſumſerunt. Atque ut id intelligas, librorum titulos conſule. Dioſcorides Britannicam in ὕλῃ ἰατρικῇ deſcripſit. Convenit ergo huic formam plantae, quae Romae & in Graecia peregrina erat, in eo libro tradere. neque deflectendum fuit Oribaſio ab hoc Auctoris ſui inſtituto in Collectaneorum libro XI. imo ut perſpicias, id negotium ſibi ſolum traditum exiſtimaſſe, ut plantae imaginem, non vires deſcriberet, omnia ea, quae de viribus ejus breviter adjecerat Dioſcorides, ille omiſit. Contra vero Galeno in eo libro, in quo ſimplicium medicamentorum facultates enarrat, non propoſitum fuit plantam depingere, ſed virtutes ejus perſequi. Recte ergo Dioſcorides & Oribaſius praeter folia, caulem & radicem Britannicae ediderunt, recte vero eadem negligit Galenus. Sed ait Clariſſimus Muntingius, Galenus dicit Britannicam in omnibus agreſtibus lapathis eſſe perſimilem, niſi quatenus nigrior & denſior. Verum illa *in omnibus* apud Galenum non invenio. Verba ſunt Galeni, quae ipſe Auctor citat pag. 31. Βρεταννικῆς τῆς πόας ἐστὶ μὲν, καὶ τὰ φύλλα στυπτικά τε καὶ κολλητικὰ τραυμάτων, ὅμοια τοῖς τῶν ἀγρίων ὄντα λαπάθων, πλὴν ὅσον μελάντερά τε καὶ δασύτερα φαίνεται· ἐστὶ δὲ ὁ ἐξ αὐτῶν χυλὸς ὁμοίως στυπτικὸς ὥστε καὶ ἕψοντες αὐτὸν ἀποτίθενται τινὲς, ὡς δραστικώτατον τῶν στοματικῶν φαρμάκων. ἰᾶσθαι γὰρ δοκεῖ καὶ τὰ ἤδη σηπόμενα. *Britannicae herbae folia adſtringentia ſunt, & vulnerum adglutinatoria, agreſtibus lapathis ſimilia, niſi quatenus nigriora ſunt magiſque denſa. Sed & expreſſus illis ſuccus ſimiliter adſtringit. Itaque coctum quidam reponunt, tanquam inter ſtomatica medicamenta efficaciſſimum: videtur enim ſanare etiam putreſcentia.* Vides ſola folia Britannicae eum ſimilia dicere lapathis ſylveſtribus,

non

non etiam reliquas herbae partes. Neque Dioſcorides ſimilitudinem aliam notat, φύλλα, inquit, ἐμφορῆ λαπάθῳ ἀγρίῳ, μελάντερα δὲ καὶ δασύτερα. Neuter autem horum, neque quiſquam etiam alius radicem & caulem lapathis adſimilavit. Quare de foliis explicanda verba Paulli ὁμοίως τῷ ἀγρίῳ λαπάθῳ τὴν ἰδέαν. *Sylveſtri lapatho ſpecie ſimilis.* Verba hujus producit Auctor pag. 151. idque tanto magis credendum, quod ipſe Paullus in praefatione libri primi ſcribit ſeſe exemplo Oribaſii, ex hoc atque ex aliis praeſtantiſſimis Medecis optima quaeque collegiſſe, pauca autem de ſuis addidiſſe; Galeni vero expoſitioni & verbis apprime conveniunt, quae de illa herba ipſe annotat. Quis ergo credat Muntingio, haec de Aegineta illo ſcribenti pag. 112. *praeterea Paullus Aegineta vir ſingularis lubens Galeno ſubſcribit, & expreſſe Britannicam facie & figura* OMNINO HOC EST IN OMNIBUS SUIS PARTIBUS, ERGO ET IN RADICE *quoque, ſylveſtri rumici perſimilem eſſe* dicit. Et ne fucum facere videar; en ipſa Aeginetae verba, ut ab ipſo Muntingio ſunt deſcripta. Βρεταννικὴ συπτικῆς ἐστὶ καὶ κολλητικῆς δυνάμεως· ὅμοιος τῷ ἀγρίῳ λαπάθῳ τὴν ἰδέαν. ὁ δὲ χυλὸς αὐτῆς τὰς ἐν στόματι σήψεις ἰᾶται. Quae ita vertit Janus Cornarius, *Britannica adſtringentis & glutinantis eſt facultatis, ſimiliter velut lapathum ſylveſtre ſpeciem praeferens, ſuccus ipſius putrefactiones in ore ſanat.* Quae quantum differant ab interpretatione Muntingii, nemo non videt. Idem dicendum de interpretatione verborum Aëtii & Arabum, nam quae inde hac in cauſſa ad ſententiam ſuam confirmandam adfert, fruſtra in iis requiras. Et ne dubites per omnia non plane ſimilem eſſe hanc herbam lapatho, & omnino ne ipſa quidem folia huic non convenire, audi Neophythum, qui φύλλα ei dat ὅμοια λαπάθῳ ἢ μείονα, ἢ μᾶλλον ἡδυόσμῳ, *ſimilia lapatho aut minora & magis reſpondentia menthae.* Quae cauſſa eſt, cur Apulejus nihil dicat de lapathi convenientia, ſed videtur eam comparare betae & damaſonio, vide Muntingii Diſſertationem pag. 119. Verum tempus nos vocat, ut medicam Clariſſimi Viri manum videamus, qua Dioſcoridi laboranti & vitiato ſuccurrere ſtudet. Non autem mollem eam ac ſuſpenſam cognoſces, & qualis nunc in medicis commendari ſolet, verum aſperam, immitem & violentam, quae vetuſtiſſimis temporibus probabatur, cum urendo & ſecando ulcera & mala exſtirpabant. Ita autem ille pag. 112. *corrigendus eſt itaque Dioſcoridis & Oribaſii Codex, legendum-*

dumque cenſeo ῥίζαν δὲ τὴν μέλαιναν καὶ παχεῖαν, *radicem autem nigram & craſſam.* Apud Dioſcoridem eſt ῥίζαν λεπτὴν καὶ βραχεῖαν *radicem tenuem & brevem.* Cauſſam correctionis hanc tradit. *Sic enim Dioſcorides & Oribaſius Galeno, Aeginetae, Aëtio & Arabibus conſentient. Rationi enim conſentaneum eſt, ut minores & pauciores peritioribus & pluribus cedant. Tum quia Dioſcoridis exemplaria multis mendis infecta fuere, a quibus vix maximis multorum laboribus ſunt repurgata, & etiamnum ſcatere liquido conſtat: ſi enim res tulerit, id facile demonſtrabo.* Quod de diſſenſu Dioſcoridis & aliorum ſcribit, is nullus eſt, ut modo tradidimus. Mendoſiores eſſe Dioſcoridis, quam aliorum priſcorum Scriptorum Codices, incompertum mihi eſt, neque id ex praefationibus & caſtigationibus eorum, qui Dioſcoridis libros cum Codicibus antiquis diligentius compararunt, animadverti. Sed, quod in primis obſervandum, illud eſt: tametſi in aliis nonnunquam capitibus diſſentiant antiqui libri, in iis tamen, quae ad imaginem & formam Britannicae pertinent, unam omnium eſſe conſpirationem, nec in iis verbis, quae mendoſa arguit Muntingius, quidquam migrari, quae Criticis γνησιότητος maxima ſolet eſſe nota. Accedunt Dioſcordi Oribaſii Codices, in quibus etiam nulla diverſitas olim fuiſſe videtur. Is Oribaſius Medicinalium collectaneorum volumina XXV. ſcripſit Graece, juſſu Imperatoris Juliani, quibus ea complexus eſt, ut ipſe in praefatione teſtatur, quae praeſtantiſſimi medici reliquerunt. Diligenter autem & fideliter initio fere cujuſque libri Scriptorem memorat, ex quo ſua hauſit: libro autem undecimo, quo de Britannica, auctorem inſcripſit Dioſcoridem, cujus ſententiam in pleriſque ita propoſuit, ut a verbis ipſius vix diſceſſerit. De Britannica autem haec habet. *Bretannica (aut Vettonica:) herba eſt, quae ſylveſtris lapathi habet folia, ſed nigriora & hiſpidiora, guſtum adſtringentia, caulem non magnum producit, radicem vero exilem & brevem. Succus ex foliis exprimitur, qui ad ſolem & ad ignem cogitur.* Dedimus verba ex interpretatione Joannis Baptiſtae Raſarii, quam Henricus Stephanus ſecutus eſt inter medicae artis Principes. Graecos namque Oribaſii hujus Collectaneorum ſive excerptorum libros nunquam inſpexi, forte nec plures alii. Hoc intelligimus, deſcripta eſſe omnia, quae de Britannica tradit, ex Dioſcoride: verbaque ipſa, quae ſollicitat, & loco movet Muntingius, ῥίζαν λεπτὴν καὶ βραχεῖαν Oribaſio fuiſſe inventa in Dioſcoridis

 exem-

exemplari. Neque etiam aliter ea invenit in Oribaſii Codicibus duobus Raſarius, quibus ſe uſum ſcribit in praefatione ad Nicolaum Sammichelium. Veram autem cauſſam mutatae a Muntingio lectionis ſi cupis, haec eſt. Videbat ille, nullum nodum difficiliorem ſibi objici, ut herbam ſuam perſuaderet eſſe Britannicam antiquam, quam illum, quem Dioſcorides nexuit. Eum autem cum arte diſſolvere non poſſet, vi ſibi ſecandum eſt ratus. Tibi ergo, qui haec legis, deliberandum trado, ſi tamen opus deliberato, Clariſſimo Muntingio album calculum adjicere velis, an ſcriptis libris vetuſtiſſimis credere.

AD CAPUT XII.

Perperam Plinius citatus. Medici in caſtris Romanorum, etiam in itinere comites. iterum perperam Plinius citatus, item Juvenalis. Vibonum etymon ex Friſiorum lingua. Wibel & Wype *Belgice calicem Roſarum ſignificant.*

Pag. CXVI. *Plinius itaque Britannicae caulem tribuit non magnum.* At vero de caule nihil Plinius. Dioſcorides tamen atque ex hoc Oribaſius eum non magnum fuiſſe ſcribunt. καυλὸν, inquit Dioſcorides, ὃ ἀνίησιν οὐ μέγαν. Atque ne dubites, Neophytum de Britannica loqui, eadem Dioſcoridis verba repetit. Oribaſii autem interpres: *caulem non magnum producit.* reliqui vetuſti nihil de caule.

Pag. CXVII. *Romani enim, omneſque, qui Romanis aderant, herbam plane ignorabant, ideoque Friſii illam Romanis demonſtravere.* Si Romani illam ignorarunt, & non niſi a Friſiis acceptam demonſtratamque didicerunt, quomodo quaeſo illi, qui ante hanc Germanici expeditionem vixerunt, cognitam eam habere potuerunt; quibus tamen cognitam fuiſſe, aut ſaltem cognoſci potuiſſe ſcribit noſter pag. 28. & 30. ſed tu vide ibi notas noſtras. Verum dicet aliquis fortaſſe; Romani illi, qui cum Germanico in Friſia erant, ignorabant illam herbam, quia ii milites fuerunt, non medici. Sed ſciendum, exercitum nullum Romanorum, caſtra nulla ſine medicis fuiſſe: Imo etiam civis honeſtior non temere in viam ſeſe dabat,

aut

Digitized by Google

aut domo aberat, medico non comite. Inde Medicus legionis II. adjutricis memoratur in l. I. Cod. de Profeſſoribus & Medicis. Et Medicus haſtatorum legionis VI. Luciano in libello πῶς δεῖ ἱστορίαν συγγράφειν. Plura exempla in antiquis lapidibus proſtant. Julius Caeſar privatus adhuc cum Rhodum trajiciens a praedonibus caperetur, dimiſſis comitibus & ſervis ceteris, medicum tamen ſibi adeſſe voluit: Suetonius in Caeſare cap. 6. adde infra Muntingium pag. 138.

IBIDEM. *Sic enim poſtea Plinius. Ergo Friſii eam etiam, ejuſque Florem ſuis nominibus vocaſſe debuerunt, ut quibus eſſet nota, & a quibus demonſtraretur.* Haec apud Plinium non leguntur. Quaerant etiam alii in Juvenalis ſatyris hoc dictum, quod pagina ſequenti Vir Clariſſimus ei tribuit; *Quo quis indoctior, eo inpudentior.*

PAG. CXVIII. *Quoniam flores Anginas ejuſmodi depellunt, ab effectu rectiſſime Vibones vocati ſunt.* De effectu Vibonum nihil dico. Paeoniae artis periti hoc inquirant: nominis etiam etymon, quod Muntingius ex lingua Friſiorum antiqua arceſſit, Friſii ſcrutentur; quorum vocabula, quae Auctor recenſet, mihi ſunt incomperta. Ipſe exiſtimabam ſimilitudine calicis roſarum, qui in proximis Friſiae terris *Wibe* & *Wype* in Gelria *Wibel* nominatur, nomen accepiſſe Vibones, quod nomen Plinius dicit fuiſſe floribus Britannicae. Calicem dico, quem granoſum corticem nominat Plinius libro XXI. cap. 4. quo ſemina roſarum conduntur. Is florente roſa viridis, ſed ubi folia ejus deciderint, & ſemen maturuerit, ruber eſt, hodieque a lautioribus ad menſae delicias condiri ſolet. Etymon vero Vibonum illi inveſtigent, quibus lingua Germanorum ac potiſſimum Friſiorum notior eſt, quam mihi.

AD CAPUT XIII.

Muntingii interpretatio verborum Plinii refutata. Friſiorum, Cauchorum & finitimorum populorum Inſulae non extra terras poſitae. Britannicae Inſulae extra terras rejectae, & alius orbis cenſebantur a Romanis. Briten *apud Friſios quid? Britannicae etymon rejicitur.* Brit *apud Fri-*

Friſios quid? Britange *unde dicatur.* Brittanniſche Heide. *Brittenburgus non fuit armamentarium, non etiam condita illa arx a Druſo.* Brittenbergi *qui montes, & unde dicti. Brittenburgi etymon refellitur. Becani originationes exploſae. Apuleji Scriptura varia unde orta. Apulejus iſte diverſus Platonico. iſtius ſtilus notatus. Multa negligenter conſuit. Scriptura ejus vitiata. Varia ſcriptura vocis Britannicae. Plinius ſibi parum conſtat in rumice exponendo.*

PAG. CXXIII. *Nam vel ex ipſo. Plinio didiciſſet, inſulas in Gallico Oceano extra terras eſſe quaſdam, ut Friſiorum, Cauchorum, Sturiorum, Marſatiorum.* Non putaram uſu mihi eventurum, ut de Plinii errore, aut dicam potius oblivione, iterum mihi dicendum eſſet, qua Britannicam ex inſulis extra terras poſitis advectam ſcribit: quem Plinii lapſum etiam dudum Becanus animadvertit. Sed cum videam, vindicias hic poſtulari a Muntingio ſecundum Plinium, defendenda erit ſententia noſtra. Ita autem Vir Clariſſimus vindicat Plinium, & verba ejus interpretatur, ut dicat, inſulas Oceani extra terras poſitas, unde ille allatam ſcripſit Britannicam, eſſe Friſiorum, Cauchorum, Sturiorum, Marſatiorum. Credo autem Muntingium in animo habuiſſe hunc locum Plinii ex libro XV. cap. 15. *in Rheno ipſo, prope C. M. P. in longitudinem, nobiliſſima Batavorum Inſula, Cannenufatum, & aliae Friſiorum, Cauchorum, Friſiabonum, Sturiorum, Marſatiorum, quae ſternuntur inter Helium & Flevum: ita appellantur oſtia, in quae effuſus Rhenus ab Septentrione in lacus, ab occidente in amnem Moſam ſe ſpargit, medio inter haec ore modicum nominis ſui cuſtodiens alveum.* Ecquis ex his arguat inſulas Friſiorum, Cauchorum & reliquorum, qui in hoc capite a Plinio & Muntingio enumerantur, in Oceano atque extra terras eſſe ſitas? Imo vero in Rheno eas poſitas eſſe dicit, id eſt inter Rheni oſtia, atque adeo intra terras, non extra eas. Ad Oceanum, non in Oceano jacebant. Anne vehementer miremur omnes, ſi quis contendat, Hollandiam & Weſtfriſiam in Oceano atque extra terras poſitas? Et tamen neceſſe eſt, hoc dicat, quicunque Muntingii expoſitionem admittit. At vero de Britannicis Inſulis ſi quaeras, recte eas Plinius maximorum Scripto-

ptorum exempla ſecutus in Oceano poſitas, atque extra terram rejectas ſcripſit. Neque enim Poetae tantum hoc de Inſulis Britannicis praedicarunt, de quibus ſupra diximus ad pag. 30. ſed & Hiſtorici ex vulgato hominum ſermone & conſuetudine ita loquebantur. Atque ob id Dion Caſſius libro V. pag. 677. narrat, quum exercitus populi Romani in Britanniam trajiceret Plautio duce, milites aegre tuliſſe, ſeſe extra terrarum orbem mitti. Καὶ οὗτος ὁ Πλαύτιος στρατηγήσας τὸ μὲν στράτευμα χαλεπῶς ἐκ τῆς Γαλατίας ἐξήγαγεν. ὡς γὰρ ἔξω τῆς οἰκουμένης στρατεύσοντες ἠγανάκτουν. *Plautius tum proconſul difficulter exercitum a Gallia abduxit indigne ferentem, quod extra orbem terrarum bellum eſſet gerendum.* Coepit autem iſte ſermo frequentari Romae inde a Julii Caeſaris trajectu: Qui cum primus Romanorum Britanniam intraſſet, alium ſe orbem terrarum ſcripſit reperiſſe. Auctor eſt Eumenius in Panegyrico, qui Conſtantio Imperatori eſt dictus, cap. XI.

PAG. CXXV. *Conſtat Friſios noſtros, cum rem disjectam uniendam ſignificare volunt, vel coagmentandam, comprimendam, conſolidandam idque vi caloris, vel fortis impreſſionis* Briten *dicunt.* Ergo Friſiis *Briten* idem eſt, quod nobis *Bryen*, id eſt in pultem coire aut comprimere: ſed longum inde diverſum eſt *bret*, diverſum quoque *brit.* illud aſſerem etiam nunc ſignificat, hoc nigrum aut varium, ſed lingua vetuſta. Omitto hoc loco ceteras originationes, ut *Vergobreti*, πρυτάνων, *praetorum*, aliaque rerum & populorum nomina, quae omnia ex Friſica lingua, & ſuo *briten* derivat Auctor, & forte iis probabit, qui Becani palato ſapiunt. Si autem eſt, quod ſcribit pag. 127. *Brit* congeſtam ſolidamque terram ſignificare, non intercedo, quominus nonnulla loca, quae memorat, inde nomen acceperint; ſed ſi ſignificationem a *briten* arceſſit, nequaquam ei adſentior. Et quid etymo illo paludis, quae *Britange* dicitur, alienius, quam a *brit* & *angel* id eſt aculeo eſſe dictam? Imo vero multo, ſi hoc nomen paludi unquam fuit, probabilius eſt, appellatam eſſe a *Brittan* ſive *britten* & *el*, nempe *Brittan-el*, id eſt Britannorum aquam, quae vox a vulgo deinceps mutata eſt in *Britangel.* *El* enim lingua antiqua Germanorum aquam ſignificavit, ut Schilterus in vocabulario Teutonico probat, & multorum locorum nomina confirmant. Ab iiſdem Brittis ſive Britannis campus adſitus paludi *Brittenſche* vel *Bretanſche-heide* eſt dictus, vide Diſſertationem noſtram Cap. IV. pag. 45.

 PAG.

Pag. CXXVIII. *Romanorum armamentarium.* Male Brittenburgum armamentarium fuiſſe ſcribit, quem plurimorum errorem refelli in Diſſertatione mea Cap. I. pag. 5. quod autem mox a Druſo extructam Arcem addit, opinionem Cluverii, ut ſolet, ſequitur, quam tamen ſimiliter refutavi Cap. IX. pag. 100. Sed pedem promoveo ad *Brittenbergos*, quos montes fuiſſe dicit ad pagos *Leer* & *Simerswold*, eoſque a ſuo *brit*, id eſt terra congeſta, & monte dictos praecipit, atque eandem dicit originationem Arcis Britannicae. Sed ſi *brit* per ſe adgeſtum terrae cumulum denotat, quid opus addere *berg*, id eſt montem? quid enim mons aliud, quam terra congeſta cumulataque? Quare ſi illi montes (*Brittenbergos* deſigno) in iis terris viſuntur, quae a littoribus Britanniae oppoſitis haud longe ſunt remotae, probabile eſt admodum a Britannis accolis, ut multa alia per eundem Oceani tractum loca, de quibus in Diſſertatione noſtra diſputavimus, eſſe nomen adeptos. Arcem Britannicam vero, ſive Brittenburgum in loco altiore fuiſſe non conſtat: in littore tamen aut prope littus fuiſſe certum eſt, ad quod ſi tumuli fuerunt olim, ut nunc ſunt, forte in iis excitata fuit Arx, ſed quia illi perpetui erant, longiſſimo tractu Oceano praetexti non huic magis loco, quam aliis, nomen dediſſe videntur. Et tamen quomodo dare potuerunt, ſiquidem tumuli illi Oceani furoribus objecti non *bergen* aut *britten* vetuſtiſſima accolentium lingua, ſed *dunen* appellati fuerunt, id quod a multis antiquiſſimis vocabulis declaratur? Verum quae de congeſta burgi illius mole in loco eminentiore commemorat, quomodo ea congruunt illis, quae de eodem burgo pagina 128. tradit? *ego quidem hoc Romanorum caſtellum in plano apertoque littore extructum fuiſſe crediderim.* Nam ſi in plano littore extructum, quomodo a *berg*, & conſtructa eminentiori in loco mole appellationem cepit? Verum operae-forſitan pretium fuerit cognoſcere etymon Britannicae, ingenio Clariſſimi Viri excogitatum, neque credo ulli doctiorum Virorum hoc tempore in mentem facile venturum. Hoc modo autem noſter.

Pag. CXXXI. Brit *ergo conſolidandi ſignificationem habere indicavimus* tan *vero dens eſt, res ſcilicet omnium partium humani corporis ſicciſſima, & duriſſima, cujus contrarium eſt* nat; *quod humidum & molliſſimum corpus denotat. Nunc vulgo delta ſubjungitur, ſcribiturque* tand, *porro* ica *vil* hica *idem quod ejectio valet.*

Hyc

Hyc *enim geminata vocali, quemadmodum in compoſitis a jacio & adjicio vel, injicio, auditur, ejectionem rei alicujus vel excuſſionem notat.* Nempe hoc vult, ſi recte mentem perſpicio. Britannica vox eſt ex tribus vocibus compoſita & conſlata, ex *brit* id eſt conſolido, *tan* id eſt *tand* & *ica* id eſt injicio. Haud dubie autem rationem etymi hanc putabit, quia Britannica herba confirmat dentem, ex ſcelotyrbe aut ſtomacace ejectum, aut ſaltem ejiciendum. Ut autem probet *ica* ſignificare ejicere haec ponit. *Ipſe enim ſingultus, in quo cum luctatione halitus vel corporis flatus ejectio eſt, vulgo dicitur* hyc *vel* hyck, *ipſa etiam pullorum excluſio.* Quis hanc in homine docto ſuavitatem non admiretur? ſed fuit olim pretium huic inſanienti ſapientiae apud ſaeculum prius, cum Geropiana laudarentur.

Quae falſa ad coelum mittunt inſomnia Manes.

Certe tam verum eſt hujus Britannicae etymon, quam vulgare illud nominis Becanus, quem urbani dictum dicebant quaſi *Bec an nus* ſive *neus*. In eundem cenſum refero *vriſtandicam &* Φρυκτώρια, nam & iſta ab eadem origine commode deduci poſſe Noſter arbitratur: de illo vide pag. 121. de hoc pag. 130. nec non ipſius Becani *Vritanicam* ſeu Vritandicam, de qua pag. 122.

PAG. CXXXVIII. *Totum autem negotium ex eo pendere videtur, quod olim in noſtra terra Friſica Romani, & qui Romanorum caſtris aderant Graeci Medici, diligentes rerum naturalium indagatores, pronunciatae Friſiis Britannicae ſonum non imitari, imo multo minus exprimere convenientibus litteris potuerunt.* Non puto inde variam Britannicae ſcripturam apud Apulejum eſſe ortam, cujus verba ipſe Auctor citat pag. 159. Sed eam inputo aut Auctoris inperitiae, aut librarii oſcitantiae. Nam longum ille a via aberrat, nec moroſam Apuleji Philoſophi Platonici, cujus alia ſcripta habemus, diligentiam in ſtilo perſpectam habet, qui librum de herbarum medicamentis, in quo de Britannica, illius eſſe exiſtimat. Omnia in hoc libello perperam & ſine ordine ex aliorum ſcriptis conſuta hiant, & quaſi luxata ſunt. Quod ad illa Apuleji verba attinet *Graecis Britanni vel Britannice* pag. 159. puto ea vitiata eſſe, neque enim in voce *Britanni* Graecam terminationem reperias. Scio varie pronunciata eſſe & ſcripta peregrina vocabula a Graecis, omnibus

bus tamen terminationem ex ſua lingua addiderunt. Illa antem terminatio abeſt a voce *Britanni*, quocirca credo ſcriptum fuiſſe *Bretannice* vel *Britannice*, aut eo modo, quem multiplex hujus vocis ſcriptura recipit. Varie namque exarata fuit veteribus Graecis pariter & Latinis vox Britannia, ut Britania, Bretania, Brittania, Brettania & modo geminata littera n. Quae porro diſputanda ſunt de hoc Apuleji loco infra proferentur ad pag. 159. & 160.

PAG. CXXXIX. *Quo loco non alia herba intelligitur, quam haec noſtra Britannica.* Videant Medici & Pharmacopolae. Nam lapathum agreſte non ipſa eſt Britannica, certe Dioſcorides & qui eum ſequuntur, ab hac ſejungunt. Plinius ſibi parum conſtat in exponendo rumice, libro XIX. cap. 12. lapathum ſativum illo nomine ſignificare videtur. Verum libro XX. cap. 21. ſylveſtre, quod alii oxalidem vocant: neutrum tamen Britannicae nomine deſignat. Sed propero ad Cap. 16.

AD CAPUT XVI.

Suave commentum de honoribus herbae Britannicae diſcutitur. Claudius Imperator ex Britannia reverſus an Bataviam & Friſiam adierit: Gallia Belgica, imo Batavia & Friſia non recte Belgium nominantur. A. Plautius Britanniae praefectus an in Batavia & Friſia fuerit. Is ovationem retulit ex Britannia; non etiam Britannicam herbam. Plantarum formae in nummis percuſſae. Britannica non in triumpho oſtentata a Claudio. Neglexit Friſiam hic Princeps. Suetonii locus examinatur. Navalis corona qualis? Britannica non Romae in capitolio aut Palatio ſuſpenſa. Non in Marianis hortis conſecrata. Duorum Calliſthenum aetas. Neuter Britannicae aut Neroniani Coloſſi meminiſſe potuit. Sybaris urbs everſa nomen amiſit. Non Calliſthenes, ſed Plinius Neronis Coloſſum memorat. Antonius ſuperioris Germaniae Praeſes.

ſes. Britannicae uſus quando Romanis perierit? Medicis Arabibuſque unde innotuerit? Quando Friſiis ignorari coepta? Apuleji nonnulla de Britannica exploſa. Etymon ejus exploſum. Damaſonion & aliſma plantae an differant? Multae & variae populorum linguae in Italia. Sero demum una omnium eſſe coepit Britannica non vox Italica ſed Friſica. Bibo, id eſt Vibo, male Vido appellatur. bibo pro vivo. Inſcriptiones antiquae expoſitae. Apuleji error. Britanni non eſt vox Graeca. Abietini & Arietini in ſcribendo differentia librariis imputatur. Liquida non recte argento conſervantur.

PRimum multa in eo de Julii Caeſaris, Auguſti, Tiberii, Germanici, Caligulae rebus in Germania geſtis narrat, & loca nonnulla Friſiae explanat. Sunt in his, quae abeunt a mea opinione, verum ea οὐδὲν πρὸς Διόνυσον; illud vero deerat Britannicae, quam divinis laudibus effert Muntingius, ut in Urbe, luce orbis terrarum, atque arce omnium Gentium, atque illic in Capitolio Deorum immortalium Curia & Palatio, Dis proximorum ſede collocaretur. Parum enim fuit maximi Imperatoris nominibus honoribuſque eam interponere, quo ſupra ad Cap. II. & pag. 6. niſi & urbi imperii maximi domicilio, auguſtiſque Deorum templis, & ſacris Principum Romanorum penetralibus, magnifico triumpho inferretur. Rem an dicam potius fabulam his narrat Auctor noſter pag. 156. *Praeterea Claudii quoque Caeſaris, qui devictis Britannis per paucos dies in Belgio commorans (ſex enim menſium ſpatio Roma exiens totam Britanniam ſubegit & Romam denuo ingreſſus eſt) audita ab Aulo Plautio Senatore (quem Britannorum ademtis prius armis, Ducem conſtituerat, poſtquam fratres Catarctum & Tugodunium; illorum Imperatores ſuperaſſet) hujus cum admiratione Britannicae fama, ſibi illico demonſtrari, in tabula depingi, Romam deportari inter cetera ſpolia cum navali quadam Britannorum corona, Claſſicis ea in regione victoribus exhiberi conſueta, aliiſque teſte Suetonio, domiti quaſi Oceani inſignibus in Triumphum duci, nec non in Capitolio, ut Palatio debitam ſuſpendi curavit, quae tamen poſtea*

Digitized by Google

Neronis Principis mandato, cum ipſius propria centum & viginti pedum longitudine figura, ut Calliſthenes Hiſtoriarum Scriptor adſerit, in Hortis locata Marianis fulmine accenſa, cum Horti potiore parte conflagravit. Ecquis non obſtupeſcit, herbam barbaricam tanto honore affectam? Imo quis rem tam praeclaram, tam memorandam atque inſuetam legens auctoritatem veteris Scriptoris non requirat? Sed rem ipſam adgrediamur & ſingula in ea expendamus. Scribit Claudium redeuntem ab expeditione Britannica per paucos dies in Belgio eſſe commoratum. Belgium credo dicit Bataviam, ſive Hollandiam & Friſiam, aut certe Galliam Belgicam: quam apte, docebit Philippus Cluverius in Germaniae Antiquae libro II. cap. 2. Deinde Claudium Imperatorem in Batavia fuiſſe ignoro, & quanquam recentiores rerum Batavicarum Scriptores id affirmant, eorum tamen neminem vidi, qui idoneis id argumentis docuit. Et tamen ſi Muntingio credimus, in illa regione & finitima Friſiorum terra Imperatori huic herbam Britannicam A. Plautius oſtendit. Sed ſimiliter edoceri cupio ex ullo Scriptore vetuſto, hunc A. Plautium in his oris fuiſſe verſatum, aut in Gallia Belgica quidquam rerum geſſiſſe. Attigiſſe eum Belgicam facile do, non tamen alio conſilio attigit, quam ut inde in inſulam curae ſuae demandatam trajiceret. Britanniae namque praefectus fuit ille Plautius a Claudio, ex qua Provincia etiam ovationem retulit, teſtibus Dione libro LX. Tacito Annalium libro XIII. cap. 32. & in vita Agricolae cap. 14. Suetonio in Veſpaſiano cap. 4. Eutropio libro VIII. cap. 13. Non autem ille in Britannia ſua Britannicam Imperatori detuliſſe exiſtimandus eſt. Nam cur eam Britanniae Praefectus oſtenderet, quae non Provinciae ſuae, ſed Friſiae herba erat, toto Oceano a ſe diviſae? Neque enim a Britannicis Inſulis Britannica herba nomen invenit, ipſo Muntingio conſentiente, ſed aliunde. Quid ergo Britannica ad A. Plautium Britanniae Praeſidem? imo quid ea ad Imperatorem de Britannia triumphum ducentem? Non me latet, magnam fuiſſe nonnullarum plantarum arborumque famam, qua inpulſi populi, in quorum agris illae naſcebantur, formam earum nummis expreſſerunt, ut Sylphii Cernenſes, Palmae Cretenſes aliique, vide Illuſtris Viri Ezechielis Spanhemii Diſſertationem IV. de uſu & praeſtantia Nummorum. Nec ignoro ſolitos fuiſſe Imperatores rara quaeque atque inſignia, certe inſueta & inviſitata Romae in triumphis oſtendere, nec negare au-

ſim

ſim herbas & plantas, quarum magna nobilitas erat, in ferculis triumphorum aliquando praelatas fuiſſe; tantam tamen famam Britannicae herbae ex nemine cognovi; &, ſi fuit, dico tamen, a Claudii Imperatoris triumpho Britannico, eam herbam alieniſſimam fuiſſe. Praeterea non credibile eum ſtudio Friſiorum ductum herbam eorum domeſticam in honore habuiſſe, plane namque hoc ſolum ſive Friſiam neglexit. Nam cum ante imperio Romano ea pareret, Corbulonem trans Rhenum arma victricia circumferentem referre praeſidia cis Rhenum juſſit, ut docet Tacitus Annalium I I. cap. 19. Sed pergit Muntingius: *Cum navali quadam Britannorum corona, claſſicis ea in regione victoribus exhiberi conſueta.* Quam Britannorum coronam navalem deſignet neſcio. Sed quia Suetonium teſtem citat, eum audiamus de hac corona. Is autem in Vita Claudii Cap. XVII. Ubi de triumpho Claudii Britannico: *Ad cujus ſpectaculum commeare in urbem non ſolum Praeſidibus Provinciarum permiſit, verum etiam exulibus quibuſdam: atque inter hoſtilia ſpolia navalem coronam faſtigia Palatinae domus juxta Civicam fixit, trajecti & quaſi domiti Oceani inſigne.* Non hic Britannorum coronam deſcribit, quam conſueverunt victoribus pugna navali (victores claſſicos Muntingius nominat) tribuere, de qua Britannorum corona nihil mihi perſpectum unquam, ſed talem, qua Auguſtus Agrippam donavit, de qua Virgilius Aeneidos libro VIII. v. 683.

Cui, belli inſigne ſuperbum,
Tempora navali fulgent roſtrata corona.

De eadem Claudianus Laude Serenae v. 192.

Hunc domitis ambit roſtrata carinis.

Quid haec ſibi velint, quae ſequuntur apud Clariſſimum Muntingium neſcio *in Capitolio ut Palatio debitam ſuſpendi curavit.* Arguerem hic typographi mendum, ſi legendo *aut Palatio* tolli error poſſit. Diſcreti enim ſunt montes & diverſae in montibus ſubſtructiones Capitolium & Palatium. Si autem locum ſuſpenſae navalis coronae deſignat Muntingius, non debuit dubitans Capitolium aut Palatium nominare, ſed ſolum Palatium, quia id ſolum Suetonius

 me-

memorat. Ex me autem ſi quaeris, ubi herbam Romae ſuſpenſam fuiſſe ſentiam, nullum ei locum adſigno in illa urbe, niſi qui datus fuit ei in olentibus Pharmacopolarum tabernis & thecis. De fabula autem ita exiſtimo: Legerat credo auctor commenti hujus lauri ramos Jovi Capitolino, & ex quercu Palatio domuique Caeſaris eſſe conſecratos aliquando: his autem Britannicam ſuam nil deteriorem opinatus eſt, quare eoſdem ei honores tribuit, quantumvis Scriptoribus antiquis inductos. Sed ne quid deſit fabulae, accipe nunc miſerandam ejus cataſtrophen. *Neronis Principis mandato,* inquit, *cum ipſius propria CXX. pedum longitudine figura, ut Calliſthenes Hiſtoriarum Scriptor adſerit, in Hortis locata Marianis fulmine accenſa, cum Horti potiore parte conflagravit.* Scire hic cupio teſtem aut Scriptorem Claſſicum, qui hujus mandati meminerit: ſimiliter ſcire aveo, quis ille Calliſthenes ſit Hiſtoriarum Scriptor, quem memorat ſcriptum reliquiſſe incendium illud Britannicae herbae & coloſſeae Neronis imaginis. Duo memorantur Hiſtorici nomine Calliſthenis in veterum monumentis. Alter vixit tempore Alexandri Magni, cujus & exercitum eſt ſecutus; notiſſima eſt contumacia hujus, ſive mavis conſtantiam appellare, & tetrum ſupplicium. Alter fuit domo Sybarita, cujus meminit Auctor de Fluminibus, eo in loco, ubi Ararim deſcribit, & ad partes vocat librum illius XIII. rerum Gallicarum. Hujus aetas incerta eſt viſa Voſſio de Hiſtoricis Graecis libro III. longe tamen vetuſtior eſt coloſſo Neronis. Si quidem Timagenes ex hoc Calliſthene multa mutuatus dicitur, cujus Timagenis meminit Strabo libro IV. pag. 188. vide Mauſſacum in notis ad Auctorem illum de Fluminibus. Et ſane ſi ex Patriae nomine argumentandum, vetuſtiſſimus ille ſit Scriptor oportet. Sybaris namque everſa nomen ſuum amiſit, ut tradidere Strabo, Aelianus, Stephanus atque alii. De anno everſionis videatur Scaliger in animadverſionibus ad Euſebium anno MCCCXIII. videat ergo alius, quis ſit Calliſthenes coloſſi Neroniani & Britannicae Scriptor. Imo videat, quis Auctor ſit lepidae fabulae, ut Britannica herba Claudio Imperatori demonſtrata, Romam cum triumpho deportata, in Capitolio Palatiove ſuſpenſa, dein a Nerone Imperatore in hortis Marianis collocata & tandem incendio extincta fuerit. Ad extremum quis Calliſthenem hujus rei Auctorem confinxerit? Nam haec a Clariſſimo Muntingio conficta eſſe animum inducere non poſſum. Illi de re tota rectius exiſtimabunt,

qui

qui viri hujus mores perſpectos habent. Mihi quidem religio eſt, opinando de laudati Viri integritate dubitare. Verba autem ſi conſideres, quibus res illa a Muntingio exponitur, dicas accepta eſſe non ex Calliſthene aliquo, ſed ex Plinii libro VIII. cap. 7. in quo ita: *Nero Princeps juſſerat coloſſeum ſe pingi CXX. pedum in linteo incognitum ad hoc tempus. Ea pictura cum peracta eſſet, in Lamianis hortis* (ita habent vulgatae Editiones, quae tamen in margine ex aliis Codicibus exhibent *Maecenatianis* & *Marianis*, quae lectio probata Muntingio) *accenſa fulmine, cum optima hortorum parte conflagravit.* Iterum cognoſcis nihil in his de Britannica, & quae de laudibus ejus adferuntur a Muntingio, ad ſpeciem eſſe ficta.

PAG. CLVII. *Deinde & Neronis Imperatoris.* Ordine hinc enumerat Imperatores uſque ad Domitianum, qui in Belgio, id eſt Germania inferiore bellum geſſerunt. Sub Domitiano autem Lucium Maximum nominat, *qui Antonium Belgarum Gubernatorem ingenti praelio vicit.* Forte autem erunt nonnulli, qui inde me redarguant, quod ſcripſi in Diſſertatione capite ultimo mihi nondum probatum, moviſſe in Batavos Domitianum. Si enim Antonius in his regionibus ingenti clade ſuperatus eſt, certum eſt, in partibus quoque Batavos fuiſſe. Verum ſalva nobis res eſt, ſi quidem vera praedicant Suetonius & Epitomator Aurelii, quorum uterque Antonium ſuperioris, non inferioris Germaniae Praeſidem fuiſſe ſcribit. Illum vide in Domitiano cap. VI. hunc Cap. XI. Germania autem ſuperior longe remota a Batavorum & proximorum populorum regionibus. Verum quid opus recenſione longa Imperatorum, qui Germanis arma intulerunt ad id, ut doceat Romanos ſtomacace & ſcelotyrbe laboraſſe. Quanto ſatius fuerat docuiſſe Romanorum milites per omnem Rheni tractum ad Oceanum, ubi violentius malum illud ſerpit, praeſidia habuiſſe perpetua? quae quidem res teſtibus nullis indiget.

PAG. CLVIII. *Quamvis poſtea ab Avicenna rurſum demonſtrata ſit.* Sed rogo, ubi demonſtrata denuo ſit herba Britannica ab Avicenna, quam Clariſſimus Auctor periiſſe ſcribit Gothorum & Normannorum irruptione? An in Germania? non puto, Arabs enim fuit Avicenna. Sed quae hic de Britannica memorat, ex Graecorum ſcriptis hauſit, quae eum legiſſe cognitum eſt: tu inſpice teſtimonium ejus Medici de hac herba in Diſſertatione Muntingii

pag. 52. & cum Graecis Scriptoribus contende, intelliges autem, me vera monuiſſe. Per Barbarorum irruptiones cognitionem Britannicae periiſſe Romanis verum arbitror, niſi tamen hi plantam in Italiam aliaſque regiones dudum ante traduxerant. Friſiis autem ſimiliter periiſſe & barbaris in Friſiam adventantibus ignotam fuiſſe non arbitrer. Nam uſum ejus poſt diſceſſum Romanorum mala continua retinuerunt, quem & ante Romanorum adventum docuerant. Sed cognitionem ejus & uſum interiiſſe plane per illa tempora puto, cum Friſiae & finitimarum regionum populi Medicos Hippocraticis ſtudiis innutritos adhibere coeperunt, qui aut ignari Britannicae, aut etiam domeſtica, communi eruditorum vitio, tanquam protrita & vulgaria deſpicati, extera & peregrina, ipſo nomine ignoto veneranda, ad aucupium famae apud vulgum in honorem adduxerunt, relictis vulgaribus herbis vetulis iis & ruſticis medicantibus, qui ad depellendos epidemicos morbos non niſi domeſticas herbas, id eſt in patria natas, colligunt, ad miraculum uſque validas ſaepe & praeſentes, quas & praeſentiores fore putem in divitibus, ſi novae gulae ingenia his non novos morbos crearent, aut Medici illi agreſtes arte curationem temperare diſcerent. Verum hujuſmodi quae ſunt, viris conſultioribus arbitranda tranſmitto.

PAG. CLIX. *Ejuſque veri ſunt commentarii.* Non nego veros eſſe Apuleji alicujus commentarios, Apuleji tamen Medaurenſis eſſe, atque ejus, qui nobis Metamorphoſeon libros & Apologiam aliaque reliquit, non opinor. Expoſui de hac re ſententiam meam ſupra ad pag. 138.

IBIDEM. *Bretanica hoc eſt beta altera, ſcilicet nigra.* En aliud Britannicae etymon ab Apulejo profectum, Bretanica dicitur quaſi beta altera. Quis neget hoc dignum acumine Philoſophi Medaurenſis, hominis doctiſſimi? Si r deleas in prima vocis parte, facile inde beta exibit. reſtat ex eadem voce *nica* aut *anica*, ſed in qua lingua illud alterum ſignificet, quaero. Si conſtat auctorem hunc Philoſophum fuiſſe, ex hoc uno eum Stoicorum praeceptis formatum dicerem, quorum ineptias non diſſimiles olim Cicero riſit.

IBIDEM. *Damaſinion vel Damaſineos.* Credo herbam ſignificari, quam Plinius libro XXV. cap. 10. Dioſcorides Libro III. cap. 69. aliique Medici Damaſonion nominant. Addit Plinius, nonnullis aliſma nominari.

IBIDEM. *Italis.* Hoc modo locuti ſunt ſeriores Scriptores, cum una

una Italorum, univerſaeve Italiae lingua eſſe coepit. Tempore vero Apuleji Medaurenſis diverſa fuit ratio. Nam cum variae eſſent Gentes & Populi in Italia, varia etiam Italorum fuit lingua. Aliter namque Romani ſive Latini atque horum coloni loquebantur: aliter Hetruſci, rurſus aliter Majoris Graeciae populi. Et tamen ſi verum volumus, non proprie Italis debetur vox Britannica, ſed Friſiis, ut ſupra oſtendimus ex Plinio, quem Plinium ipſe quoque Apulejus Auctor legit atque ex eo lacinias decerptas deformi ſuo panno inſuit.

IBIDEM. *Male enim bibo legitur.* Ergo ſcriptura *Bibo* damnatur Auctori, mihi vero unice illa probatur. Vibones nominat Plinius, V namque in B ſaepe tranſit, ut recte notatum eſt Muntingio noſtro in ſua Diſſertatione pag. 120. ſic BIBO pro VIVO Salvinius in Inſcriptionibus Hetruriae pag. 266. SE BIVO, id eſt vivo atque ita *bibere* pro vivere in hoc Avieni noſtri verſu fabulae VIII. invenerat Joannes Cabeljavius.

Contentum propriis ſapientem BIBERE *rebus.*

Cujus Cabeljavii excerpta Codicum, quos ipſe inſpexit, mecum nuper communicavit Joannes Albertus Fabricius, Vir non doctrina, quam ſtudio promovendarum litterarum nobilior. In iiſdem excerptis inveni *conbenit*, *bobes.* Fabrettus Inſcriptionum cap. I. n. 92. BIDIT pro vidit & pag. 81. n. 102. BIBIS pro vivis. nec non CONBIBONES, id eſt convivones Pricaeus ad Apulejum Metamorphoſeon pag. 39. in eo vero abit Apulejus Medicus a Plinio, quod hic flores Britannicae vibones appellat, Apulejus vero herbam ipſam vidonem aut potius dicam vibonem dixit.

IBIDEM. *A Græcis dicitur Britanni vel Britannice.* Opto oſtendi mihi Graecum Scriptorem, qui Britanni nomine appellet, tu conſule, quae ſupra diſputavimus ad pag. 138.

IBIDEM. *Vidon.* imo vibon uſus eſt Corruptis Plinii codicibus Apulejus.

PAG. CLX. *Pro arietino cornu abietinum.* Ex quocunque haec deſcripſerit Apulejus, certum eſt variaſſe aetate Apuleji jam Auctoris illius Codices, ex quo haec depromta ſunt, quorum alii abietinum, alii arietinum praetulerunt, hanc enim diſcrepantiam non Auctoris eſſe puto, ſed librarii aut Criticorum.

IBI-

IBIDEM. *Argenteum.* Sed an emendatior ſit haec lectio, Medici dijudicent, mihi videtur pulvis recte argenteo vaſe conſervari potuiſſe, non item ſuccus. Argentum namque liquida omnia corrumpere ſolet, niſi forte ea ſit ſucci Britannica expreſſi natura, ut argento non vitietur, quod expertus credam.

AD CAPUT XVII.

Unus fons aquae dulcis in loco Britannicae. Altingii laus. Perrari in Friſia fontes. Fons Oldeborn obturatus. Fata fontis aquae dulcis per ea loca.

PAG. CLXXXIV. *Loci ſcilicet reſtant conſiderationes.* De loco pauca Noſter, tu plura de eo vide diſputata in Brittenburgo.

IBIDEM. *Jam dulces aquae paluſtribus Friſiae locis ſulphureis ac bituminoſis potiſſimum tanquam fontibus ortum ſuum habent, & per foſſas mare verſus defluunt.* Haec eo pertinent, ut doceat fontem aquae dulcis, quem potum Plinius libro XXV. cap. 3. ſcelotyrben & ſtomacacen inducere ſcribit, in ea terra eſſe, in qua ipſe Britannicam herbam invenit, nam & hanc herbam fonti vicinam fuiſſe Plinius videtur ſignificare. Verum Muntingius noſter fontes memorat, Plinius autem unum tantum & eum ſolum iſtic fuiſſe docet. Maritimo tractu fons erat aquae dulcis ſolus. Imo ſi Muntingii verba inſpicias, intelliges, quos dicit fontes vere hoc nomine appellandos non eſſe. Incilia enim ſunt per quae aqua ſtagnans deducitur. Vide etiam, quam diverſus ab Altingio abeat noſter Muntingius, Scriptore & rerum vetuſtarum indagatore ſagaciſſimo, qui, quod multo maximum eſt, regiones illas, in quibus herbam Britannicam a ſe inventam teſtatur Muntingius, probe perſpectas habuit ut Groninganae civitatis & Civis & Profeſſor. Is autem in notitia Germaniae inferioris parte I. in voce Fons aquae dulcis perraros in illa regione fontes eſſe ſcribit, quare aut obturatum illum fontem noxium opinatur, cujus exemplum ponit in fonte Oldeborn, aut Oceano merſum & obrutum fuiſſe, addidi in Brittenburgo pag. 41. etiam aliam conjecturam, ad ſimilitudinem aliorum fontium exaruiſſe eum forte.

A D

AD CAPUT XVIII.

Inſtituitur comparatio Britannicae antiquae & Muntingianae, & differentiae utriuſque oſtenduntur. Differunt autem Radix, Folia, Caulis, Flores & Florum tempus.

Pag. CXC. Hoc loco Clariſſimus Muntingius herbam deſcribit, quam Britannicam autumat. Operae pretium autem fuerit utramque inter ſe conferre & comparare.

De radice Britannicae ſuae ita Muntingius: *craſſa, magna, rotunda, lata ac omnino ſpongioſa (annoſa dum ſit) & manus longitudinem modo magis, modo minus continente.*

At vero de antiquae Britannicae radice Dioſcorides ῥίζαν λεπτὴν καὶ βραχεῖαν *radicem tenuem & brevem*: eadem repetit Oribaſius. Vides autem haec nequaquam convenire Muntingii herbae. Vidit idem Muntingius, qui, ut in ſuam illum ſententiam pertraheret, alia verba ſubſtituit, de quibus mentem meam expoſui ſupra ad pag. CXI.

De Foliis Muntingius: *colore ac parte ſuperiori quaſi ſaturo viridi & quaſi purpuro-nigricante vel potius caeruleo atrovirentia triſtia & non fulgentia.* Multis verbis id agit, ut nigrum colorem aut ſaltem nigricantem Britannicae ſuae vindicet, qui tamen ab ea alieniſſimus eſt. Imo nihil ſaturi, nihil atri aut purpurei quidem inveni quidquam in ea planta, quam Clariſſimus Croeſer ad me miſit, niſi quod deprehendi exiguas quaſdam maculas ruſas, aut dicam potius rubiginoſas, quales in lapathorum foliis ex vitio quodam, aut in fibris eorum animadvertere ſolemus diligentius inſpicientes. Sed alium colorem a lapatho diverſum in Britannica reperiri ex Dioſcoride, Oribaſio atque aliis vetuſtis Medicis diſcimus, nam tametſi in ceteris folia ejus fere lapathi ſimilia ſunt, in eo tamen differunt, quod Britannicae nigriora ſunt. πόα ἐστὶν ἔχουσα φύλλα ἐμφερῆ λαπάθῳ

ἀγρίῳ, μελάντερα δ' *herba eſt habens quidem folia ſimilia lapatho agreſti, ſed nigriora.* idem docet Galenus. Imo contuli folia plantae illius, cujus mihi copiam fecit Celeberrimus Croeſerus, agreſtis lapathi foliis, quod in ſuburbanis Arnhemiae locis, & univerſa Gelria conſpicitur, vere autem intellexi, hujus foliis plus obſcuri & nigricantis viroris ineſſe, quam Muntingianae Britannicae. Verum non viror talis, aut nigrities quaedam ſubobſcura requiritur in Britannica, ſed nigrities ejuſmodi atque atritas, quae carboni propria, quam & cauſſam fuiſſe puto, cur nonnulli teſte Neophyto ἀνθρακαβότανον eam dixerint. atque hinc Apulejus quoque Britannicam, quaſi betam alteram nominari ſcribit, verum, ut addit, *nigram.*

Ad caulem pergimus. Muntingius, *Caulis*, inquit, *ſurgit unicus, aut pro magnitudine vel annoſitate plantae plures, duos, tres & quatuor interdum pedes longus.* Quae ſane menſura in πόα aut herba non exilis ſed magna eſt. Contra vero Dioſcorides καυλὸν δ' ἀνίησιν οὐ μέγαν *caulem emittit non magnum.* haud aliter Oribaſius, nec non Neophytus, ut intelligas eum de Britannica loqui, vide quae notata ſunt ante a nobis ad Pag. LXVIII.

Ad Flores quod attinet, ſuae herbae Muntingius tribuit *floſculos colore virides.* Britannicae vero Neophytus ἄνθη ἐπ' ἄκρων πορφυρᾶ. *flores in ſumma parte purpureos.*

Tempus etiam non convenit, qua utraque herba floreſcit. Muntingius ſcribit ſub Junii menſis exitum vel Julii initium herbae ſuae flores prodire. Ex Plinio vero & Apulejo intelligimus, flores Britannicae jam eſſe, antequam tonitrua audiantur. Ita enim ille: *Florem vibones vocabant, qui collectus prius quam tonitrua audiantur, & devoratus, ſecuros in totum reddit.* Apulejus: *ad Anginam, quam Graeci Synanchen vocant, Britannicae herbae Flos, antequam quis tonitru audiat, collectus & devoratus, eam per totum annum declinabit.* Si autem Britannica Plinii ſit herba illa Muntingii, vix fieri potuit, ut flores ante tonitrua fuerint collecti. Raro enim, imo nunquam, ſi recte memini, per meam aetatem contigit, ut ante Julium menſem aut exitum Julii, quibus demum florere incipit herba illa Muntingii, in his terris tonitrua non audiantur. Quin imo ex hoc Plinii indicio exiſtimes, primo vere aut ſaltem eo adulto,

flo-

floribus veſtiri Britannicam. Addit Vir Clariſſimus, tonitrua ſieri ut plurimum canicularibus, neque equidem nego frequentiora eſſe per eam tempeſtatem, audiri autem tum primum inobſervatum mihi eſt.

Reliquum nunc eſt, ut Britannicae antiquae & Muntingianae vires expendamus, ſed

quod Medicorum eſt
Promittant Medici.

Iidem etiam hoc praeſtent, ipſe quod promiſi me inpleſſe puto.

F I N I S.

Digitized by Google

INDEX
MONUMENTORUM
ET
SCRIPTORUM
VETERUM.

Qui aut citati ſunt in hoc opere aut praeterea laudati, expoſiti, reprehenſi, caſtigati. Illos Numerorum ordo prior, Hos alter ordo deſignat.

A.

AELIANUS 172.
AEMILIUS *vid.* STOKE.
AETHICUS 87.
AËTIUS 160.
AGATHEMERUS 65. 71.
AGATHIAS 150.
ALBERICUS 68.
AMMIANUS MARCELLINUS 27. 30. 58. 132.
24. 54.
ANONYMUS RAVENNAS 33. 72.
24. 33. 73.
ANTONINI ITINERARIUM 70. 106.
22. 33.
APULEJUS *Medicus* 156. 157. 160. 175. 178.
167. 174. 175.
ARRIANUS 104.
AUCTOR *Chronici Magni Belgici* 45.
AUCTOR *Chronologiae Saxonicae notatus* 122.
AUCTOR *de Fluminibus* 172.
AUCTOR *Hiſtoriae Landgraviatus Thuringiae* 45.
AUGUSTI *Epiſtolae* ſcriptura defenſa 139.
AVIANUS 175.
AVICENNA 173.
AVIENUS 72.
AURELIUS VICTOR 69. 112. 121.
88. 114. 115.
AURELII VICTORIS *Epitome* 114. 173.
AUSONIUS 74. 136.
121. 122.

BE-

Digitized by Google

B.

BEKA 8. 126.
BEDA 50. *69*. 87. 123.
122.

C.

CAESAR 49. 50. 54. 55. 56. 65. 70. *96*. Ejus Interpres Graecus 70. *96*.
CALLISTHENES duo 172.
CASSIODORUS 30.
CASSIUS *vid.* DION.
CATALECTA *Pithoei & Scaligeri* varie emendata & expoſita 110. 111.
CEDRENUS 57.
122.
CHARISIUS 24.
CICERO 36.
CLAUDIANUS 171.
CODEX THEODOSIANUS 136.
COLINUS 8. 11. 21. 68. 78. 111. 119.
3. 4. 68. 98. 131. 132.

D.

DAMOCRATES 151. 154.
DIODORUS SICULUS 50.
DION CASSIUS 55. 56. 65. 69. 70. 79. 82. 86. 99. 109. 113. 115. 116. 124. 138.
83. 112. 113. 114. 165. 170.
DIONYSIUS 72.
DIOSCORIDES 45. 46.
151. 154. 156. 158. 159.
161. 162. 166. 174. 177.
DONATUS 102.
DREPANIUS 121.

E.

EGINHARTUS 7.
ETYMOLOGICUM MAGNUM 73.
EUMENIUS 137. 165.
EUTROPIUS 170.
89. Ejus Interpres Graecus correctus 89.
EUSTATHIUS 70. 74.

F.

FESTUS 35.
FLACCUS SICULUS 106.
FLORUS 54. 101 105.

G.

GALENUS 159. 160. 178.
154. 159.
GEMMA EXPOSITA 93. 94.
GRAMMATICUS *vid.* SAXO.

H.

HEGESIPPUS 138.
HERODIANUS 6. 88. 112. 113. 114.
HERODOTUS 50.
HORATIUS 105. 139.

Digitized by Google

I.

INSCRIPTIONES 5. 7. 35. 86.
5. 14. 15. 16. 17. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 29. 31. 32. 34. 35. 36. 37. 42. 58. 59. 60. 86. 90. 99. 106. 111. 116. 117. 147.
INTERPRES *Graecus Caeſaris* vid. CAESAR.
INTERPRES *Graecus Eutropii* vid. EUTROPIUS.
JOANNES *Sarisberienſis* correctus 85. 86.
JORNANDES 7.
JOSEPHUS 143.
ISIDORUS 66.
69.
ITINERARIUM ANTONINI vid. ANTONINI ITINERARIUM.
JULIUS CAESAR vid. CAESAR.
JULIUS SOLINUS vid. SOLINUS.
JUSTINIANI *Corpus Juris* 88. 163.
JUSTINUS 64. 103. 106.
JUVENALIS 143. 163.

L.

LAPIDES INSCRIPTI vid. INSCRIPTIONES.
LIVIUS 101.
LUCIANUS 41. 163.

M.

MANILIUS 105.
MARCELLINUS vid. AMMIANUS.
MARCIANUS *Heracleotes* 66. 71. 72.
MARIANUS *Scotus* 23.
MARTIALIS 6. 141. 142. 144.
MELA 55. 65. 66. 70. 79. 87. 103. 110.

N.

NEOPHYTUS 156. 157. 160. 162. 178.
157.
NICERATUS 152.
NOTITIA IMPERII ORIENTALIS ET OCCIDENTALIS 29. 30. 38.
NUMMUS expoſitus 44. 95. 96. 105.

O.

OLYMPIODORUS 74.
ORIBASIUS 159. 160. 162. 177. 178.
159. 160. 161.
OROSIUS 7. 8. 56. 69. 81. 85. 121. 122.
85. 87. 89. 122.
OVIDIUS 135. 140.

PAL-

P.

PALLADIUS 15.
PAULLUS AEGINETA 159. 154. 160.
PAULLUS DIACONUS 150.
PAULLUS OROSIUS vid. OROSIUS.
PAUSANIAS expoſitus 97.
PERSIUS 144.
PEUTINGERIANAE TABULAE vid. TABULAE.
PHAEDRUS 118. 154.
PLINIUS 12. 13. 20. 25. 26. 40. 41. 46. 51. 59. 65. 70. 78. 79. 80. 88. 90. 96. 103. 135. 140. 150. 153. 162. 173. 174. 175. 176. 178. 6. 15. 41. 42. 48. 49. 53. 71. 151. 153. 155. 157. 158. 164.
PLUTARCHUS 135.
POMPONIUS vid. MELA.
POSIDONIUS refutatus 127.
PRISCIANUS 72.
PROCOPIUS 55. 69. 150. 6. 39. 57. 63. 64. 65. 66. ejus Interpres notatus 66.
PROPERTIUS 6.
PSOSPER 122. 123.
PTOLEMAEUS 31. 33. 41. 58. 60. 101. 103. 105. 115.

Q.

QUINTILIANUS 116. 133.

R.

RAVENNAS vid. ANONYMUS.
RUTILIUS 138.

S.

SARISBERIENSIS vid. JOANNES.
SCHOLIASTES *Perſii* 144.
SENECA 110.
SERVIUS 6. 34.
SICULUS FLACCUS 106.
SILIUS ITALICUS 143.
SOCRATES *Scholaſticus* 121. 122.
SOLINUS 6. 53.
SPARTIANUS 112. 113. 115.
STATIUS 80. 143.
STEPHANUS *Byzantinus* 60. 73. 74. 172.
STOKE *Aemilius* 67.
STRABO 50. 53. 56. 65. 66. 70. 79. 86. 88. 105. 125. 133. 136. 172. 12. 127. Ejuſdem Excerpta 74.
SUETONIUS 32. 51. 56. 79. 80. 82. 83. 85. 89. 109. 124. 132. 137. 138. 139. 140. 143. 153. 163. 170. 173. 76. 77. 82. 86. 89. 136. 139. 171.
SUIDAS 151.

TA-

T.

TABULAE PEUTINGERIANAE 27. 33. 34. 43. 51. 58. 90. 105. 137. 105.
TACITUS 12. 13. 14. 31. 34. 41. 42. 43. 44. 45. 49. 55. 56. 60. 66. 79. 82. 90. 99. 100. 101. 106. 109. 110. 111. 124. 127. 135. 137. 138. 140. 141. 143. 170. 171. 4. 32.
TEGULARUM *Inſcriptio* expoſita 15. 16.
TERTULLIANUS expoſitus 33.
THEODOSIANUS Codex vid. CODEX.
THEOPHANES 57. 123.
THEOPHASTUS 154.
TIMAEUS 53.
TITIUS PATRICIUS 152.

V.

VARRO 15.
VELLEJUS PATERCULUS 136. 100. 101.
VICTOR vid. AURELIUS.
VIRGILIUS 25. 35. 50. 171.
VITRUVIUS 97.
ULPIANUS 88.
WITICHINDUS 38.

XIPHILINUS 114. 142.

ZONARAS 55. 69. 114.
ZOSIMUS 7. 57. 121. 13. 14. 70.

INDEX

Digitized by Google

I N D E X
S C R I P T O R U M
R E C E N T I O R U M.

A.

ACTA LIPSIENSIA 38. 149.
ALTINGIUS MENSO 7. 22.
106. 111. 147. 176.
13. 26. 27. 28. 31. 32. 39.
42. 44. 100.

B.

BARTHIUS 28. 80.
BECANUS *Gorpius* 164.
165. 167.
BEGERUS 74. 96. 117.
BERKELIUS 74.
BEROALDUS 86.
BETERIUS 36.
BOCHARTUS 74.
BODAEUS A STAPEL 154.
156.
BOISSARDUS 35.
BOUHINUS *Caſparus* 157.
BREVAL 2.
42.
BROWERUS *Chriſtophorus* 12.
BRUNOTIUS 97.

BUCHANANUS 38.
33.
BUCHELIUS 20.
145.

C.

CABELJAVIUS 175.
CAMDENUS 2. 5. 6. 15. 32.
38. 39. 51. 54. 60. 69.
86. 88. 103. 110. 123.
5. 7. 13. 15. 120.
CASAUBONUS 70. 85.
80. 140.
CATALECTA SCALIGERI
109.
CELLARIUS *Chriſtophorus* 22.
37. 66. 69.
115.
KEYSLERUS 20. 25. 147.
34. 35. 36. 37. 60.
CIACCONIUS 96.
KILIANUS *Dufflaeus* 46. 131.
CHEVALIERUS *Nicolaus* 3. 92.
128.
15. 16. 96. 117. 118.
CHIFLETIUS 51.
CHORIERIUS notatus 37.

A a CLU-

CLUVERIUS 17. 22. 36. 42. 51. 66. 128. 152.
26. 48. 50. 51. 63. 80. 83. 84. 87. 112. 166.
COLERUS 31.
KOLIUS 35.
COMELINUS *Joannes* 157.
CORNARIUS 160.
CORNELIUS *Aurelius* 4. 133. 146.
CUPERUS 20. 24. 25. 26. 37. 117.
26. 31. 33. 34. 35. 102.

D.

DAVISIUS 6.
DAUSQUIUS 6.
DEL RIO 110.
DODONAEUS 155.
DOUSA *Janus* 2. 7. 126.
DUKERUS 101.
DUMBAR 3.

E.

ECKHART *Joannes Georgius ab* 38.
EMMIUS 45.
EWICHII *Schedae* 27.
EYNDIUS notatus 45.

F.

FABRETTUS 35.
16.
FABRICIUS *Albertus Joannes* 151.
FUNGERUS 156.

G.

GERHARDUS *Noviomagus* 86.
GOLTZIUS 98.
GORIUS 94.
GRAEVIUS 101. 140.
GRONOVIUS *Jacobus* 97.
GRUTERUS 16. 30. 31. 32. 35. 36. 58. 60. 74. 86. 102. 115. 116. 117.
16.
GUDIUS 7. 34. 35. 59. 86. 99.
16. 60.
GUICCIARDINUS 5. 128.

H.

HAGENBUCHUS 16. 103.
HARDUINUS 97.
HAVERCAMPUS 94. 105.
HEDA 126. 127.
10.
HEINSIUS *Nicolaus* 7.
HESSELIUS 34. 35.
HEUTERUS 60.
VAN DER HOEVE 18.
113.
GROTIUS *Hugo* refutatus.

JU-

L.

JUNIUS *Hadrianus* 2. 4. 16. 17. 92. 98. 104. 109. 116.
12. 44. 46. 90. 93. 145. 146.

L.

LEIDIS *Joannes Gerbrandus à* 8. 68. 126. 145.
119.
LEOPARDUS 74.
LHUYDUS 5. 15. 17.
LIGORIUS 34.
99.
LIPSIUS 45.
LOBELIUS 154.

M.

MANUTIUS *Aldus* 6.
MAYERUS 30.
MERCATOR 58.
MIERIS 140.
MUNTINGIUS *Abrahamus* 41. hujus liber de Herba Britannica expenditur 149. & ſeq.

O.

OBSOPAEUS 110.
OCCO 98.
OLIVARIUS exploſus 65.
ORTELIUS 5. 17.
109.
OTTO *Everardus* 30.
OUDAAN 11. 78.

P.

PANZIROLLUS 29.
39.
PAPENBROEKIANAE *Schedae* 36.
PARADINUS notatus 36.
PARS 2. 3. 78. 92. 128.
PENNA 154.
PIGHIUS *Stephanus Vinandus* 5. 17. 21. 22. 134. 151.
5. 8. 39.
De PINEDO 74.
PONTANUS *Joannes Iſacius* notatus 81. 145.
PRICAEUS 175.
PUTEANI *Fratres* 5. 78.

R.

RASARIUS 161. 162.
REINESIUS 31. 36. 59. 86. 102.
29. 34. 35. 37. 60.

S.

SALMASIUS 41. 69. 86. 151. 157.

SALVINIUS 94. 175.
SAXO GRAMMATICUS notatus 67.
SALVAGNIUS 37.
SCALIGER *Joſephus* 23. 172. 5.
SCALIGERI CATALECTA vid. CATALECTA.
SCALIGERIANA EXCERPTA 78.
SCHEDIUS 31.
SCHILTERUS 131. 133. 147. 165.
SCHRIEKIUS 17.
SCRIVERIUS 2. 5. 16. 17. 23. 44. 92. 98. 111. 116. 128 147. 42. 134.
SEGUINUS 33. 96.
SMETIUS 17. 21. 32. 35. 145.
SNOIUS 4. 134. 147.
SOMNERUS 51.
SPANHEIM *Ezechiel* 170.
SPONIUS 17. 25. 29. 30. 37. 58. 35. 36. 37.
STEPHANUS *Henricus* 161.
SURITA 22. 34. 80.

T.

TESCHENMACHER 22. 24. 28. 145.
TORRENTIUS 109. 139.
TREVORIUS 150.
TURKIUS 147.

V.

VALESIUS *Hadrianus* 22.
VALESIUS *Henricus* 24. 133.
VELSERUS 33. 43. 54.
VERGILIUS *Polydorus* 123.
VINETUS 86.
VOSSIUS *Gerhardus Joannes* 172.
VOSSIUS *Iſaacus* 7. 66. 80. 95. 106.
WESSELINGIUS 22.

Digitized by Google

INDEX
VOCUM ET RERUM.

A.

ABietinum & *Arietinum* voces commutantur 175.
Aci id eſt Auci vel Chauci 89.
Adalgiſus 7.
Adcultus 37.
Adminius Cinobellini Britannorum Regis, filius 85. cum exigua manu in Galliam trajecit 56. erravit ad novas ſedes, quaerendas per Galliam *ibid.* Locum habitandum accepit in Batavia *ibid.* 124. Adminii nominis ſcriptura defenſa 86.
In Africa Romanae litterae in ſcholis inſtitutae 136.
Aggeres ad Oceanum an ex ceſpitibus 7.
Julii Agricolae prudentia 135. cur ludos litterarios inſtituit in Britannia 136.
Agrippinae Germanici uxoris doctrina laudata 140. Mariti amans 44. jactavit ſe militibus *ibid.* ejus Praetorium 43. plura vide de Praetorio in voce Praetorium. Ea filia fuit Agrippae, & Juliae; Uxor Germanici *ibid.* Agrippina filia Germanici, Mater Neronis 44. deduxit Agrippinenſem Coloniam in Ubios *ibid.* ultra ſexum erudita fuit 140.
Alba Julia urbs 31. Alba Pompeja 58.
Albion Graecis Britannia dicta 65. unde 6.
Albomanae an Albomani manſio Bataviae 33.
Alemange apud Colinum an regionem notat 68.
Alemanni Gens ad Moenum habitavit 68. 121. qui interfuerunt Saxonum expeditioni in Britanniam 68.
Alemanniam Galli Scriptores Germaniam dicunt 68.
Alemannicus dictus Caracalla 112.
Alexandri Magni arae in finibus expeditionis 103. 104. 105.
Aliſma herba 174. Alii damaſonion nominant *ibid.*
Amabilis Junianus 23.
Amaſis nomen multis fluminibus commune 32. ad Amiſiam Caſtra Germanici 45. ad eum Friſii habitarunt 41. pagi Berte & Cappelberte 45.
Amavi & Ammavi id eſt Chamavi 90. Ammava id eſt Chamava 147.

Amſtelodamenſis fluvius Y & Ty 33.

Angli Britanniam Brittiam nominarunt 74. Inſulani ab Anglis Saxonibus nomen acceperunt 45. Anglorum Saxonumque trajectus in Britanniam vix Romanis Graecisque Scriptoribus memoratur 57. quando inſtitutus 123.

Anglia in Saxonia Germanorum 45.

Angrivariorum terra 33.

Anica quid 174.

Animarum transvectionis ex Britannia fabula 72. 73.

Annales Germanorum Carmina fuerunt 3.

Annona non medio Rheni oſtio ſubvecta 13.

Ανθρακαβόταlον cur Britannicam dixerit Neophytus 178.

In Antiquis rebus veriſimilitudo tantum, quantum ipſa veritas valet 50.

Antonius vide Caracalla.

Antoninus Aurelius 42.

Antonius Praefectus praetorio Galliarum 136.

Antoninus Superioris Germaniae Praeſes 173.

C. Antonius Valentinus 29.

M. Antonius Honoratus 24.

Antunnacum Germaniae Inferioris oppidum 27. 28. cujusmodi fert lapides 103. ad id Legio XII. caſtra habuit 16. inventum ibi Herculis Saxani monumentum 36.

ἀπ' ὠκεανοῦ ἐκομίσθη quid ſit apud Dionem 83.

Apollo Belenus 86. Grannus Magounus 38. radiata corona inſignis 117. Apollinis ſimulacrum 96.

Appulejus Paetulus 34.

Aquae ſegeſtae atque aliae 137.

Aquileenſium Deus Apollo Belenus 86.

Arae deſignabant Imperii & expeditionis limites 102. Arae multae ad Rhenum diverſis conſecrantium cauſis 102. Aram ad Rhenum non condidit Druſus 101. Ara Brittenburgi ad Rhenum quando ſacrata 102. quare poſita 106. ea ad finem Romani Imperii ſignandum eſt poſita 103. Arae hujus & Brittenburgi paria fata 99. adde in voce Brittenburgus a Brinione disjecta eſt 111. Ara & Pharus in Cantii littore 103. Arae Alexandri Magni 103. 104. 105. in ejus nummis 105. eae terrarum orbem deſignant *ibid.* Arae Caeſaris *ibid.* Aras ſive columnas Bacchus in India poſuit *ibid.* Ara Druſi ad Viſurgim 101. eam Arminius evertit 111. Arae Philaenorum 103. Arae Seſtianae in Hiſpania *ibid.* Arae Romanorum a Germanis everſae 100.

Aragiſus 7.

Ar-

Arborum & Plantarum imagines nummis exhibitae 170.
Arietinum & *Abietinum* voces commutantur 175.
Armamentarium fuit Romburgus III. non fuit Brittenburgus 5. Non etiam praetorium Agrippinae 44. Armamentarium hoc teſtificans lapis inventus ad Romburgum 5.
Arminius evertit aram Druſi LII.
Armoricana regio 67. in ea an Maximus tyrannus Britannis ſedem dederit 121.
Arx Britannica 5. Arx Britonum 4. vid. in voce Brittenburgus.
Arciburgium 24.
Aſininis auribus rex 145.
Auci dicti Chauci 89.
Auſana vel Auſava 33.
Auſania Dea eadem quae Tauſana, a Marſis culta 32. Auſaniae Matronae in multis locis cultae *ibid.*
Auguſta Bagiennorum 58.
Auguſtae Matres id eſt Lugdunenſes 37. Auguſtae nomen tributum Iſidi 31. & Urbi Lugduno in Gallia 37. Auguſta Treverornm Urbs 36.
Auguſtodunenſis Schola 137.
Auguſti Dii omnes dicti 37.
Auguſtus in Caſtris declamavit 139. Auguſti turris, Pharus ab Auguſto excitata 79.
Aunuba Mons 33.
Aurelii Antonini Conſulatus III. & Trib. Pot. XVI. conveniunt. 42.
C. Aurelius Quintus 35.
Aur. Verecundus 60.
Aurelii Veri Trib. Pot. II. & Coſ. II. 42.
Auris Batava cur Martiali taxata 141. Aures grandes cavillationibus obnoxiae 144. Auribus Aſininis Rex Elinus 145.
Aus pro Avus 26.
Auſava manſio defenſa adverſus Cuperum 33.

B.

B & V litterae commutantur 26. 34. 175. hinc *bibo* pro *vivo.* *conbenit*, *convenit.* *bidit*, *vidit.* *ibid.*
Bachus aras ſive columnas poſuit in India 105.
Baeti id eſt Batavi 7. 15.
Bagiennorum Auguſta 58.
Barbari ſuſpectos habuerunt Reges, Romanorum diſciplinis imbutos 135. Barbarorum nomina in *o* & *us* terminabant Latini 7.
Barce Urbs ab Alexandro condita ubi 104.
Barden-Garven quid 131. Ludum litterarium ſignificat, in quo Bardi docebant 133.
Bardi apud Gallos pueris Poëtarum ſcripta enarrabant, & liberales artes exponebant 133. Cur *Meiſters* dicti *ibid.* non adhibiti ad ſacrificandum 132. honeſto loco fuiſſe habitos
contra

contra Henr. Valeſium oſtenditur 133.
Baſſus & Gentianus Conſules 29.
Batava auris cur Martiali taxata. 141. 144.
Batavi Batti dicti, an & Batavones 7. dicti etiam Baeti 15. Batavi Galliarum portio 42. forma proceri, auribus prolixis, grandibusque membris & artubus 144. 145. fortius facere, quam dicere didicerunt 142. Romanis diſciplinis exculti 137. plurimi civitate Romana donati 138. Corporis cuſtodes Principum Romanorum fuerunt 137. inſignes fuerunt Romanorum nominibus 138. Romana militia in longinquas terras abducti 57. nomen fecerunt Urbi in Vindelicia *ibid.* Batavi & Germani Herculi tanquam nutricio Deo liberos ſuos commendarunt 147. Batavis Martialis Poëta inviſus ob profligatiſſimam adulationem 142. Veleda iisdem Dea inviſa 143. inviſus etiam Domitianus 142. 144. An is Imperator in Batavos moverit 173. ex Batavis electi Equites Singulares 70. in Batavorum inſula ludus litterarius inſtitutus 133. quando ea ſchola inſtituta 140. videtur excitata a Germanico *ibid.* cur inſtituta 138. in ea litteris imbutus videtur Caligula 140. etiam Inſulani & Germani *ibid.* in Batavorum inſula Germanicus cum uxore & liberis multum verſatus eſt *ibid.* In ea Forum Hadriani 138. Caligula in ea vendidit Sororum inſtrumenta & veterum aulae ſupellectilem 138. hic Imperator inſtituit in ea expeditionem ridiculam 81. cur eam elegantius exornatam voluerunt Romani Principes 137. ornamenta recenſentur, Toga, Balnea, Porticus *ibid.* in Batavorum inſula Iſis culta 31. in ea habitarunt Caninefates 23. Batavorum cohors praeſidia egit in Arce Britannica 15. Batavorum ripae ſuperbis extructionibus exornatae 138. Batavorum comae in nodum collectae 51. 145. Fabulae in Chronicis atque Annalibus Batavorum confutatae ex rebus veris 146.
Batavia Germaniae Inferiori accenſita 23. Bataviae antiquae facies ſub Principibus Romanis non horrida fuit ſed amoena 138. in ea crebri Romanorum delectus 138. quibus eſt exhauſta 69. in eam Britannos Adminius rex adduxit 124. in ea binae militares viae 138. Bataviae antiquae manſiones 33. Ea negotiationibus aperta deductis foſſis 138. Negotiatoribus Romanis abundavit 138.

138. in ea Claſſis Germanica, quae & Britannica *ibid.* Legionum, Alarum, Cohortium Caſtra *ibid.* in ea plurimi nummi Domitiani inventi 143. De trajectus ſpatio inter Bataviam & Britanniam non convenit Scriptoribus vetuſtis 71. Bataviam an adierit ante Severus Imperator, quam in Britanniam eſt transgreſſus 113. in Batavia non quaerenda Brittia Procopii 63. Bataviae aut Rhenolandiae non conveniunt, quae Procopius de muro per regionem ducto 69. Britannorum in Batavia cur nulli Scriptores Romani meminerint 57. Batavia occupata a Barbaris neglecta eſt Scriptoribus Romanis 126. in Batavia habitarunt Saxones 67. in Bataviam Britanni a Maximo Tyranno non ſunt ducti 123. Non etiam expeditione Saxonum in eam Inſulam.

Batavica Britannia 11. Batavicarum rerum Scriptores nonnulli notati 44. 106. eorum joculares originationes 28. non ſatis perſpectam habuerunt Germaniarum rationem 22.

Bataus pro Batavus 26.

Batti id eſt Batavi 7.

Belenus Apollo 86. alio nomine Tibilinus dictus 33.

Belgicae non accenſebatur terra Friſiorum 153. Belgicae ſecundae Dux 67.

Belgium male pro Hollandia, Friſia & Gallia Belgica ponitur 170.

Bellinus nomen Libertorum in Gallia 85. fuit & hoc nomen frequens in Britannia 86.

Bentheim 8.

Berdum id eſt Bertheim vicus Friſiae Orientalis 45.

Bergendala agri Clivenſis 22. Bergendalenſe ſacrarium 36. Lapides Bergendalenſes expoſiti 24. 35. 58. 102. ii non omnes inventi in Ducatu Clivenſi ſed undique conquiſiti a Mauritio Principe 36.

Bericus Britannorum Dynaſta Claudium Imperatorem in Britanniam evocavit 56.

Berigtenburg 17.

Berte vicus Friſiae unde dictus 45.

Bertheim pagus non Veterheim dicendus 39.

Berton id eſt Britannus lingua Britannica 38.

Betae herbae comparatur Britannica 160.

Betaſii populus Galliae Belgicae 26.

Betera id eſt Vetera 24. vid. Caſtra Vetera.

Betonica quomodo Romanum nomen dicatur Dioſcoridi 157. 158. Betonicae ſpecies Britannica 156.

Beurtina 24. 33.

Bibere pro Vivere 175.
Biberum oppidum ad Rhenum 29.
Bibienſes Vicani 29.
Bibo id eſt vivo 175.
Bingium Germaniae Inferioris oppidum 27. 28. 29.
Birten vel Berten pagus Ducatus Clivenſis, dictus a Brittis vel Britannis 38. dictus etiam Bertheim vel Britheim *ibid.*
Bonna Germaniae Inferioris oppidum 27. 28. ad Bonnam habuit Caſtra Legio I. 16. 116. vid. Leg. I.
Bononienſis in Gallia turris non fuit Pharus Caligulae 88.
Bord 46.
Bourtange in Friſiis palus dicta a Britannis 45.
Bradua & Varus Conſules 35.
Brentii 74.
Bret ceſpes cur dictus. Bret & Brit differunt 165.
Bretanſche Heide a Britannis nomen habet 45.
Breton id eſt Britannus lingua Britannica 38.
Βρεττανίαν Olympiodorus an Bruttiam dixerit 74. οἱ ἐν Βρεττανίᾳ non Britanni ſunt, ſed Britanniciani exercitus 122.
Brettas Britannas feminas dicunt Galli 38.
Bretten Hannoniae montes a Brittis 51. Bretten Urbs Palatinatus a Britannis nomen accepit 39.
Bretti Britanni dicti a Witichindo 38.
Brettia Inſula 73.
Brettii id eſt Brittii 74.
Brettium fluvii nomen in Inſula maris Hadriatici 60.
Bretton Cap. in Anglia 38.
Brettotia Hadriatici maris Inſula 60.
Breucomagus ad Rhenum an condita ſit a Breucis 58.
Breucorum Cohors 3. 8. 58. 59. an Breucomagum ad Rhenum condiderit 58. hiberna habuit ad Rhenum *ibid.* Breucorum Cohortis praefectus *ibid.*
Brianni ignotus populus 48. 50.
Brigantes in Hibernia, Vindelicia atque Hiſpania 60.
Brieten quid lingua Friſica 156.
Brinio Dux Caninefatum 43. a Claudio Civili in ſocietatem belli pertractus 111. Ejus res geſtae *ibid.* incitatus a Claudio Civili defecit a Romanis 99.
Brit id eſt Britannus 38. Lingua Britannica antiqua verſicolorem ſignificat 6. Lingua Friſica terrae cumulum 166.
Britange unde nomen 165. an olim Britangel dicta *ibid.*
Britanni unde dicti 5. dicti Britti & Brittones quos nonnulli male deſtinguunt *ibid.* ſua dialecto Bretton dicti 38. cur picti dicantur Martiali 66. vitro ſeſe inficiebant 6. αὐτόχθονες fue-

runt 54. foecundabant agros Creta 15. an navibus vimineis uſi 53. quibus navibus in Galliam & Germaniam trajecerint ibid. priſci non agros coluerunt 55. non tectis utebantur 56. Britannorum populi minuti ſuos reges habuerunt 55. Eorum quotidiana inter ſe latrocinia *ibid.* Eorum dynaſtiae complures 56. Britannorum Rex potens Caſſivellaunus & Cinobellinus 56. Regina Bunduica, Dux in bello 55. 56. Britanni antiquiſſimi utrum ex continente in Inſulam, an ex Inſula in continentem trajecerint 53. Britanni ſedes ſuas migrarunt extra Inſulam 53. & ſeq. Britannorum migrationes, quia paucorum fuerunt, Hiſtoricis praetereuntur 57. Gallis & Cimbris miſti Italiam, Graeciamque vaſtarunt 54. bellis finitimorum victi ex Inſula demigrabant 56. auxilia Gallis miſere 55. in Germania & Gallia conſederunt 20. 45. 47. 48. 50. in Hiſpania 60. in Batavia 56. 124. quo tempore in eam ſive Rhenolandiam commigrarint 119. 123. an utramque oſtii Rhenani medii ripam tenuerint 44. in Clivenſem Ducatum ducti quo tempore 123. Britanni per Germaniam cur Plinio & Hiſtoricis Romanis indicti 46. Britanni non a Maximo Tyranno in Bataviam ducti 123. non a Saxonibus ejecti ex Inſula conſederunt in Batavia 119. matrimoniorum foecunditas apud Britannos 55. eorum promiſcuae uxores 55. Britannis non convenit imperitia equitandi 79. Britannorum more Hiberni vivebant 56. a Britannis Romani in Inſulam exciti 56. in Britannos quare ſibi imperium Rex Francorum adſciverit 69. Britannorum cohortes Romana militia in alias terras traductae 57. Britannorum Vexillationes an Brittenburgum tenuerint 16.

Britanniae etymon 6. Britannia per E ſcribitur a Graecis 45. item T geminato 7. Latini contra Syllabam ejus primam corripiunt *ibid.* nonnullis per P ſcripta *Pritannia* 72. Britanniae vocis varia ſcriptura 6. 168. Britannia Graecis Albion dicta 6. 65. Britanniae nomen Inſulis Britannicis omnibus tributum 71. Britannia a Procopio Brittia dicta 63. 64. & ſeq. 67. 73. dicta etiam microcoſmus *ibid.* Britanniae nomine Procopius Hiberniam deſignat 65. cauſſa hujus appellationis inveſtigatur 71. Britannia media inter Hiberniam & Thulen 66. Britannia & Hibernia ſitu non multum diſſimiles 65. circa Britanniam Inſulam Vetuſti

Scriptores crebro errarunt 73. Britanniam & Scotiam murus ſeu Vallus ſejungit 69. in Britanniam quatuor trajectus ex continente ſive Galliis 88. in eam quomodo navigatum ab Rheni oſtiis 12. Britannicae Gallia proxima eſt ad Geſſoriacum 50. Britannia objecta Rheni oſtiis 66. ad Rheni oſtia viſu potuit contingi ex ſententia Strabonis 87. De Britanniae & Rheni interjecto ſpatio non convenit inter Scriptores vetuſtos 70. 71. Non etiam inter eoſdem convenit de ſpatio inter Britanniam & Hiberniam 70. Britannia cur dicatur extra terras poſita 155. fuit ignota Romanis ante Caeſarem 53. ſpectata primum a Caeſare 110. aperta eſt a Claudio, domita a Domitiano & Severo 33. 110. de ea ſcripſit Caeſar ſe alium terrarum orbem inveniſſe 165. Claudium Imperatorem in Britanniam Bericus Britannus vocavit 56. Is Imperator Geſſoriaco in Britanniam trajecit 51. Inſulae ejus ratio parum perſpecta fuit. Romanis Graeciſque Scriptoribus aetate Juſtiniani Imp. 150. hominibus abundavit 54. in eam quando inſtituta fuerit Anglorum Saxonumque expeditio 123. Ex eo tempore Britanniam incoluerunt tres potiſſimum Nationes, Brittones, Angli, Friſones 67. in Britanniam nulla ratio Gallos compulit 54. Anglorum Saxonumque trajectus Graecis Romaniſque Scriptoribus indictus 57. in ea Inſula cur Scholas Romanarum diſciplinarum, & humanitatem inſtituerit Agricola 136. 137. frequens in ea Bellini nomen 86. ex ea opera fictilia ad Brittenburgum adportata 17. de Animarum tranſvectione ex Britannia Fabula 72. 73. Britanniae nomen videtur fuiſſe Rhenolandiae 11. inde Britannia Batavica *ibid.* & Egbertus de Britannia Epiſcopus Trevirenſis *ibid.* Britannia Saxoniae pars in Germania 45.

Britannica Arx vid. Brittenburgus.

Britannica Claſſis etiam Germanica appellatur 138. oſtium Rheni occidentale ingreſſa 12.

Britannica Domus vid. Brittenburgus.

Britannicae herbae etymon ab Apulejo profectum 174. non a *brit* colore variegato dicta 46. ſed a Britannis in Friſia habitantibus 40. 47. ea herba in Friſiis inventa 40. 41. ejus deſcriptio *ibid.* quomodo eam deſcribat Neophytus 157. cur non de illa eadem tradiderint Dioſcorides, Oribaſius, Galenus,

lenus, Paullus 159. ignorata Theophraſto 154. qui de illa ſcripſerint 157. Diſſertationem vel librum ſingularem de ea ſcripſit Abrahamus Muntingius 41. quem ad examen revocatum vide 147. & ſeq. ea herba innotuit demum Romanis tempore Germanici Caeſaris 151. 153. 154. non a Plautio, Britanniae Praeſide oſtenſa Claudio Imp. 170. ab hujus triumpho alieniſſima 171. qui locus ei Romae datus 172. eam divinis, ſed fictis laudibus effert Muntingius 169. fabula haec Muntingiana expenditur *ibid.* & ſeq. male herbis Magicis accenſetur Britannica 152. Britannicae vires 40. 41. ejus folia nigra, atque inde Ανθρακαβότανον dicta 178. folia ejus ſimilia Lapatho 160. Britannicae & Lapathi differentia 159. 177. Britannica quando floreſcat 178. flores ejus Vibones dicti 163. ipſam herbam Vibonem nominat Apulejus 175. ea comparatur Betae 160. fuit ſpecies Betonicae 156. Britannica Muntigii an Lapathum 157. Britannicae veteris & Muntigianae comparatio & differentia 177. Britannica non eſt herba cochlearia 46. nata forte non procul a Brittenburgo 44. male a Plinio ex Britannicis inſulis mitti dicitur 155. ejus amiſſio quando Romanis periit 174. an perierit Gothorum & Normannorum irruptione 173. an eam Avicenna denuo demonſtraverit 173.

Britannica & Gallica Lingua vetuſta congruunt 6.

Britannica Turris 5.

Britannicarum rerum Scriptores fuerunt Druidae 54. earum rerum imperiti fuerunt Graeci Latinique Scriptores ſequiore aevo 57.

Britannicum Caſtrum 4.

Britannicum Littus quale & ubi 45.

Britannicus Morinorum Portus 51.

Britheim 5.

Brithyl 6.

Britomarus Rex Inſubrum an Britannus aut Boius 54.

Brittae Matres 20. a Brittis vel Britannis nomen habent 38. earum cultus quando coepit ad Rhenum 123.

Britte lingua Friſica Ceſpes 4. 46.

Britten Britanni dicuntur nonnunquam ab Hollandis 39.

Brittenbergi in Friſiis unde nomen habent 166.

Brittenburgi deſcriptio & imago depicta 2. nomen accepit a Brittis accolis 12. non vero a brittis id eſt ceſpitibus 7. 46. cetera ejus etyma exploſa 166. 167. quibus nominibus appel-

 letur

letur a ſcriptoribus 4. 7. 8. non a Germanico extructa 156. a Claudio Imperatore fundata, a Brinione Caninefatum Duce diruta, a Septimio Severo reparata, a Caracallo dedicata 97. non condita a Britannis 3. 4. ejus ſitus 166. fuit in terra Caninefatum 99. dextra an ſiniſtra Rheni ripa 43. caſtellum fuerit, an hiberna cohortium 99. an ſtatio Britannicarum Navium 12. an veſtigal ad eam penſum *ibid.* non fuit armamentarium 5. 44. 166. arx haec everſa a Brinione 111. ab aquis an ab hoſtibus vaſtata fuerit 126. fluctibus merſa verticem diu exſeruit 11. quoties dein ſpectata fuerit 128. fata ejus reliqua 125. ejus mentionem qui chronici fecerint 126. Brittenburgus & Turris Phari differunt 78. 79. Brittenburgi parietibus cur Rheni facies inſerta 97. ad Brittenburgum vicus 10. ad arcem hanc ara inventa, quae deſtinata a Caligula, dedicata eſt à Claudio 108. coepta reparari a Septimio Severo, dedicata eſt a Caracalla 113. Arae hujus & Brittenburgi paria fata 99. monumenta Legionum ad Brittenburgum inventa 16. ut Leg. VIII. ut & X. nec non XII. 16. 92. item XXV. XXX. 16. in ea Cohors Batavorum praeſidia egit 15. Lapis ad eam inventus expoſitus 104. 116.

Brittenland Britanniam nominant Hollandi 39.

Brittenſche vel *Brittanſche Heide* 165.

Brittenſis Praefectura 39.

Britti id eſt Britanni 5. 38. Brittorum vel Britannorum populus in Friſia conſedit 43. item ad Caſtra vetera in Ducatu Clivenſi 38. Brittorum III. Cohortis Tribunus *ibid.*

Brittii id eſt Bruttii 74.

Brittium in Luſitania 60.

Brittones & Britanni non differunt 74. Brittones frequentius quam Britanni dicuntur ſequiorum aevorum Scriptoribus *ibid.* Brittones ſub diſpoſitione magiſtri Militum per Illyricum 57. item ſub diſpoſitione Ducis Thebaidos *ibid.* nec non ſub Magiſtro Equitum Galliarum *ibid.* Brittonum Cohors in Bavaria 59. Brittonum Flavia *ibid.* Brittonum Arx 4. ala I. Fl. *ibid.* Ordo ſed male 60. Vexillatio 15.

Britzum vicus Friſiae ad Lavicam amnem 45. ejuſdem nominis vicus in Britannia *ibid.*

Brixia 60.

Brutte Ceſpes 46.

Bruttii Brittii dicti 74.

Buetenburg 17.

Bunduica Britannorum Regina, Dux in bello 55.

Burgi habitacula & caſtella per imperii limitem dicta 8. *Burch te Britten* 4. *Burgſtraet* Neomagi unde dicta 8.
Burdegalenſis Schola 136.
Burgundio & Burgundius 7.

C.

CAbo finis terrae 103.
Caeſaris Arae 105.
Caeſar vid. Princeps.
Julius Caeſar ſpectavit tantum Britanniam 110. dimiſſis ceteris Medicum ſecum retinuit 163. in caſtris litterarum ſtudiis vacavit 139. eum Trinobantes & alii in Britanniam acciverunt 56. primus Romanorum Britanniam intravit 165.
Cajetae fuit Pharus 80.
Caledones & Caledonii non differunt 33.
Caligula Graecis duplicato L ſcribitur 79. hoc joculare nomen natum in Caſtris Germaniae Inferioris 79. eo potiſſimum in Batavia dictus *ibid.* multum verſatus eſt in Batavia *ibid.* locum habitandi in Batavia dedit Adminio 56. in Batavorum inſula inſtituit expeditionem ridiculam 81. non ea in Germaniam inſtituta 88. 89. ab expeditione ridicula non in Galliam rediit ad Morinos 81. 82. 83. in Batavorum inſula ſororum ornamenta & ſupellectilem vendidit 138. in ſchola in Batavorum inſula litteris imbutus videtur 140. quando deſtinavit aram Brittenburgicam 108. praelium in Germania nullum commiſit 89. non Sueviam adgreſſus *ibid.* Alexandrum imitatus in ara Brittenburgica deſtinanda 109. ob memoriam illaetabilem ejus nummi aerei aboliti *ibid.*
Callae turris 11. hoc nomine dicta Pharus ad medium Rheni oſtium 78. nomen Callae eſt contractum ex nomine Caligulae 79. Turris illa fuit in crepidine littoris ad Oceanum *ibid.*
M. Campanius 59.
Campeſtres Deae 35.
Caninefates Plinio dicti Cannunifates 42. Caninefates in Batavorum inſula habitarunt 23. inferiorem ejus inſulae partem tenuerunt 42. Caninefates & Friſios medius Rheni alveus diſtinxit *ibid.* Caninefates Galliarum portio *ibid.* Eorum dux Brinio 43. Eos Tiberius domuit 139. Druſo mortuo demum domiti a Tiberio 100. Caninefates Romanis diſciplinis exculti 137. fuerunt corporis Cuſtodes Principum Romanorum *ibid.* in eorum terra Brit-

Digitized by Google

Brittenburgus 99. in eorum regione fuit Praetorium Agrippinae 43.
Cantium Regio Britanniae 88. in Cantii littore ara & Pharus 103.
Cap Bretton in Anglia 38.
Capitolium quid 171.
Cappelberte vicus Friſiae unde dictus 45.
Capreenſis Pharus 80.
Caput in nummo quid deſignet 95. caput tam fontem, quam oſtium fluvii notat 96. caput barbatum Rhenum aut ejus oſtium deſignat 93.
Caracalla Alemannicus dictus 112. Cenicus eſt dictus ridiculo nomine 113. quando Germanicus ſit cognominatus 112. Lucanicus dici voluit *ibid.* patre vivo jam Germanicus eſt dictus *ibid.* Ejus Tribunitia poteſtas XVIII. convenit Coſ. IV. & Imp. III. 111. dedicavit aram Brittenburgicam 113. ejus tempore Cohors Batavorum praeſidia egit in Brittenburgo 15. quibus Conſulibus cum fratre eſt imperium auſpicatus 30.
Carmina Annalium genus apud Germanos 3.
Carnuntum Pannoniae 30. Carnutum Pannoniae & Galliae Spartianus confudit 115. Praefectus Leg. XIV. G. Carnunto 30. Praefectus Claſſis Heſtricae Carnunto *ibid.*
Carvo Manſio Bataviae antiquae. 33.
Caſſivellaunus Rex potens in Britannia 56.
Caſtella Romanorum in ſiniſtra Rheni ripa 43. per Caſtella ad Rhenum Cohortes praeſidia agebant 15.
Caſtologi populus Galliae, ſoli Plinio memoratus 49.
Caſtra & exercitus Romanorum non fuerunt ſine medico 162. in caſtris etiam Muſis & litteris vacabant Romani 139. 140. Caſtra Germanici vide Germanici Caſtra 45. Caſtra Herculis vide Hercules. Caſtra Vetera 28. Caſtra vetera an Colonia Trajana & Caſtra Ulpia 22. Caſtra Vetera an Veterheim dicta 8. ad ea Caſtra vetera tetendit legio XXX. 16. ad ea Caſtra Vetera Lapis Matrum Brittarum erutus 21. ad ea Claudius Civilis fugatus *ibid.* & 22. Caſtra Vexillationum & Cohortium 41. Caſtrum Britannicum 4.
Cauchi populus Germaniae 26. Eorum Inſula non extra terras rejecta 164.
Cauſſae recenſentur, quibus adicti Britanni Inſulam reliquerunt 54. ad Catwicum etiam alius vicus 11.

Κἀτται

κίλτει Germani dicuntur Dioni 112.
Cenchrius amnis 97.
Kennemers populus Hollandiae, an a Cennis dicti 112.
Cenni non gens Gallica, ſed Germanica *ibid.* an Kennemarii *ibid.* a Cennis devictis Caracalla Cennicus vel Cenicus eſt dictus ridiculo nomine 113.
Kerlburg Auſtriae videtur eſſe Quadriburgum Pannoniae 30.
Cernenſes Sylphium in nummis exhibuerunt 170.
Chaci dicti Chauci, Auci & Aci 85.
Chamavi etiam Amavi dicti 80.
Chatti victi a Galba dein Imperatore 108.
Chauci ad Rhenum 90. dicti etiam Chaci & Aci 189. Chaucos ſubmovit Corbulo 109. Chaucorum ſedes ad Rheni medium alveum 51.
Cheruſcorum dux Inguiomarus 100.
Chronicorum auctores plerique Monachi & indocti 126. fabuloſi ſunt 3. eorum auctoritas in rebus antiquis 98.
Chunni, Hunni, Unni appellebantur 90.
Cimbri Oceani eluvie a patria excluſi 127.
Cinobellini Britannorum Regis Pater 86. ejus filius Adminius 85.
Civis Trajanenſis vide Colonia Ulpia Trajana.
Claſſis Germanica ſeu Britannica per Rheni fluenta navigabat 138. Claſſis Hiſtriae praefectus Carnunto 30.
Claudius Imperator ante imperium miſſus in Germaniam ad gratulandum Caligulae 109. Imperator factus bellum Germanicum continuavit 108. Geſſoriaco in Britanniam trajecit 51. Brittanniam aperuit 111. Eum Bericus in Inſulam evocavit 56. Non vidit Britannicam herbam in Britannia 170. quando triumphum egit 109. ab Ejus triumpho Britannico alieniſſima fuit Britannica herba 177. aram Brittenburgicam dedicavit 108. an in Batavia fuerit verſatus 170. neglexit Friſiam 171. Claudii auris notata Perſio 144.
Claudius Civilis ingenio ſolerti fuit 141. cur Romano nomine dictus ſit 138. 139. de Romanorum delectibus queritur 57. Brinionem invitavit ad defectionem 99. bellum concitavit Romanis 111. ad Caſtra Vetera clade adfectus 21. ubi Claſſem inſtruxerit 14.
Cliviae an fuerit Maenianae, ſchola Eumenii Rhetoris 137. in Clivenſem Ducatum quo tempore Britanni venerint 123. Clivenſis agri Bergen-

 dala

Digitized by Google

dala 22. 27. Clivenſium Magiſtratuum cura in conſervandis monumentis antiquis 36. Clivenſis Ducatus oppidum Santen 38. Ejus pagus Birten vel Berten a Brittis vel Britannis *ibid.* Ejuſdem vicus Luddingen 31. & vicus Qualburg 27.
Coadulſaveris nomen oppidi Germaniae inferioris, ſed corruptum 24. 33.
Caelius Marcellus 102.
Cohortes Imperatorum Romanorum in Caſtris, ex doctis viris conſtabant 139. 140. Cohortium praeſidia agebant ad Rhenum 15. Cohors Baetorum *ibid.* Cohors III. Breucor. 59. VIII. Breucorum 58. Cohortes tertiae Brittorum Tribunus 38.
Colonia Agrippinenſis 44. Colonia Ulpia Trajana in Lapidibus notata C. V. T. 23. ejus Coloniae Sevir Auguſtalis *ibid.* an ea Caſtra Vetera & Ulpia. 22. Ejus civis 24. Colonia Trajana Ulpia qualem Scholam habuerit 134.
Coloſſus Neronis 172.
Columnae Herculis ad quid ſtatutae 104. Columna Rheginorum 106. Columnae fines Regionum terminabant *ibid.* Columnas ſive aras Bacchus in India poſuit 105. Columnae duae duas terrarum partes deſignant *ibid.*
Comes provinciae Retiae 39.
Conanus 120.
Conbenit pro convenit 175.
Confluentes urbs ad Rhenum 29.
Corbulo quando Chaucos ſubmovit 109. juſſus ab Imperatore Claudio refert Romana praeſidia cis Rhenum 171. Carbulonis Foſſa 12.
Cornicular. Leg. Leg. XXX. V. V. 36.
Corona nautae & naves ornabantur 104. Corona navalis qualis 171. ea Auguſtus Agrippam donavit *ibid.*
Corporis Cuſtodes Principum Romanorum fuerunt Batavi, Caninefates, Friſii 137.
Cotys Thraciae Rex litteris Romanis & Graecis inſignis 135.
Creta id eſt Argilla 15. Cretam Galli Margam dicunt *ibid.* ea Galli & Britanni foecundabant agros *ibid.*
Cretarius Negotiator 15.
Cretenſes palmam in nummis praetulerunt 170. a Cretenſibus ortas Phrygas quomodo oſtenderit Virgilius 50.
Criticis codicum MSS. conſenſus eſt indicium γνησιότητ☉ 161.
Cultus Romanus in Provinciis ſuſceptus viris prudentibus cenſebatur pars ſervitutis 141.
Cynobellinus vid. Cinobellinus 86.

Da-

D.

DAciae colonia Sarmizaegethuſa 31.
Dalmatiarum Matres 32.
Dalmatiae Equites Saxonicum littus tuiti 67.
Damaſonion herbam nonnulli Aliſma dicunt 174.
Danubius ab Δ᾽υνρβα dictus 33. credebatur in diverſa maria exire 95. Danubii oſtia diverſa, capitibus deſignata 96. in Danubium exit amnis Rhabon 31.
Δασύτερον quid? 154.
Dea Fana 33. Dea Hludana 31. Dea nulla Lutatia Sueva 35. Deae Malviſae 60. Dea Nehalennia 14. Deae Quadriviae an in monumento Pedernellenſi 30. Deae Sylveae ſeu Sylveſtres & Campeſtres 35.
Decurio Interamn. Quinquennal. 34.
Deucalidonii nomen an corruptum apud Ptolemaeum 32.
Dianae monumentum poſuit Junianius Amabilis 23.
Dicaledones iidem qui Caledonii 33.
Dii omnes Auguſti dicti 37. Dii Manes vide Manes. Dii Quadrivii 20. Dii topici non culti extra regiones 3. Deorum Gentilium ſimulacra in Batavia confregerunt Chriſtiani 126.
Dijove id eſt Dijovi antiquâ ſcriptura 116.
Diocletianus inſtituit Valeriam Provinciam in honorem filiae Valeriae 30.
Divitenſis lapis expoſitus 25.
Dnieper id eſt Nieper fluvius Sarmatiae ſive Poloniae 33. olim Boryſthenes dictus *ibid.*
Dnieſter id eſt Nieper fluvius Sarmatiae olim Tyras dictus 33.
Domitiani memoria damnata 143. Domitiani Dacica victoria irriſa 142. Domitianus inviſus Batavis 142. 144. an in Batavos moverit 173. Domitiani nummi plurimi eruuntur in Batavia 143.
Domus Britannica 5.
Donius Sextus an Septimius 57.
Dorcades id eſt Orcades 33.
Doreſtati in nummis Madelinus 145.
Druidae rerum Britannicarum Scriptores 54. apud Gallos quid curarint 132.
Druſi ara ad Viſurgim 101. eam Arminius evertit 110. 111. Druſus non aram condidit ad Brittenburgum 100. non etiam aram ad Rhenum 101. Druſi Cohors ex doctis viris conſtabat 139. Druſi moles 12.
Duiſſteen qualis 103.
Dullartus pagos undis obruit 45.
Dunen colles ad Oceanum 166.

Dux Belgicae ſecundae 67.
Dux Pannoniae 30.

E.

E & i commutantur 38. 116.
Egbertus Epiſcopus Trevirenſis. Egbertus dè Britannia dictus 11.
Egbertus Mediolacenſis Abbas *ibid.*
El antiqua Germanorum lingua aquam ſignificat 165.
Elini (qui Rex Aſininis auribus fuiſſe dicitur) fabula exponitur 145. Elinus non invenitur in nummis *ibid.*
Emtinchii Villa Velſena 21.
Epheſii Montem Piona & amnem Cenebrium nummis expreſſerunt 97. ΕΦΕCΙΩΝ ΠΕΙΩ in nummis quid 96.
Equites ſingulares ex Batavis electi 70.
Euhagae ſive Vates praeſuerunt Sacris apud Gallos 132.
Etyma vid. Originationes.
Evitanum Manſio Bataviae, ſed corrigendum Levefanum 33.

F.

FAbula de Britannicae honoribus expenditur 169. & ſeq. fabula Herculis Iſchyrionis 147. fabula Dei Moniſchyri 146. fabula de animorum transvectione ex Britannia 72. 73. fabulis Chronica inquinata 98. fabulis nonnunquam vera & utilia continentur 146. fabulolis non omnis prorſus fides deneganda 98. fabula Elini Regis 145.
Fagnae Villae Mater 35.
Fana Dea Germanorum & Gallorum 33. Fana Dea podagram inmittit *ibid.*
Faor pro Favor 26.
Felix Sex Secund 23.
Figlinae complures in Germania 16. in iis Romani milites opera faciebant *ibid.*
Fines regionum Columnae terminabant 106.
Flavia Brittonum 59.
Flavius Severus 27. 28.
Fletio Manſio Bataviae 33.
Flevum inter & Helium habitarunt Friſiabones 26. Friſavi dicti *ibid.*
Flumina, certe eorum oſtia, deſignata capite barbato 93. fluvii fons & oſtium caput dicitur 96.
Fons aquae dulcis in Friſiis 40. ejus fata 41. 156. fontes exaruerunt 41. ſic fons Oldeborn in Friſia 176. fontes perrari in Friſia *ibid.*
Forum Hadriani in Batavorum Inſula 138.
Foſſa Corbulonis 12.
Franci inter Amaſin & Rhenum Galliam invaſerunt 67. Inde Friſii aliquando Franci dicti 157.

157. Francorum ſedes vacuas inter Amaſin & Rhenum Saxones occuparunt 67. Franci quando in Gallia conſederint 55. Franci Galliam tenebant Procopii tempore 68. Francorum Rex quare ſibi imperium in Britannos tribuit 69. Francorum legati ad Juſtinianum 74. Franci & Angli, Britanniam Brittiam nominarunt 74. In Francia novum quoddam Brittonum regnum 69. Franci etiam Francones dicti 17. 26.

Fridtenburg 17.

Friſavi, Friſiabones, Friſebones, Friſaeones ejuſdem gentis nomina 26. Friſaevones ubi habitarint 51. Friſavae Matres 25. Friſaeo corporis cuſtos 26. Friſiabones populus in Gallia ſoli Plinio memoratus 49.

Friſiam neglexit Claudius 171. in Friſia perrari fontes 176. in ea fons aquae dulcis mirae naturae 40. 41. de ea male Muntingius 176. in ea regione fons Oldeborn obturatus *ibid.* Friſiae pagi Berte & Cappelberte unde dicti 45. Friſiae vicus Britzum *ibid.* Friſiae Orientalis pagus Berdum *ibid.* Friſiae nonnulla loca explanantur Muntingio 169. Friſica lingua 165. & 166. Friſio & Friſius 7. 26.

Friſii a Plinio memorati habitarunt inter Helium imo inter medium Rheni oſtium Flevum 41. Friſiorum fines uſque ad Oceanum procurrebant 42. non extra terras rejecti, ut male Muntingius 164. Friſios & Caninefates medius Rhenus diſtinxit 42. Friſiorum ſedes ad Amaſiam amnem 41. non fuit Belgicae adnumerata 153. Friſii Romanis diſciplinis exculti 137. Friſii corporis Cuſtodes Principum Romanorum 137. Friſii aliquando Franci dicti 157. in Friſiis inventa herba Britannica 40. Friſones Britti & Britanniae incolas 67. Friſones Brittones dicti 45. Friſones Saxones dicuntur 67. 68. Friſones id eſt Saxones 67. Friſones maxime inter Amaſin & Rhenum incoluerunt 77.

Fulvius nobilior in caſtris operam dedit litteris 139.

Funera in Germania cur praeceptores cantantes cum diſcipulis proſequantur 133.

Furſtenberg Monaſterium ad Caſtra Vetera 21. an Praetorium Vari 22.

Furſtenberg nomen arci Neomagenſi 8.

G.

GAbinius vicit Marſos 109.

Gaerven & *Gaerve-Kamer* quid? 131.

Gaiſò 7.

Galba Imperator ante Imperium bello praefuit in Germania, ſucceſſor Gaetulici 108.

Gallaicae Matres 25.

Galli Deas terrae locorumque praeſides celebrabant 25. has Matres, Matronas & Mairas nominabant *ibid.* Gallorum Dea Fana 33. Gallorum Deus Apollo Belenus 86. Gallorum Bardi, Euhagae & Druidae quid curarint 132. Gallorum annales carmina fuerunt 3. Galli foecundabant agros creta 15. Gallorum in multas terras commigratio 54. migratio in Graeciam & Aliam *ibid.* eos nulla ratio in Britanniam compulit *ibid.* Galli Italiam ab Alpibus ad Ancona & Ultra inſederunt 49. quo quique Galli tempore in eam venerint, incertum *ibid.* Gallis auxilia a Britannis miſſa 54. Galli Britannas feminas nominant Brettas 38. Gallorum nomina in o pariter & u terterminata 7.

Galliae & Germaniae loca multa Britanni inſederunt 45. Galliam jam antiquiſſimis temporibus Britanni habitarunt 47. 48. a Gallia quomodo in Britanniam trajiciebatur 88. Galliae Britannia proxima eſt ad Geſſoriacum 50. Galliam ad Ligerim occuparunt Britanni 57. Britannorum in Galliam fuga vix Scriptoribus Romanis & Graecis memorata *ibid.* in Galliam an Suevi traducti 89. quando ea Romanis periit 123. eam Franci occuparunt 67. qui tenebant Procopii tempore 68. in eam quo tempore Germaniae quiſque populus trajecerit incertum 49. Galliarum metropolis Urbs Treverorum 36. Galliarum portio Caninefates & Batavi 42. in Gallia plurimae Scholae fuerunt, in quibus Romanae diſciplinae fuerunt traditae 136. in Gallia verſatus Plinius 49.

Gallicam Rheni ripam a Fontibus ad Oceanum inſederunt Germani 49. Gallica & Britannica lingua olim eadem 6.

Ganganorum promontorium in Britannia 60.

Garve manipulum notat 132. item praeparationem ſeu inſtitutionem *ibid.*

a Garumna quomodo in Britanniam trajiciebatur 88.

in Gelria Hercules cultus 147.

Genius loci 27. Genios locorum placarunt Romani 25.

Genneper Huis 8.

Gens patet in titulos, quid? 110.

Gentianus & Baſſus Conſules 29.

Geographi veteres ex ſua patria non locorum cardinibus regionum ſitum metiuntur 67. Geogra-

graphorum veterum & recentium diverſa ratio 65. Geographorum veterum de Hiberniae & Britanniae ſitu ſententiae 65.

Germani Κέλται dicuntur Dioni 172. Germani Deas locorum praeſides colebant 25. has Matres, Matronas, & Mairas nominabant *ibid.* Corporis cuſtodes fuerunt Neroni 26. Romana monumenta disjecerunt per Germaniam 100. Inſulanos *ellendig* nominabant 54. ab iis Dea Fana culta 33. nec non Iſis 31. Germanorum nomina in o pariter & us terminata 7. eorum viles & humiles caſae 11. Annales Carmina fuerunt 3. eorum res Romani Scriptores parum accurate tradiderunt 124.

Germania quando Romanis periit 123. in Galliam quo tempore Germaniae Populi trajecerint incertum 49. Germaniae & Galliae loca multa Britanni inſederunt 45. in Germania verſatus Plinius 49. Germania Superior & Inferior unde dicta *ibid.* Inferioris oppida nonnulla recenſentur 27. 28. Legio XXX. in Germania Inferiore hiberna habuit, inde a Principatu Trajani uſque ad exitium imperii Romani 16. in qua Germania ἔθνος γαλατικὸν 14. Germania Cisrhenana Galliae Belgicae portio *ibid.* in ea complures figlinae 16.

Germanica Claſſis vid. Britannica Claſſis. Germanicus quando Caracalla ſit appellatus 112.

Germanicus Caeſar quando in Germaniam miſſus ſit 151. 154. Ejus ingenium & doctrina laudati 140. Laudes ejus elevat Vellejus 101. Ejus Cohors ex doctis viris conſtabat 139. Caſtra ad Amiſiam 45. in Friſiis 40. 41. non diſſita longe Brittenburgo 43. compluria in Germania 41. illum Uxor & Liberi in Germaniam ſunt ſecuti 140.

Gerven quid? 131.

Geſſoriacus Portus Britannicus dictus 51. Geſſoriaco an idem portus Iccius 51. ex eo portu Claudius Imperator in Britanniam trajecit 51. proximus eſt Britanniae 50.

Glaſto oblinebantur Britanni 6.

Gothorum & Normannorum irruptiones per Rhenum 173.

Goudam lapis Brittenburgo tranſlatus 4.

Graeci varie pronunciabant nomina Barbara 167. iis addebant terminationem ex ſua lingua *ibid.*

Graeciae Majoris incolae Friſii 68. non loquebantur Latine 175.

Grannona Armoricae oppidum 67.

Grannus Magounus Apollo 38.

Groot-water-patig 157.

Guall

Gual Sever, murus inter Angliam & Scotiam 69.

H.

HAdriani forum in Batavorum inſula 138.
Hadriatici maris inſula Brettotia 60. in eo inſulae fluvius Brittium 60.
Haga an municipium Lucenſe 8.
Halitaea fons 97.
Hannoniae montes Bretten a Brittis dicti 51.
Haſſi populus Galliae ſoli Plinio memoratus 49.
Domini ab Hekeren humanitas laudata & Muſaeum ejus 23.
Helium Rheni oſtium ingreſſa Claſſis Britannica 12. inter Helium & Flevum habitarunt Friſiabones 26. Helii Nympha Nehalennia 14.
Hengiſti Ducis Anglorum Saxonumque expeditio in Britanniam 123. an Friſius genere 68.
Herbae Regum nominibus appellatae 151. Herba Britannica vide Britannica 41.
Hercules in Gelria cultus 147. in ea Caſtra Herculis *ibid.* Caſtra Herculis Germaniae inferioris oppidum 27. Herculis columnae ad quid ſtatutae 104. Herculis Ichyrionis fabula 147. Herculis Maguſani inſcriptio expoſita *ibid.* Hercules Moniſchyros *ibid.* Herculi tanquam nutricio Batavi & Germani liberos commendarunt *ibid.* Hercules Saxanus 102. Herculis Saxani monumentum Antunnaci inventum 56.
Hetruſcorum peculiaris lingua in Italia 175.
Hezzel Mediolacenſis Abbas 11.
Hiberni vivebant Britannorum more 56.
Hibernia & Albion ſive Anglia κατ' ἐξοχὴν dictae Britanniae 71. Hibernia a Procopio Britannia appellatur 65. ejûs appellationis ratio redditur 71. Hibernia Pomponio melae Juvernia; inepte Olivarius Iſlandiam interpretatur 65. Hibernia Ivernia dicta & Vernia & Juvernia 72. Hibernia dicta Scotia major *ibid.* Hiberniae ſitus Hiſpaniam ſpectat 65. Hibernia & Britannia ſitu non multum diſſimiles *ibid.* de Hiberniae & Britanniae ſitu veterum Geographorum ſententiae *ibid.* Hibernia ad ſolem occidentem collocatur *ibid.* Brigantes in Hibernia Vindelicia atque Hiſpania 60.
Hilarus Neronis corpore Cuſtos 26.
Hidegardis Uxor Theodorici Hollandiae Comitis 11.

Hil-

Hiſpaniam ſpectat Hibernia 65. in Hiſpaniam Britannorum migrationes 60. in Hiſpania Romanae Graecaeque litterae in Scholis inſtitutae 136. Brigantes in Hiſpania 60. Vettones Hiſpaniae populus 157. 158.
Hiſtricae Claſſis praefectus Carnunto 30.
Hludana Dea ubi culta 31.
Hollandia & Friſia male Belgium appellatur 170. Hollandiae Comitis Theodorici II. filius Egbertus de Britannia 11.
Horſus Dux Anglorum Saxonumque in Britanniam 123. an Friſius genere 68.
Horti Mariani 172.
Huis Arcem Caſtellumque notat 8. praeſtantius quidpiam, quam domum vulgareſque aedes, ſignificat *ibid.*
Humanitas quid?
Hungeri Trajectenſis Epiſcopi aetate miſeranda eluvies ad Oceanum & Rhenum 126.
Hunni dicti & Unni & Chunni 90.
Hyc & Hyk quid 167.

L.

I & E permutantur 38. 116.
Iccius Portus an idem Geſſoriaco 51.
Illyricorum Deus Apollo Belenus 86.
Imanuentius Mandubratii Pater 56.
Imperatorum Romanorum Cohortes in Caſtris ex doctis viris conſtabant 139. 140. Imperator ſive Caeſar vid. Princeps.
in India aras ſive columnas Bacchus poſuit 105.
Indus flumen 104.
Ingen an tantum productio vocis Germanicae 31.
Inguiomerus Cheruſcorum Dux 100.
Inſcriptionum locus notatus magnum fructum adfert eruditis 26. 27.
Inſulae quae extra terras rejectae dicantur 164. ab inſulis & mari humana natura abhorret *ibid.*
Inſulani Germani *ellendig* dicti 54.
Interamnae nomine plures urbes dictae Interamn. Decurio Quinquennal 34.
Italia a Gallis occupata inde ad Ancona & ultra 49. 54. Italiam quo quiſque Gallorum populus occuparit incertum 49. in ea variae linguae ob varias gentes & populos 175. in ea complures Phari tempore Plinii 80.
Juba Rex Mauritaniae Romanis diſciplinis imbutus 135.
Ivernia id eſt Hibernia 71.
Julia Domna uxor Imperatoris Severi 117. an imago ejus ad Brittenburgum inventa 96.
Julianus quas urbes in Germania

Inferiore occuparit 27. Ejus Claſſis quo oſtio Rhenum ſubierit annonam ex Britannia adportans 13. Ejus juſſu Medicinalia Collectanea Graece ſcripſit Oribaſius 161.
Julius Paullus frater Claudii Civilis cur Romano nomine inſignis fuerit 139.
Junianius Amabilis 23.
Jupiter Deus Montium 97. Jovi Capitolino conſecrata Laurea 172.
Juſtinianus Imperator non eſt cognominatus Britannus 150.
Juvernia id eſt Hibernia 72.

L.

L littera a Romanis hoc charactere notata ⅃ 16.
Lapathum Aquaticum 137. fativum an Rumex 168. Lapatho quantum conveniat Britannica 159. quae utriuſque differentia 177. Lapathum an Muntingii Britannica 157.
Lapides litterati ad Rhenum inventi cujuſmodi 102.
Latini Barbarorum nomina in o & us pariter terminabant 7. Latinorum pecularis lingua in Italia 175.
Laurea Jovi Capitolino conſecrata 172.
Lauri Manlio Bataviae 33.
Leber priſca Scriptura pro Liber 116.
Leer pagus Friſiae 66.
Legiones Romanae praeſidia ad Rhenum egerunt 173. opus fecerunt in Figlinis per Germaniam 16. Legionum monumenta ad Brittenburgum inventa 16. Legio I. MENERVIA Caſtra habuit ad Bonnam 16. 116. Leg. II. Medicus 165. Leg. V. MARCIA 16. Leg. VI. Medicus 163. Leg. VII. GEMINA 35. Leg. VIII. AUGUSTA 16. monumenta ejus ad Brittenburgum inventa *ibid.* Leg. X. GERMANICA praeſidia egit in Ponnonia 115. monumenta ejus ad Brittenburgum inventa 16. Leg. XII. ad Antunnacum Caſtra habuit *ibid.* Leg. 14. G. 29. Leg. XIV. GERMANICA in Pannonia praeſidia egit 115. Leg. XIV. GEMINAE Praefectus Carnunto 30. Leg. XV. 16. Leg. XXII. P. P. F. 24. Leg. XXV. monumenta an ad Brittenburgum inventa 16. Leg. XXVI. Vexillatio 17. Leg. XXX. 21. Leg. XXX. V. V. 27. id eſt Legio Trigeſima Ulpia Victrix 28. quando haec Legio inſtituta 39. inde a Principatu Trajani uſque ad exitium Imperii Romani in Germania Inferiore hiberna habuit 16. late limitem Rheni eſt tuita 22. inde monu-

Digitized by Google

monumenta ejus frequentia per ripas *ibid.* tetendit ad Caſtra Vetera 16. variis erroribus anſam dedit *ibid.* Leg. XXXV. per errorem ſic ſcripta *ibid.* ſimiliter Leg. XXXXXV. & LXXXXVI. *ibid.*
Lepelbladen non ſunt herba Britannica 46.
Lephana vicus ad Albim 33.
Leve Fane Dea nomen dedit Manſionii in Batavia 33.
Libamenta Oceano data 104.
Licai filius 58.
a Ligeri, amne Galliae, quomodo in Britanniam trajiciebatur 88.
Lioffinus natus in Britannia, id eſt Hollandia 11.
Littora olim navigantes legebant 188. Littus Saxonicum vid. Saxonicum.
Loci Genius 27.
Locorum Numina Matres dictae 25.
Lucanicum ſeſe dici voluit Caracalla 112.
Lucenſium Municipium an Haga Comitum 8.
Luddingen vicus in Ducatu Clivenſi 31.
Ludus Litterarius in Batavorum Inſula 133. adde infra Schola.
Lugdunum Urbs Auguſta cognominata 37. ad eam inventa Matrum Auguſtarum monumenta *ibid.* Lugdunenſis Schola 136.
Lupio accola Lupiae amnis 147.
Luſitaniae oppidum Brittium 60.
Lutatia Sueva non fuit Dea 35.

M.

MAdelinus Monetarius in nummis Trajecti & Doreſtati 145. Errores circa illud nomen notati *ibid.*
Maenianae, Eumenii Schola an Cliviae fuerit 137.
Magazobuis Vetuſta Lingua Germanica nutricium ſignificat 14.
Mageſter antiqua ſcriptura pro Magiſter 116.
Maguſanus dictus Hercules quaſi nutricius a *Magazobuis* 147.
Majoris Graeciae populi peculiari lingua utebantur in Italia 175.
Mairae Gallorum & Germanorum Deae tutelares vide Matres.
Malburgius vicus Arnhemiae proximus 27.
Malviſae Deae 60.
Mandubratius Britannus Caeſarem in Britanniam accivit 16.
Manes Dii 24.
Marcellus Caelius 102.
Marcinus Surconis filius 58.
Marga vox Gallica Cretam ſignificat 15.
Mariani horti 172.
Marſatiorum Inſulae non extra terras rejectae 164.

Marſi victi a Gabinio 109. coluerunt Auſanias Matres 32.
Maſſilienſis Scholae maxima celebritas 136.
Matalis Matelio ſive Matilo Manſio in Batavorum Inſula 24.
Mater Villae Fagnae 35. Matres dictae numina topica ſeu localia per Germaniam 25. iis locorum nomina tributa *ibid.* cur eas placarint Romani *ibid.* an lapides, poſiti in locis exteris 32. Matres Auſaniae in lapide Lugdunenſi & Neomagenſi *ibid.* Matres Auguſtae id eſt Lugdunenſes 37. Brittae 20. dictae a Brittis id eſt Brittannis 38. locus earum ad Caſtra Vetera in Ducatu Clivenſi 22. Earum cultus quando coepit 123. Matres Dalmatiarum 32. Matres Friſavae 25. Gallaicae *ibid.* Pannoniorum 32. Paternae 25. Quadriburgenſes 28. Suevae 25. an extra Germaniam cultae 34. an in Italia 35. Matres Treverae *ibid.* an extra Treverorum fines cultae 36. Matres Vaſionenſes 37.
Matronae dictae Gallorum & Germanorum Numina topica vid. Matres. Matronae Auſaniae vid. Auſaniae & Matres Auſaniae. Matronae Vacallinehae 26. Vediantiae 25.
Mauritius Naſſovius Princeps undique lapides in Bergendalenſem feceſſum comportavit 22. 36. Ejus Cenotaphium in illo loco 36.
Maximus Tyrannus Hiſpanus Natione, nec magna auctoritate 121. multis conviciis proſcriptus 122. cur Rutupinus Latro dictus *ibid.* a militibus Imperator conſtitutus *ibid.* Gratianum Auguſtum bello petiturus ex Britannia ad Rheni oſtia appulit 121. an in Armoricanam Regionem Britannos adduxerit 120. & 121. non eos in Bataviam duxit 123. male Maximianus dicitur 122.
L. Maximus ubi vicerit Antonium 173.
Medici vetuſti urendo & ſecando vulnera ſanabant 160. Hippocratici Britannicae uſum in Friſia ignorarunt 174. Medici Arabes 160. Medici multi, qui Graece ſcripſerunt habuerunt Romana nomina 154. Medicum Caeſar dimiſſis ceteris ſecum retinuit 163. Medici ſequebantur Caſtra & exercitus Romanorum 162. comitabantur honeſtiores in itinere & peregrinatione *ibid.* & 163. Medicus Leg. II. & VI. 163. Medicorum mollis & ſuſpenſa manus probatur 161.
Meiſters Bardi dicti hinc *Meiſterzangen* 133.

Me-

Melanchthon patriam habuit Brettam in Palatinatu Inferiore 39.
Menerva pro Minerva ſcriptura vetuſta 116.
Mercurii alata galea 117. forma ejus nonnunquam barbata *ibid.* ſimulacrum in Walachria a Willebrordo confractum 126.
Mictis Inſula Britannica 53.
Migrationes aſſiduae Septentrionalium populorum 53. a ſcriptoribus antiquis ſaepe praeteritae 49. 50.
Milites Romani opus fecerunt in Figlinis per Germaniam 16.
Militares Viae vid. Via.
Milliariae columnae etiam fines regionum notabant 106. Milliarius lapis in Batavia inventus 42. Milliarii lapides ſpecioſiores Regionum fines deſignabant 106.
Miſeni ad promontorium fuit Pharus 80.
Moeni fluminis in Germania accolae fuerunt Alemanni 168.
Moguntia ſive Moguntiacum Urbs Germaniae 24.
Moles Druſi 12.
Moniſchyri Dei fabula 146.
Monſter vicus Bataviae unde dictus cenſebatur 147.
Montium Deus Jupiter 97.
Morbi novi ex novis & peregrinis cibis 174.
Morinorum Portus 12. Britannicus dictus 51. ex eo in Britanniam trajectus 88. quare hunc verſus navigabant ex Rheno Britanniam petituri 12. incertum trajectus ſpatium apud vetuſtos ſcriptores 70.
Moſa, Scaldis, Vahalis amnes oſtio Rheni occidentali effundebantur 13.
Municipium Lucenſium an Haga 8.
Mur Sever Murus Severi inter Angliam & Scotiam 69.

N.

NAvaliae pons 4.
Navigantes olim littora legebant 88.
Navis forma ad Brittenburgum inventae non Barbarica fuit 92. Naves ex boum tergoribus in Britannia 53. coronatae 104. vimineae 53. nautae coronati 104.
Negotiator Britannicianus 14. Negotiator Cretarius 15.
Nehalennia Helii Nympha 14. Ejus arae in Walachria quando perierint 176. ei ſacra fecit Negotiator Britannicianus 14.
Neomagus nunc Gelriae caput olim Batavorum 28. tegulae iſtic repertae 17. monumenta effoſſa 127. a Neomago ad Oceanum aliquando Saxones in-

Digitized by Google

incoluerunt 67. Neomagenſium veterum ſplendor 138. Neomagenſis Arx cur Domus & Burgus dicta 8. etiam Principis Burgus *ibid.* *Burgſtraet* unde nomen *ibid.* Arx in feudum conceſſa Comiti Gelriae a Friderico Barbaroſſa *ibid.* Neomagenſis lapis antiquus expoſitus 32. 102. Neomagi nomen pluribus oppidis tributum 27. 28.

Nero Imperator uſus eſt Germanis Corporis Cuſtodibus 26. ejus auris notata Perſio 144. Neronis Coloſſus 172. 173.

Nica & Anica quid 174.

Nigripullus Manſio in Inſula Batavorum 33.

Nili fluminis Aegyptii forma nummo deſignata 94. oſtium ejus capite barbato deſignatum *ibid.*

Noita nomen oppidi Germaniae Inferioris ſed corruptum 24. 33.

Nomina Barbara non recte adſecuti Librarii 100. nomina Gallorum & Germanorum in o pariter & us terminata 7. Nomina peregrina varie pronunciabantur a Graecis & Latinis 167. qui addiderunt iis terminationem ex ſua lingua 10. Nomina confingendi licentia ſaeculo ſuperiore notata 8. Nominum ſimilitudo cognatos populos arguit 50.

Noricum Ripenſe 29.

Normannorum irruptiones per Rhenum 173.

Notae A. F. C. M. P. XII. expoſitae 43. item C. T. R. VL. 24. C. V. T. 23. D. S. P. 29. ENEDIOR. 116. IS. AUG. 30. nota K expoſita 16. LEG. I. M. P. F. 116. O in ſaxis priſcis diſtinctionis vicem obtinet 59. ORD. 60. QUADRIB. 30. S. 29. ⊤⊤⊤⊤⊤⊤ VIR. AUG. C. C. C. AUG. LUG. 37.

Noveſium Germaniae Inferioris oppidum 27. 28.

O.

O littera in ſaxis diſtinctionis notam habet 59.

Obiter 24.

Oceani eluvies Straboni incognita 127. Oceano Libamenta data 104. ad Oceanum an aggeres ex ceſpitibus 7.

Oldeborn fons obturatus in Friſia 176.

Opera fictilia non ibi facta ubi inventa 16. ea per Germanias milites Romani fingebant 16.

Orbis terrarum in duas partes diviſus 39. 105.

Orcades inſulae etiam Dorcades dictae 33.

Ordovicum, populi in Britannia, ſedes 60.

Originatio Arcis Britannicae Lhuidi rejecta 17. originationes aliae ridiculae arcis Brittenburgi *ibid.*
Oromanſaci, populus Galliae, ſoli Plinio memoratus 49.
Oſtiae fuit Pharus 80.
Oxalis qualis herba 168.
Oxus amnis 105.

P.

PAeones appellantur Pannonii a nonnullis Scriptoribus Graecis 113. Paeones Pannonios nuſquam dixit Dion Caſſius 114.
Paetulus Appulejus 34.
Palatinatus urbs Bretten nomen accepit a Brittis vel Britannis qui ibi conſederunt 39.
Palatium quid 171. Palatio, domui Caeſaris, ramus ex quercu conſecratus 172.
Palmam Cretenſes in Nummis praetulerunt 170.
Pannonia Provincia 29. Pannoniae Dux 30. Pannoniae Praeſes *ibid.* Pannoniae primae Dux ſub diſpoſitione ſua habuit Equites Sagittarios Quadriborgio 29. in Pannonia Leg. X. Germanica 115. in Pannonia Severus Imperium eſt auſpicatus 113. Pannonii quando Romanorum diſciplinis exculti 136. Pannonii nonnullis Graecis Scriptoribus Paeones dicuntur 113. 114. Pannonios Paeanas nuſquam dixit Dion Caſſius 114. Pannoniorum Matres 32.
Papenbroeki & Emtinckii Villa Velſena 21.
Parietes imaginibus exornati 97.
Patere in titulos quomodo gens dicatur 110.
Paternae Matres 25.
T. Paternius Perpetus 36.
Patig herba ſive *groot-water-patig* 157.
Patronus Coloniarum 58.
Pedernel Auſtriae oppidum 30.
ΠΕΙΩ ΕΦΕCΙΩΝ in nummis quid notet 96. in aliis ΠΕΙΩΝ 97.
Pelori turris id eſt Pharus 78.
Per viam id eſt obiter 24.
Percurrere Germaniam id eſt partem ejus celeriter tranſire 88.
Pepetus Paternus 36.
Pharus non quamcunque turrim olim notabat, ex qua ignis emicabat in uſum navigantium, ſed eam quae in Pharo inſula erat 73. Phari turris ad medium Rheni oſtium 76. Pharus & Brittenburgus differunt 78. 79. Phari turres tempore Plinii complures fuerunt in Italia 80. imo complures per omnia Maria & littora 88. Pharus & ara in Cantii littore 103.
Philaenorum arae 105.

Φευχ-

Φρυκτώρια 157.
Phryges a Cretenſibus ortos quomodo probavit Virgilius 50.
Pictonica Schola 136. *The Picts-wal* murus aut vallus inter Angliam & Scotiam 69.
Pionis Montis ad Epheſum Simulacrum 97.
Plantae inviſitatae an in Triumphi ferculis Romae praelatae 171. Plantarum & Arborum imagines Nummis percuſſae 170.
Plautius exercitum Romanum in Britanniam traduxit 165.
Podagra & Fana eadem Dea: illa Romanorum, haec Germanorum 33.
Pompejus Magnus in Caſtris declamavit 139.
Populoniae Aquae 138.
Populorum nonnullorum migrationes a Scriptoribus antiquis praeteritae 50. populos cognatos nominum ſimilitudo arguit *ibid.* populi ſeptentrionales ſedes ſuas crebro mutarunt 53.
Praefectus claſſis Hiſtricae Carnunto 30. praefectus Leg. XIV. G. Carnunti *ibid.*
Praeparant Praeceptores animum adoleſcentium ad capeſſendas artes 133.
Praetoris etymon ridiculum 165.
Praetorium Agrippinae 43. fuit in Caninefatum regione *ibid.* non fuit armamentarium 44. adde in Agrippina praetorium Agrippinae quale in Batavorum inſula 137.
Principum Romanorum Corporis Cuſtodes ex Batavis, Caninefatibus & Friſiis electi *ibid.* Principum domui conſecratus ramus ex quercu 172.
Priſcianus Auguſtalis Coloniae Sarmizaegethuſae 31.
Proſpectus Geographis longiſſimum ſpatium nonnunquam ſignificatur 87.
Provinciales a Romanis in longinquas terras tranſmiſſi ſacramenti jure 57.
Πρυτάνων etymon ridiculum 165.
Puteolis fuit pharus 80.

Q.

Quadriburgum Germaniae Inferioris oppidum nunc Qualburg in Ducatu Clivenſi 27. 28. nummi complures ſaeculi Conſtantiniani inventi ad Quadriburgum *ibid.* Quadriburgi an plures 29. Quadriburgus Pannoniae videtur eſſe Kerlburg in Auſtria 30. Equites Sagittarii Quadriburgio fuerunt ſub diſpoſitione Ducis Pannoniae primae 29. 30. Tribunus Cohortis Quadriburgio fuit ſub diſpoſitione Ducis Valeriae Ripenſis *ibid.* Quadriburgenſes Deae an in lapide Pedernellenſi *ibid.* Quadriburgenſes Matres 28.

Qua-

Quadriviae Deae an in monumento 30. Quadrivii Dii 29.
Qualburg vicus Ducatus Clivenſis olim Quadriburgus 27. Qualburg etiam Quatburg ſcribitur 28. ex quercu ramus Palatio conſecratus 172.
Quinquennal. Decur. Interamn. 34.
Quintilius Varus in Germania transrhenana tres legiones perdidit 22. Praetorium ejus ad Caſtra Vetera *ibid.*
Quintus Aurelius 35.

R.

ROmani locorum peregrinorum Deos, in quibus verſabantur, ſibi propitiabant 25. cur ſuae, Graecaeque linguae diſciplinas per provincias diffuderint 135. obſides a Barbaris datos cur ſua lingua erudierint *ibid.* Romani & Graeci varie pronunciabant nomina peregrina 167. Romani a Britannis ſemper in Inſulam exciti 56. Romani Imperii terminus Rhenus & Oceanus 102. Romanis quando periit Hiſpania, Gallia, Britannia, Germania 123. Romana Civitate donati plurimi Batavi 138. Romana monumenta a Barbaris disjecta 99. Romana Nomina quare Batavis data 138. Romani Scriptores non ſatis accurate res Romanas tradiderunt 124.
Romanoburgus ſive Romburgus in Siniſtra Rheni Ripa 43. fuit Armamentarium 111. Arx. Romanorum dicta Snoio, ab aliis Rodeburg dicitur 134. Arx haec everſa a Brinione 111.
Roſarum calix Vibon Friſiis antiquis dictus 46. Wibe, Wibel & Wype Gelris appellatur 163.
Rumanheim pagus 26.
Rumehae Matronae 27.
Rumex qualis herba 168.
Runici populus Galliae Belgicae 26.
Rutupinus Latro cur Maximus Tyrannus dictus 122.

S.

SAltza amnis in Rhenum defluit 39.
Sanct Goar Urbs ad Rhenum 29.
Santen oppidum Ducatus Clivenſis 38. lapis ad id effoſſus exponitur 24.
Sarmizaegethuſa Colonia ubi 31.
Saturninus Vettius 24.
Saurana ſacrum fecit Iſidi & Serapidi 31.
Saxanus Hercules 102. Ejus numen-

numentum Antunnaci repertum 36.
Saxo, Saxus & Saxonus Gentis nomen 7. Saxones etiam Friſones dicti 67. 68. in Batavia habitarunt 67. Saxonum Anglorumque expeditio in Britanniam quando inſtituta 123. vix Romanis Graeciſque Scriptoribus memorata 57. huic expeditioni an Alemanni interfuerint 68. Saxonicum littus ubi 67. unde id nominatum *ibid.*
Scaldis, Moſa, Vahalis amnes oſtio Rheni occidentali effundebantur 13.
Scandinaviam Procopius exiſtimavit eſſe Thulen 66.
Scelotyrbe morbus violentius ſerpit per Regiones Oceano proximus 173.
Scholae vox late patet 134. Schola ſive Ludus litterarius in Batavorum Inſula 133. in ea litterae Graecae & Latinae fuerunt traditae 135. ea vicina fuit Romburgo Arci 134. 135. oppugnata fruſtra a Scriverio 134. cur in Caninefatibus & Batavorum Inſula inſtituta 137. Scholae plurimae per Provincias populi Romani, ac potiſſimum in Gallia conſtitutae 136.
Scipiones Africani in Caſtris operam dederunt litteris 139.
Scotia ſive Scotia Major quando Hibernia dicta 72. 73. Scotiam & Britanniam murus ſeu vallus ſeparat 69.
Scottis *Waith* murus aut vallus inter Angliam & Scotiam 69.
Scriptores vetuſti crebro errarunt circa Britanniam 73. Scriptorum nonnullorum ſilentium & diſſenſus non ſemper falſitatis ſuſpicionem praebet 48. 49. 51. 159. Nihil Numeris corruptius in Scriptoribus antiquis 70. in Scriptoribus & rebus antiquis veriſimilitudo tantum valet, quantum ipſa veritas 50.
Septentrionales populi crebro ſedes mutarunt 53.
Septimius Donius 37. L. Septimius Severus Imperator 32.
Sequana Galliae amne quomodo in Britanniam trajiciebatur 88.
Serratula herba Latinis Vettonica dicta 158.
Seſaius Licai Filius 58.
Seſtianae Arae in Hiſpania 103.
Severus Imperator Romanus Imperium ſuſcepit in Pannoniis non in Germania 113. Sabariae Imperator appellatus 114. 115. Opera multa inclinata reſtituit *ibid.* quando Aram in Caninefatibus aut Batavorum Inſula reparavit 113. an Bataviam adierit, antequam in Britanniam eſt transgreſſus *ibid.* Brittenburgum in Caninefatibus & Aram ejus reſtituit

tuit 111. de ſua vita ipſe libros compoſuit *ibid.* ejus buſtum ad Brittenburgum inventum ſed male 69. Severus Flavius 27. 28.
Sevir Auguſtalis Coloniae Ulpiae Trajanae 23.
Sextus Donius 37. Sex. Secund. 23.
Silvanae Deae 29. Silvanus 60. Silvanus Negotiator Britannicianus 14.
Silveae Deae vid. Sylveae.
Simerwold pagus Friſiae 166.
Slavenſes interfuerunt Saxonum expeditioni in Britanniam 68.
Stoicorum ineptiae in etymis inveſtigandis 174.
Stomacace violentius ſerpit per regiones Rheno proximas 173.
Stone-End in Cantio 103.
Sturii populus Germaniae 26. ubi habitarint 51. Eorum Inſula non extra terras rejecta 164.
Suevi ad Iſtrum flumen Iſidem Deam coluerunt 31. an in Galliam traducti 89. inter Rhenum & Flevum amnes non habitarunt tempore priorum Principum 89. Suevorum fines ampliſſimi *ibid.* Sueva Lutatia non fuit Dea 35. Suevae Matres 25. an in Italia aut extra Germaniam cultae 34. 35. Sueviam non Caligula ingreſſus 89.
Sulevae Deae id eſt Sylveae ſeu Sylveſtres 35.
Sulpicius Severus 122.
Surconis Filius 58.
Sybaris Urbs quando everſa 172.
Sylphium Cernenſes in Nummis praeferunt 170.
Sylveae ſeu Campeſtres Deae 35.

T.

T. in multis vocibus Germanorum antiquis articuli vice fungitur 32.
Tafel-bord 46.
Tymeſis Britanniae fluvii etymon 32. Tenames dictus *ibid.*
Tamfana an Interamnae culta 34. Tamfana Dea vero nomine Taufana & Aufania 32.
Tanais fluvius limes Europae & Aſiae 105. Tanais nummo deſignatus 94.
Tauri Aquae 138.
Te vicum, pagum urbem aut locum deſignat lingua Belgica 8. 11.
Theodorici Hollandiae Comitis 2. filius Egbertus de Britannia 11. ejus Uxor Hildegardis *ibid.*
Theodoſius 142.
Thraſcypolis & Raſcypolis idem nomen 32.
Thule inſula male deſignata a

 Pro-

Procopio 66. Thulen Procopius exiſtimavit Scandinaviam *ibid.*
Thuringi quos Anglos & Britannos expulerint 45.
Tiberis oſtium capite barbato deſignatur 94.
Tiberius Imperator quemadmodum *obiter* expoſuerit 24.
Tiberius Caninefates domuit 139.
Tibilenus Deus alio nomine Belenus dictus 33.
Timaeus Graecus Scriptor rerum Britannicarum parum gnarus fuit 53.
Titus Imperator ante imperium meruit Tribunus militum in Germania 153.
Togae uſus in Batavia & Britannia 137.
Toloſana Schola 136.
Topici Dii non culti extra regiones ſuas 34.
Traja nomen oppidi Germaniae Inferioris ſed corruptum 24. 33.
Trajana Colonia vide Colonia Trajana.
Trajanenſis civis 24.
Trajectum in nummis Triectum 145. in nummis Trajecti Madelinus *ibid.*
in Traſiſalania quondam Tungri habitarunt 50.
Verus Trebius 31.
Treverorum Civitas Galliarum metropolis 36. Treverorum Civitas maximo olim luxu enituit 138. Belgicae caput & Imperii ſedes *ibid.* Treverorum ampliſſima fuit regio 36. Treveri cur Capitales dicantur Ciceroni *ibid.* Treverae Matres 35. an extra Treverorum fines cultae 36. Treverenſis Archiepiſcopus Egbertus de Britannia 11. Treverenſis Schola 136.
Triceſima ſive Tricenſima Urbs Germaniae Inferioris 24. 27. 28. an Caſtra Ulpia & Colonia Trajana 22.
Trinobantes Caeſarem in Britanniam acciverunt 56.
In Triumpho rara quaeque atque inviſitata oſtendebantur 70.
Tropaea nonnulla in Urbibus excitata 82.
Tungri in Germania transrhenana olim habitarunt 50.
Turris vox ſaepe Pharum notat aut turrim ſimilem Pharo Aegyptiae 79. Turris Bononienſis in Gallia non fuit Caligulae 88. Turris Britannica 5. Turris Callae 11. Turres quae in Sardinia & Apulia ad mare 80.
Tutrecht & Utrecht in antiquis diplomatibus 33.
Ty & Y fluvius Amſtelodamenſis *ibid.*

V.

V & B permutantur 26. 34. 175.
Vacallinehae Matronae 26.

Vach-

Vachlendorff pagus 27.
VAERIUS id eſt Valerius 21.
Vahalis amnis facilius quam Rhenus navigabitur adverſo amne 13. Vahalis, Moſa, Scaldis flumina Oſtio Rheni Occidentalis effundebantur 13.
Valeria filia Diocletiani 34. inde Valeria Provincia 29. quae pars Pannoniae 30. Dux Valeriae Provinciae Ripenſis ſub ſe habuit Tribunum Cohortis Quadriborgio 29.
Varus & Bradua Conſules 35.
Varus Quintilius vide Quintilius.
Vaſio oppidum Vocontiorum in Gallia 37. Vaſionenſes Matres *ibid.*
Vates ſive Euhagae apud Gallos ſacra curabantur 132.
Ubbergenſis lapis 35.
Vadiantii populus Galliae Narbonenſis 25. Vediantiae Matronae *ibid.*
Vejove id eſt Vejovi antiqua ſcriptura 116.
In Velavia quondam Tungri habitarunt 50.
Velada, Virgo Bructea late imperitavit 143. Veladae potentia inviſa Batavis *ibid.* Veledae ductae imago *ibid.*
Velſena Villa Papenbroekii & Emtinckii 21.
Venidius Rufus legatus Leg. I. tempore Severi & Caracallae 117.
Verbum ad duo refertur nunquam diverſo ſenſu 101. 38.
Verkeer-bord 46.
Vergobreti etymon 165.
Aur. Verecundus 60.
Veriſimilitudo in rebus antiquis tantum valet, quantum ipſa veritas 50.
Vernia pro Hibernia 72.
Verus Trebius 31.
Veſontionenſis Schola 136.
Vetera Caſtra vide Caſtra Vetera.
Veterheim 8.
M. Vettius Saturninus Civis Coloniae Ulpiae Trajanae 24.
Vettones populus Hiſpaniae 158.
Vettonia herba Latinis Serratula dicta 158.
Vex. Brit. in tegulis 17. Vexillatio Brittonum 15. Vexillatio Britannorum an Brittenburgum tenuerit 16. Vexillatio leg. XXVI. 17. Vexillationum caſtra 41.
Viae militares binae per Bataviam 138. Via militaris a Moguntiaco ad Matileonem 24. *per viam* id eſt obiter 24.
Vivo & *bibo* non differunt 175.
Vibones flores Britannicae 40. 163. Vibones roſarum calicem notant 46. an ex lingua Friſica derivandum 163.
Vicani Bibienſes 29.
Vienna Auſtriae 30. Vienna prope Lugdunum in Gallia 37.
Villae Fagnae Mater 35.
Vindebona ſive Vindomana 30.

Digitized by Google

Brigantes in Hibernia, Vindelicia atque Hiſpania 60. in Vindelicia Urbs a Batavis dicta 58.
Viſurgium ara Druſi 101.
Ulbanectes, populus in Gallia, ſoli Plinio memoratus 49.
Ulpia Caſtra vid. Caſtra vetera.
Unni, Hunni, Chunni 90.
Vocabula & nomina peregrina varie ſcripta a Graecis & Romanis 167. iis addiderunt terminationem ex ſua lingua *ibid.*
Voliternae Aquae 138.
Vonones Parthorum Rex Romanis artibus excultus 35.
Ad Voorburgum lapis inventus 23.
Vriſtandica herba Britannica. 167.
Vritanica & Vritandica herba Britannica *ibid.*
Urſulae fabula expoſita 147.
Utrecht & Tutrecht 33.
In Wallachria Mercurii ſimulacrum a Willebrordo confractum 126.
Warmond 8.
Waterburg nomen fictum urbis 28.
Water-patig 157.
Wibe, *Wibel*, *Wype* corticem roſarum lingua Gelrica ſignificat 163.
Willebrordus primus Trajectenſium Epiſcopus Mercurii ſimulacrum in Walachria confregit 126.

Y.

Y & Ty fluvius Amſtelodamenſis 33.

Z.

ZElandiam Rhenus irrigat 14.
Zutphaniae lapis antiquus extat 23.
Zutphaniam unde Lapides tranſmiſſi 24.
In Zutphanienſi comitatu quondam Tungri habitarunt 50.

FINIS.

Digitized by Google

Digitized by Google

005675036

Digitized by Google